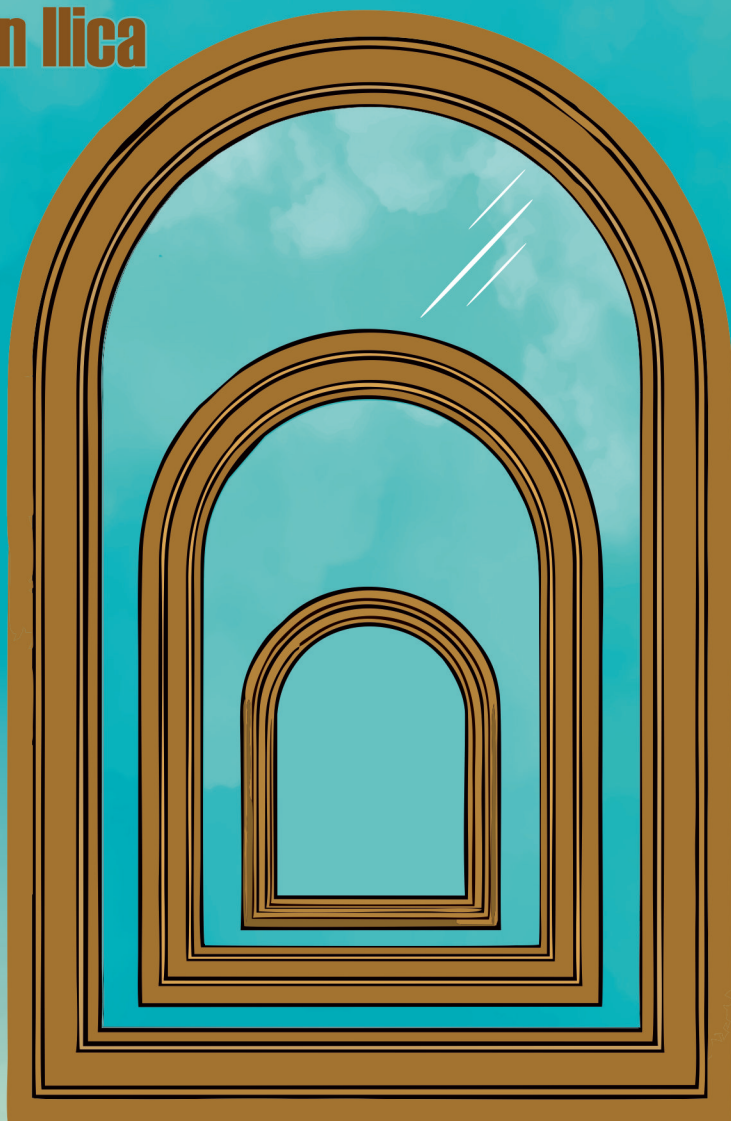

OGLINZI INTERIOARE. GÂNDURI TRĂITE

Anton Ilica

Editura Gutenberg Univers
Arad, 2025

ANTON ILICA
OGLINZI INTERIOARE (DIN SCRIERI TRĂITE)

**OGLINZI INTERIOARE
(DIN SCRIERI TRĂITE)**

ANTON ILICA

**Editura Gutenberg Univers
Arad, 2025**

Volumele anterioare de convertire a articolelor publicate în carte (*Restituiri literare*, 2017, *Eseuri și pledoarii*, 2020, *Pretexte pentru texte*, 2021, *Opinii de presă*, 2022, *Scrieri despre personajele mele*, 2023) cuprind texte din presă (*UZPR, Criticarad, Arca, Cotidianul, Tribuna, Steaua, Gutenberg, Lada cu spinare, Detectiv literar* etc.). Opiniile și atitudinile sunt mărturia interesul meu pentru anumite domenii, cum ar fi literatura contemporană ori studii de istorie locală. Unele fotografii pentru ilustrarea textului au fost preluate de pe net. Împânzit cu ilustrații, volumul preia înfățișarea, sper, atractivă a publicisticii. Greu mi-a fost de stabilit un titlu: prietenii mi-au sugerat să dau un titlu despre **gândurile trăite și regăsite în lecturi, ca un fel de grădină cu oglinzi interioare, în care mă reflectez**.

Articolele de presă, adunate într-un volum, devin CARTE pentru care MULȚUMESC FAMILIEI MELE: DELIA ILICA, DACIANA LEUCEA ILICA, LAURENȚIU LEUCEA ILICA ȘI ANDREI VLAD LEUCEA ILICA, înlesnindu-mi liniștea scrierii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ILICA, ANTON

Oglinzi interioare : gânduri trăite / Anton Ilica. - Arad : Gutenberg Univers, 2025

ISBN 978-606-675-433-0

821.135.1.09

**Volum tipărit cu sprijinul Consiliului Județean Arad prin
Biblioteca Județeană „A.D.Xenopol” Arad**

**CONSILIUL
JUDEȚEAN
ARAD**

**BIBLIOTECA
JUDEȚEANĂ**
Alexandru D. Xenopol
ARAD

JURNAL DE CITITOR

Mă las ademenit de *Corbul* lui E. A. Poe ori *Mistrețul cu colți de argint* a lui Doinaș. Resimt stimulenta de a promova frumusețea printre oameni. O lume impregnată de estetică e mai bună, mai elevată, mai pură. Scriitorul Ștefan Mitroi, în poemul cu necunoscuta femeie frumoasă coborâtă, în sat, dintr-un tren, își imaginează că EA își risipește cu grație frumusețea peste tot, încât nu mai aveai pe unde să calci, iar mormanele de frumusețe se înălțau până la streșina casei:

”Bărbaților le-ar fi plăcut să fie lăsată (femeia risipitoare de frumusețe – n.m.) mai departe pe străzi.

*Le plăcea și femeilor, care luau pe furie câte o grămăjoară din ea,
ca s-o păstreze pentru zilele
în care frumusețea lor avea să pălească. (Atâta frumusețe).*

Lumea în care s-a răspândit frumusețea e mai suavă. Scriind aceste gânduri, privesc spre cărțile din biblioteca mea și la atâtea personaje, care așteaptă să le acord un zâmbet generos și îmbălsămat de arome delicate. Fiecare text dispune de frumusețea

lui și atâtea mâini întinse spre cititori solicită îmbrățișarea. Cam câtă dragostea poate cuprinde un biet cititor și poate dăruie numeroaselor personaje din cărțile ce așteaptă a fi băgate în seamă, prin răsfoire, de iubirea noastră, a cititorilor, erodată de timp, dar mântuită de ademeniri ?

Eu scriu de plăcere, pentru că citesc de plăcere (e adevărat că mulți prieteni îmi trimit cărți vulnerabile pentru prefațare sau recenzie, iar bunătatea mea colegială e sedusă de concesiile). Nu sunt angajat în grupuri editoriale ori publicații, nu sunt dependent decât de propriile mele

opinii. Lecturez ceea ce-mi place, iar zona care mă satisface este a literaturii, a poeziei contemporane, a prozei, a istoriei locale ori a filosofiei amatoriste.

Modul de exprimare îmi este eseistic, care-mi scuză orice fel de incoerență, de prezența lacunelor științifice ori a documentării riguroase. Unde întâmpin dificultăți inserez o metaforă, dând cititorilor dreptul de a mă judeca ori de a participa la completarea neajunsurilor. Uneori sunt superficial, în graba mea de a mă contra cu cititorii mai exigenți. Evit să-mi consum energia pe implicarea în conflicte. Nu am aspirația de a fi ”critic literar” și nici ”publicist de investigație”. Scriu pentru că nu știu face altceva și nimic nu-mi creează satisfacție mai mare decât lectura, ca pretext pentru scrierea despre texte.

Rânduirea articolelor într-o carte derivă din dorința de a oferi cititorilor un mod de justificare (către mine însumi) a timpului consumat în prezența textelor care întrețin sănătatea omului dedat cu ”zăbava cetitului cărților”. Am considerat că **gimnastica minții este la fel de utilă ca și antrenamentul corpului, că sportul este deopotrivă necesar pentru minte, inimă, corp și emoție.**

Am fost cadru didactic o viață, iar o asemenea profesură înseamnă a învăța permanent, a fi proaspăt în cuget, atitudine și preocupări culturale, prin primenire intelectuală, informațională, afectivă, temeuri pentru autoritate dăscălească în fața elevilor ori studenților. Prin scriere, ceea ce am învățat și învăț (da, profesorii sunt neconținut elevi ori studenți, motivați să învețe) s-a convertit în carte, iar cele peste 30 de volume publicate dau mărturie asupra plăcerii mele de a citi. Fiecare lectură m-a deprins să gândesc, să vorbesc, să scriu, să construiesc proiecte și gânduri din idei, să-mi schimb condiția intelectuală.

Sunt conștient că multe alte cărți ar fi meritat relecturate. Destule așteaptă să fie citite și să intre pe ușița atenției mele. Recent cumpărata carte ***Scrisori pentru cititorii din 2125***, un epistolar pe mai multe voci coordonat de Ioana Pârvulescu n-o să aștepte încă 100 de ani. În epistola referitoare la ***Jurnalul de la Păltiniș***, C. Noica îi mărturisește lui G. Liiceanu: *De te fabula narratur*, adică *Despre tine se vorbește în orice scriere*. O carte, scoasă din raftul doi al bibliotecii, capătă viață și preia din respirația cititorului. Ea se bucură, după cum se împărtășește scribul către cititor. Personajele capătă viață, se ivesc în lume, autorul însuși revine în amintirea acestuia. Mă bucur (și risipesc bucuria) atunci când mă plimb la braț cu personajele coborâte din cărți.

STAREA LITERATURII ARĂDENE CONTEMPORANE

Istoricul și criticul literar **Alexandru RUJA** a ajuns în Timișoara, plecând de la Liceul din Chișineu – Criș, unde a fost profesor de limba și literatura română și director. S-a născut, în 1944, în localitatea Pădureni Timișoarei, s-a școlit pe la Șimand și a absolvit Facultatea de filologie din Timișoara, unde a devenit doctor și conducător de doctorate. La Chișineu - Criș, organiza anual sesiuni de comunicări științifice, cu invitarea unor personalități universitare și literare. L-am cunoscut ca un coleg exigent, infatuat, cu un zâmbet ironic și o ținută elegantă, ambițios, spinos în dialoguri și capabil

să dezvolte antipatii profesionale de durată. Scia, pentru revistele literare, cronici de carte, opinii și atitudini amiabile despre scriitori. Obține doctoratul în filologie cu o teză despre Aron Cotruș, un poet dens, destul de controversat, dar foarte valoros, iar la așezarea sa în conul valorilor înalte ale literaturii române a contribuit în bună măsură publicarea tezei sale despre Cotruș (care a locuit câțiva ani în Arad, în chiar clădirea teatrului). Al. Ruja se stabilește în Timișoara, unde se integrează în activitatea literară și profesorală, fiind profesor la Liceul Pedagogic, apoi începe o fulminantă carieră universitară la Filologia timișoreană, concomitent cu colaborarea sa la principalele reviste de cultură ale Uniunii scriitorilor din România. Vocația și-a întreținut-o prin ambiție, astfel că elaborează, după model călinescian, *Istoria literaturii române contemporane din Vest* (Editura David Press Print, Timișoara, 2022), o privire de sinteză asupra ”literaturii din partea vestică a țării, văzută ca parte a întregii literaturi române”, după cum menționează în *Prefață*. Volumul de

1030 de pagini a fost anticipat de *Parte din întreg* (I, 1994, II, 1998), *Valori lirice actuale* (1979), *Literatura română contemporană. Poezia* (2002), *Dicționar al Scriitorilor din Banat* (2005) și *Lecturi – Cărți – Zile* (2012). *Istoria ...* este organizată pe trei componente clasice ale literaturii: *poezia, proza și critica literară* (istoria, eseistica, stilistica și studiul universitar). Cuprinde prezentarea scrierilor publice ale scriitorilor născuți în zona de vest a țării (Banat, Bihor, Maramureș), precum și a celor născuți în alte zone geografice dar și-au desfășurat activitatea ori s-au stabilit cu domiciliul în această parte numită "Vest".

Ne vom opri la lectura considerațiilor despre **literatura arădeană**. Selecția indică starea literaturii române contemporane din Arad și părțile arădene, așa cum a conceput-o A. Ruja. Un asemenea demers este onorabil, dar dificil, întrucât nu se identifică o graniță între valoare și nonvaloare, între scrieri de calitate și texte veleitare, între autori care merită să facă parte din selecție și care pot rămâne nebăgați în seamă. Cel mai bine își dă seama de omisiuni chiar autorul, dar semnalăm, așa rapid, absența unora, cum ar fi Mircea Micu, Daniel Vighi, T. Ștef, I. Matiuș, R. Bucur, A. Baci, Gh. Ciudan, A. Mocuța, I. Simuș, F. Bodiștean, N. Nicoară-Horia, Ov. Pecican, S. Almăjan, D. Delacodru, M. Vukadinović (Banatul sârbesc), A. Radici, A. Hoțopan, M. Berenyi (Voivodina maghiară) etc., după cum alții sunt supraestimați valoric, beneficiind de eseuri și considerații boldate.

Starea literaturii române contemporane în arealul arădean, în viziunea lui Alexandru Ruja, reiese din modul de alegere a scriitorilor spre a fi incluși în *Istoria* sa:

- În **POEZIE**, sunt tratați: Aron Cotruș, Ștefan Aug. Doinaș, Lucian Emandi, Ioan T. Morar, Carolina Ilica, Vasile Dan, Ilie Măduța, Mihai Traianu, Francisc Vinganu, Tr. Dorgoșan, Mihai Avramescu, Dim. Rachici, Petru M. Haș, Sava Gligor și Gh. Mocuța;
- În **PROZĂ**: Florin Bănescu, V. Marineasa, Simion Dima, Horia Ungureanu, Gheorghe Schwartz;
- În **CRITICA LITERARĂ**, Mircea Mihăieș și Deliu Petroiu.

Menționăm că o parte dintre aceștia, sunt nativ arădeni, dar au desfășurat activitatea la presa timișoreană ori la universitatea de aici.

POETII:

Aron COTRUȘ (n. 1891, Hașag - 1961) a fost colaborator al presei arădene, locuind în perioada liceului și studenției la Arad; colaborează la presă și coordonează celebra bibliotecă *Semănătorul*. *Sărbătoarea morții* cuprinde poezii de "meditație și înfiorare", fiind o deschidere spre viziunea și simbolurile lirice

europene. Lirica sa se construiește ”pe o stare de incandescență”, apropiindu-se fundamental de ”filiații și similitudini expresioniste”. E ”primul nostru poet expresionist”, care ”se înflorează în fața firii”, scriind o poezie ”a senzațiilor rare”, rezultate din ”finețea percepției”. **Rapsodia valahă** (Madrid, 1940) propune texte de ”meditație metafizică”, ”dor de veșnicie și infinit” și aspirația spre absolut. Încheie Al. Ruja: ”Prin valoarea ei de necontestat în vocația europeană ..., poezia lui Aron Cotruș s-a sedimentat clar drept creația unui clasic al literaturii române”.

Mihai AVRAMESCU (n. 1914, Felnac - 1981), învățător stabilit în Voivodina sârbă, dă o poezie ca ”un cântec încărcat de nostalgie și dramatism, desfășurat între imaginație și luciditate”. Despre Avramescu au scris Doinaș, Radu Flora, Radu Enescu, iar liricele sale răspândesc ecoul din Blaga, Arghezi și Barbu. A scris ”o poezie neliniștită de mișcările turbionare ale existenței, aflată în orizontul mării treceri”. Scrie, spune Doinaș, într-o impecabilă limbă românească, pigmentată cu câteva regionalisme.

Petru SFETCA (1919, Lipova - 1987) a fost traducător de poezie din literatura universală, scriind ”o poezie a deschiderilor largi, a existenței sub semnul ritmului alert”: ”Eu vin de undeva departe / și am trecut prin câmpul gol / Pe mânăjii mei azurul șade / și Timpul e domol, domol” / . Scrie ”o poezie geometrizată, esențializată în expresie, uneori dificilă, în orice caz epurată de inutilități verbale”. A filtrat bine ”sunetele poeziei moderne”.

Lucian EMANDI (n. 1920, Pecica - 1998) a beneficiat, în 2020, de antologia **Cântare fiului pierdut**. Spirit echilibrat, atras de sonet, metafora poetică îi este disciplinată spre rigoarea formei”, creând ”o tensiune în spațiu limitat: ”Strâng la piept lumina ca pe-o fată”, apoi sonetul se încheie astfel: ”Sub frunte, poete, rana e adâncă / Dar pe zăpada frunții sunt aprinse / Lumini ce vin de dincolo de viață. // ”Pornită din viață, poezia a devenit ea însăși expresia vieții”, fiind citate versuri din *Poezia, Scormonitorul, Poetul, Moartea crinului*.

Ilie MĂDUȚA (n. 1927, Dezna - 1989) e baladesc, iar versurile ”curg în volute largi, asemenea ”legănării valurilor marine” (”Corabia zveltă e linsă de ape ...”). Este apreciat volumul **Privighetoarea albă**.

Ștefan AUG. DOINAȘ (n. 1922, Caporal Alexa - 2002) e ”poetul sonurilor rare”, dezvoltându-se, ca scriitor, în cadrul Cercului literar de la Sibiu, sub puternica influență a lui Blaga. Aspiră la ”resurecția poeziei” prin cultivarea baladei, spre a feri lirismul de alienarea prin ”purism” și de ”pășunism”. Apreciază *Trandafirul*

negru, Alexandru refuzând apa. Trece la "poezia orfică și erotică, la psalmi, la o nouă "geometrie poetică".

Dim. RACHICI (n. 1934, Călugăreni - 1999) e poet discret, "care se impune printr-o poezie de tandă învăluire într-o expresie de liniște și calm". În *Rana de argint*, dezvoltă o alianță afectivă cu natura: "Livezile la prima înflorire – Pomul miresei lângă pomul mire".

Traian DORGOȘAN (n. 1935, Secusigiu - 2017) este "poet adevărat", după cum rezultă din volumul *Cellalt geamăn*, un fel de "alter ego pierdut în neființă". A scris sonete.

Francisc VINGANU (n. 1938, Vinga - 2004), solar, cu "un cult al dezlănțuirilor dionisiace": Împreună cu soarele / sunt cea mai frumoasă podgorie./ "Poetul e un etern vagant", răătăitor prin locuri bahice, spațiu al libertății asumate. Boem, așa cum scrie în *Vagabond și Cerșetor*.

Sava GLIGOR (n. 1938, Arad - 2012) a beneficiat de girul lui Doinaș și apoi E. Simion. Este un îndrăgostit de poezie, iar tonul "reia cantabilitatea modelului poetic". Citează în întregime *Balada pescarului bătrân*, pentru "sensibilitatea lirică și desfășurarea epică".

Mihai TRAIANU (n. 1940, Socodor - 2007) leagă "existența de simboluri întâlnite în vastitatea câmpiei". Liricul pastelizează "printr-un discurs poetic în segmente de imagini poetice intercalate cu o prozaizare voită" (vezi *Lumina zodiacală*, 2003).

Vasile DAN (n. 1948, Chețani) este un poet "întemeietor de lume", evocând "un cadru rustic, arhaic și mitologic". În timp, dezvoltă "o interiorizare a meditației poetice", trecând de la "peisajul sărbătoresc, floral, de la prveliști luminoase spre cele crepusculare". "Rareori, spune A. Ruja, mai întâlnim o poezie eterată, aeriană, desprinsă de teluric, într-un zbor al imaginației și ludicului", argumentând ideea prin poezia *Alergând prin aer*. În final identifică "subțirimi diafane", "rosturi de versuri" și "calofilie".

Carolina ILICA (n. 1951, Vidra, Arad) a fost dintru începuturi o *Neîmblânzită ca o stea lactee* (1974). Sunt apreciate cele 15 lirice cu titlul *Pădureanca*: "De-ai ști tu, mamă, că-mi fac rochii lungi / Ce-mi mușcă pulpa ca un fald de sare / M-ai dojeni cum dojenesc în strungi / Păstorii pe mioarele fugare". Al. Ruja folosește poeziile în întregime spre a valida / justifica o idee. Reamintește înfiorarea versului "Tată, nu mai bate caii, nu mai bate caii, tată !" Celebrarea erosului, înclinarea spre

afect, ecourile copilăriei, tensiunea curgerii existențiale etc. sunt aspecte, ce denotă că este exigentă cu sine, scriind ”la un nivel valoric remarcabil”.

Ioan T. MORAR (n. 1956, Șeitin) demarează în poezie ca *Îmblânzitorul de metafore* (1981). Este textualist, citadinizat, trăind într-o ”ipostază de solitudine meditativă”. Mai apoi, se desparte de poezie și intră hotărât în construcțiile epice. În romanul *Lindenfeld*, derulează povestea unui topos din Banatul montan. Acum îl regăsim publicist și evocator al Ciotatului provensal de pe Coasta de Azur, unde domiciliază.

Petru M. HAȘ (n. 1947, Mișca - 2022) are capacitatea de a forța ”sensul cuvântului, pe care îl așază în combinații inedite”: ”Doamna este un cal brun / care paște din oglindă / zorii șahului nebun .../”. Nu metaforizează, ci rămâne pe palierul narativului, având ”un suflet traumatizat, neliniștit, bântuit de interogații și dileme. Poezia încheie în ea drama unei trăiri”.

Gheorghe MOCUȚA (n. 1953, Curtici - 2017), spune Al Ruja, scrie o poezie a câmpiei, în care ”realul nu inundă într-o înșiruire a elementelor, ci pătrunde în poezie printr-un reflex al poziției față de ele”, un fel de ”răsturnată imagine”. E retoric și deopotrivă ironic, folosind ca stil ”gerunzii contemplative”, cu ”efuziuni elegiace”. Totodată, ”poezia lui G. Mocuța, este ”încărcată de sinceritate”. Începând cu volumul *omul de litere / viața de hârtie*, autorul produce ”rupturi de sens, niveluri stilistice diverse și adverse, infuzia limbajului cotidian în paradigme poetice”. Este citată lirica *underground*: ”rădăcinile ființei mele / au intrat adânc / în lutul câmpiei / odată cu oasele mocuțeștilor .../.

Între **PROZATORII** literaturii contemporane arădene, primul prezentat este **Florin BANESCU** (n. 1939, Armeniș – 2003, Arad). A fost medic în Arad, scrie proză scurtă și romane, având ”înclinație spre narațiunea infuzată de lirism, valențele povestirii, inflexiuni ale prozei moderne truvabile în montajele epicului, tangarea în memorie, îmbinarea ficțiunii cu documentul”. Reconstituie ”lumea gugulanilor”, cu povești întoarse în și spre sat, din Slatina și în jurul teiului”. Are o veritabilă ”voluptate a povestirii”, mai ales în ”romanul modular”, *Drumul gugulanilor*. Cititorii își pot forma o părere sintetică obiectivă și complexă despre prozatorul Bănescu.

Simion DIMA (n. 1930, Cumlăuș, Sântana - 2012) a scris nuvele și povestiri, având ”o siguranță a scrisului”. ”Modalității narării i se adaugă, adesea, comentariul spontan al personajelor, intruziunea limbajului pitoresc, reflecții morale și sociale.

Se aduc argumente din *Urmele duc la Nera*, *Mielul negru* și *Trenul cu luminile stinse*.

Horia UNGUREANU (n. 1939, Șiria) evocă "un sat și o colectivitate". Romanul *Vara bunei speranțe* nu se citește ușor, dar este "un roman încheiat". Mai apoi, promovează un "stil poetic, cu toponime reperabile". Întâmplările sunt nude, "cu dese atitudini de revoltă, cu mai rare reverberații afective, dar întotdeauna într-un limbaj clar, simplu, nemetaforizat".

Gheorghe SCHWARTZ (n. 1945, Lugoj) este cel mai valoros romancier și prozator al Aradului contemporan, prin ciclurile sale de texte, între care excelează *Cei O Sută*, 11 volume, peste 4500 pagini, la care a scris peste 25 de ani. Din păcate, Al. Ruja tratează fugitiv și superficial această panoramă a evoluției umanității prin intermediul a o sută de personaje, necunoscute în istorie, dar care au provocat evenimente și le-au distorsionat sensul.

În *Martorul* investighează "avatarurile conștiinței unui individ". *Ucenicul vrăjitor* e prilej pentru autor de a obține "virtuozități stilistice". Celelalte cărți ale lui Gh. Schwartz, până la peste 50 de apariții editoriale (inclusiv *Convoiul*, 2024) sunt consecința capacității scriitorului de a inventa evenimente și personaje, a se confrunța cu traumele acestora. Astfel, încheie A. Ruja, "dacă s-ar organiza o probă de fond și sprint, Schwartz ar fi, fără îndoială, un temut concurent și candidat la un loc pe podium". Al. Ruja are a-i datora scriitorului o interpretare mult mai temeinică și completă / complexă.

Alexandru DEAL (n. 1946, Arad - 2021) este romancierul personajelor adolescente în căutarea identității. A scris *Nisip*, *Lașii*, *Anotimpul fângăduinței*, în care personajele sunt tineri furioși, cu atitudini tranșante. Al. Ruja realizează o repovestire pe scurt a acestor romane.

La secțiunea **CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ**, Al. Ruja înregistrează și comentează activitatea lui **Deliu PETROIU** (n. 1922, Nădlac - 2008) ca și "critic al artelor minore, epigrama și poezia de salon". Scrie, cu "o capacitate de fină disociere", despre toți artiștii plastici vestici. Lui Deliu, i se alătură

Mircea MIHĂIEȘ (n. 1954, Sântana) consideră că "strategiile scrierii se asociază cu strategiile lecturii". Are predispoziție pentru scriitori din literatura universală cu care justifică aserțiuni estetice despre postmodernism, poetica jurnalului intim, aducând, în literatura română, câțiva scriitori anglicani (*Ulisses 732*, "romanul romanului"). Analiza textului *O noapte cu Molly Bloom* este seducător, esențializând, prin citate, câte o latură a personalității: "Lectura favorită a lui Molly

sunt scrisorile de dragoste” sau ”Excitarea sexuală și comportamentul amoros sunt subtil induse de muzică”. Exegeza lui Mihăieș face din Molly un personaj ”și mai faimos”.

Aceasta este, după opinia lui Al. Ruja, configurația literaturii arădene, iar ca să fie completă, s-ar mai (putea) adăuga Ioan Slavici, Mihai Beniuc, Isaia Bosco, poetul, Mircea Micu, Angela Martin, Radu Călin Cristea, Florica Bodiștean și mai câțiva din epoca interbelică. *Istoria literaturii contemporane vestice* a lui Al. Ruja propune o analiză subtilă a scriitorilor contemporani și reflectă esențialitatea contribuției acestei părți a sensibilității specifice vestice la întregul literaturii române. Demersul istoricului literar este un exemplu de tenacitate, rigurozitate, implicare și ambiția de a oferi cititorilor o sursă de documentare, de interpretare și de inventariere a scrierilor literare din Vestul țării, cu preponderență din Banatul timișorean. Nu a fost deloc ușor să dea literaturii un asemenea tratat, dar volumul înnobilează efortul.

ALEXANDRU RUJA (n. 1944, Pădureni, Timiș) dă, prin Istoria sa, ”literatura spațiilor marginale”. Literatura din Banat și din Vestul Transilvaniei s-a dezvoltat într-un mediu multicultural, puuternic integrat în europenitate. Un rol, susține pe bună dreptate, în stimularea literaturii l-a avut Universitatea, Revista Orizont, Editura Facla. Mutarea lui Alexandru RUJA din Chișineu – Criș la Timișoara i-a oferit opotunitatea de a beneficia de aceste instituții culturale și de a facilita valorificarea calităților sale de critic și istoric literar și vocația de profesor de limba și literatura română. A scris, preponderent despre scrierile colegilor universitari și scriitori, despre specificul scriiturii bănățene și vestic transilvănene, cf. volumelor de mai jos:

- *Valori lirice actuale*, 1979, Editura Facla, Timișoara
- *Parte din întreg, I*, 1994, Editura de Vest, Timișoara
- *Aron Cotruș – viața și opera*, 1996, Editura de Vest, Timișoara
- *Parte din întreg, II*, 1999, Editura Excelsior, Timișoara
- *Ipostaze critice*, 2001, Editura Excelsior, Timișoara
- *Literatura română contemporană. Poezia, I*, 2002, Editura Universității de Vest, Timișoara
- *Literatura prin vremi*, 2004, Editura Excelsior, Timișoara
- *Dicționar al Scriitorilor din Banat* (coord), 2005, Editura Universității de Vest, Timișoara
- *Interviuri eminesciene. Actualitatea lui Eminescu*, 2008, Editura Universității de Vest, Timișoara
- *Printre cărți*, 2006, 2009, Editura Universității de Vest, Timișoara
- *Lecturi - Cărți - Zile*, 2012, Editura Universității de Vest, Timișoara
- *Istoria literaturii române contemporane din Vest*, 2022, David Press Print, Timișoara.

TITUS LIVIU MAIORESCU: FILOSOOF, POLITICIAN ȘI ... BĂRBAT TUMULTOS

Epoca ecloziunii geniilor literare românești (Eminescu, Slavici, Creangă și Caragiale) a fost esențială pentru alcătuirea culturii instituționale care au dat identitate României. În domeniul culturii și politicii, Titu Maiorescu a fost o relevantă personalitate, fiind ”academician, avocat, critic literar, eseist, estetic, filosof, pedagog, politician și scriitor român, mason”, după cum este prezentat în Wikipedia. Avea 15 ani, când, împreună cu familia, se stabilește în Viena, fiind înscris la Academia Teresiană, deschizătoare a unei excepționale formări intelectuale. Absolventul va fi șef de promoție, ajunge meditator în familia

consilierului de justiție berlinez Kremnitz, unde cunoaște pe fiica cea mare, Klara, cu care mai apoi se va căsători. La fel, dă lecții de franceză lui Wilhelm, viitorul soț al Mitei (Kremnitz), cunoscută literaturii române din biografia lui Eminescu. Este licențiat al Universității din Sorbona, unde va obține doctoratul cu o teză despre *filosofia pe înțelesul tuturor*, un eseu despre fundamentele filosofiei.

Revenit în țară, e decan la Filosofia Universității din Iași, iar mai apoi rector al acesteia. După mandatul de patru ani, va ocupa directoratul Școlii Normale din Iași, având elev pe Ion Creangă, absolvent și acesta ca șef de promoție. Scrie în Wikipedia: ”Maiorescu va cunoaște la vârsta tinereții o ascensiune vertiginoasă, greu sau aproape imposibil de conceput mai târziu: profesor universitar (la Iași) la 22 de ani, decan la 23 și rector la aceeași vârstă, academician (membru al Academiei Române) la 27 de ani, deputat la 30, ministru la 34 de ani”. Este primit în Loja masonică *Steaua României*. Având demnități culturale și politice, fondator al Academiei Române, înființează Societatea Junimea, revista *Convorbiri literare*, ziarul politic conservator, *Timpul*, Maiorescu dă o direcție nouă literaturii și culturii române, generează teoria ”formelor fără fond”, îi încurajează și sprijină pe

Eminescu, Slavici și Creangă, implicându-se foarte activ în activitatea politică (deputat, prim-ministru, ministru de externe, ministru la Culte și Instrucție Publică, diplomat). Are inițiativa publicării volumului *Poezii*, scrise de Eminescu și a fost un veritabil și bun călăuzitor în evoluția culturii și literaturii române¹.

Riguros în asumarea ambițiilor sale, întreține *Însemnări zilnice* din 1851 până în ultimele sale clipe lucide, în 1917. Cele 42 de caiete vor fi publicate postum, cu titlul *Jurnal și Epistolar* (1975), cu o prefață amplă a esteticianului filosof Liviu Rusu și apoi de filologul Marin Bucur. Referitor la adolescentul Titus Liviu, se afirmă ca "un caracter puternic, ambițios și iubitor de ordine, pasionat de cultură, dornic de afirmare". *Jurnalul* său înregistrează o serie de informații esențiale despre opiniile sale publice, dar și despre viciile, mai cu seamă erotice, pe care le-a consumat în intimitate. *Jurnalul* menționează despre "o relație bizară" cu sora sa, Emilia, apoi mărturisește despre aventurile amoroase până anii senectuții.

Criticul literar și teoretician al esteticii culturii în perioada interbelică, Eugen Lovinescu², în monografia despre *T. Maiorescu* (1940), valorifică sursele subterane ale vieții secrete (intime) ale fostului bărbat de stat din anii maturității. Lovinescu pare deopotrivă *un admirator* și *un detractor* al lui Maiorescu: *admirat* pentru faptele sale publice, personalitatea sa puternică și activă, implicarea sa în alcătuirea structurilor statale, și *detractor* pentru absența moralității vieții de familie, misoginismul și răceala în relațiile cu ceilalți. În criza de pubertate, Titus are nevoie de iubirea băieților, de devoțiunea colegelor, de alcătuirea încrederii în sine. Încă nu face diferența dintre avansurile frenetice de prietenie și iubire ale colegilor și de inocența domnișoarelor crescute în pension ori cu părinți foarte exigenți. Chestiile acestea, corelate cu atitudinea față de sora sa mai mare cu doi ani, pe care o iubește toată viața, trec în domeniu de analiză al psihologiei erotice. Patosul tineresc își găsește alinare în iubirea pentru Emilia ("numai pe soru-mea o mai am", notează adolescentul), iar prezența, în jurnal, a mărturisirilor despre Emilia dovedește "o dragoste frenetică pentru ea", menținută permanent întreaga sa viață.

¹ Principalele sale opere sunt (spre reamintire): *O cercetare critică asupra poeziei române* (1867), *În contra direcției de astăzi în cultura română* (1868), *Direcția nouă în poezia și proza română* (1872), *Critice* (1874), *Eminescu și poeziile sale* (1889)

² E. Lovinescu refuză să fie integrat junimismului maiorescian, după cum exclude ideea de "patronat intelectual" al acestuia, deși i-a fost elev. Lovinescu depășește, prin concepția sa modernistă, clasicitatea, conservatorismul și romantismul concepției maioresciene. Lovinescu este adevăratul întemeietor al criticii literare românești, prin conceptul de "autonomie a esteticului" și "teoretician al modernismului", în ideea sincronizării valorilor culturale naționale cu cele europene.

În 1859, ajunge la Berlin ca preparator pentru limba franceză la cei patru copiii ai familiei Kremnitz: Clara, blondina, fata cea mare de 20 ani, Wilhelm, Herman și Helen, mezina de 15 ani³. Clara îi va deveni soție (cu un an mai mare decât "meditatorul"), iar Wilhelm va deveni doctor regal carlist și soț al Mitei Kremnitz. În anul 1862, se va căsători cu Clara Kremnitz, deși mai trăgea cu ochii la mezina (Helen). Comentatorii îl consideră un pătimaș căutător de grații erotice, un bărbat înzestrat cu adrenalină și degustător de farmece corporale, "copleșiri de senzualitate", închipuiri nocturne și scenarii sentimentale. Tânăra familie se stabilește la Iași, unde se nasc doi copii: Livia și Liviu. Maiorescu va mai avea un copil nelegitim de la Mite (Da, e vorba de Mite Kremnitz, cea pomenită în biografiile lui Eminescu⁴ și ...soția lui Wilhelm, fratele Clarei). Din 1859 până în 1873, nu s-au păstrat jurnalele, iar "cumințenia" lui Maiorescu nu ne este mărturisită. Urmează, împreună cu familia Kremnitz, câteva excursii prin munți, unde pictorița Mite devine tot mai încântată de companie, iar gelozia Clarei crește. Soțul, medicul Regelui Carol I, tolerează relația, găsindu-și compensația sentimentală la domnișoara Marquard, fostă guvernanta a lui Maiorescu. Iar Mite naște un băiat, care primește numele Georg Titus. Dragostea adulterină complică lucrurile, căsniciile se clatină, iar relațiile tind spre ruptură cu destulă seriozitate. Tensiunea crește în continuare. Va face o călătorie, alături de Mite, în Germania. În chiar acest timp, Titu Maiorescu trimite o scrisoare Anei Rosetti: "Cum să te las în pace, când vreau să fii a mea, trebuie să fii ? Îți mărturisesc că nu mai pot trăi fără tine. Vreau inimii tale să-i fac culcuș în sufletul meu...". Cu Mite la hotel: "Mite mi-a făcut o impresie regală". A fost un fel de călătorie de nuntă. Ana Rosetti nu e uitată, iar Maiorescu speră la "o nouă viață". Deopotrivă Clara și Mite dezvoltă o stare de gelozie, învinuind dispoziția sa sufletească. Clara pleacă la Geneva "pe mai mulți ani", de unde trimite o scrisoare de consimțământ al divorțului. După un sfert de veac, căsnicia cu Clara ia sfârșit, murind în 1886, de cancer. În anul următor, 1887, Titu se căsătorește cu Ana Rosetti, cu care va conviețui până în octombrie 1914, când Ana decedă. În 1917, Titu va muri și el în iunie 1917⁵.

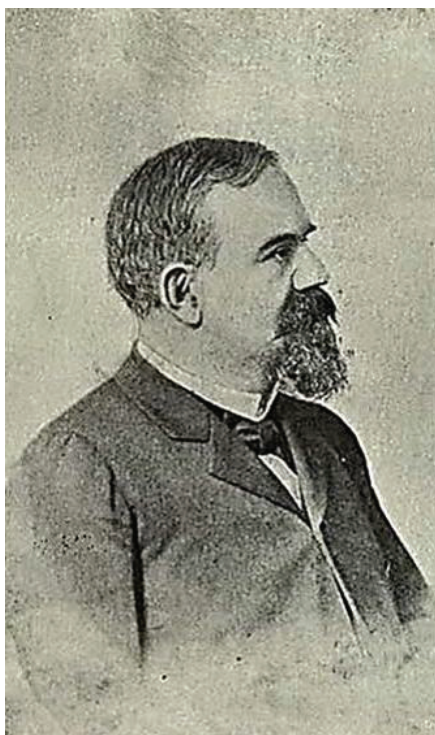
Nu-l părăsim pe Titu Maiorescu, înainte de a scrie despre "femeile" de la *Junimea*. Până la un moment dat, *Junimea* a fost o societate culturală masculină. Apoi, Maiorescu pledează pentru admiterea "cuconetelor cu veleități intelectuale și

³ Preparator pentru limba franceză în familia Kremnitz, Maiorescu dă lecții celor patru copii ai familiei: Klara (viitoarea sa soție), Helene, Wilhelm (viitorul dr. W. Kremnitz, soțul lui Mite Kremnitz, n. Bardeleben) și Hermann.

⁴ Scenele de dragoste dintre Eminescu și Mite sunt relatate în *Amintiri fugare despre Eminescu*, semnate de Mite Kremnitz. Mite relatează despre adoratorul ei, ceea ce tensionează relațiile lui Titu, vizibil iritat, cu Eminescu.

⁵ Mite (Maria) Kremnitz va muri în iulie 1916, la Berlin, avea 64 ani; a fost scriitoare, găzduia ședințele *Junimii* și a fost bună prietenă cu Regina Elisabeta a României.

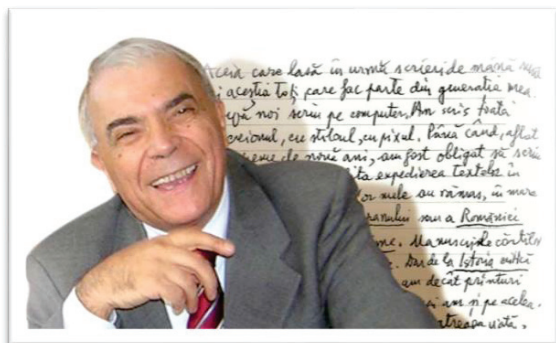
cultural artistice” în cenaclu. C. Negruzzi a fost iritat de participarea ”doamnelor tinere, frumoase și inteligente, dar aceste întruniri nu erau de niciun folos pentru literatură”. Femeile erau toate pe placul lui Maiorescu. Între acestea, regăsim pe Mite Kremnitz și pe Cleopatra Poenaru, pe care Veronica Micle le include în ”haremul lui Maiorescu”, iar sultana acestuia este Mite. Știm că Maiorescu s-a opus căsătoriei lui Eminescu cu Veronica, iar amanta lui Maiorescu (Mite, nemțoaica blondă) era gazda întâlnirilor, fiind totodată curtată de Eminescu timp de aproape zece ani; îi dedică lirica *Atât de fragedă*. Din ”harem”, făcea parte Cleopatra Leca Poenaru, o femeie apropiată de 40 de ani, dar ademenitoare și plăcută privirii. Fiind ”amanta șefului”, încercările lui Eminescu de a o împrieteni se convertesc în versurile cunoscute cu titlul *Pe lângă ploii fără soț*.

Cititorii mă vor acuza de dezvăluiri bibliografice intime, din vremea când cultura română își contura identitatea, iar respectul pentru căsătorie era viciat de pasiunea elitelor culturale și politice pentru exersarea virilității masculine. Îmi cer scuze pentru acest eseu despre dedesubturile intimității. E vorba despre o personalitate genială a filosofiei, culturii și politicii românești: Titu MAIORESCU, căruia i se poate ierta pasiunea sa pentru farmecul sentimental neîngăduit.

Mai tânărul Titu Maiorescu

NICOLAE MANOLESCU

A pierit o generație de esteticieni remarcabili, universitari valoroși cu vizibilitate publică: Tudor Vianu, apoi Eugen Simion, recent Alex. Ștefănescu, Nicolae Gheran, Dan Cristea, Nicolae Manolescu. Aceștia au fost critici literari care au direcționat literatura română pe

calea cea bună. Au evaluat, au selectat, au ierarhizat. Un critic literar pune ordine într-o literatură, în care, cu ironie spun, "tot românul se naște poet" și oricine poate scrie și se entuziasmează dacă vigoarea culturii sale literar - estetice îi îngăduie.

Ce rol are un critic literar? El pare a fi atotcunoscător într-ale scrisului, manifestă impresia unei superiorități intelectuale, având fițe de filosof, autoritate de intelectual, spirit estetic, demnitate analitică, iar din augusta lui poziție justifică prin autoritate cine scrie excepțional sau amatoristic, care text e foarte bun și care nu merită băgat în seamă.

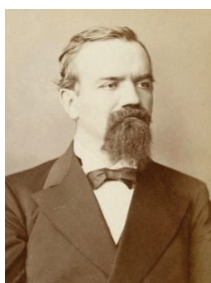
Maiorescu, Lovinescu, Călinescu și Manolescu. Critici literari "de prima mână" care au menținut o direcție estetică în evoluția literaturii române. Maiorescu a impus "noua direcție", având ca temei evitarea veleitarismului și mediocrității (prin teoria "formelor fără fond"). Lovinescu pleda pentru sincronizarea valorică a literaturii române cu cea europeană și promovarea autonomiei esteticului, Călinescu a selectat, în demersul său cu *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, scriitorii după valoarea lor calitativă și ...literar - artistică, iar Manolescu a promovat critica literară estetică, fiind - în două epoci tulburi pentru scriitori - un reper de selecție și ierarhizare a literaturii române.

Prin autoritatea sa intelectuală și estetică, Nicolae Manolescu a ferit câmpul valoric al spațiului literar de impostură și nonvalori, încurajând, prin cărțile sale, o selecție a producțiilor literare, bazată pe principii, reguli, norme. ***Lista lui Manolescu*** a constituit o referință pentru evoluția corespunzătoare a poeziei române. ***Antologia***

de poezie românească a publicat opere literare, prin excluderea criteriului politic, iar conștiința publică a beneficiat de realizări poetice și de nume aproape necunoscute de generația contemporană a momentului. Mai mult, cei patru corifei ai criticii literare au arătat scriitorilor care este rolul criticii literare, folosul acesteia pentru a călăuzi o literatură sănătoasă și sincronizată cu evoluția artei literare universale.

Acum scriu despre Nicolae Manolescu, cel născut în 27 nov. 1939 (Râmnicu Vâlcea) și decedat în 23 martie 2024 la Spitalul Elias din București. Accident cardiorespirator (stop cardiac). Avea 83 de ani și muncea ca un adolescent, fără menajamente. Era președinte al Uniunii Scriitorilor din România, director al revistei *”România literară”*, academician, moderator de emisiune culturală Tv, profesor universitar și conducător de doctorat, președinte de comisii, concursuri literare, critic reductibil, cu editoriale și cronici, cititor neobosit și tenace, familist și altele rămase amintiri politice. Poate prea multe pentru un octogenar. Psihologia vârstelor recomandă ca, la un moment dat, omul să evite progresiv pasiuni și activități lucrative pentru protejarea de agresiunea anilor. A mai fost senator și ambasador. Prea mult pentru puterea unui om hărțuit de admiratori și atacat de contestatari.

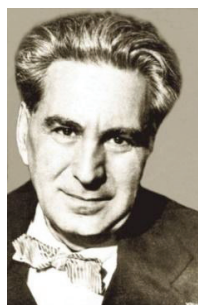
Studiile de filologie ale Universității din București au fost completate de doctoratul în litere cu teza *”Opera lui Titu Maiorescu”*, devenind, la 24 ani, lector universitar la facultatea absolvită. După 1990, scrie cronici de carte în publicistica literară, apoi câteva volume îl propulsează în elita criticilor literari: *Lecturi infidele* (1966), *Metamorfozele poeziei* (1968), *Poezia română modernă de la George Bacovia la Emil Bota. Antologie* (1968), *Arca lui Noe* (1983), *Literatura română postbelică. Lista lui Manolescu* (2002), *Istoria critică a literaturii române* (2008, 2020 – 5 secole de literatură) și alte câteva.

Titu Maiorescu

Eugen Lovinescu

George Călinescu

Ce se va întâmpla în continuare în viața scriitorilor contemporani și a organizației lor profesionale ? Ce se va întâmpla cu **"România literară"** ? Cum va evolua spiritul critic în literatura română, fără prestigiul și prestația lui Manolescu ? Greu de anticipat. Recomandă el, în ultimul editorial antum, despre un volum de cronici literare semnate de Dan Cristea: "să nu se facă tranzacții cu valoarea cărților"; să se respecte "corectitudinea judecăților", "cunoașterea criticilor, deoarece aceștia învață unii de la alții, se citesc și se citează". Aș mai adăuga încă una: "valoarea estetică primează față de celelalte sentimentalisme" (colegialitate, contextualizare).

În fine, nici nu bănuiesc ce vor spune contestatarii. Unele opinii au apărut deja (subiectivism, refuzul provinciei, promovări amicale, abuz de autoritate). Sperăm ca respectul față de o instanță intelectuală să treacă peste viciile omului, care, chiar dacă au fost, se risipesc sub razele care încălzesc și luminează atâtea idei excepționale. Va încheia, oare, N. Manolescu seria criticilor cu numele sufixat – *escu* ?

Avem nevoie de o critică literară viguroasă, mai ales acum când agresivitatea veleitarilor și impostorilor literari trece peste orice fel de autocenzură, instaurează propria glorie fără respectul față de norme estetice, reguli canonice și demnitate etică scriitoricească. Fără critici literari riguroși și principiali, în literatura română va colcăi prea mulți amatori, revistutele se vor fâli cu impostori lirici și veleitari narativi, iar mirarea culturii române se va împotmoli în derapaje și edituri comerciale în locul celor culturale.

*"MANOLESCU a ridicat treptat și a menținut foarte sus prestigiul cronicii literare, a redefinit-o în actualitatea postbelică, a pecetluit-o cu unele din darurile și defectele lui constitutive, a cucerit pentru ea și pentru el un tip special de putere pe care - deși ne aflăm sub un regim totalitar - o putem numi **intelocrație**. Dar MANOLESCU nu a fost numai dispecerul nr. 1 al reputațiilor literare în contemporaneitate, el este și unul din exegeții de frunte ai scriitorilor români din toate epocile."*
(<https://www.autorii.com/scriitori/nicolae-manolescu>)

ROSTIRE ȘI SCRIERE

ESEU DESPRE CUVÂNT POETIC

Literatura e a cuvântului. Sculptura este a dălții. Pictura a culorii. Simfonia e a arminiei. De cele mai multe ori, cuvântul sculptează mai profund decât dalta ori culoarea. Cuvântul e temelia Bibliei, care începe astfel: "La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul". Numeroase interpretări au fost rostite din perspectivă teologică, filozofică, literară, științifică, lingvistică. Prin Cuvânt, cel ce vorbește / scrie mărturisește și se mărturisește. Vorbirea articulată dă măreție omului și gândirii sale. Vorbim după cum gândim și gândim conform cuvintelor folosite.

Semioticianul (*Limitele interpretării*, 1990) și romancierul italian Umberto Eco (ex. *Numele trandafirului*, 1980) preiau după J. Wilkins o poveste (indiană) despre cuvântul scris și cuvântul rostit: Un sclav e trimis de Stăpân să ducă un coș cu smochine și o scrisoare cuiva. Pe drum, Sclavul mănâncă o parte din smochine. La destinație, este învinuit de daune. În gândul lui, crede că scrisoarea l-a pârlit, făcând-o mincinoasă. Este trimis și a doua oară cu smochine numărate și cu scrisoarea însoțitoare. Înainte de a gusta din smochine, ascunde scrisoarea sub o piatră, convins că astfel nu are cine să-l pârlască. Prins cu minciuna, consideră că hârtia scrisă e "lucru dumnezeiesc", respectând-o ca atare.

În același sens, solicităm cititorilor să identifice diferența dintre **adevăr** și **fals**, cuprinse în semnificația cuvintelor. Cică un vizir i-a răspuns împăratului său: diferența dintre adevăr și fals este de "un deget". "Distanța dintre ochi și urechi este de un deget". Vederea este purtătoarea adevărului, iar rostirea a ambiguității. În fine, întrebat despre ceea ce citește, prințul Hamlet răspunde: "vorbe, vorbe, vorbe!" Cuvântul rostit, slobozit spre Cineva, se poate uita în semnificația sa, dar **starea psihică** indusă aceluia Cineva se reține ca un ecou multă vreme. Dacă cineva a jignit, apucă să gândească: "îl uit, dar nu iert". Efectul cuvântului rostit nu e "vorbă în vânt", ci o sabie sau adiere de libelulă. O dată vorba rostită, semnificația nu mai poate fi anulată, iar efectele sunt necontrolabile. Cuvântul scris e altceva. Eu am să

dau sama de ale mele câte scriu, spune cronicarul Miron Costin. Scrierea e un lucru veșnic. Da, cred în ceea ce-mi sugerează un prim cititor: cuvântul – scris sau rostit – e ”o antiteză”. Jocul cu vorbele menține tipul de relații dintre oameni.

Deja am căzut în potențiala capcană a exigenței cititorului: Cuvântul ne este dat să ascundă sau să mărturisească adevărul ? Trăim pentru adevăruri sau pentru Adevăr? Care e sensul acestui cuvânt în raport cu literatura? Un text, presupus adevărat, e o descriere a unei realități: întâmplare, eveniment, relatare, portretistică, reportaj etc. Cuvintele care descriu încropesc texte neliterare. Acestea n-au ambiguitate, polisemantism, imaginație, însușiri ce țin de creativitatea literară.

Ținutul Shiraz nu este doar generator de vinuri alese, ci și locul în care poezii Saadi, Hafiz ori Khayyam au dat cuvântului dreptul de a stârni emoționalitatea. Sub protecția frumuseții poeziei, grădinile cu havuze, crini, iriși, trandafiri au devenit surse de plăcere pentru verbul încrustat de arome și culori. ”Veniți, privighetoarea cântă și liliacul a-nflorit”, declamă Macedonski, dedicând un rondel poetului persan Saadi,. Domnița pare ”mai argintată ca un crin”. Se folosește cuvântul poetic pentru omagiul adus tinereții, luminii, iubirii și frumuseții în fermecătoarea ”noapte de mai”:

”Reînviază ca prin farmec idilele patriarhale
Cu feți-frumoși culcați pe iarbă izbindu-se cu portocale;
Pe dealuri clasice s-arată fecioare în cămăși de in,
Ce-n mâini cu amforele goale își umplu ochii de senin...”

O foarte frumoasă închipuire a persanului, din vremea în care cuvântul primea excepționale înfățișări lirice, o recuperăm din bucele parfumate ale iubirii:

”Iar inima lui Hafiz în părul parfumat
venit-a să se joace. Dar nu a mai plecat,
căci a rămas pe viață în bucle-ntemnițat...”

Cum am putea medita asupra cuvântului poetic, în grădinile suspendate ale Semiramidei, fără ”a recita” din Omar Khayyam, un încântător poet al iubirii și vinului ?:

”Acest vas fu odată un biet îndrăgostit
Gemând de nepăsarea unei femei frumoase.
Iar toarta era brațul ce mângâia mânănit
Suavul gât cu-atingeri ușoare, de mătase.”

Astăzi, e plin pe facebook de ”poeți”, ce râvnesc la gloria deșartă a cuvântului care creează. Astăzi, editurile se întrec să tipărească fără noimă plachete semnate de versificatori, de sonetiști, de afoni în semantica verbalizării. Pare destul de ”ușor a scrie versuri / când nimic nu ai a spune”, glosa Eminescu. Cuvântul poetic e o punte către realitate, dar una împânzită de frumusețe și arome trandafirii.

Râvnim la vremea când lumea întreagă va fi cuprinsă de frumusețe. Poetul Ștefan Mitroi, în lirica sa *Atâta frumusețe*, își imaginează că în satul său a sosit o femeie foarte frumoasă și a răspândit frumusețea în grămăjoare din care sătencele ”luau pe furiș, pentru vremea când aceasta avea să le pălească”.

Rostind, după modelul Evanghelistului Ioan, despre ”Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul”, vă atrag, dragi cititori, în povestea Șeherezadei, cea care, prin cuvântul povestit, și-a salvat viața, cum zice basmul *O mie și una de nopți*. Lăsând povestea neterminată, Regele este curios de finalul acesteia, iar soția sa – una dintre fericitele povestitoare ale lumii – relatează cu har și dragoste *Lampa lui Aladin* ori *Ali Baba și cei 40 de hoți* și alte 999 de povești.

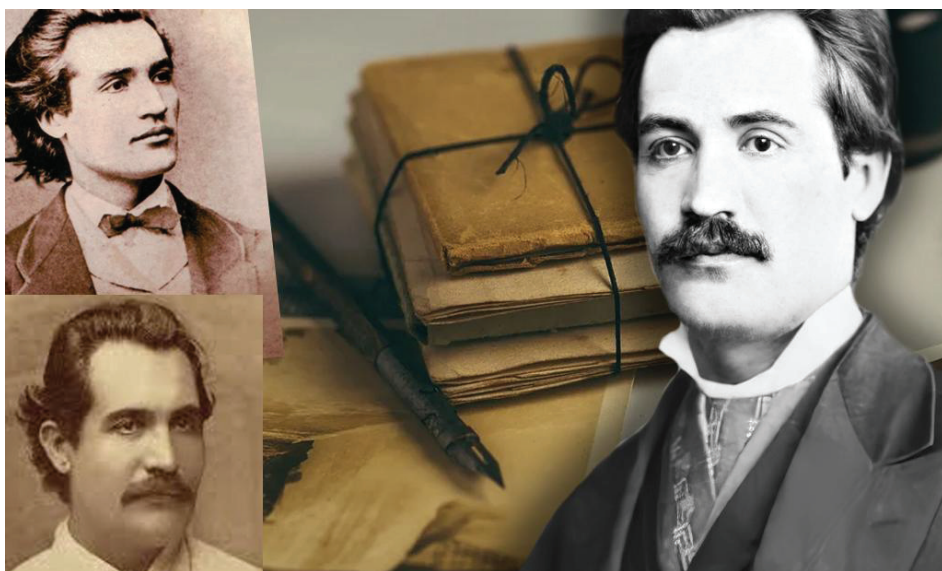
Întâmplările dau cuvântului puterea de a îmblânzi furia regelui și a amâna omorârea soției pentru încă o noapte. După 1001 nopți de povesti, cuvântul acestora a devenit – cum spun psihologii – terapie, anulând decizia ucigașă a regelui.

Întrupat în imagine și sculptat cu grație în poeme, Cuvântul creează, așa cum procedează Creatorul, făcând din **poetul adevărat** o fărâma din Sine. Mă întreb, neprețuit cititor: ce mesaj ți-aș putea transmite ? Poate despre frumusețe pe care Cuvântul mărturisit o presară în lume, printre oameni fericiți ! Dar pe cei nefericiți, cum îi sfătuim ?

EMINESCU

ETERNITATEA LA SCHIMB CU O SĂRUTARE

Astrul înflăcărat de iubire din poemul luciferic eminescian străbate treptele ale creației pentru a solicita Demiurgului binecuvântarea împământenirii. El parcurge sensul invers pe scara timpului, ajungând, la un moment dat, într-un Ceva fără hotar, unde „piere totul, totul”: „Căci unde-ajunge nu-i hotar/ *Nici ochi spre a cunoaște*/ Și vremea-ncearcă în zadar/ Din goluri a se naște”.

Vizionar, Eminescu imaginează calea interstelară spre infinit. Filosoful grec, anticul Gorgias, afirmă că „mai întâi, nu exista nimic; chiar dacă ar exista, nu putem cunoaște fără descrierea a ceea ce există dincoace de nimic”. De ce nu putem cunoaște? Doar unde există ”ochi”, adică mărturisitori, există cunoaștere, iar cunoașterea presupune mărturisirea, altfel spus comunicarea. Comunicarea, la rândul ei, are nevoie de reprezentare, prin limbaj, ilustrare, demonstrație. Încă înaintea filosofilor greci, *Vedele* identifică, speculativ desigur, începutul lumii și nașterea universului. **Biblia** începe cu identificarea Cuvântului ca semn divin: ”La început, era Cuvântul, iar Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul” (Ev. Ioan). Apoi, se continuă: ”Fost-a om trimis de la Dumnezeu”, ca să mărturisească ”despre Lumină”; Cuvântul era Lumina cea adevărată”. În *Geneza*, se

menționează: ”La început, Dumnezeu a creat cerurile și pământul, apoi încă șase zile a pus rânduială lumii, transformând haosul în cosmos. Toate au fost puse în ordinea lor firească, stelele, apele, lumina și întunericul, îngerii și întreaga arhitectură a lumii știute și neștiute” etc.

Tentația rebelă a lui Hyperion (”cel mai important eon”) de a ieși din rânduială, schimbând ordinea lumii, sugerează reflecții despre relația dintre *existență*, *cunoaștere* și *comunicare*. Dacă ceva *există*, există numai dacă este cunoscut, iar dacă este *cunoscut*, el există numai dacă este *comunicat*. În sens filosofic, *Nimic nu este dacă nu este cunoscut* și nimic nu este cunoscut dacă nu este mărturisit. În „ținutul neființei”, „nimic nu e” pentru că lipsesc „ochi spre a cunoaște”. Lipsește mărturisitorul, cel care ar putea comunica despre ceva ce există, iar acest *to on* (*ceea ce este*) este relevabil doar prin cunoașterea sa și prin reprezentare, despre cunoaștere. Deci, nu există decât ceea ce poate fi mărturisit, dar mărturisirea derivă din capacitatea de înțelegere a ceea ce este: „N-a fost lumea pricepută și nici moarte s-o priceapă”.

ȘI LUCEAFĂRUL, la chemarea iubirii (” - Cobori în jos luceafăr blând ...;) (” – Dar dacă vrei cu crezământ / să te-ndrăgesc pe tine / Tu te coboară pe pământ / Fii muritor ca mine”) și de dragul unei muritoare – de fapt a unei ”clipe de iubire”, a unei ”sărutări” - alunecă spre Demiurg ca să-l dezlege de nemurire, să-i dea ”o altă lege”. Cu puterea sa, Părintele Ceresc îi promite împărăția apelor, palate de mărgean, înstelarea ”pe cerurile mele”. Ce frumos și seducător omagiu aduce Eminescu sentimentului de iubire! De dragul unei clipe de iubire, rebelul Lucifer e decis să schimbe ordinea existenței divine: ”Da, mă voi naște din păcat / Primind o altă soartă / Cu veșnicia sunt legat / Ci voi să mă dezlege”.

ȘI LUCEAFĂRUL alunecă spre începutul vremii și timpului, la scaunul împărăției dumnezeiești spre a solicita Părintelui ”dezlegarea” de nemurire. Și s-a tot dus spre timpul cel fără de timp și trecând cu viteza luminii prin spațiile interstelare tot mai rarefiate. Părea ”un fulger ne-nterupt...” în zborul său ”invers”, adică spre începuturile lumii, când Dumnezeu a creat, spre ”zilele creației”, spre a-i cere să-i schimbe destinul. Iubirea astrului pentru o pământeană, chiar dacă aceasta era copilă de împărat (mă rog, din rude mari împărătești!), pare o superbă nebunie. E hotărât să-și dea nemurirea, veșnicia, pentru clipa de iubire senzuală, să strice ordinea divină pentru a răspunde chemării îndrăgostitei. Eminescu se lasă cuprins de jocul celor doi năstrușnici – cu vise împărtășite -, fermecat și el de dogoarea iubirii: ”Ascultând cu adâncime glasul gândurilor mele, / Uriașa roat-a vremii înapoi eu o întorc.” (*Memento mori*).

Cele cinci strofe de prezentare lirică a drumului luceferic au măreția dorului: "căi de mii de ani treceau în tot atâtea clipe", "părea un fulger ne-ntrerupt" printre stele, trece de haosul văilor, unde se află izvorul "luminelor", gândul purtat de dor străbate până acolo unde "piere totul, totul": "Căci unde-ajunge nu-i hotar, / Nici ochi spre a cunoaște, / Și vremea-ncearcă în zadar/ Din goluri a se naște.// A plutit pe "scara lumii" spre Părinte, "izvorul de vieți" și izvorul de moarte: "Reia-mi al nemuririi nimb, *cutează Astrul luciferic să se roage*, solicitând în schimb "o oră de iubire" "o sărutare". E o nebunie. Dumnezeu, Părintele, îi știe – desigur – numele: "Hyperion, ce din genuni / Răesai c-o-ntreagă lume / Nu cere semne și minuni / Care n-au chip și nume;//. Ii promite mări și păduri, insule, întreaga împărăție a pământului, oștiri, "dar moartea nu se poate"! Atenție, "nu se poate", deși putea fi un răspuns personalizat: nu ți-o pot da sau nu vreau. De ce? "Tu ești din forma cea dintâi", adică este parte din mine, cică ar fi o piatră din temelie lumii, care zgândărită ar distruge întregul echilibru al cosmosului. Celelalte secvențe erotice pământele dintre Cătălina și Cătălin pălesc. Accidentul potențial al echilibrului lumesc a fost potențat de logos. Demiurgul – Logos.

Care este mesajul întâmplării luciferice? Poate că îl distorsionez spre speculații mai umane. Semnificarea are nevoie de *desemnare* (spre a intra în categorii comunicative), care presupune *a da sens semnelor*. Și *de reprezentare*. Denumirea / *desemnarea* dată unui lucru ori ființă presupune semne (însemne cu semnificații). *Reprezentarea* asigură liantul dintre om și existență, așa cum tot comunicarea asigură individului un loc într-o societate.

Dacă totuși vreun cititor s-a lăsat ademenit de călătoria interstelară dinspre cosmos spre haos, aș îndemna să completeze lectura *Luceafărul* lui Mihai Eminescu cu un alt text superb, seducător și relevant: *Feciorul de împărat fără stea* și / ori *Scrisoarea I* ("La-nceput, pe când ființă nu era, nici neființă/ Pe când totul era lipsă de viață și voință, / Când nu se-ascundea nimica, deși tot era ascuns.../ Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns. //) (...).

Mai zice Scribul: "Dați minții voastre plăcerea de a gândi gesturi duminicale și înălțătoare, cele care nasc întrebări metafizice".

LUCIAN BLAGA

ȘI ... ELENA DANIELLO

Poetul, romancierul și filosoful din Lancrăm, Lucian BLAGA s-a căsătorit, în 1922, cu frumoasa bănațeancă din Lugoj, Cornelia BREDICEANU, căreia-i dedică volumul de debut **Poemele luminii** (1919). Cornelia - soția sa a fost inspiratoarea multor volume lirice cu tematică erotică, iar realizările poetice rezonează în elevate plăsmuiri metaforice:

"Frumoaso, / ți-s ochii-așa de negri, încât seara / când stau culcat cu capu-n poala ta / îmi pare/ că ochii tăi adâncii sunt izvorul / din care tainic curge noaptea peste văi / și peste munți și peste șesuri / acoperind pământul / c-o mare de-ntuneric / Așa-s de negri ochii tăi, / lumina mea.//

Poezia constituie una dintre cele mai încântătoare ale literaturii române și universale. Inspiratoarea acesteia, Cornelia, a fost numită – datorită frumuseții ei ebenii – "bujorul negru", cu ochii prelinși din *Izvorul nopții*. Lirica **Dorul** o secondează printr-o altă încropire sentimentală, cuprinsă într-o seducătoare metaforă: *"Setos îți beau mireasma și-ți cuprind obraji / cu palmele-amândouă, cum cuprinzi în suflet o minune..." //* etc.

Cornelia, după mărturisirea fiicei lor, Dorli Blaga, a tolerat cu o generozitate admirabilă, existența a patru muze în viața poetului: Domnița Gherghinescu-Vania, Coca Rădulescu, Eugenia Mureșanu și Elena Daniello. Fiecare l-a inspirat și fiecare a beneficiat de dedicații discrete, ca motivație pentru a-și întreține o anumită stare sentimentală, generatoare de creativitate. Cu acestea a avut corespondențe, conferind farmec biografiei lui Blaga, ornamentând cu floricele variate stilul poetic. Iese în evidență sensibilitatea a celui care în nicio fotografie nu zâmbește, fiind auster, cu ținută de sfinx, serios și sobru.

Mărturisește Dorli: *"cred că totuși, o perioadă de timp, tata a fost îndrăgostit de fiecare dintre ele"*. Iar Cornelia, cea care i-a vegheat liniștea până la orizontalizare, avea să spună că *"tot în brațele mele, Lulu va muri"*, fiind înmormântați alături, amândoi, în cimitirul Bisericii din Lancrăm. Volumul **Nebănuitele trepte** este

inspirat de ”*profesoara de energie*”, Domnița Gherghinescu – Vania, o brașoveancă frumoasă, traducătoare din franceză și o femeie adorabilă, inteligentă și sentimentală (*”femeie cu cap frumos, inteligentă, îndrăzneță și ambițioasă”*). Corespondența și relația dintre Lucian și Domnița a durat șapte ani (1941 - 1948), iar Cornelia, la fel și poetul Dumitru Gherghinescu – Vania au asistat cu condescendență la spectacolul poetic al relației lor erotice. **Domnița din Țară bârsană** îi stimulează, ca muză, multe creații, dintre care selectăm o închipuire din lirica **Ardere**: *”Al seminției mele cel din urmă sunt. / Pumn de lumină, tu – pumn de pământ. Tu rodie, / Tu, floare mie, cu parfum de zodie, / Unde și când găsi-voi singurul cuvânt / În cercul nopții să te-ncânt? //*

Să revenim la ELENA DANIELLO, medic stomatolog, căsătorită cu universitarul dr în medicină, Leon Daniello, specialist în boli de plămâni, membru corespondent al Academiei Române. Corespondența dintre Elena și Lucian a fost publicată prin grija Helenei, fiica medicilor Daniello, ea însăși medic dr. stabilit în Germania. Implicarea lui Ilie Rad este esențial pentru alcătuirea volumului de 320 pagini, intitulat **Lucian Blaga ”Plin mi-e sufletul meu de tine, plin”, Scrisori către Elena Daniello** (Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2023). Ilie Rad, filolog, universitar la Babeș-Bolyai, jurnalist, membru al UZPR și al USR, a realizat un volum riguros (în colaborare cu Helene Rodica Daniello), foarte bine structurat, a conceput o amplă prefață și s-a bazat pe bibliografie și pe fotografii, spre a evidenția, cum se cuvine, valoarea scrisorilor, dar mai ales demnitatea unei relații sentimentale dintre doi superbi intelectuali. Sunt 129 de scrisori, care de care mai ademenitoare la lectură și care punctează virtuțile iubirii la vârsta senectuții, capacitatea acestui sentiment de a genera creație și de a fi terapie de suflet. Ca și în cazul Domniței, comportamentul soților (Cornelia și Leon) a fost demn și tolerant față de această **”prietenie amoroasă”** (*”muzele sunt o necesitate pentru poezi”*, susține Cornelia). Se crede că personajul Ana Rareș din romanul postum a lui Blaga, **Luntrea lui Caron**, preia trăsăturile Elenei, iar multe poezii sunt consecința înflăcăării sentimentale a lui Blaga, aflat într-o agresivă presiune politică. Eu știu, spune Lucian (1953), *”că timpul pierdut cu femeia iubită este cel mai rodnic pentru toate timpurile”*. Când stă cu iubirea, e înălțare, când lipsește, e cădere. Traducerea lui **Faust** a lui Goethe, a celor 12 mii de versuri lungi, o face la sugestia Elenei. Alte lirice sunt inspirate și dedicate Elenei: *Risipei se deda florarul, Greierușa, Cântec sub stele, Vară de noiembrie, Portret, Pădureanca* etc., iar Ilie Rad afirmă că întregul ciclu **Cântecul focului** are aceeași dedicație și inspirație. A fost o relație ”de uniune spirituală”.

De ce sunt importante scrisorile (și corespondența) dintre cei doi? Acestea mărturisesc și justifică multe crâmpie din ultimii ani din viața și activitatea lui Blaga, exclus din învățământ, amenințat cu încarcerarea, cu interdicția de a publica și interzicerea operei filosofice de la lecturi, cu umilințe și privațiuni; a fost o

perioadă a "ofilirii progresive a sentimentelor cuplului marital, ca o eroziune ce lasă în urmă vremea reveriilor inspiratoare" (Anca Sîrghie, citată de Ilie Rad). Aflăm că Elena i-a fost alături, vizitându-l permanent la spital înaintea morții.

Riguros și după metoda istoricului literar, Ilie Rad oferă toate relațiile cunoscute despre contextul iubirii dintre Lucian și Elena, relevabil prin intermediul corespondenței. Astfel, din cele 129 de scrisori publicate, 107 sunt inedite, iar 101 sunt adresate Elenei, care le-a păstrat prin transcrierea în mai multe caiete. Să lecturăm pe sărite din scrisori, selectând câte un fragment relevant:

- 1950: "Și totuși, un incendiu s-a iscat în Gura Râului odată, un incendiu pe care nimeni și nimic nu avea să-l mai stingă... El și ea își căutau ceasul, ce li s-a fost cândva sibilinic promis... Și în ocolul lor magic și subț veghea tuturor, satul s-aprinse. Din nimic. Dintr-o rază de lună". (În "**Cântecul focului**", Blaga poetizează: "Îmi spui: Nimic nu s-aprinde, și nimeni, de-o rază de lună" (**Opere**, vol. II), continuând: "Altfel noi ardem, iubito... noi ardem, ah, cu cruzime-n văpăi, / mistuindu-ne unul pe altul".!)
- 1952: "Pentru mine a fost Anul împlinirii. Anul creațiunii. Tu – bucuria mea. Tu – frumusețea mea. Tu – vraja mea. Tu – boala mea. Tu – moartea mea. Tu – înălțarea mea" (p. 85). 1953: "Îți mulțumesc, sărutând în gând conturul umbrei tale, pe iarba din grădina dintre ziduri"... (vezi și poezia **Unde un cântec este**);
- 1954: "Să știi că plec foarte, foarte plin de dragoste și sfâșiat de dragoste. Dar orice drum al meu – merge spre tine. Nu mai trăiesc decât prin Tine și pentru Tine" (p. 97); "N-a existat însă niciodată o muză, care să-și poarte poetul prin toate aceste împărății...", iar afirmația de precedată de întrebarea: **De ce te iubesc?**";
- 1957: "Adu-ți aminte, îndelung și stăruitor, de cel ce te iubește mai presus de orice" (p. 128);
- 1959: "Te iubesc ca totdeauna și mai tare decât oricând" (p. 147).

În fine, ajung să caut fragmentul de scrisoare reprodus în titlul volumului: "*Plin este sufletul meu de Tine, plin*" (30 aug. 1951, scrisoare expediată din Cluj spre Gura Râului), care se încheie astfel: "*Bucură-te, inimă, bucură-te! Bucură-te că ți-a ieșit în cale îngerul!*". Îngerul, adică obsesia, focul, pasiunea" (p. 58), amintind de "**Bucură-te, floarea mărului, Bucură-te și nu te speria de rod**".

Mai sunt multe de spus. Fragmentele din scrisori sunt parcă ale unui adolescent, îndrăgostit pentru întâiași dată. Iar liricele izvorâte dintr-un asemenea alean tineresc au prospețimea emoției crude, a sufletului hrănit cu dorul iubirii și alimentat de o dragoste deplină. Cartea se citește ca un roman epistolar, în care cititorul redescoperă o fremătătoare iubire și o pasională corespondență între adorabili îndrăgostiți de miracolul clipei creației.

NICHITA STĂNESCU

"DE CE TE-OI FI IUBIND, FEMEIE"

Stimulat a rostui gânduri despre Nichita Stănescu de către **Carina A. Baba** (prin volumul *Nichita Stănescu. Limbaj și viziune poetică*; text la origini lucrare de licență), precum și de darul oferit de **Aurel USCA - Nichita Stănescu, Integrala poeziei** -, cu peste 800 pagini, înscrise pe două coloane și cu circa 2600 de poezii, mi-am îngăduit să actualizez lectura liricii sale. Nichita Stănescu a creat, prin cuvinte și necuvinte, dând un sens inedit evoluției scriiturii poetice românești. Eseul meu este o reflecție pornind de la versul *De ce te-oi fi iubind, femeie*.

Iubirea e resortul care stimulează poezia, ca vibrație sentimentală și fascinație emoțională. Eminescu își chema iubita în codru, la izvor, iar Macedonski îndemna ascultarea cântecului privighetorii în aeru-mbătat de roze, când liliacul a-nflorit.

Kayann reține iubirea pentru degustarea vinului vechi dintr-o cupă aurie, iar Arghezi dorește să mângâie femeia, tânără, trufașă și frumoasă, "de-a lungul până la călcâi". Blaga îi cuprinde iubitei obraji "cu palmele-amândouă cum cuprinzi în suflet o minune". Radu Stanca întreabă: "De ce dai voie vântului să umble prin părul tău și să ți-l răvășească ?"

Aproape toți poeții au găsit în sentiment cântecul iubirii și armonia dragostei. Nichita Stănescu se iubea prin mansarde sub ploaia infernală. Femeia e zeiță

”umbra unei idei”, o minune, iar el, bărbatul, o mirare. Om frumos, bărbat impunător, delicat, blond cu ochi albaştrii (și albaștri), a fost regele iubirii și prinț al dragostei. A moștenit, de la ploieșteanul Nicolae Hristea Stănescu, generozitatea și semeția, bărbătoșenia și frumusețea, iar Tatiana Cereaciuchin, mama sa, fiică de general rus, i-a dat, genetic, aplecarea spre estetic, mândria princiară și bunătatea, ca stare de sens a iubirii pentru oameni și ca viziune a sentimentelor. La 19 ani, se căsătorește cu **Magdalena (Petrescu)** - o dragoste adolescentină și ...colegială -, peste un an iubește pe **Doina (Ciurea)**, inspiratoarea multor poezii și a volumului **Leoaică, tânără iubirea**, apoi optează pentru o fermecătoare și fremătătoare dragoste pentru **Gabriela (Melinescu)**, iar, la 49 de ani, se căsătorește cu tânăra, proaspăt licențiată, **Dora (Tărăță)**. Tuturor le-a dedicat poezii și pe toate le-a adorat, făcându-le statui din cuvinte și cuprinzându-le în metafore înălțătoare. Pe cele patru soții le-a iubit cu grație, diferențiat, dar tandru ori gelos, neglijent ori grijuliu, fiecare primind din partea poetului dragostea în schimbul unei admirabile povești de iubire.

Mi-am îngăduit să relecturez doar poeziile cu parfum de iubire, cele dedicate femeilor care i-au însoțit scrisul ori l-au inspirat. Poetei Gabriela Melinescu îi dedică o excepțională lirică iubitoare, deși ivită din gelozia exagerată și macabră a poetului (o închidea în casă, el sosind după 2-3 zile), pentru ”marea sa iubire totală”:

*”Singuratecă ea mă așteaptă să-i vin acasă,
În lipsa mea ea se gândește numai la mine,
ea cea mai dragă și cea mai aleasă
dintre roabele sublime.*

*Ei i se face rău de singurătate
că stă și spală tot timpul podeaua
până o face de paisprezece carate
și tocmai să calce pe dânsa licheaua.”*

Întâlnirea dintre Nichita și Gabriela, dintre poeziile lor, a căpătat o voce lirică al dialogului între sublim și adorație. Binecuvântată dragoste, dincoace și dincolo de moarte! Îmbrățișarea pătimașă a îndrăgostiților face ”ca timpul se turti-ntre piepturile noastre/ și ora, lovită, se sparse-n minute”, îngemănând trupurile într-o rugăciune împietrită. Ea era ”frumoasă ca umbra unei idei” și ca ”urma unui gând”. Ce încântătoare caracterizare realizează bărbatul – poet ”cântecului meu de izbândă” ! ”Părul tău e mai decolorat de soare / regina mea de negru și de sare”. Seara de joi este ”deasă de suflet”, ca și cum ar știi ce se află cuibărit ”într-un suflet de femeie”! El poetizează deopotrivă **sufletul** și **corpul** iubitei. A rupt din aer

”zeitatea melodioasă și subțire”, a întrupat-o într-o ”femeie visătoare” (- De ce te-oi fi iubind ...).

Într-un alean pasional, ar devora femeia și frumusețea ei cea misterioasă:

”Dragoste și suflețe
Mânca-ți-aș picioarele
Toate subsuoarele
Chiar și arătările
Și înfățișările”,

rămânând tot nesățul, căci ”trupul tău nu mi-e destul”, iar ”tu mă lași mereu flămând/ de îndepărtatul gând”/. Închipuirea convertește iubirea în corporalitate, sub ilustrarea unei leoaice tinere, agresive, care pândește-n încordare, apoi îi înfige colții în față, schimbându-i identitatea prin îndrăgostire : ”alunecă-n neștire/ pe-un deșert în strălucire/, peste care trece-alene/ o leoaică arămie/ cu mișcărilor viclene”//. Mușcătura leoaicei l-a erotizat, el nu se recunoaște, se metamorfozează într-”un deșert în strălucire”. Iubirea schimbă chipul îndrăgostiților, dându-le fiecăruia grămăjoare de suflet din starea celuilalt.

După o prelungită adolescență, filosofia lirică ocupă ultima etapă a scrisului de poet. *Elegiile, Necuvintele, Oul și sfera, Opere imperfecte, Noduri și semne* mărturisesc un Nichita sleit de sentimente, dar pasionat de **o viziune a lumii** (cealaltă etapă era ”**o viziune a sentimentelor**”), conceptualizând altfel, imprevizibil, ordinea și universul mintal al relației sale cu realitatea. Din când în când, mâna mai scrie pe șervețele câte vreo secvență erotică, dar cu nuanțe tot mai abstracte: ”A iubi este / Iubirea se este /” (sic).

Nod 4 începe astfel: ”*Mi-am îngropat cuvintele de dragoste-n pământ*”. și continuă: ”*Ce-o mai fi cu mine, te întreb acum / oare oi mai fi fiind / de este ființa mea jar și fum, / dor și jind ? //*”. Fără muză, dragostea se stinge în mirarea. Natura se pregătește să-l ademenească:

”*Am gândit un mod atât de dulce / de a izbi două cuvinte / de parcă iarba verde ar înflori / iar florile / s-ar ierbi*” // (**Nod 33**).

Nichita Stănescu a trăit într-o iluzie existențială, și-a vândut sentimentele reale, spre a fi cumpărate de cititori, ”plătind cu cea mai valoroasă monedă: sufletul”. A fost un adorabil visător, râvnind să ia toatele frumoase și elevat tâlcuite de la viață și să ofere harul său de bunătate. Nichita Stănescu a fost un exemplar **creator de limbă poezescă**.

MIRCEA MICU

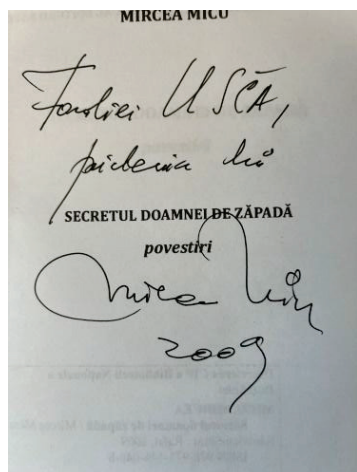
SECRETELE *DOAMNEI DE ZĂPADĂ*

Scriitorul Mircea Micu este originar din Vărșand (copilărind la sălașul dinspre Grăniceri), fiind absolvent al Liceului Pedagogic din Arad. Carolina Ilica, Mircea Micu și Lavinia Betea alcătuiesc triada culturală și creativă, formată la Preparandia din Arad: Carolina e originară din Vidra de Vârfuri, Mircea e din Vărșand, Lavinia din Hălmagiu. Parcă mi-ar cădea bine să amintesc, între frumoasele realizări ale celor școliți în acest ”bătrân tânăr liceu arădean”, pe academicienii Petru Maler Câmpeanu (n. Otllaka) și Ioan Bolovan (n. Pâncota).

Copilăria – cea care conturează nucleul personalității omului – și-o rânduie în satul acela de pe granița cu Ungaria, unde contrabanda se făcea cu complicitate, iar

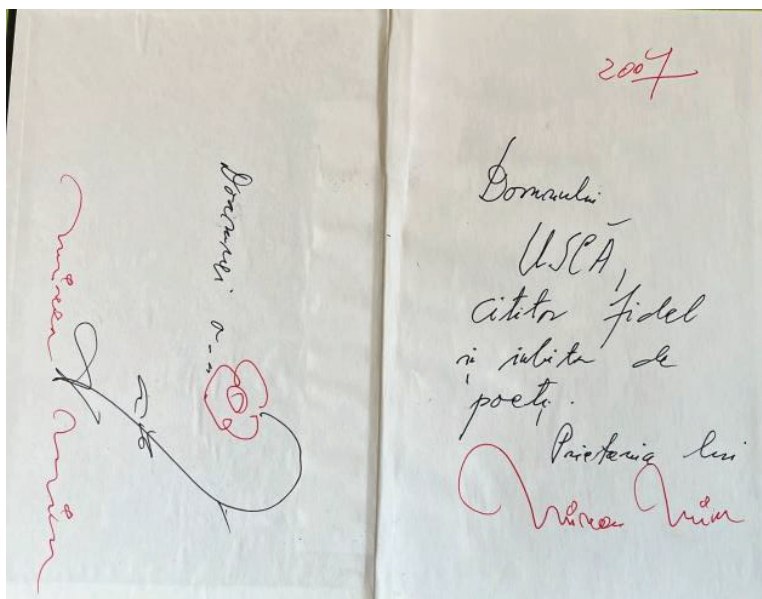
poveștile deveneau inspirație pentru povestiri. Oamenii își ascundeau nelegiuirile prin hodăi ori la prietenii de dincolo de graniță.

La 13 ani (1950), Mircea Micu se mută în Arad până la 28 de ani, când se stabilește, în 1965, în București, ocupând funcție administrativă pe lângă Uniunea Scriitorilor. Valorifică șansa câtorva oportunități:

- a cunoscut numeroase întâmplări cu scriitori (1);

- poet sensibil și povestitor înzestrat cu harul cuvintelor (2);
- umorist inteligent și parodiat talentat (3),
- posedă un farmec irezistibil, cu priză la prietenie și aleasă companie de grup (4).

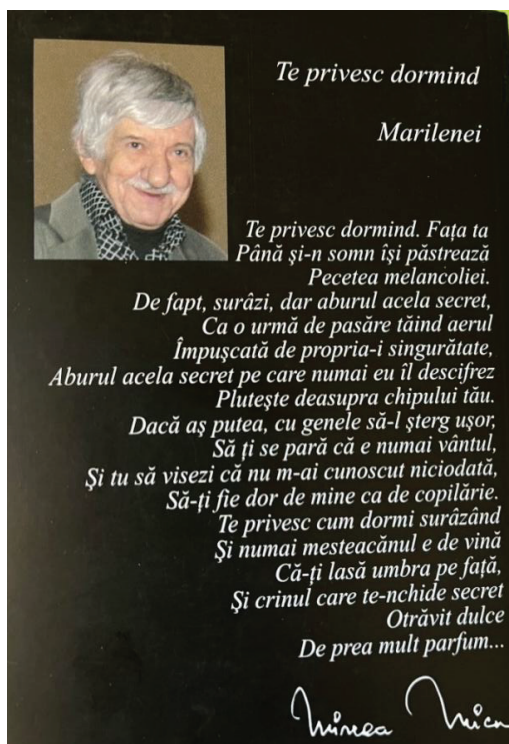
Toate cele de
mai sus au
contribuit la
satisfacția unui
creator, de a fi
agreat de
Stancu,
Nichita, Fulga,
Hagiu, Beniuc,
Bănuță,
Tomozei,
Horea, Piru,
Piliuță, Fănuș,
Pucă, Vintilă,
Păunescu,
Lăncrănjan,
Dinescu, ori

Traian Iancu. Frumoasă descriere a documentării sale pe plaiurile mongoleze este exemplul de măreție cu care înzestrea cuvintele înaripate de surprize, de imprevizibil și de fascinație orientală. N-a avut răbdarea de a scrie narațiuni ample. A publicat peste 30 de volume, plachete, multe în format atipic. Stilul său zeflemitor, tandru, candid, duios capătă adeseori profunzimea analizelor unor "suflete tari", animate de pasiuni tragice și de drame întreținute de patimi răzbunătoare. Avea plăcerea "societăților" cu vin, colocviilor scriitoricești, petrecerilor poetice și folosirii limbajului eliberat de convenții morale. Nu a fost interesat de o glorie căutată și nici de orgolii sentimentale.

Mircea a fost destul de Mic de statură, părul tușinat, iar mustața bogată încadra un chip ridat și obosit, adeseori; privirea scânteietoare arunca săgeți de curiozitate și iscodea cu atenție peisaje spectaculoase și vreo arhitectură feminină epatantă. Mult mai priceput decât mine, prietenul său, Fănuș Neagu, autorul romanului **Frumoșii nebuni ai marilor orașe**, îi creionează un portret deplin afectiv: "O mustață imensă, o gură secetoasă, fața cărnoasă, cap plin de gărgăuni și, mai înainte de toate, o hahaleră orientală, însemnat cu o cretă cerească pe spinare ca să spună povești din pusta transilvană și să râdă de toate câte i se întâmplă. Râdea îndesat și gălăgios..."

Scrisul său de mână semăna cu acribia unui învățător, menit să învețe copiii de școală caligrafie, corectitudine și limpezime.

Cum a avut răbdarea să scrie atâtea autografe pe numeroasele sale cărți, duse într-o geantă spațioasă de Aurel USCA, "cititor fidel și iubitor de poeți", pentru acest

prețuitor și colecționar de prietenii literare ? Iar lângă fiecare autograf are inspirația de a da atenție "Doamnei Flori", soția lui Aurel, trasând în două culori o floare rară de sulfină. Sau poate margaretă. Acolo, la Sinteia Mică (Sinitea), nu departe de Vârșand, Aurel USCA a făcut o puternică pasiune pentru M. M., fiind în posesia tuturor cărților sale, decupând extrase din articolele despre opera sa, iar *întâmplările cu scriitori* îi sunt sursă de zâmbet candid și râs suav.

După parodiile din *Dracul verde*, urmează parodii noi de *Citit ziua* (1976), un fel de *Dicționar sentimental de poezie* (2002), inspirat din creațiile poezilor generației sale, în care umorul așază

buna dispoziție peste râsul colocvial al degustătorilor de vin: Stănescu, Dinescu, Andrișoiu, Păunescu, Alboiu, Cărtărescu, Hagi, Dumbrăveanu, Baltag, Blandiana etc. Parodiile lui Micu sunt împachetate cu prietenie, citite sau ascultate cu plăcere, unele depășind originalul (cum îmi șoptește A. Usca): *Iertați-mă că am fugit de-acasă*, scrie parodiind pe Petru Anghel în *Fiul risipitor*: "De-aș fi rămas sub zări imaculate / să sorb aroma toamnelor din vii, / eram mai gras, plesneam de sănătate / și aș fi scris mai multe poezii" //. Iar *Descântec și bocet*, inspirată din Cezar Ivănescu e adorabilă: "Șade pasărea galbină / pe o ață de lumină / și-așa cântă de frumos / că pică stelele jos." //.

Cu siguranță, *Poeemele pentru Mama* (2000) merită locul ales în loja lirismului sentimental, iar lirica *Mamei* e memorabilă, devenind clasică printr-o comparație într-o singură propoziție: "Mamă, ești mai frumoasă ca o / duminică fără sfârșit". *Mi se arată mama în somn* e de o duioșie maternă alcătuită din suflet și iubire: "Ce

faci tu, suflet al meu, puiule ? / te aud noaptea umblând și îmi pare / că cineva stoarce deasupra mea / luna ca pe o lacrimă mare.” // Alte versuri sunt pline de suflet cu dor: ”Din cer cade o frunză, ca un gând”, ”gândind la mine, ca fluturul la flori”, ”eu sunt Mircea Micu, care, sătul de smog și de desfrâu, / m-aș sinucide pentru-un spic de grâu...”//.

Poemele sentimentale (2004) sunt o sinteză lirică selectivă, dedicate mamei, Marilenei, sieși, păsării de acasă, cailor, Oanei, fetei lui, (”am să-ți las Calul meu drept moștenire; e prelung, aburos și subțire / Și mincinos ca o amintire”), străzii Meșianu din Arad ori Iancului din Ardeal. *Testamentul liric* (2007) cuprinde poeme manuscrise, atent încondeiate și amestecate cu ilustrațiile lui Florin Pucă ”grafician de geniu”.

Romanul *Patima* (1972) și în completare *Semnul șarpelui*, povestirile din *Secretul Doamnei de zăpadă* (1984) îl rânduie între prozatorii de valoare ai literaturii contemporane. Personajele din romanul *Patima* au sufletul înflăcărat de tragism și duplicitate rudimentară. Doamna Handrabur are fascinația împătimită a unui Ion, Lică, Rasputin, Karamazov, Ana K etc., consumându-și anii (și banii) pentru răzbunare. Iar personajele Alimandru și Cerina sunt rude

apropiate cu prototipurile frumoaselor iubiri tainice și desăvârșite. Fănuș Neagu, în *Cartea cu prieteni* (1979), scrie că Alimandru, ca ”personaj de baladă, bandajează îngeri”, iar Cerina e ”stafia de trestie a unei iubiri risipite”. Și continuă: ”Ah, și cât vin bun curge prin această carte excelentă”. Caracterizările stărnesc admirație: ”Era frumoasă Domnișoara Lola. Trupul ei elastic vibra de tinerețe. Plutea ușoară ca o iolă prin vâlmășagul aglomeratei străzi și părul negru și lung, fluturând mătăsos, cu reflexe albastrii, mirosea de departe a ispită și flori de iasomie. Ca o panteră era...”. Poetizează adeseori și textele de proză: ”Ziua de toamnă scădea sângerând”.

Zeflemitor, băutor de votcă și vin, ironic și prietenos, duios și fundamental iubitor de mamă, lipsit de ură, mânie, invidie ori răutăți, Mircea Micu a scris pentru plăcerea cititorilor, iar textele sale scapără cuvinte, imagini și personaje din spațiul copilăriei sale.

O istorie contemporană a literaturii române poate găsi, în textele adorabile ale lui Mircea Micu, un mărturisitor, având amintiri despre aceia care au menținut cultura/ literatura românească în evoluția sa topică. Scăpând de prejudecăți, vom descoperi scriitori din epoca sa (1950 - 1989) talentați, mândri prin hărnicia lor și fericiți pentru admirația cititorilor, mulți și însetați de literatură.

ȘTEFAN MITROI

PROZO-POET INSPIRAT DE MEMORIE

Ștefan MITROI, fost Președinte al Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România (UZPR), este un incurabil căutător al veșniciei. În recentul său volum îndrăznește să încropească *”o scurtă istorie a veșniciei”* (Hoffman, 2023), prin intermediul unui album inspirat de pozele lui nea Opriș. Opriș pozarul, *”din satul meu”*, Siliștea de Teleorman, căci *”fiecare sat are veșnicia lui”*, așa cum filosoful Blaga susținea, în *”Elogiul satului românesc”*, că *”veșnicia s-a născut la sat”*. Satul e o idee. O fi așa sau nu, pentru Ștefan MITROI, satul său a rămas sursă de fabulație, transfigurând

”lumea satului românesc tradițional și o așază în icoane”;

Satul, cu toate ale lui, trecut prin moarte, înviază în ceruri (Adrian Dinu Rachieru). Satul Siliștea îi este autorului sursă de fabulație, de povești, de mitizare, scriind altfel decât cei cu care adeseori este asociat sau comparat: Preda, Bănulescu, Neagu, Istrati. Silișteanul teleormănean de lângă Alexandria este cu adevărat *”un neîncadrabil”* în vreo generație literară ori într-un curent artistic. Ana Dobre îl numește *”optzecist fără generație”*, dar regăsim motivația în structura personalității lui Ștefan Mitroi.

Omul e *”o figură”*, cum mai spunem noi, transilvănenii, cu simpatie despre cineva care râvnește mereu spre nemulțumire cu voința de a se autodepăși. Procuror fără arestați, absolvent de Drept la Iași, debutant la **Astra** din Brașov, redactor (și șef) la diferite publicații, cadru didactic la Academia de poliție *”Alexandru Ioan Cuza”* din București, apoi scriitor de poezie, proză scurtă și literatură pentru copii, autor de romane și teatru publicist și critic literar. Cum adică? Vorbind la cursuri studenților de legi, reguli, rigori, crime, infractori, pușcăriași etc., magistratul scrie cu delicatețe, poetizează, are nostalgii și lacrimi, se emoționează cu entuziasm!?

Mărturisește chiar el, Fănuță: *"m-am pomenit bântuit de visul de a deveni scriitor"*. De unde vine bântuiala, o spune tot el, în lirica **"O lumină dulce"**: *"În lumina lunii ce stătea / Chiar la noi pe prag, că era noapte / Hămesit de foame am supt lapte / Până dimineața dintr-o stea"* (s.n.)//.

Alte mărturii adastă nu atât rătăcirea sa în justiție cât ratarea sa ca funcționar al cuvântului artistic, pentru că, încă din copilărie, visa frumos la jocul cu verbele, cu vocabulele, cu literele: *"știam și să citesc și să scriu, însă cu altfel de litere decât cele din abecedar. Făceam din tot ce exista în jurul meu literele de care aveam nevoie. Bunăoară, din ploaie. Din miresmele florilor din curte. Din zborul berzelor. Din răsăritul soarelui. Din inserare. Din nechezatul cailor. Din mersul oamenilor pe drum. Din mersul mai mic al furnicii pe drumul dintre o firmitură de pâine și linia vieții din palma mea, pe care o schimbam uneori cu linia orizontului, astfel încât ajungeam să țin toată lumea în palmă. O lume atât de mare într-o palmă atât de mică!"*, susține într-un interviu dat lui Robert Șerban. Mai apoi, susține că, din corespondența cu Dumnezeu, s-a ivit dorința de a ajunge "scriitor" (Afirmă: *„pe Dumnezeu nu-L cheamă în fiecare zi la fel. Odată, într-o sâmbătă de pe la mijlocul iernii, i-am auzit pe oameni zicându-i Gheorghe, așa cum îi ziceau și lui bunicul. De ce venise Dumnezeu la noi în curte, nu știu”*.)

În fine, multe s-ar putea spune în năzuința mea îndrăznească de a recompune câteva crâmpoie din biografia sentimentală a autorului. Scrierile sale au intrat în atenția cronicarilor literari, care i-au apreciat scriitura: *"Are îndrăzneți suprarealiste...se aud valțurile timpului"* (Ioan Holban), *"adăpostit sub cupola realismului magic de sorginte folclorică"* (Adrian Dinu Rachieru), *"cel mai bun roman de până acum Adu-ți aminte... o lume care a murit reînvie în imaginarul și memoria unui prozator remarcabil"* (I. Holban), iar Dan Stanca scrie despre *"deschiderea pe nesimțite spre orizontul fantasticului și fabulosului"*. Referitor la **Pisica surdomută și alte unsprezece povestiri**, în **Cuvânt de însoțire**, Adrian Dinu Rachieru afirmă că autorul propune *„o poemă rurală în chingile unui realism fabulos, redimensionat mereu de mirare”,* că deși *"însingurat meditativ, sentimental"* este *"un prozator puternic"* etc. Poetul are revelație în multe lirice, foarte expresivă fiind cea din **Alegerea vârștelor**: *"Cel mai bine ar fi ca vârștele pe care / le avem de trăit să stea / pe umerase / într-un dulap mare/ asemenea hainelor."* / etc....//

O SCURTĂ ISTORIE A VEȘNICIEI, un fel de album alcătuit poetic și nostalgic, după fotografiile unui pătimaș până la obsesie a silișteanului îndrăgostit de fotografie, nelipsit de la nunți și înmormântări. Opriș, *"pozarul era omul cu care semăna veșnicia cel mai mult"*, scrie Ștefan. *"Umbla zi de zi prin sat cu aparatul de fotografiat la gât. Nu există om în sat care să nu fi fost pozat de Opriș"*. Sătenii au

intrat în fotografii și s-au înveșnicit acolo. Ștefan Mitroi le orânduie pentru veșnicie în această carte de istorie. A veșniciei. Speră să nu-i fie scris veșniciei – din satul său - să moară! Apar mai degrabă săteni cu porecle decât cu nume: Bumbuc, Puculie, Gorobete, Flențoi, Ciuleacă, Gălaie, Cucurezu, Cotorăș etc.

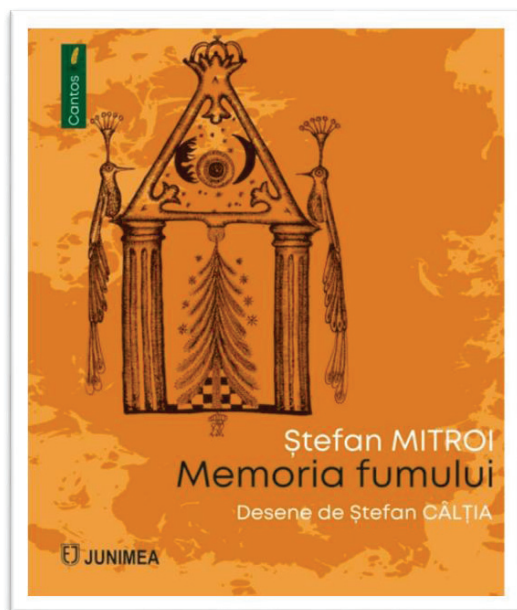
PISICA SURDOMUTĂ și alte unsprezece povestiri (Editura Rao, București) are un ***Cuvânt de însoțire***, un excelent eseu, semnat de Adrian Dinu Rachieru: bucovinean, sociolog, cu doctorat universitar, critic literar, prozator, poet, romancier, premiat de academie, prezent în dicționare și tratate contemporane, oferind o viziune nouă asupra lui Creangă și la fel de nouă despre Rebreanu...Începe astfel: *"Incurabil visător, inventiv, ludic, fantasmatic și poetic, purtând în suflet cerul de acasă", "amintirile și mormintele"* de acolo, Ștefan Mitroi, pornind în lume dintr-un sat teleormănean (Siliștea), s-a vrut regizor de film, a terminat Dreptul și a visat să ajungă scriitor". *"I-a cășunat să scrie literatură ...adăpostit sub cupola realismului magic de sorginte folclorică, rămâne un neîncadrabil"*. Și continuă la fel de admirabil. Pentru că admirabilă este scriitura lui Mitroi. Două "povestiri" (specie literară care ar irita filologii, întrucât dispun de fantazare și imaginație metafizică) justifică din plin caracteristicile identificate de cronicarii literari: ***Pisica surdomută*** și ***Dragoste oarbă***. Prima relatează despre moarte, iar a doua despre nuntă. Prima e elegiacă, a doua ironică. Prima filosofează în jurul conexiunii dintre suflete, a doua se rotește în jurul unei întâmplări postnuptiale. Întâia are în centru o pisică, în care s-a cuibărit sufletul mamei, purtând, după moarte, grija casei natale, iar în cealaltă apare motivul calului, numit Dragoste, cal orb, de unde și titlul ***Dragoste oarbă***.

Toate "povestirile" se citesc pe nerăsuflăte, excelând prin limbaj uniform, deturnat de câte o ambiguitate, care amplifică dorința de a nu se opri prea repede finalizarea lecturii. Place pentru că trecerea de la realitate la imaginație se realizează firesc, așa de simplu încât nici mirarea și nici uimirea nu se intersectează (sau nu bântuie, cum ar spune autorul). *"Realism fantastic"*, scrie Rachieru. În plus, finalul fiecărei "povestiri" încarcă și mai profund evocarea.

Ar mai fi de dezvoltat vreo două idei pornind de la textualizările lui Mitroi: (1) cât de mioritic e spațiul seliștean – decor narativ pentru evocare – ? și (2) cât lirism inundă scrierile autorului?

Ștefan Mitroi este un *"prozator remarcabil"* (I. Holban) care *"nu uită că este poet"* (A. D. Rachieru), realizând "un epos poetic-fantasmatic, arondat Teleormanului" (Idem). El vine în literatură cu o lume frumoasă, visătoare, cu privirea îndreptată spre cer și cu gândul la icoana cristică. O lume născocind melancolia unei vieți simple, dar bogate în trăiri sufletești, o lume în care evenimentele rurale (simple) capătă măreția mitului, o lume în care fantasticul

verbal se îngemănează cu limbajul rural și în care personajele își sprijină destinul și viața pe o relație echilibrată dintre viață și marea trecere.

Memoria fumului

"În timp ce mă boteza preotul, pe tâmplă mi se așeză o aură de sfânt", nostalgizează liricul. Erau niște raze subțiri, ca cele de lună, pe care mama le vâra în ac spre a-mi broda flori înmiresmate pe hăinuțe". O femeie din sat scoate un țipăt scurt:

" - *Ăsta nu e om, e sfânt*!"

" - *Lasă că e mai bună sfințenia decât mămăliga!*" cică a insistat mama.

"Fum dulce al florii de salcâm"

Cronica literară, la volumul **Memoria fumului**, putea avea titlul "*Fum dulce al florii de salcâm*". Sunt pline, poemelor și prozelor scriitorului Ștefan Mitroi, pline de

lirism. În proză scurtă sau romane, desigur și în poezie, Ștefan Mitroi e, prin structură, un liric. Încălzite la suflet, bătute cu delicatețe la nicovală, mângâiate cu grație și dedate cu aroma florilor de salcâm, Cuvintele se înădălesc într-o împletitură cu fire de bunătate și grație. O ramură binecuvântată de arin, o petală de păpădie – floare ecumenică – un fir de fum parfumat poartă în sine aroma veșniciei.

Verbalizările au "gustul pâinii" (Adrian Dinu Rachieru), precum și cântecul nostalgiei ("cuvinte cântate"). Iar cel ce arcuiește vioara e "sentimental fără frână", e orfic și capabil să reînvie vocabulele, spre a le îmbăia în praf de stele, poetizez și eu. Ștefan Mitroi e "un mare POET", pentru că înmoaie "*pana aceea în cer*" și scrie cu suflet albăstrit de "aerul tare al copilăriei în calea sa spre înveșnicire" (**Pană de inger**).

Trei probleme devin ispită pentru interpretare: (1) *Memoria fumului* (explicarea titlului): "*Tâlcul flacării nu-i fumul / Tâlcul vetrei nu e scrumul / Dar al drumului e dorul*" // (Bla); (2) Casa – ax mundi - ca spațiul literar; (3) Poet neîncadrabil în vreo "direcție" literară.

1. Fumul din memorie

Memoria fumului este un titlu inspirat, dar mai ales semnificativ, pentru seria de "prozo-poeme", care alcătuiesc "o sagă teleormăneană despre o lume apusă, vie totuși, reînviată, împinsă spre orizontul fabulosului sub cupola realismului magic" (Adrian Dinu Rachieru în *Cuvânt de întâmpinare*). "Lume apusă" - reînviată prin memorie. Ce e memoria? Întâmplări stocate în memorie? Cum se actualizează, prin amintire? Omul sănătos dispune de o hartă mentală. Dar poetul? Dar Ștefan Mitroi? Scriitor cu o memorie focalizată pe casa natală, pe **acasa din satul său**, populat cu figuri caligrafiat de expresiv în amintire.

Liricul are nevoie doar de un stimulent care să-l incite spre visarea cuvintelor. E suficient fumul casei sale natale, ieșit din hornul vetrei ("Tălcul vetrei nu e scrumul", zice Blaga, ci *fumul*, ar spune Mitroi): "fumul ce iese pe hornul casei. L-am însoțit de nenumărate ori în lungul lui drum către cer. Sunt sigur că mă va ține minte. Măcar până sub roțile Carului Mare...". Fumul devine fir, din care bunica împletea ciorapi, mănuși, căciulițe, fumul îngheață, fumul e de vânzare, fumul are ceva de povestit. Fumul e memorie. *Memoria fumului*. Fumul devine simbol, - "își trimiteau cuvinte de dragoste" -, fumul călăuzește spre acasă, fumul cântă ("Nimic din ce urca atât de frumos spre cer nu e ca sunetul fumului") (*Fum*, pp. 50 - 54). Fumul alcătuiește o scară, sub forma unui fir între casa natală și cer, stele, Carul mare, poate și Divinitate. Fumul a fost înainte lemn sau vreasce, a fost flacăra încălzitoare, apoi s-a ridicat, ca un fir rece, ducând cu sine amintiri, memorate despre bunica, mama, tata, bunicul, văzuți prin privirea copilului îmbătrânit de vremeire. Prin fum, se recuperează memoria afectivă și frumusețea domesticirii vetrei casei natale, zugrăvită în amintire. Viața (nu) e fum, anii nu ajung pentru suficiente împliniri, astfel că poetul o prelungește Dincolo. Fumul de tămâie purifică și presară miros de mirodenii în calea sa spre semnele cerești.

2. Casa natală – ax mundi

Casa natală, familia, satul - urcată pe fir de fum tămâios în Carul mare și învelită în haina pământului - sunt un fel de *ax mundi*, un centru al universului psihic al poetului. Poemele rurale, zice Rachieru, au un orizont fabulos și magic. "Ce lucru ciudat să-ți găsești casa acasă?", se întreabă melancolic poetul. Casa însăși coboară din nor și cer, cuprinsă de dorul curții: "Într-o seară de vară ne-am pomenit cu cerul intrând în curtea noastră" (*Un musafir important*). Din Casă, pe horn iese fum ducând cu sine memoria casei, "în lungul drum către cer". Din casă, memoria iese în sat și vede "grămăjoare de bătrânețe". Mai ține minte femeia aceea frumoasă, coborâtă din tren (splendid poem!) care-și lăsase frumusețea peste tot, încât nu mai aveai pe unde să mergi, erau mormane de frumusețe până la streășina casei:

”Bărbaților le-ar fi plăcut să fie lăsată mai departe pe străzi. Le plăcea și femeilor, care luau pe furiș câte o grămăjoară din ea, ca s-o păstreze pentru zilele în care frumusețea lor avea să pălească.

Femeia ce provocase calamitatea cu pricina n-a mai fost văzută niciodată. Deși oamenii din oraș au așteptat-o ani în șir s-o vadă coborând din nou din tren. Nu ca să-și ia frumusețea înapoi. Dimpotrivă, să mai aducă. Întrucât cea veche, de demult, dispăruse aproape cu totul.” (Atâta frumusețe).

Analizând relația dintre spațiu geografic și spațiul literar intrăm pe tărâmul spiritual al mioriticului blagian. Oare spațiul din memoria afectivă devine spațiu al literaturii? Morfologii culturii filosofează despre modul în care spațiul natal, cel al copilăriei, devine ”un obraz al omului”, influențându-i temperamentul, caracterul, comportamentul și structura personalității. Spațiul nativ (devenit narativ!) al lui Ștefan Mitroi este câmpia teleormăneană, întinsă în vastitatea sa, cu pâlcuri de ciulini, lanuri ample de grâu, dormitând în voie sub oblăduirea vremii ce curge monoton în căutarea frumuseții. Viața nu ajunge să-i fie suficientă omului. Are nevoie de fantezie, de fantazare, făcând parte din existență. Nevoia umană se extinde spre cer, spre lumină, spre binecuvântarea divină.

O paranteză: Când Iorgovan din **Pădureanca** lui Slavici, om de câmpie din spațiul geografic al Curticiului ajunge spre Zimbru în spațiul montan al Apusenilor, rostește uimit: ”Doamne, cum a putut Dumnezeu să adune la un loc atâtea frumuseți?” Evident că percepția e diferită, iar comportamentul personajelor altul. Tenacitatea și pasiunea pătimașă a lui Ion, personajul lui Rebreanu nu se asemuiește cu Aliman din *Loștrița* lui Voiculescu. După cum nici cu Ilie Moromete nu dispune de pătimirile malefice ale lui Lică Sămădău.

Ca o compensare, spațiul literar al campestrului ocupă distanțe spre cer și stele, nori și lacrimi de ploaie, afirmând cosmicitatea și realismul magic, domesticindu-l. Doar așa **poeticianul** are sentimentul că viața e deplină și plină de veșnicie. Citiți cu sufletul sau puneți-l să presare voce:

”Cum nu știa prea multe despre dragoste
tata a cumpărat-o pe mama
cu bănuții verzi ai ochilor săi.
A învelit-o apoi într-o zi geroasă de iarnă
ca să vadă cum îi stă
îmbrăcată în mireasă.

I s-a părut că seamănă cu primăvara.
De la întâmplarea aceea se trage
venirea mea pe lume.” (*O mică întâmplare*)

Spațiul literar dă chip și comportament personajelor, după cum relieful a amprentat psihologia și temperamentul autorului.

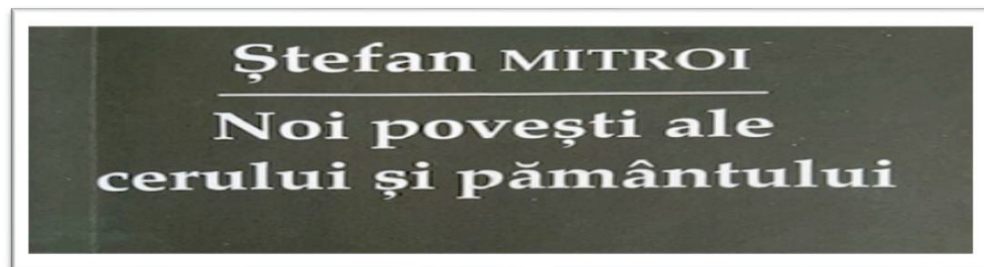
3. Icoană de sfânt

Poate Nichita a avut sufletul atât de delicat, gracil, pur și candid ca și autorul *Memoriei Fumului*. Generos până la inocență, încărcat cu o aură de bunătate și cu fărâme de suflet înmuiat în sfințenie, mereu cu privirea întoarsă spre lumină, spre chipul părinților și bunicilor, modele familiale, Ștefan MITROI alege cuvinte și verbe, le încălzește la sân și le aranjează în poeme cântătoare, inducând celorlalți o bună dispoziție și o aleasă satisfacție sentimentală. Nicio răutate nu lasă poemele în mintea cititorului, acesta iese din texte reconfortat și liniștit, îmbăiat în lumina icoanelor și credinței, în apele sfințite ale stelelor și cerului. De altă parte, figurile de stil se grupează în jurul alegoriilor prin care comuniunea dintre universuri se stratifică într-o rânduială estetică. Nici moartea, nici învierea nu sunt decât momente ale trecerii, iar limbajul potrivit pentru asemenea întâmplări esențiale (existențiale) este preluat din dicționarul cel mai decent al semanticii verbale. Totul e simplu și delicat, cu o filozofie implicită și o misteriozitate mascată sub cupola cerului oglinzit în sufletul mamei din pana poetului.

Literatura e o dovadă că viața nu ajunge (F. Pessoa). Lucrurile însele care ne sunt dragi devin o parte din sufletul nostru. Casa, oamenii, animalele devin amintiri, apoi memorie și în fine literatură. Se prelungește în viața prin fantazare – o componentă a nevoilor umane, a existenței noastre. Cum? Prin memorie. Acestea vorbesc și cheamă la sfat și meditație. Reflecție. Să citim poezia *Lună plină*, în care granița dintre fizic și metafizic, dintre realitatea pământească și cea cosmică e o simplă speculație imaginată. Seamănă ceva și cumva cu poezia *Cubul* a lui Nichita Stănescu:

”E lună plină,
zicea mama,
iarăși n-o să pot dormi deloc.
Și lua iute o prăjină
clătinând luna de câteva ori,
cât să cadă câțiva stropi din ea,
după care pleca liniștită la culcare.” (*Lună plină*)

Iar sfințenie înseamnă coborârea poetului din icoana unui sfânt într-o carte pe care scrie cu majuscule ȘTEFAN MITROI.

Cel puțin două coordonate ale scrierilor lui ȘTEFAN MITROI au devenit constante, identificate de către aproape toți cei care scriu despre creația sa literară: în toate prozele este poet (1) și utilizează stilul scriitorilor din zăriștea dunăreană (2). Ștefan Mitroi e liric în tot ceea ce scrie, iar lirismul său este specific lui Istrati, Neagu, Bănulescu. Ștefan Mitroi adaugă acestor coordonate câteva caracteristici, care-i particularizează atitudinea, stilul, conturându-i identitatea scriitoricească. *Memoria fumului*, volum cu poeme, cuprinde "povești" recuperate de memorie. Îmi vine obsedant în minte textul *Atâta frumusețe*, despre o femeie frumoasă coborâtă din tren în satul său, iar umbletul ei presăra grămezi de frumusețe, la care se furișau femeile să-și hrănească sufletul și corpul. Poemul își are temeiul într-o narațiune cu accente lirice și semnificație estetică. După cum bine spune Rachieru, cărțile sale deapănă "povestea sufletului", pedepsit de memorie să poarte cu sine "cerul de acasă". Astfel devine creator de "povești ale cerului și pământului" (2021), iar acum, volumului i se adaugă noi (și alte) evocări (2025) sub formă de "poeme", 145 la număr, inspirate, aproape în totalitate, de satul său, casa natală, de familia sa și de oamenii care i-au cuprins amintirea. Lumea satului copilăriei i-a marcat aspirația spre mărturisire în povești care au devenit "metafore" (vezi M. Albu, într-o cronică publicată în *Lumina*, ziar al Patriarhiei ortodoxe). Ștefan Mitroi este un colaborator al publicației patriarhale, iar textele sale, esențializate la o pagină și ceva, au fost publicate în cotidianul *Lumina*, încropite apoi în volum sub titlul "*Noi povești ale cerului și pământului*" (Ed. Hoffman, 2025).

Povești ale cerului și pământului ? *Povestea* este o specie a epicii populare, citim în DEXonline, "*în proză în care se relatează întâmplări fantastice ale unor personaje imaginare în luptă cu personaje nefaste și în care binele triumfă*". Aproape nimic din conținutul definiției nu se regăsește în "poveștile" lui Mitroi: nici fantasticul, nici personaje imaginare și nici lupta dintre bine și rău. "Poveștile" lui Mitroi nu se încadrează nici în alt sens (secundar) al definiției, care le consideră "invenție, minciună, născocire, scornitură". Nu doar eu sesizez ieșirea din definiția clasică a termenului, ci și M. Albu, care în cronică sa (publicată în ziarul *Lumina*) sugerea

discret un titlu "mai literar": *"poemele" Cerului și "poemele" Pământului*. Cronicul susține că *"autorul povestește și se povestește, dar ceea ce ne-am fi așteptat să fie narațiune este, de fapt, un fel de cântec al unui trecut magic"*.

Autorul *se povestește*, adică devine personaj, care mărturisește propriile sentimente, scormonite din copilărie, așa cum ele s-au cuibărit și au dospit în propria conștiință. Mitroi "se povestește", vorbind despre sine într-un anumit limbaj cu accent nostalgic și evocator. Redescoperă copilăria prin frânturi de povești, în care personajele sunt readuse în memorie prin tehnica amintirii sentimentale. Timpul trăit este recuperat în imagini, iar conținutul este integrat aproape în totalitate sub crusta stilului, dominat de implicarea emoțiilor în amintiri. Stilul copleșește conținutul narațiilor, iar valoarea expresiei întreține calitatea discursului poetic.

Prima "poveste" are titlul simbolic *"Ochii care mă învață să știu"* și este dedicată mamei sale, multiplicată în numeroase nume ale mamelor din satul nașterii sale. Își amintește de Anghilina, femeia care a început să îmbătrânească de tânără, rămânând văduvă cu șapte copii, fiind învățată cu suferința. Îi fusese moasă și...primii ochi pe care i-a văzut scâncetul copilului au fost ai ei. *"Într-o zi, ea o să mă țină iarăși în brațe. Va fi ziua în care mama o să mă nască din nou"*. Își amintește zilele "când se bărbiera bunicul", își aduce aminte de "batista bunicii", din ale cărei noduri desfăcute cad "grămăjoare de nori", "câteva fulgere", "o ploaie iute de vară", apoi "curcubeul". Spre seară, bunica începu se înnoade batista: *"Ce pui acolo, bunico ?"* Răspunde: *"Lacrimile tale de mai devreme și câteva dintre lacrimile mele!"*.

Femeile își umpleau pernele cu levănțică, cu movul cu care sfinții colorau grădinile. Când pășești în biserică, simți cum lăcașul de cult se mișcă spre cer. Urmează o elegie, dedicată inimii, cea cu Dumnezeu înăuntrul ei. "Povestea" e un fermecător poem al trecerii pe deasupra pământului. Domnul e personaj al satului. Aude noaptea nechezând caii lui tataia, iar spre dimineață "l-am văzut în curte pe Dumnezeu". Bunica sa cunoștea potecile spre cer și mai puneă câte un petic pe "cămașa lui Dumnezeu". O pădure la fel de tânără ca și mirarea mea" vede "două râuri îmbrățișându-se". Într-o noapte, în vis, "am stat de vorbă cu Dumnezeu" despre "fabrica de milă din cer și despre bunătate". Sufletul are 21 de grame de bucurie, iar drumul care leagă pământul de cer trece prin icoana de deasupra patului, căci "icoanele au intrarea spre cer". În timp ce se suiau spre cer, fumurile caselor vorbeau despre cei ce locuiau acolo, "Timpul îi îmbătrânește pe oameni, dar îmbătrânește și el.". Mirosul de pâine caldă stătea de vorbă cu oamenii. O, dar ce frumos gând despre Marin Sorescu: *"umblă cu Carul mare pe cer și-mi face semn că pot urca și eu"*. Pepenii iau soare de pe cer și-l ascund sub coaja lor. La ciutură fântânii, se ivește fata cu pistrui, de pe care bărbatul ar fi dorit să-i culeagă pentru un buchețel. Trecea Vinerea Mare pe drum. Foamea mea de cer vede Carul Mare

trecând peste casa noastră. Mama sa i-a spus *"c-a pus în pământul din care m-am născut și nițica cer"*. Mitroi își folosește imaginația reflexivă și metafizică, alcătuiind poeme din nostalgii, melancolizate de un timp trăit cu emoția dusă până la marginea sentimentului. Ficțiunea e un refugiu în care propria imagine se odihnește ca-ntr-o oglindă parabolică. Traseul narativ începe și se sfârșește în propria visare.

Eh, nu e uitat Nea Opriș, pozarul satului, care a dat veșnicia oamenilor din Siliștea. Aici, în sat, *"oamenii înșirau timpul pe sfoară și-l puneau la uscat pe streășina casei"*. O altă mărturisire: *"Nu ne putem alege locul în care ne naștem. El ne alege pe noi. Pe mine, spune Fane Mitroi, m-a ales Teleormanul, iar din Teleorman, un sat, unde, în afară de cer și lumina soarelui, toate erau de pământ: casele, oamenii, drumurile"*. Cu vremea, până și cerul, din *"povestea fântânilor"*, a dispărut din ciutură, căci din dragoste neîmpărtășită, o fecioară a umplut fântâna cu lacrimi amare. În satul meu, *"singurătatea și dragostea nu se terminau niciodată"*. Apoi, acolo după pagina 300, rostirea intră în ritmul cuvintelor și-l răsuțește în poezie pură:

//Cad stropi de lumină din cer./ Îl vezi în fiecare strop pe Dumnezeu./ Urci cu suflet proaspăt pe crucea verii./ Miroase cât vezi cu ochii/ a pâine caldă făcută din grâu/ cel nou/ N-are de ce să/ți fie frică să fii fericit./ Berzele își învață puii să zboare/ Ți-e sufletul proaspăt/ Chiui/ Chiar asta faci, în timp ce plouă cu lumină/ Chiui de bucurie/ Ești acasă//.

E timpul să ne oprim, pentru că cititorul nu se mai satură de iubirea pentru cuvântul bine rostuit într-un suflet nostalgic. Lumea de basm a sufletului său a devenit alegoria nostalgiei. Scânteierile de gând s-au încorporat prin cuvânt. Sunt simțirile omului, care și-ar dori recuperată, măcar astfel, copilăria.

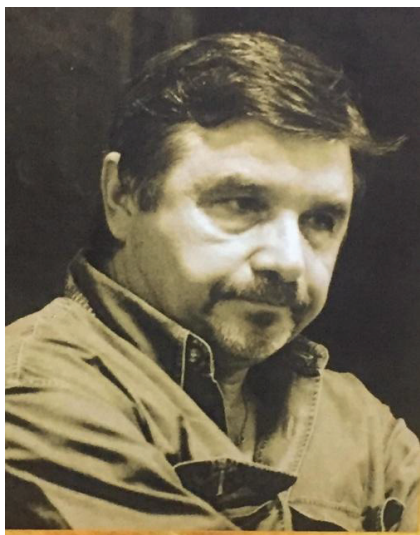
Peste conținutul narativ a năvălit un stil sentimental acoperindu-l de poezie. Toate rostirile sunt poleite cu pudră de îngeri, fiecare cuvânt poartă în sine câte o poveste a cerului ori un poem al pământului. Ei, să nu credem că sunt amintiri din copilărie, cu năzdrăvăanii ale unui neastâmpărat, cum sunt toți copiii. Nu! Adultul reconstituie atmosfera vremurilor când casele se hrăneau cu fericirea izvorâtă din munca oamenilor. Fiecare om își cunoștea locul în sat și-l chemau pe Dumnezeu să-l binecuvânteze. Centrul satul era casa natală a fiecăruia, ocrotită de cer și de părinții grijulii, care regăseau în rugăciune poezia vieții lor. Timpul nu are coordonate, căci Dumnezeu este pretutindeni, se plimbă în curte, călătorește cu fumul ori cu Carul Mare, mângâie vorbele bunicii și are grija celor de sub pământ ori din cer.

Stefan MITROI este, în vechile și noile povești ale cerului și pământului, un veritabil poet al timpului pierdut în mărginimea spațiului natal. Mi-l închipui un scriitor fericit. Vrajitor al cuvintelor, inspirat alcătuitor de poeme luminate de raze divine, evocator al unei lumi ce s-a mutat în cer, dar și al unui cer coborât în case și ogrăzi, subtil și nostalgic, Ștefan MITROI aparține șirului marilor poeți ai literaturii române.

GHEORGHE MOCUȚA

POETUL DIN CURTICI

În Curtici, pe vremea lui Slavici, locuia bogătoiul Busuioc, care aduce pentru seceriș ”pădureni”, iar feciorul său, Iorgovan, pleacă spre Zimbru, satul cu lauri de lângă Gurahonț, orânduit în munți. Între secerători, se îndrăgostește de tânăra Simina, pădureanca cea frumoasă. Este întâiul personaj care introduce în literatură localitatea Curtici, sat de câmpie, cu grâne mănoase, aproape de Arad. Gheorghe MOCUȚA a fost contemporanul nostru din Curtici, poet odrăslit dintr-”o fecioară și un leu”. Avusese un bunic, care se întorsese din război, într-o noapte, iar întâi își mângâiasse caii, iar apoi și-a îmbrățișat părinții. Tatăl poetului, atunci când mergea pe câmpurile curticele în timpul colectivizării, își varsă durerea din suflet în vorbele ”aici a fost pământul nost”. În huma Curtici-ului, se află ”oasele mocuțeștilor”, așezate în lutul câmpiei, iar GHEORGHE scrie despre ”istoria emoțiilor mele”, devenind un cronicar liric al toposului curticean, acolo unde nu se întâmplă mai nimic important în viața oamenilor. Vorba lui Preda, romancierul din ampla câmpie dunăreană, cum că aici viața se scurgea (pentru moromețeni) fără conflicte mari, iar ”timpul avea cu oamenii nesfârșită răbdare”. Sadovenizând, era ”locul unde nu se întâmplă (mai) nimic”. Și totuși, Gheorghe Mocuța ia ”viața în piept” și seamănă ”în provincia provinciei” poezie sau altfel spus dă lirism locului și întâmplărilor, punând Curtici-ul pe harta literaturii române.

Gheorghe MOCUȚA s-a ivit (5 iunie 1953) și a răposat (28 nov. 1917) în Curtici. Fidelitatea sa este specifică zodiei Gemenilor, fiind ”înzestrat din naștere cu o mare curiozitate, un interes potențial energetic și o vădită creativitate, stăpânit mereu de neastâmpăr”. A dobândit licența în filologie – română-franceză –, predând franceza și directorând peste un deceniu Liceul ”Ion Creangă” din Curtici (da, distinși cititori, Ion Creangă, dar ar putea deveni, de pe-acum ”Gheorghe Mocuța”), primar postnouăzecist, redactor la revista culturală etalon a Aradului, cu numele de *Arca*, înființată în februarie, 1990 și, pe lângă

atâtea munci, citește și scrie neconținut, cultiva prietenii literare, participă la boema

scriitoricească, alături de Vasile Dan, Florin Bănescu, Francisc Vinganu, Dorel Sibii, Cornel Marandiuc, Paly Alassu, Romulus Bucur, Horia Ungureanu, Ovidiu Pecican, Gheorghe Schwartz, Domnul Gheorghită, cărora le dedică prietenește câte un poem, ca "amendament la instinctul imaginii". A mai oferit literaturii (și Curtici-ului), prin Andrei, un fiu care i se aseamănă, scriind monografia (romanțate oarecum) doctorală despre J. D. Salinger, romanul *Transfer* ("o poveste de familie, un roman al vindecării", 2023), precum și "un *Portret al artistului după moarte*, 2020, poeme de citit în lacrimi: "cum m-am putut gândi vreodată/ că aș fi în stare să scriu/ la fel de bine ca tine/ când nici măcar/ în haine nu îți încap ?// (XL). La plecarea/ stingerea lui Gheorghe (poematicul Ștefan Mitroi a publicat recent un roman intitulat *Înmormântarea lui Gheorghe*, iar eu, neinspirat, l-am chemat pe Gheorghe Schwartz să vorbească în sala CJ-ului; acesta ironizând, de bucură că atâta lumea a sosit nu la o înmormântare a lui Gheorghe, ci la o prezentare de carte !!!). Poetul Ioan Matiuț anunță că "ne-a părăsit dragul și bunul nostru prieten și coleg", iar scriitorul timișorean Robert Șerban scrie astfel anunțul de condoleanțe: „S-a stins un om și un scriitor admirabil, de a cărui prietenie m-am bucurat și a cărui amintire o voi duce cu mine până când ne vom reîntâlni: Gheorghe Mocuța.”. Dumnezeu să-l ierte, ar fi zis cineva, dar regretatul poet Petru M. Haș i-ar fi răspuns:

"- Nuuu! El nu a făcut rău nimănui, ca să aibă nevoie de iertare. Dumnezeu să fie iertat, pentru că a luat de lângă noi un asemenea om minunat!"

În semn de apreciere a activității sale pentru comunitate (primar, consilier, scriitor), autoritățile curticiene i-au înălțat un bust din bronz și au atribuit Casei de cultură numele "Gheorghe Mocuța".

"A fost poet, critic literar, traducător, redactor la revista de cultură ARCA și profesor". În acest eseu, ne vom referi la POET, pentru că Gheorghe Mocuța dispune

"de vocația lirismului", având câteva caracteristici, bine punctate de poetul Vasile Dan: spirit ludic - calamburist, autoironist, umorist, irigat de confesiune lirică spontană. În plus, proful (care predă elevilor gramatica) scrie fără a se folosi de ortografie și punctuație, valorificând impresiile sale cotidiene, caricaturizând, cu cea mai gravă, dar suavă, naivitate, experiențe dintr-o secvență consumatoare de ilustre banalități. Însemnările *silnice* ale omului de litere consemnează ciudățeniile prostești ale acestei lumi în care "toate-s praf lumea-i cum este". Nu mă pot lăsa, spune Poetul, "de fumat și de poezie", iar, în pachetul său bibliografic, am numărat

opt cărți de poeme și poezii: *Îngerul ridică lespede* (1992), *Zăpada anului unu* (1994), *Omul de litere/ Viața de hârtie* (1998), *Pregătiri pentru marea călătorie* (2002), *Călătorie. exil* (2007), *Istoria emoțiilor mele* (antologie bilingvă română –

franceză, 2008), *Balada profului de francă* (antologie lirică, Opera Omnia, 2011) și *Salutări din Piața Reconcilierii* (2016.). Se adaugă activitatea sa din itinerariul parizian, unde a tradus din Verlaine și din sine (alături de Linda Bastide). Plusul de volume este alcătuit din cărți de critică literară, monografii, jurnal, dicționar, traduceri.

În cronica ultimului volum antum, scris ca *un salut din Piața Reconcilierii* (pentru nearădeni, un fel de agoră menită să satisfacă justificarea amplasării în aceeași piață a două statui alegorice cu semnificație etnică româno-maghiară) Vasile Dan îi identifică "evoluția cea mai complexă", comparându-l pe G. Mocuța cu Romulus Bucur și Gheorghe Schwartz. Poetul avea deja referințe critice relevante. Laurențiu Ulici, în *România literară*, identifică stăruința sa de a obține "efecte poetice din asocierea elementelor de univers material cotidian, în special citadin, cu o perspectivă textuală", iar Radu Călin Cristea, în *Familia*, scrie despre "lirica de o rafinată distincție, tragică, seducătoare" și despre "temperamentul foarte energic". Romulus Bucur, el însuși poet și coleg de redacție, descoperă "un proiect poetic extrem de ambițios", în care se descifrează "o poetică a deschiderii, a dezmarginirii". "Gheorghe Mocuța, susține criticul Dan-Silviu Boerescu, își iubește originea cu un soi de ură atroce, cioraniană, care îl predispune la sclipitoare paradoxuri". În același sens, scriu despre identitatea poetică a lui G. Mocuța, V. Gheorghiuță, Al. Cistelean, L. Alexiu, M. A. Diaconu, M. Bârsilă, D. Chioaru, D. Corbu, I. B. Lefter, H. Gârbea, Cornel Ungureanu, Ioan Moldovan, T. Urian, G. Tartler, P. Aretzu, I. Boldea, Vasile Dan, toți cu vocația de critici literari, care atrag atenția asupra evoluției complexe, cf. volumului antologic *Balada profului de francă*, opera omnia, din anul 2011. Cel mai lung text selectat în antologie, spre a sprijini înțelegerea poeziei lui Gheorghe Mocuța aparține lui Vasile Dan, și el poet și bun analist de lirici contemporane, care punctează evoluția sa de la "novice în ale literaturii" (în 1990) până la "rafinat exerciții hermeneutice" (2016). Scrie despre "contaminarea de mitologizare prin topos a originii poetului", de creșterea "tensiunii existențiale, de emoție și idee", în "poeme eclatant construite", considerând că, în esență, "Gheorghe Mocuța e un poet nu doar foarte bun, ci și unul cu o amprentă personală inconfundabilă". Alte referințe critice premere spre

identificarea valorii, originalității și identității discursului poetic și a stilului ”mocuțan”. O emoționantă evocare aparține fiului, Andrei MOCUȚA., în *Portret al artistului după moarte* (2020), i.e. textul *Garderoba tatălui*: ”tata nu a lăsat în urmă/ doar cărțile pe care/ le-a scris/ ci și o garderobă plină/ cu haine//... familia, după tradiție, i-a dăruit hainele, ”până când/ încetul cu încetul/ în garderobă/ n-a mai rămas decât/ umerășele goale/ ca niște poeme suspendate/ și neterminate//. Da, mai avea multe de spus. a lăsat scrierile sale, urmele amintirilor, selfi-urile din aparatul de fotografiat și melancolia soției învățătoare, Florica și a fiului lor. Andrei îi continuă opera, profesiunea, înfățișarea și ... totul & toate. Romanul lui Andrei Mocuța, cu titlul *Transfer* (Humanitas, 2023), este dedicat tatălui, fiind personajul discret care veghează și protejează devenirea romancierului.

Vă invit, distinși cititori, să intrăm împreună în textele poetice ale lui Gheorghe Mocuța. Ne vom folosi de antologia *Balada profului de francă*, în care se realizează o selecție, supravegheată de autor, a textelor din toate volumele anterioare. După antologie, a mai scris placheta *Salutări din Piața Reconcilierii* (Arad, ed. Mirador, 2016).

Îngerul ridică lespede e volumul jocului de-a versificarea și punerea cuvintelor în armonii muzicale, în sonete, încercarea metaforei de a nu speria sensurile, probarea rimelor, organizarea pieselor într-un puzzle, acomodarea cu scrierea fără gramatici, chiar și încercarea silabelor în aranjamente versificate, gruparea poemelor în ”*I. mic tratat asupra naufragiului*”, ”*II. spectrul liricii negre*” și ”*III. scriere după natură*”. E un fel de deprindere a alfabetului scrierii în multe din formulele sale posibile. Unele alcătuiri seduc prin banalitate, ca inspirație și ca expresivitate, ironiile se împletesc grațios și suav în măștișoare de suflet, altele au ștaif și rezonanță de clopot acordat în gamă majoră. Citim ca titluri: ”*mergerea sufletului pe ape*”, ”*interogarea văzduhului*”, dar și ”*interogarea adâncului*”, ”*balada profului de francă*”, apoi ”*încercare asupra emoției*”, ”*îngerul ridică lespede*”, ”*tăietura visului proaspăt*”, ”*spectrul muzicii negre*”, ”*despre o pasăre moartă*”, ”*istoria emoțiilor mele*” etc. Fiecare poem liric provoacă cititorul la reflecții, atât pentru căutarea sensului, cât și pentru identificarea expresiei. Scrie, în ”*arta de a muri*”, că ”s-a topit ca un fir de in/ în țesătura albă a cămășii/ într-o zi de duminică”. Când ”*îngerul ridică lespede*”, crede că ”/dacă ne-am ține respirația/ îngerul ne-ar vâri pe gât/ însuși necunoscutul./” Superbă și matură este proza lirică ”*aperto libro (istoria emoțiilor mele)*”.

Volumul de debut îi încurajează încercările, astfel că al doilea volum, intitulat ”*zăpada anului unu*” (1994) devine o confirmare, deși hârtia oarecum mângălită de semne cu steme îngreunează lectura și descurajează un cititor exigent. Dar textele

sunt frumoase, atât în "*scrisori provinciale*" cât și în "*euromahia*". Provincia e orășelul de câmpie Curtici, domiciliul stabil, profesoral și oficial al lui Gheorghe Mocuța. Veșnicia, zice autorul, se naște – parafrazând invers pe Blaga – tot mai rar în mediul sătesc, iar oamenii se ironizează strigându-se "măi, țărane". Ruralul e obosit "ca trupul de ibovnică", dar oamenii fac răsaduri de varză și "paradise". Sătenii și satul, adică orașul Curtici fără orășeni, își trăiesc idilic vechile metehne ale bunicilor și străbunicilor. Așteptând autobuzul spre orașul cel mare, navetiștii aud baterea coaselor, boncănitul berzelor, răgetul vitelor, cotcodăcitul orățăniilor, zumzetul muștelor la bălegar, iar birocrații anunță că "primăvara a ajuns la hotarele satului/, unde a fost primită cu pâine neagră și sare", ironizează Gheorghe. Din când în când, alegoriile cuprind întregul evantai al cuvintelor: "o pasăre în văzduh/ surprinsă de fiorul morții/ îți cade pieziș pe pagină" (*poemul*). Scrie despre *bolboroseala (z)eului*, despre "bocanci îmbrățișați" puși la uscare, și transmite, asemeni voevodului Neagoe Basarab, "învățăture către fiu": "fiule zicea tata după miezul nopții/ nu-ți mai strica ochii cu tot felul de cărți/ că prea multă învățătură strică/ te-i face și tu acolo un pedagog de școală nouă.../ mai pune și tu mâna pe coasă sau pe sapă/ că le prinde rugina..."/: "mocuțeștii ne mai omorâm și noi timpul/ doar-doar s-o mai urni odată roata istoriei."/ Orizontul sătesc se îngustează la sala profesorală a liceului provincial (secvențe de pe când Gheorghe era director). cu un portret al "tinerei profesoare", apoi activitatea la granița europeii (eh, atunci nu avea liber la Schengen!) și despre miteleuropa. Sunt texte idilice, aranjate în expresivitate liberă, despre întâmplări din realitate imediată.

Începând cu volumul "*omul de litere/ viața de hârtie*" (1998), maturitatea poetul capătă dimensiunile identității și originalității. Dascălul "depeizat", un sămănătorist melankolic, a fost scos de prieteni din bibliotecă și l-au făcut primar în micul orășel de câmpie. Vorbea mulțimii, pe care o electriza "*cu discursuri de decepție*". Constată că lumea e întoarsă pe dos: fiecare "pauză la școală e o pauză mare", inspectorul general e profesor de mușchi, cel de matematică citează din Hassel, proful de istorie urmărește seriale cu adolescenți, fostul activist e lider sindical, iar vorba unui poet sârb e citată: "vom intra în secolul XXI cu cincisprezece kilometri de morți". Ironist exemplar, "ia în tăbărcă", după cuvântul inspirat al lui Vasile Dan, sub formă de calambur, prostia decidenților și stupiditatea poporului, amăgit de fake-news. Unele texte sunt pur poetice: "ochiul meu e o larvă/ care ziua/ se hrănește nesățios/ cu existența dumneavoastră/ doamnă-/ iar noaptea îi cresc aripi/ și îmi zboară nestingherit / prin trup// (*cocon*). Alteori își reafirmă apartenența la glia curticeană: "rădăcinile ființei mele/ au intrat adânc/ în lutul câmpiei/ odată cu oasele mocuțeștilor"...Odele dedicate prietenilor sunt admirabile portrete literare, incluzând în contururi amicale aroma ironiei colegiale. Apoi lirismul crește sub stimulentele tragismului (*la vie este brève/ un peu de rêve/ un peu d'amour/ et puis*

bonjour), anticipând pregătirea pentru marea călătorie, ultima trecere mare către tărâmul lui Hades.

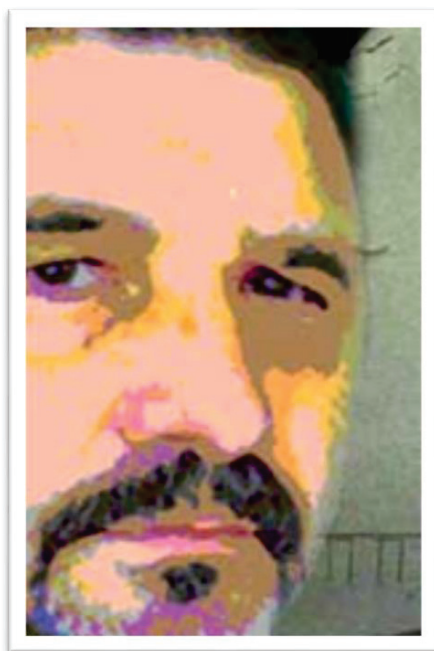
Cartea "**pregătiri pentru marea călătorie**" (2002) începe cu un eseu liric amplu (jumătate de volum), o meditație explicativă (și impresivă) a propriei biografii. Nașterea, copilăria, adolescența, școala și lecturile, prietenii și studiile, preocupările literare, călătoriile, familia și apoi "cu limba îngroșată și ochii împăinjeniți" privești spatele vâslașului, mirându-se fără glas: "doamne ce călătorie mai e și asta/ să nu vezi malul cu verdeață și să nu guști din plăcerea anilor tinereții ...". Titlul altui poem anunță un eveniment dureros: "levitația corpului astral în timp ce doctorul îți umblă prin trup". Amintirile întretin frica de "convalescență" în "locul de pierzanie".

Autoexilat, scrie "**balada parisului nocturn**", un poem ritmat parcă de bătăile inimii, după care, în 2007, dă tiparului "**călătorie. Exil**": "mie prietenii îmi spun mocuzini/ și am venit la paris/ să amân moartea/ cu o zi/ o săptămână/ un an"/ notând în jurnal "*si tu es jeune beau et riche tu es mort*". Poetizează despre "**colțul meu de par(ad)is**", despre așteptarea metroului în *place des fêtes*, spune adio la *pont neuf*, se miră de "oșenii de la *clichy*, vede sirene negre și mierle negre, elaborează "un reportaj despre parisul în flăcări". E cronică mirată a unui Paris împetrișat de imigranți, cuprins de dezordine și descumpănit de permanente stări de urgență. El, poetul român suferind de dor după "laponia mea din pustă dar ce blestem străbat/ eu regele ciupearcă-n exilul meu caduc/ m-am depărtat de fire (corectat cu creionul – de *tine*) de om m-am lepădat."/ Suferință și viața amenințată de risipirea speranței încropește o lirică depresivă, tragică, încrustată în vise deșarte. Iar poemul "**strigoi**" e al fricii de necunoscutul mării treceri: "privesc ore în șir pe geam fără rost/ scriu ore în șir fără să deslușesc nimic/ asemeni pictorului care se încuie în atelier/ cu himera sa dansează fac dragoste și se lasă/ încolăcit de mâinile nefirești de lungi –/ așa și eu mă las străpuns de caninii nefirești de/ ascuțiți ai fricii devin livid și încep să scriu cu sângele/ albastru tot mai albastru al nobilei victime./ tot astfel și sufletul meu:/ moaie pana în culoarea morții latente/ fuge de lume ca un strigoi:/ am visat c-am murit cititorule/ și m-am cutremurat în somn/ dar de mă voi scula pre mulți/ am să bântui și eu cititorule//.

Spre a intra, împreună cu *tine*, cititorule, care-ai avut răbdarea să-l descoperi pe poetul Gheorghe Mocuța, încheiem aceste considerații cu o glăsuire despre "**salutări din Piața Reconcilierii**". Coperta volumului (autor Viorel Simulov), în culori sumbre, e dominată de o mână întinsă spre umanitate, ca un salut de despărțire. Reconcilierea Poetului cu toți cei dragi, cu versurile, cu familia, cu Parisul și Sena, cu elevii și globalizarea, cu iluziile din panoplia lui Don Quijote, cu

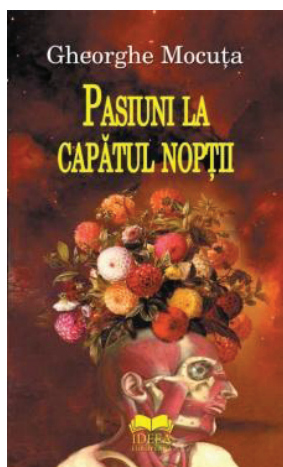
prietenii, deci reconcilierea pare un semnal de despărțire. Mai spune El, că ”azi noapte cucuveaua a cântat/ atât de frumos pe acoperișul spitalului județean...”. Ei și ce-i cu Piața Reconcilierii ? Sfidând ”cu moartea pre moarte călcând”, din grupul statuar al pașoptiștilor iese o umbră și scrijelește în banca de lemn: ”*Ildiko ș-al ei dragutz sa-u iubit pacesc lemnutz*”. Alte poeme sunt despre Arad și arădeni.

Enunțiativ și descriptiv, prozaic și glumeț, idilic și sentimental, inspirat din frânturi de viață cotidiană, cinic, parodic și critic al vremurilor sucite, Gheorghe Mocuța și-a afișat, prin cuvinte rânduite fără gramatică, distincția de a fi seducător. Scribe despre orice-i tulbură starea de normalitate, ironizează prietenii de condei, omagiază familia, bunicul plecat din Curtici spre America ori cel însemnând o conducă de pe frontul rusesc. Folosește o inteligență a scrisului tras înspre originalitate. Nu este preocupat de modele, el râvnește spre un stil (numit chiar de el, mocuțian), alcătuind texte plăcute, stârnind curiozități și răspândind opinii sociale și politice mascate de o versificare voit prozaică. Atmosfera provincială și limbajul tradițional, grotescul din jur nu inhibă, din contră devin suporturi estetice, pline de rafinament intelectual, care-i amprentează identitatea. Poezia lui Gheorghe Mocuța a devenit referință pentru lirica românească actuală.

GHEORGHE MOCUȚA

CRITIC LITERAR: *PASIUNI LA CAPĂȚUL NOPTII*

Când ARCA, revista de cultură a Aradului, înființată în 1990, sub coordonarea redactorului-șef, poetul VASILE DAN, a avut nevoie de un critic literar, Gheorghe MOCUȚA a acceptat să scrie cronici despre cărți. Nu a încetat să scrie poezie, dar presiunea elaborării de texte despre textele altora îl acaparează cu pasiune. Cronicile și recenziile literare (apărute în reviste, *Arca*, *Poesis*, *Orizont*, *Vatra*, *Luceafărul*, *Familia*) vor fi adunate în volum, transformând articolele de presă în carte de rânduie în bibliotecă. Menționăm volumele de critică literară, care-i îmbogățesc biobibliografia: *La răspântia scriiturii* (1996), *Pe aceeași arcă* (2001), *Sistemul modei optzeciste* (2004), *Pasiuni de la capătul nopții* (2008), *Printre nouăzeciști* (2013), *Lecturi libere într-o țară ocupată* (2015) și monografia dedicată *Schwartz contra Schwartz* (postum, 2018). Mai menționăm *Dicționarul bibliografic al scriitorilor arădeni* (2014), precum și *Întoarcerea lui Ulise* (2007), despre receptarea teatrului lui Eugen Ionescu în critica românească.

Criticul literar și poetul Gheorghe Mocuța, născut și stabilizat în Curtici, a predat elevilor limba română și limba franceză (licențiat al Filologiei timișorene), a fost primar și director liceal în localitatea natală. Și-a afirmat virtuțile scrisului în jurul revistei de cultură a filialei Arad a USR, *Arca*, înființată în februarie 1990. În explicația la volumul *Pasiuni la capătul nopții* (2008), G. Mocuța pomenește de rolul ingrat al cronicarului literar de a fi ”un cititor blestemat”, ”obligat” să lectureze nu doar ceea ce i-ar face plăcere. Scriitori valoroși, dar provinciali, sunt ”exilați și uitați”, deci ignorați. De aceea, ca ”cititor de la margine”, ”într-o fundătură a provinciei”, după expresia lui I. Bogdan Lefter, e îndemnat să renunțe la ”complexele provinciale” și să scrie cu obiectivitate despre colegi, iar textele sale să zburde ”pe aripile (cu)vântului”. Nu e comod să scrii despre cunoscuți, după cum judecățile sale au o suficientă doză de părtinire.

Mărturisirea sa pare un regret: ”dacă eram om serios nu renunțam la politică, pe când ajunsesem primar”. Dar încăpățânarea sa, râvnind ”la nurii literaturii”, îl

readuce printre cărți, între timp mai îndeletnicindu-se cu cultivarea verzei și a părădăicilor. Ce-ar zice de un asemenea critic un cititor cu coate bătătorite în bibliotecile universitare? Câtă încredere se poate investi într-un profesor de limbă românească din sat care cultivă zarzavaturi și îngrijește de pomi fructiferi ? Numai că ”la capătul nopții”, adică dimineața, pasiunea cititului îl ademenește spre scris, grădinărind în ”inepuizabila și păguboasă literatură”.

Criticul literar Gheorghe Mocuța și-a consumat lecturile (și scrierile) în bună parte din scriitorii acestui vest de țară, fie din pricina curiozității de a diagnostica ”literatura de pe margine” (se afla la frontiera limbii române), fie pentru ”lecturile de la capătul nopții”, cu preferințe pentru Florin Bănescu, Gheorghe Schwartz, Lia Alb, Angela Marinescu, Vasile Dan, Francisc Vinganu, Mihai Traianu ori Vasile Leac. Scriitorii consacrați, prin revistele din marile centre universitare, au devenit preocuparea criticilor literari consacrați de scrisul redactorilor acestora, iar publicarea unor cronici în *România literară*, *Steaua*, *Tribuna*, *Convorbiri literare* și alte câteva este considerat un semnal al valorii și un certificat de accesare între scriitorii Uniunii, la premii și prestigiu, la traduceri și lansări la târguri de carte.

Critica literară provincială are de luptat cu o mentalitate: nu poți să scrii nepotrivit (și rău) despre un coleg care ți-e prieten literar, îl întâlnești la activitățile culturale. Așa că adeseori cronicile de carte sunt părtinitoare, encomiastice și amiabile. Provincialismul creează un complex de informare și de boemă literară, aderența la un sistem coerent de atitudini. Scriitorul ori criticul literar, esteticianul ori filosoful beneficiază de avantajele promovării în centrele mari universitare, la revistele literare ori în juriile de acordare a premiilor.

Profesorul Gheorghe Mocuța avea pasiunea cititului și scrisului, iar aceste două aptitudini îi stimulează opiniile. Dimineața, ”la capătul nopții”, odihnit și cu mintea sedusă de curiozitate, autorul citește în vederea elaborării cronicilor de carte. La Curtici sau Arad, sosesc cu întârziere cărțile proaspete, adeseori după ce alți critici publică deja cronici, în revistele din capitală ori în celelalte capitale de ”țări” (Cluj-Napoca, Iași, Timișoara). Atenția acordată scriitorilor din ”partium” și ”banatium” este întreținută de cunoștințe, prietenii pe bază de locație: Bănescu a locuit în Arad, Schwartz și Iuliana Petrian ocupau un apartament în Piața Catedralei, Lia Alb, Vasile Dan, Ion Corlan, Ligia Holuță, Cătălin Lazurcă, D. Damaschin, V. Leac sunt arădeni, Vinganu (dascăl în Curtici) și Mihai Traianu (tot pe-acolo), Robert Șerban e timișorean, Angela Marinescu s-a născut în Arad, Petre Stoica face grădinărit prin Jimbolia, Ciocârlie e universitar timișorean, Bodiș - brașovean, Pora - timișorean, Evu - din Hunedoara, Paulina Popa, poetă născută în Ciunțești (Arad), stabilită în

Deva etc. În plus, Gh. Mocuța își face un exercițiu de excelență, scriind despre români din diasporă (Țepeneag, Miloș), despre Cărtărescu, Nichita, Buzea etc.

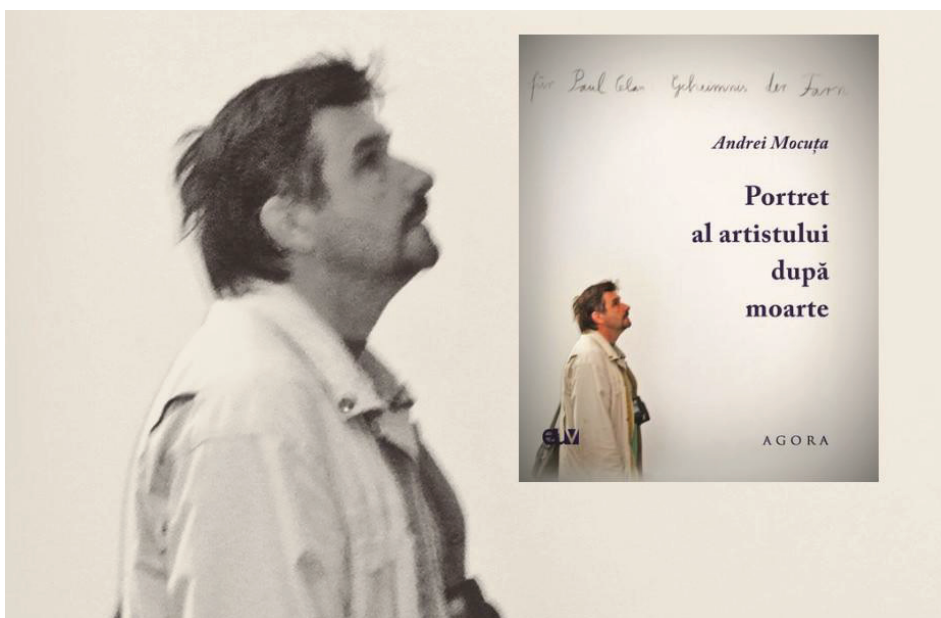
Ar mai fi o problemă, dedusă din profesură. Predând literatura, curriculum îl obligă să fie riguros, sistematic, să respecte programe, să elaboreze analize literare pe baza unei structuri "recomandate" de îndrumări ministeriale. În discursul său se instalează un anumit canonism, care se manifestă – vrând-nevrând – mai ales în critica literară. Am observat-o și la alți profesori care scriu pentru cărți, în ciuda efortului lor conștientizat de glisare spre un alt tip de stil, estetic, după modelul manolescian, de ex. Mai mult, fiind solicitat să fie un cronicar/ critic literar la revista *Arca*, deși vocația îi este poetică, **trebuia** (accentuez) să scrie contratimp, să-și asume sincraziile publice și să cumpănească atitudinea dintre amicitie și obiectivitate valorică. În scriere, multe se învață scriind neconținut.

În *Pasiuni la capătul nopții*, titlurile esențializează ideea: *Andrei Codrescu: o saga a aventurii americane*; *Andrei Șerban: Viața între dialog și monolog*; *Ion Miloș: Ipostaze ale iubirii și exilului*. Lui Schwartz i se atribuie o viziune a istoriei prin anti-eroii săi (cu referire la romanul *Cei O Sută*), iar Florin Bănescu recuperează mitul prin povestire; Cătălin Lazurcă se găsește "în căutarea celebrității", iar Petre Stoica e *bătrânul poet într-o margine de lume*. Vasile Dan scrie despre "poemul viu" și "urcarea treptelor", apoi descrie erezia modernă a lui Vinganu, levitație și asceză la Ligia Holuță, Mihai Traianu e tălmăcitorul zodiacal, iar Vasile Leac e junele Don Quijote.

În eseurile de prezentare a volumelor, esențializează contextul, particularitatea și stilistica, folosind un limbaj cumpănit, argumente prin citare, dar în care harul poetic înfrumusețează discursul cu elegante sinteze verbale: "Cărtărescu e arheolog al ființei" și "creator de viziuni"; Negoită are "obsesia modernă", Cimpoeșu e "mare iubitor de paradoxuri", Ciocârlie configurează "un centru al marginii", Schwartz e "un creator fericit", construind "o utopie a umanității" (în *Cei O Sută*), Pora are "fibră gogoliană", Bănescu traversează "o strategie a gugulanului" dinspre "magia povestirii", Ov. Pecican elaborează "o proză cinstită și directă", schimbând "realitatea vieții cu realitatea literaturii", Stoica e "patriarhul din Jimbolia", Foarță e "redutabil vânzător de iluzii stilistice și un fericit colecționar de himere imprimate", Angela Marinescu propune "un lirism sălbatic, brutal și crud, negru și chirurgical", Vasile Dan e poet "cu o lirică subțire ca un laser", "modern cu vigoare și prospețime", Vinganu e "poetul risipitor, înzestrat cu talent și noblețe", Evu a avut un destin "innobilat de strălucirea metaforei și verbului", fiind "trubadur al generației sale", iar Leac scrie și un asemenea vers: "mă bucur și eu ca prostul când cineva îmi citește o poezie".

Cronicile literare au fost scrise pentru revista de cultură *Arca* din Arad. O anumită grabă stă sub semnul pasiunii și presiunii de a încheia mulțumitor recenziile până la începutul zilei. Folosește citate ca argumente pentru idei, fiind determinat să esențializeze și să comprime expresia în sintagme relevante, adeseori cu grație căutată. Gheorghe MOCUȚA a avut preponderent har de poet. Cunoscând activitatea din atelierul lirismului, a dobândit știința interpretării textelor altora.

În ceea ce mă privește, să nu credeți, stimați cititori, că e chiar lesne de a scrie despre un volum de critică literară. E un fel de critică a criticii, iar dificultatea derivă din potențialitatea confuziei planurilor de idei. Critica literară nu excelează prin a fi operă de creație, ci una de eseistică, de evaluare, comparare și rânduire în cel mai potrivit loc din ierarhia literaturii. Gheorghe MOCUȚA consumă multă sârguință de a fi deopotrivă creator de poezie și analist eseistic, de a fi un excelent cititor, precum și un critic literar tenace, pasionat și explicativ.

Cartea fiului despre tată

LUCIAN AVRAMESCU

BUNĂ SEARA, IUBITO!

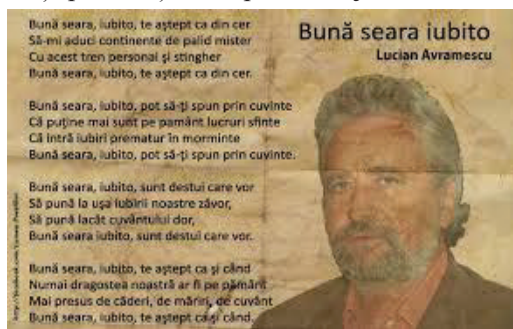

Rostire și tăcere

Poetul (și publicistul) Lucian Avramescu (1948 – 2021, Sângeru, j. Prahova) a avut o viață fericită. Talentat, harnic, frumos, pasionat de idei generoase, Lucian va converti opțiunea sa profesională – horticultor peisagist – în alcătuitor de poeme lirice și opinii jurnaliere. Moștenind VIRTUȚILE și ÎNȚELEPCIUNEA unei familii rurale, ademenit de frumusețea peisajului sângieru – un fel de plai mioritic – construiește în casa natală un Muzeu al pietrei. A înțeles, de la țăranii lui Brâncuși, că piatra poate deveni poezie, sărut, pasăre în zbor, masă a tăcerii ori poartă pentru sărut, dar și coloană pentru infinit. A înțeles că piatra de moară macină suflete, iar sculptorul popular "vede" în granit iubire (Doamne, ce frumos se îmbrățișează într-un

temeinic sărut sculptura lui Brâncuși pusă în loc de cruce la căpătâiul prințesei ruse, Tania, nepoată lui Tolstoi !).

Proiectul lui de viață a fost să alcătuiască o arhitectură peisagistă din pietre în loc de flori, din cântări în loc de tăceri. Înainte de a da răsuflare pietrelor (ce cuvânt rece, încălzit de îmbrățișarea dragostei !), s-a dedicat cuvintelor, iar volumele *Bună seara, iubito* (3 volume) ori *Nu cer iertare* (3 volume) exprimă viața unui om, care și-a găsit împlinirea în valurile talentului său, înclinat spre spectacol. A fost un bărbat frumos, fermecător și tenace, reușind să-și învingă timiditățile prin organizarea de spectacole de muzică și poezie, de agenții de presă, de participare la viața poetică și de implicare în jurnalistică de opinie.

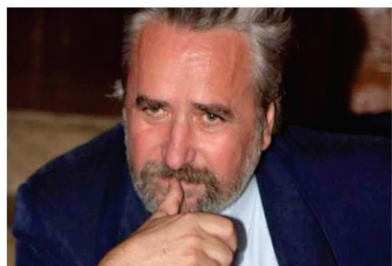

Este foarte plăcut refrenul lui Louis Prima: *Buona sera, signorina, buona sera* (o invitație de a-l degusta, chiar și acum după aproape 70 de ani). La fel de elegant, se rostesc versurile lui Lucian Avramescu: *Bună seara, iubito*, după cum melodia pe versurile sale în interpretarea lui Ion Caramitru și Loredana Groza induce un înălțător

entuziasm metafizic:

”Bună seara, iubito, te aștept ca din cer
Să-mi aduci continente de palid mister
Cu acest tren personal și stingher
Bună seara, iubito, te aștept ca din cer.”

Aproape 15 ani, înaintea fiecărei adormiri întru vise frumoase rostea Giorgiane Radu, fermecătoarei sale soții ”Bună seara, iubito!”. Iar Giorgiana a înflorit în preajma sa și a dat cuvintelor înfățișarea de grație în romanul *La început a fost duminică* (2021), urmat apoi de emoționantele *Scrisori către Tine. O sută de scrisori către Lucian* (2023). A fost o generoasă iubire împlinită între doi oameni frumoși, cu care putea argumenta Nichita Stănescu (conjuțețeanul lor) bucuria deplină a dragostei împărțită deplin: ”Ce bine că ești, ce-nțâmplare că sunt / Două cântece diferite, lovindu-se, amestecându-se / două culori ce nu s-au văzut niciodată, / una foarte de jos, întoarsă spre pământ, una foarte de sus, aproape ruptă / în înfrigurata, neasemuita luptă a minunii că ești, a-nțâmplării că sunt” (*Cântec*). Iar Giorgiana și Luciana Ana, fetița lor, i-au devenit poetului suflet deplin, sursă de viață creatoare și model de reprezentativitate.

El s-a dus de ducere, iar ea, femeia cu ochi melancolici și sufletul ca haina pe care-o poartă îi trimite scrisori, ea femeia sa - ”ce părea blajină și frumoasă” - întreține memoria pietrelor vii în care s-a încrustat iubirea poetului și sufletul său pe domeniul natal din Sângeru.

Poeziile sale sunt de dragoste. Bolnav, când glasul i s-a stins, în 19 martie 2021, se roagă să primească înapoi ecoul vocii sale, căci, spune într-un vers, ”ecoul este dovada că tot ce se găsește în juru-ți / se umple de iubire”. Cunoscând frumoasa lor poveste de dragoste, continuată de Lucian, în *Confesiunile la Poarta Cerului* (2021) și de Giorgiana în *Scrisori către tine* (2023), îmi vine peste cale să mă despart de afectuozitate și să propun cititorului limbajul sever al criticii literare pentru o analiză literară. De aceea, să punem împreună întrebarea:

Cum iubea Poetul ? Lucian mărturisește că liricele sale cresc din alertarea sentimentului de iubire. Tânăra sa soție, Giorgiana, confirmă pasiunea cu care dăruia dragostea. Iar lirica de mai jos, izvodită din vocabule atât de iubitoare, încât nu poate un cititor să nu slobozească o interjecția de admirație:

”de azi-dimineață, iubito,
de când te-ai trezit
mult mai frumoasă decât toate
femeile din lume
îmi vine să alerg
ca un vultur pe cer,
îmi vine să zbor
ca un pește la gurile fluviului
îmi vine să înot
în lacul ochilor tăi
ca o vietate a deșertului” (*Unul în
de altul*)

Te-ai trezit, scrie Bărbatul, ”*mult mai frumoasă decât toate femeile din lume*” ! Frumusețea împărtășită schimbă starea Poetului, făcându-l vultur pe cer sau pește înotând ”*în lacul ochilor tăi*”.

Altădată, declarația de iubire emană dintr-o delicatețe aparte, iar izvorul, în care se gudură dragostea, se revarsă ”ușor și slobod” în surâsul sufletului:

”ascultă, iubito,
lipește-ți urechea de sufletul meu
și-l vei simți ușor și slobod
gata să se piardă în neant
odată cu prima adiere a surâsului tău”
(*Sentiment de primăvară*)

Într-o lume atât de ciudat orânduită de oameni, în care totul pare searbăd, iar viața - urâtă ca jnepenii uscați, ”femeia (e) singura care face îngerii să înflorească”, e ”singura care face luna să răsară pe cer”, pentru că formele corporalității sădesc frumosul. Fiecare femeie poartă în sine frumusețile îngerești. Ele există printre noi, ca să le admirăm rotunjimile de la solduri și umeri la popoul lor rotund, pentru care merită să trăiești.

Poetul își reproșează că de ieri a trecut o veșnicie, fără ca el să admire ochii, făptura întreagă și farmecul rebel al femeii. Strofa ce urmează e ruptă din admirația sa pentru ce se vede în ceea ce este iubita:

”A trecut o veșnicie de când nu ți-am mai povestit sânii
Nasul și buzele ca o nocturnă la pian
De când versurile mele ți-au ocolit șoldurile
Pe care le-am mângâiat în noaptea asta, dar noaptea e an” (*De Dragobete*).

În ciuda albiturii părului, Lucian iubește ca un băiețandru, iar când ”tu te-ai făcut mai femeie”, de pe fermecarea trupului, cădea ”în fiecare noapte”, Dragobetele. Ar vrea ca dragostea să-i fie veșnică, spunea în 24 februarie 2021, la Sângeru, dar apoi „*Pe ultima frunză, care a supraviețuit în nuc, / Toamna, cu arcușul subțire al vântului / Îmi cântă la geam / Balada lui Ciprian Porumbescu*”... *Balada devine cântec de neînviere. Era 12 decembrie 2021, când pietrele din curtea lor au început să se tânguie și să învețe pe de rost povestea de iubire dintre Lucian și Giorgiana. Una dintre pietre a devenit CRUCE, dar, dacă Brâncuși nu ar fi pus la căpătâiul tinerei Taniei, iubita lui, celebra ”metaforă sculpturală”, Le Baiser, poate că în loc de Cruce ar fi vegheat pentru eternitate statuia Dragostei.*

*Se miră ”de ce plecăm când abia am venit”; Urmează tăcerea care înlocuiește glăsuirea. EU SUNT MUT CA O LEBĂDĂ, ca o piatră, poetizează în agonie, cu vocea stinsă, și sângerez ”Fiindcă n-am știut că te pot striga pentru ultima dată”. Jurnalul Confesiunile unui mut care a vorbit cândva (2020) este una dintre cele mai tragice aventuri ale cuvântului. Cel care a vorbit, înflăcărand ascultătorii, a scris ca și cum ar fi cuvânta, își pierde iremediabil dreptul la cuvânt. Confesiunile ... mărturisesc vocația de jurnalist, care și-a pierdut fluierul, observând lucid lumea, dar neconversând cu ea. Emoționant și dramatic: ”aș vrea să dau salcâmlor binețe”. Lamentația alunecă spre tragism: „Vocea mea, cândva omenească/ vrea, nătânga, să vă spună ceva/ iar ea, învățată cândva stele să pască/ nu mai poate nici măcar ca un cal necheza” (*Am vrut să vă strig cu vocea mea omenească*). Cel care folosea cuvintele, încondeiate cu grație, rostind atât de delicat ”bună seara, iubito”, a transferat sunetul înspre pietre, care au început să vorbească în locul său, iar El să fie îmbrățișat dramatic de tăcerea pietrelor.*

Cine ajunge pe la Muzeul pietrelor va auzi, cum am pățit și eu, glasul de gentleman al pietrelor vii: ”Bună seara, iubito...!” O ultimă mărturisire scrisă ca un poem tragic:

”niciodată, iubito, n-am să umblu hai-hui
în palmă mereu îmi vei sta ca un cui
răstignit în această râvnită dulceață
ce ține o viață” (*Niciodată, iubito*).

GIORGIANA RADU – AVRAMESCU

SCRISORI CĂTRE ... DINCOLO

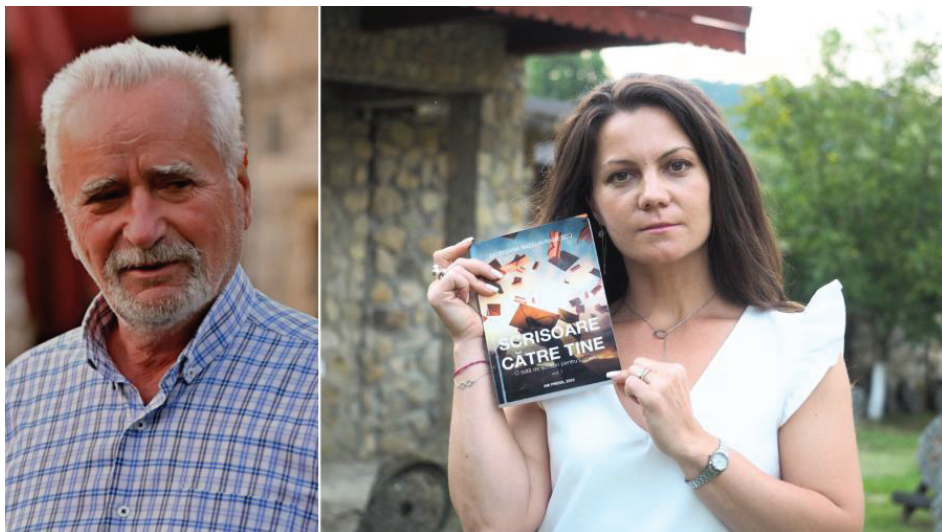

”A fost iubire și mai e iubire/ Am fost frumoși de sus și până jos/ Eu îmbrăcat în pielea ta subțire/ Tu-n mine însumi, înger mătăsos”. Strofa, extrasă din **Arborele mut** (2021) aparține poetului Lucian Avramescu și este dedicată Giorgiane Radu - Avramescu, autoarea romanului autobiografic **”La început a fost duminică”** (Editura AMPRESS, 2021), precum și a volumului **”Scrisoare către tine. O sută de scrisori pentru Lucian”** (AMPRESS, 2023). Cei doi sunt originari din Sângeru (Ploiești), unde, împreună, după o idee de Lucian, au încropit un Muzeu al Pietrei, devenit obiectiv turistic și spațiu literar de pelerinaj.

Lucian și Giorgia și-au unit clipele printr-o iubire tumultuoasă, cu dăruire din partea amândurora, iar rodul dragostei este Luciana, o copilă talentată, sensibilă, isteată și inteligentă. Lucian își are mormântul în domeniul său de la Sângeru, lângă bisericuța zidită de el și lângă unicul muzeu grăitor al pietrelor încălzite de dragostea celor trei pentru această ”cultură a pietrelor sculptate și grăitoare”. Pentru cel așezat sub temelia de granit cu cruce la căpătâi, Giorgia întreține un veritabil cult de iubire și admirație, mărturisit în romanul tinereții sale. Cu puțin timp înainte de a-și pierde deplin răsuflarea, Lucian apucă să dicteze următoarele: **”La început a fost duminică”** e un roman de dragoste, care curge secvențial, rămânând unitar; e ca o Sheherezada -”sfioasă tăcut” la venirea zorilor, dar e doar o respirație fiindcă povestea continuă fără fisuri. Romanul, care se citește pe nerăsuflăte, într-o lume care pare din ce în ce mai puțin dedată lecturii, ... cucerește prin curajul de a ridica întâmplarea la rang de destin”.

Cartea este anticipată de un motto frecvent utilizat, dar căruia autoarea îi dă o semnificație întoarsă (”nicio asemănare cu persoane cunoscute nu este întâmplare”); urmează o *Autoprefață*, în care susține că a ajuns aproape să-și iubească personajele, transplantând în ele ”suflet din sufletul său”. Aurelia e Giorgia, Laur e Lucian, iar Laura e Luciana, alcătuind familia Radu – Avramescu, iar evenimentele se derulează între două duminici, despărțite de 15 ani frumoși, plini de iubire plini. Parcă mi-ar veni să amintesc de celebra tragedie a lui Eugen O’neil, **Din**

jale se întrupează Electra, (inspirată din trilogia *Orestia* de Eschil (525 î.Hr. - 456 î.Hr.).

Plânsul sufletului feminin după sufletul pereche este anticipat de bucuria înaltă a triumfului dragostei pasionale, cu accente pătimitoare, cu fericirea totală a cuplului, transcrisă prin trăirile intense ale femeii, profund îndrăgostite, dar îndrăgite la fel de profund de către bărbatul vieții ei. Anticipez: tragedia fericirii se năruie când boala năvălește în trupul fragil al bărbatului, anunțând iminenta dispariție, care avea să se întâmple într-o zi de duminică. De duminică până duminică au trecut poate 15 ani de fericiri. O existență elevată, un destin înalt, o iubirea desăvârșită între două duminici: duminica de început și duminica de sfârșit. Duminica învierii și duminica morții. Numai că sufletul bărbatului a rămas încrustat în inima femeii și a copilei, iar ele vorbesc cu el ca și cum ar fi prezent, după cum scrisorile, cele o sută de scrisori, sunt adresate Lui, sunt pentru Lucian, ca și cum el ar fi aproape, dar în alt univers. Paralel, ar spune fizicienii.

S-au cunoscut într-o duminică de iarnă. Iubirea s-a încropit progresiv, până la a deveni dragoste. După o perioadă, au o copilă, iar destinele se împletesc într-o configurație animată de sentimente împărtășite. Tânăra femeie divinizează maturitatea și autoritatea intelectuală a bărbatului. El e model de tată și soț, un familist protector, dăruind cu prisosință iubire și respect. Iubește cu patimă, după cum este iubit cu pasiune și dăruire. Copila crește sub grija intens ocrotitoare a tatălui și a mamei, iar dragostea familială în trei devine profund idilică! Femeia

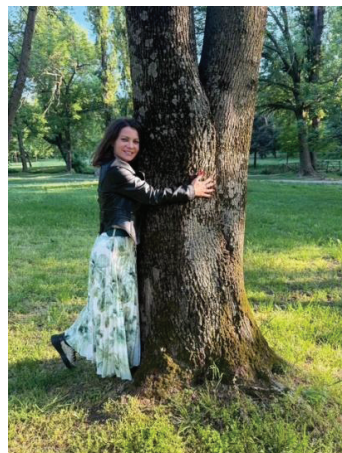
înflorește în prezența bărbatului, iar bărbatul se înfrumusețează și întinerește în privirea adulteră a acesteia. 15 ani de fericire totală. Când deodată, deplinătatea fericirii e fisurată de o boală incurabilă, vestind tragismul existenței. Nimeni nu poate crede că lumina vieții lui se subțiază, mâna îi sleiește, auzul se suprimă și privirea se înceteșează. Într-o duminică dimineața, totul se sfârșește. Plăcile de marmură îi cuprind trupul orizontal în încremenirea lor rece și înnegrită.

Aurelia îi scrie ca și cum el s-ar regăsi cu simțurile treze: "Dragul meu, bună dimineața! Îți îmbrățișez amintirea, deși, dacă închid ochii, ești aici în brațele mele"... Toate cele o sută de scrisori (din volumul I) se încheie astfel: "Pe curând dragul meu, cu nesfârșită iubire, eu". Și tot așa, fiecare scrisoare dintre cele o sută devine un jurnal, purtător de informații și evenimente despre zile și nopți. Uneori i se cer sfaturi, alteori mărturisește dorul de îmbrățișarea lui.

Zice Giorgia, într-un interviu, "Scrisorile sunt modul meu de a comunica cu el. Așa cum îți spuneam mai înainte, scrisul mi-a fost terapie. După ce îi scriu, mă liniștesc. Ca și când aş vorbi cu el, și apoi toate frământările mele își află răspunsul.". Cuvintele par îndrăgostite și parfumate de mirosul iubirii lor împărtășite. Romanul iubirii are căldura și farmecul fremătător al împlinirii, fericirii și bucuriei. Nu vei găsi, distins cititor, vreo umbră de tristețe, amărăciune ori supărare. Textul curge lin ca o apă limpede, liniștită, netulburată. Ivirea surprinzătoare a cascadei aduce cu sine o schimbare de limbaj, dedat cu melancolie. El capătă reflexe de jale, dar nu de deznădejde. Cineva spunea că romanul trebuie citit cu batista alături pentru ștergerea lacrimilor. Personajul Aurelia previne disperarea tragică, ascunzându-și lacrimile în sufletul apăsător de suferință. Păstrează imaginea vie, dar aerată, a lui Laur, cu care conversează, se sfătuiește, îi cere binecuvântarea, îl simte în vise și-i identifică prezența prin traiul între lucrările brațelor sale, ordonate în acel original "muzeu al pietrelor". Se vor reîntâlni în speranță, desigur, dincolo de nori.

Stilistic, romanul constituie o mărturisire sinceră, cu dezvăluiri expresive ale sentimentelor, cu revelația psihică a omului pentru care norocul a sosit la timp: "era viața unei fete abia trecute de douăzeci de ani", iar el "un bărbat al naibii de atrăgător". Când se văd, la început, "într-o duminică", "ceva straniu se petrece cu ea".

"- Ce faci, domnișoară?", iar "zilele următoare, i-a intrat în casa sufletului acel "cultivator de iluzii". Cine este, dincolo de ce arată, acest bărbat ? De pe ce planetă sosește, fiindcă părea puțin din alte lumi, cu care nu mai avusese de-a face ? ... Ea rămăsese cu gândul în ochii lui".

Lăsăm cititorului plăcerea de a descoperi, prin lectură implicată, crezul Giorgianeî Radu – Avramescu cum că „marile iubiri aduc cu sine și mari încercări, de aceea ajung să le trăiască doar aceia care își asumă să le înfrunte”. *”La început a fost duminică”* este un autentic roman de iubire, scris de o autoare, transformată în personaj mistuit de suferință, deși împărtășește cu sinceritate stările sale de fericire determinate de dragoste. Iubirea nu se sfârșește, ci se extinde dincolo de viață. Ea devine luciferică, străbătând metafizicul spre a continua nuntirea din versul eminescian ”căci eu sunt vie, tu ești...”. Romanul e supremul omagiu adus iubirii, a clipei înălțătoare, prin care două suflete continuă dragostea ireală, încercată de atâtea personaje literare, cum au fost Cătălina, Laura, Beatrice, Isolda, Ofelia, Hildegard ori Aurelia.

Mama cu Luciana Ana, fiica lui Lucian Avramescu

IOAN MATIUȚ

POETUL CONTRAATACULUI DE PANICĂ (ANTOLOGIE LIRICĂ)

Sosit în Arad de prin părțile Chișineu-Crișului și ale Mișcăi, Ioan Matiuț poartă în sine urmele unei copilării libere.

Hoinărind pe urmele vânătorilor și pescarilor, colindând pădurile și câmpurile ample, înțelege farmecul naturii și beneficiile unei copilării fericite. S-a născut la ”granița” zodiacală generoasă dintre Săgetător și Capricorn, din părinți cu nume biblic (Samuilă) și nume de împărăteasă (Ecaterina), care dau copilului nume de apostol (Ioan).

Dispune de înzestrările native ale săgetătorilor care au cutezanța de a vâna vreun capricorn exotic, dispărut din lume încă de timpul potopului biblic al lui Noe. Inventiv și seducător, orgolios și creativ, Ioan Matiuț poartă, în sine, infatuarea săgetătorului și gracilitatea capricornului. E frumos și naiv, e tolerant și iubitor, se lasă încântat de spectacolul naturii și îndrăgește cartea. Omul acesta cu păr creț și ebeniu, cutreieră cu bicicleta sa ucraină cărări și singurătăți, care devin sursă de poeticitate și de nărviri emoționale. Scrie cu zgârcenie, fără sonoritate, fără narativitate și fără ornamentații stilistice.

Un public pretențios judecă cu exigență și nu suportă improvizația rostirilor. De altfel, cu emoția nu se cuvine să trișăm. Scriitor al Aradului, I. Matiuț s-a îndelețnicit cu înfrumusețarea cuvintelor adunate în **peste 14 volume de poezie**, purtând fiecare un titlul răvășit de subînțelesuri: **stâlpi de sare, umbre, priviri, déjà vu, între ceruri, respiră să nu uiți, contraatacul de panică**. Între acestea, două sunt antologii. Preocuparea sa este de a scrie, de a edita pe alții, de a-i informa despre cultura arădeană, pe lângă revista literară *Arca* și a lunarului *Monitorul cultural*.

E foarte dificil să se scrie despre poeticitatea lui Ioan Matiuț, fiindcă nu are repere, nici modele. E ca un lup singuratic, nepăsător, orfan și fără gând de a-și arăta frumusețea în lumina cea pură a dumbrăvilor. Nu aparține unei ”găști literare”, deși unii critici literari l-au rânduit între ”optzeciști”.

Ce șansă are un creator singuratic de poezie atipică să urce pe "stâlpi de sare", să lase "umbre" în "priviri" și să respire "între ceruri" ca să nu uite să se protejeze de "contraatacul de panică" ?!

Spre a înțelege stilul său inimitabil, adică a percepe și pricepe lirismul matein, este nevoie de a fi un cititor răbdător, capabil de umplerea unor goluri între/ dintre cuvinte. Sunt texte cu nuclee lirice miniaturate și aromizate cu parfumurile tari ale sufletului său predispus la abstractizări. Poeziile sale au nevoie de un cititor tulburat de emoție. Căci, zice Ioan Matiuț,

"aerul
nu ne mai
ține
cădem din lume în
lume".

Ascultând, auditorul are sentimentul esențializărilor aforistice, fiind captat într-o meditație filosofică, după modele *haiku*.

Văzând organizarea textului în cinci rânduri (versuri ?), cuvinte izolate ("aerul", "ține", "lumea"), altul grupat fără sens ("nu ne mai"), iar altul – unu singur – ("cădem din lume în") suspendă mesajul, risipind semnificația ce părea, la un moment dat surprinzător de clară.

Ambiguitatea rămâne o caracteristică a stilisticii autorului, capabil de delir discret și de miniaturi scrijelite în aerul tare al cuvintelor nerostite, dar cu ecou sonorizat între coardele lirei.

Ioan Matiuț mai lansează câte o provocare:

"Nu mai am
cer
să sprijin privirea
nici pământ în care
să cad
doar respirarea
de care atârî".

Între pământ și cer, drumul intră pe o poartă deschisă de *icoana de deasupra capului său*. Consecvent cu sine, în lirica 27, cea mai recent scrisă, respiră în vorbe subțiri și confirmă că Ioan Matiuț provoacă cititorii, îndemnându-i să-i îmbogățească "respirația" (o, da, respirația din cuvinte, căci nu autorul respiră, ci vocabulele):

”mai lasă-mă cât să
șterg greșeala
din ultima respirație

cea fără de tine
oricine
ai fi”

Nu mă grăbesc, încă, să pun punct acestor considerații în concluzii pripite, dar mă apropiu de ele.

Ioan Matiuț este liricul nostru contemporan care justifică râvna poeziei spre a fi încorporată în *idee fără cuvinte*. Nichita Stănescu ar fi dorit să folosească ”necuvintele”, să scrie cu propriul sânge, așa cum ar înmuia penița într-o călimară. De la cuvânt spre necuvânt, de la idee la suflet, de la poveste la sentiment, de la versuri la respirații. Matiuț își agresează pielea să curgă sânge, dar nu se arată vreo picătură, ci altă piele, apoi alta, apoi alta ”care e cea dintâi”. Se transformă într-”o pasăre neagră/ cu aripi de piatră/ care zgârâie cerul /”însângerându-l / în gheare cu / inima mea”//.

Poeții generației sale sunt în căutarea unei formule de depășire a poeticității. Deja numărul celor care scriu ”poezie” este inflaționat, de ”scrietori” și ”scriitori”.

Ioan Matiuț, spuneam, este zgârcit cu cuvintele, cu verbele și substantivele, și nu s-a împiedicat de metafore. Nu are aproape nimic din caracteristicile poeticității clasice, moderne ori postmoderne. nici semne de punctuație, nici ortografie, nici titluri; altfel spus, textele n-au identitate, ruperile de discurs logic induc absurdități gramaticale, iar ”versurile” devin ciudate făptuiri în pliurile capcanelor. Nimic din poezia clasică, foarte puțin din poezia modernă și destul de rare însemne ale stilisticii consacrate.

”**Contraatacul de panică**” (recentul volum antologic) confirmă că Ioan Matiuț intră curajos în sondarea lăuntricului și se apropie de originalitate prin argumente ce

FLORICA R. CÂNDEA

POEZIA MAMEI

Redactorul-șef al revistei culturale *Gutenberg* (Arad, 58 de numere, cu apariție trimestrială neîntreruptă din 2009 și peste 3 mii de semnatari), Florica R. Căndea a scris 30 de volume (poezie, monografia Macea, satul său natal, eseuri despre momente artistice, autoreferințe despre sine). În jurul său, coagulează un grup numeros de "oameni ai scrisului", oferindu-le spațiu generos pentru afirmare publică prin scriere.

Profesoara de limbă românească folosește "bagajul lingvistic" pentru a conferi cuvintelor aura sărbătorească prin "*Pagini trăite*" (2004, 2005, 2009, 2010, 2011 – cu proză scurtă și poeme), apoi un volum antologic *Clipe retrăite* (2015), *Pagini din clipe* (Opera omnia – Poeme noi) și, ultimul, *Clipe din pagini* (Editura Gutenberg Univers, Arad, 2024).

Florica R. Căndea mărturisește că aceste ultime confesiuni lirice au fost scrise "ca o replică" la trăirile anterioare ale "paginilor" și "clipelor", folosind pentru titluri metafore reieșite din dansul în doi a celor două cuvinte. Ele se completează, restituind o stare sufletească, transfigurată liric, zbuciumată de peste 20 de ani. Nimeni nu întreabă vreun poet care sunt resorturile ce întrețin mărturisirea care zămislește clipa. Lirismul devine o formă de expresie și reprezentare a unui suflet tulburat și a unor gânduri ondulate printre și dincolo de cuvinte. Totodată, intitularea volumelor și a fiecărui poem în parte izvorăște dintre faldurile misterioase și dintre cutele afective ale taințelor care zgândăresc buna cumpănire și echilibrul rațional. Lirica e afect, cuvintele se desprind din pulsuniile suferinței ori bucuriei, a tristeții ori fericirii, râvnind la eliberarea din chingile nesomnului și ale viselor neliniștitoare. Cine poate înțelege ce se întâmplă în complexitatea apexului afectiv atunci când poetul creează? Criticii literari își exprimă opinia ca și cum ar ști sursa creației unui liric. (Vedem că literatura critică de înțelegere a sintagmei eminesciene – de ex. "nu credeam să-nvăț a muri vreodată" – ascunde și întunecă mai adânc semnificația versului.)

În cazul Floricăi R. Cădea, "clipele din pagini" par a fi un extras, scurt cât o clipă trecătoare, din celelalte pagini trăite sau netrăite, dar dorite. Sunt "poeme noi", iar "clipele" sunt dedicate "fiului meu, Cristian", "ancorat în taine de culori". Fiul e renumit artist plastic, cu deschidere internațională, iar numele său, Cristian SIDA, exercită profesura universitară la Facultatea de Arte Plastice din Timișoara, după cum tablourile îi sunt admirate în expoziții de elită, iar picturile murale din câteva localități

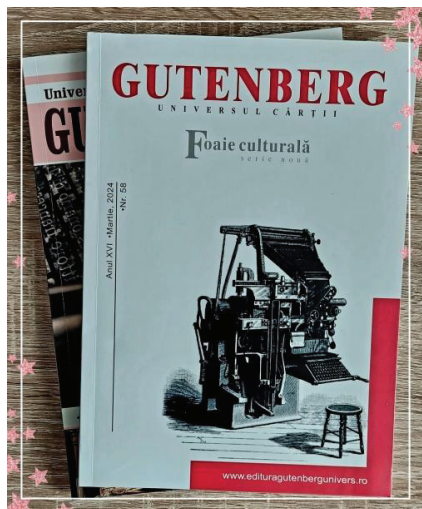
frânzuzești încântă afectul trecătorilor, fascinați de modernitatea discursului coloristic al mesajului. Fiul, Cristian Sida, e autorul copertei și ilustrațiilor.

Argument justifică obsesiva întrebare repetată de nenumărate ori fără a i se regăsi un răspuns: "De ce scriu femeile?" Chiar de ce? Ca "să răstoarne clipe pe coli paginate", răspunde F. R. Cădea. Sunt "un alt fel de exerciții lirice", dedublate și lapidar exprimate. E o altă "defrișare a propriului interior". Un fel de "lirism al trăirilor (ne)trăite", iar intenția mărturisită este de a genera o altă formulă de lirism, ancorată "în paradigmele moderne de formă scurtă". Mărturia poetei continuă, pomenind de "fuziunea dintre inspirație, respirație și aspirații".

E nevoie să luăm aminte, ca cititori. Florica R. Cădea are aplecare spre "monologul interior", o meditație despre starea sa elegiacă și contemplativă: "poemele confesionale tind să acopere un trup inundat de suflet" (p. 7). În continuare, susține că scrie „o poezie feminină”, iar "sufletul eului liric e ascuns într-un interior greu de pătruns". "Feminismul" din întrebarea obsedantă "de ce scriu femeile" nu justifică ultima frază a argumentului: "Universul poetic este unul mic, amestec de frumusețe, durere, lucruri neștiute, dintr-un interior unic, clipa din clipe, culoarea din culoare, sugestia din cuvânt, un cuvânt care nu se oprește nici povestește, un spectacol scris în șoaptă" (p. 10).

Voi demara un succint comentariu despre acest argument (oarecum justificativ și explicativ). Îmbrăcarea unui text argumentativ (având proprietatea de a fi clar, rațional, exact) într-o ținută poetică (având proprietatea de a fi ambiguu, polisemantic, afectiv) aduce un plus de atractivitate îndoielnică: "pe ici, pe acolo, mi-am luat și martori, din zări diferite, care să îmi însoțească și umbre și zori și

sori” (p. 9). Accentuarea părerii despre ”poezia feministă” și ”de ce scriu femeile” alimentează mizantropia, căci diferența de gen nu se manifestă prin scriere, iar feminitatea luminează lirismul și poematizarea. De altă parte, ”exclusivitatea metaforică” alcătuită dintr-un singur cuvânt prin denumirea capitolelor rămâne o considerație poetică, știut fiind că metafora e consecința unei comparații dintre două sau mai multe cuvinte. Considerațiile de mai sus pot avea, în intenția unei profesoare de română, alte subtilități, care ne scapă, întrucât le-a predat elevilor noțiuni de teorie literară. E vorba de titlurile ”capitolelor”: *Solfegii*, *Arpegii*, *Nostalgii*, *Pribeगी* și *Refugii*. Acestea alcătuiesc gradat structura confesiunilor, din ”*Clipe din pagini*”. (Aș fi exclus și inserția de expresii franțuzești, care ”rup” coerența textului).

Argumentul (sau cuvânt înainte ori autoprefața) ne determină să regăsim justificarea afirmațiilor în textul liric de bază. Intrând în ”sufletul și intimitatea clipelor”, avem referința în ”modernitate”, în ”feminism”, în ”noul stil” și ”schimbarea cu tactică”, ”formă de poezie scurtă cu sau fără tiv”. Niciuna din ”clipe” nu are titlu așa că, dacă vom cita versuri (- rânduri de text -) le vom identifica prin pagini ori primele cuvinte ale liricelor.

Prima ”clipă” (p. 13): ”ca o pasăre spin/ agonia zilei/ îmi adoarme refrenul/ și pașii/ calcă al cincilea/ anotimp ea femeia ta/ necuprinsă/ în cuprins/ (menționăm absența oricărui semn de punctuație). Expresiile esențializate rarefiază mesajul, dar autoarea știe că un lector avizat citește (și) printre rânduri: agonia, adoarme, al cincilea anotimp, necuprinsă în cuprins. Sunt cuvinte grave și tulburătoare, pomenind de trecerea cea mare. Uneori, înșirarea cuvintelor ține de automatism verbal, derivat din complicitatea sa cu golurile dintre cuvinte: ”să despletim traseul teraselor/ înrujate în corzi sincopate” (*să nu te sperii trecătorule...*). Câte o frumusețe lirică împânzește diafan ca o alcătuire de vis: ”seara anilor într-o urnă de foc/ se prelinge în frământări și/ neliniști piramida în stâlp picură rouă” (p. 14). Tristețea ocupă tot mai mult spațiu din suflet: ”viețuim încet ca o minune/ firească un peisaj scrum/ se-mprăștie/ cu ultima suflare” (p. 15). Punctuația ar clarifica mesajul: *Viețuim încet ca o minune firească. Un peisaj scrum se-mprăștie cu ultima suflare.*

Unele alcătuiri par imposibil de priceput, dar dau textului o elegantă ambiguitate: "peluze de solzi", "țesut de sărut", "testament floral", "ninsori neninse", "cântece necântate", "scoarțitori în baia de coapse", "selfie-ul meu distrofic" etc.

Alte lirice generoase emană un mesaj limpede și expresivitate înaltă: "întreb așa de cine se izbește/ suspinul dacă arborii devin cetate/ și trupul sfințit se topește/ în frunza de busuioc pentru/ o altă noapte de opal când/ unele respirații devin îngeri// (p. 118). Poemele dedicate fiului excelează în patetism, înmuiat în dragoste maternă: "când îți spuneam fiule/ că aș fi fost un copil/ părăsit orfan de inimă/ stele coceau nori negri/ de fum îmi rămăsese/ o ceașcă de așteptări/ amare și un leagăn de vise"// (p. 138). În aceeași categorie se rânduiește poemul care încheie volumul, ce merită citat în întregime: "ce de nesupuse hârtii ascund/ nopțile când încep să cânte cocoșii/ va trebui să mai scriu/ să nu mă pierd pe o altă cale/ în depărtare știi dansul gândurilor/ e unul de noaptea inimii/ mă tem fiule apostolindu-mi/ lumea mea prin cuvinte"// (p. 150). Tonalitatea poemelor lasă să răzbată sunetul cuprins de o jale melancolică, întreținută de trecerea anilor. Timpul încrustează "pe gâtul meu forme spiralat supuse", punând însemne ridate, un fel de rune ale vremuirii. E cu adevărat artă lirică, pentru autoare, să țină în frâu tentația de a păstori stilul eliberat de orice fel de gramatică, de a renunța la punctuație, lăsând inspirația (cititorului) de a descoperi sensuri, prin presupuneri închipuite și să regăsească motivația ideatică din fiecare lirică a acestui volum al Floricăi R. Cădea.

Concluzia este că doar textul *Când voi fi mamă* egalează virtuțile lirice ale vocabulelor din clipe. Valoarea lor constă în libertatea asumată dată cuvintelor, împănarea lor cu o coloristică ușor dramatică, dar naturală, cu promovarea unei expresivități necanonice, originale și sentimental - melancolice.

"*Clipele din pagini*" este un volum poetic tulburător prin puritatea reprezentării, sinceritatea confesiunii, fiind coerent ca stil și formulă de limbaj. El deschide poarta de afirmare deplină în lirica reprezentativă contemporană. Stârnește întrebări și îndeamnă cititorul la complicitate și participare implicită pentru recuperarea înțelesurilor resorturilor care motivează expoziția sentimentelor într-o amplă catedrală a mântuirii. Lamentațiile se creionează cu sinceritate și naturalețe, iar regretul după toate cele nepetrecute, deși posibile, e "jalea din care s-a întrupat Electra".

Clipele...luminează dreptul la orgoliu al autoarei și la înșiruirea sa între împlinirile valoroase ale literaturii poetice românești.

LUCIA BIBARȚ SE RECITĂ LA *CASA PIANULUI* DIN ARAD

După modelul elitist al saloanelor culturale, Lucia BIBARȚ a avut inspirația de a concepe o seară cu aromă de poezie și muzică pianistică în *Casa Pianului* din Arad. Doar patruzeci de locuri, cu invitații speciale, "pour les connaisseurs". Atmosferă elevată, cu domni și doamne în ținută aleasă, într-un salon de epocă, cu un pian construit la Viena de arădeanul Jacques FAIX, cu amfitrionul Mihai SĂCUI, într-o casă istorică cu obiecte și fotografii de epocă. Tânărul pianist, Dragoș, a presărat recitățile poetei cu Preludiu de Bach, *Nocturna* lui Chopin, *Fantezie* de Mozart, apăsând cu delicatețe clapele

pianului construit, la Viena, de Jacques Faix și păstrat cu admirație în scena magică a unei săli exotice.

Se plimbau prin imaginația noastră, a celor invitați, umbrele familiei Faix, ale prietenilor lor, Alfred și Adolf Neuman, Ady Endre, Pablo Casals, Anton Kneisel, poate Enescu, cu siguranță Vasile Goldiș și Ștefan Ciceo-Pop, Franz Liszt și, desigur, frumoasa a doua soție a lui Jacob, Ilona Reitter, renumită pianistă... Ne aflăm într-un fief cultural al pianiștilor, al fotografiilor, pe care familia SĂCUI l-a resuscitat, pentru promovare artelor și culturii muzicale, așa cum a fost înaintașul său, care a părăsit Viena pentru a se stabili în Arad, unde funcționa celebrul Conservator (înființat în 1833, al treilea din Europa, după Viena și Praga).

Într-un asemenea decor, am fost întâmpinați de acordurile pianistice ale tânărului Dragoș Mihăilescu, care ne-a ademenit cu muzica marilor compozitori, folosind pianul original, operă de artă a lui Jacques Faix, primul pian confecționat în Arad,

după modelul maestrului său vienez, Anton Pokorny. Aici au loc importante activități culturale, organizate de „Asociația Jacques Faix, având drept scop participarea activă și constructivă în promovarea și dezvoltarea artei, a culturii și a oamenilor de artă din trecutul și prezentul orașului Arad”. Renovarea casei și restituirea imaginii de altădată a **Casei Pianul** merită menționată, dând Aradului un frumos punct de atracție culturală și ...turistică.

Lucian BIBARȚ și-a strunit sensibilitatea și, cu un remarcabil talent actoricesc, a recitat din propriile creații poetice. Au fost selectate texte din volumele *Șuvițe și iriși* (2013), *Poetizările tactile* (2016), *O zi de pomină* (2019), *După ce-am mușcat din măr* (2020), *Timpul sparge clepsidra* (2022), și *Sărat, printre genele tale* (2023). Prin volumele înșiruite, Lucia Bibarț, profesor și om al cărților din biblioteca arădeană publică, și-a dobândit ”identitate lirică”. Într-o prezentare a volumelor sale afirmam: *”Adresarea directă prin dialog, înălțimea ideilor (credință, respect familial, iubire tulburată, imaginea de sine), colorarea cuvintelor ce ard fără cenușă, virtutea omului de a se lăsa locuit de mister și alte câteva sunt argumente pentru așezarea POETEI în rândul celor statorniciți de admirație și de virtute lirică”* (revista UZPR, București, 30 mai 2023).

În timp ce mă hrăneam cu armoniile pianistice ale lui Dragoș din Mozart, Chopin și Bach (toate în gamă minoră), meditam la condiția poeziei, fiind invidios că n-am darul/ harul de a poetiza. Există gânditori profunzi și limpezi, după cum există oameni cu discurs tulbure și o cugetare superficială. Cam așa, gândeam eu, se întâmplă cu poeții, cei care se încumetă să folosească instrumentarul specific creațiilor lirice. Ei, poeții, iau cuvintele, le dau culoare și înflăcărare, purificându-le prin arderea lor în ierburile arome ale sufletului. Astfel cuvântul se eliberează de sensul cotidian, de dicționar, fiind liber să intre în combinațiile noi și fascinante spre a alcătui o imagine. Imaginarul se reconstruiește prin fiecare lectură, alegând secvența cea potrivită stării cititorului din multitudinea de ambiguități ale semnificațiilor. Cuvintele reprezintă adică sunt expresia faptică, așa cum armonia ori culoarea sunt reprezentări ale mesajelor cu care hrănesc starea afectivă a sentimentului.

(Eu nu am scris vreodată poezie, pentru că nu știu ce este poezia; întrebarea despre ”ce este” și-a pus-o Platon și Aristotel, apoi de peste două mii de ani, se scormonește după un răspuns; caut, de multă vreme, la Kayan și la Petrarca, la Eminescu și la Nichita Stănescu, la Dante și la Shakespeare, la Goethe și Prevert, la Esenin și la Sylvia Plath etc.; caut o ecuație pentru poezie, dar răspunsul e pururi același: ”nevermoore”, după cum rostește Corbul lui Poe)...

Lucia Bibarț este ”o visătoare de cuvinte”, scormonind în stele și luminează după secretul misterios al poeziei. Foarte multe texte au vibrat sub vocea emoționată a Luciei. A început cu ”La început a fost cuvântul, apoi cuvântul a coborât în cărți”, trei secvențe coerente din punct de vedere tematic și stilistic; nu și-a ales - în recital recital - lirica ”Cu ploaie” din volumul *Sărat, printre genele tale*.

Ar fi spus: ”Am plâns cu ploaia./ Eu de ciuda anilor,/ Ea în ciuda norilor./ Am plâns împotriva ploii./ .../ M-am prins în dansul/ tunat și fulgerat al ploii,/ Scurgându-mă sărat printre genele tale”./ Lacrima e sărată. (Ce adânc metaforiza Blaga prin cele două versuri despre lacrimă: ”Soarele, lacrima Domnului/ cade în mările somnului”!). Ploaia spală cu lacrima sa tristețea și bucuria, dând limpezime iubirii și credinței. Când plânge, omul varsă lacrimi sărate exprimând fericirea sau amărăciunea.

Un versificator, care se poate da drept poet – doar atât ! – ar fi descris altfel relația cu ploaia: ”Azi, în drumul meu pe-afară/ M-a prins o ploaie de vară/ Ce-a ținut un sfert de oră./ Picuri mari jucau în horă// ... Acum totul e curat/ Nu-mi pasă că m-am udat.” (aș putea fi eu autorul, dar nici măcar pentru asemenea versuri nu sunt în stare, așa că le-am compilat după Ina M.). E relevantă comparația dintre poeți și versificatori ori scrietori/ scribitori!

Ana Blandiana își poartă admirația pentru poezia *Descântec de ploaie*. Ea iubește ploile, cu patimă, înnebunitele ploi și ploile calme, ploile feciorelnice, plăcându-i, adolescenței, să se tăvălească prin ”iarba lor albă, înaltă” și să rostească: ”Sunt cea mai frumoasă femeie!” Ploaia devine un loc de descântec al fetelor îndrăgostite de zburător.

Nichita Stănescu **se lasă ademenit de Ploaie în luna lui Marte**: ”Plouă infernal,/ și noi ne iubeam prin mansarde,/ Prin cerul ferestrei, oval,/ norii curgeau în luna lui Marte.” Pereții odăii erau/ neliniștiți, sub desene de cretă/ Sufletele noastre dansau/ nevăzute-ntr-o lume concretă//. Ploaia e prilej de zbor îngeresc. *Ce e poezia?* Întrebare rămasă fără răspuns sau cu răspunsuri tulburătoare. Fiecare POET alcătuiește o imagine numai a lui, intrând în complicitate cu un cititor, în cugetul căruia se creionează o imagine, din care poate pogori el, personajul, frumosul suflet îmbăiat în aromele grației și hrănit cu fremătătoarea metaforă de dincolo de cuvinte. O asemenea stare de suflete euforizate îndeamnă la delicatesuri poetice. Un fel de hrănire cu frumos. Așa că răspunsul la întrebarea pusă în urmă cu două milenii încă se ascunde în misterul din sufletul fiecărui om îndrăgostit de cuvântul de început (”La început, a fost Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu”) și fără sfârșit. La Casa Pianului din Arad, poeta Lucia Bibarț a alcătuit un spectaculos și inedit eveniment duminical, amintind arădenilor că vremurile de alt’dată au degustat din înalta cultură a muzicii, artei fotografice și poeziei.

CARINA A. IENĂȘEL

POETĂ ȘI CRITIC LITERAR

A-ți asuma curajul de a elabora o licență (publicabilă) despre Nichita Stănescu e o aventură. Pe Nichita îl îndrăgești doar poposind frugal în lirica sa, iar, dacă ajungi să-i înțelegi măcar puțin din ”până la capăt” din elegiile sale, îți încurajezi râvna de a-l adora până la obsesie. Mai apoi, cam același sentiment de adorație te cuprinde dacă la disertație tratezi despre Dostoievski.

Carina A. Baba, *Nichita Stănescu. Limbaj și viziune poetică*; Carina A. Baba, *Șoseluță și Andrei (povești fără zmei)*, Ileana Corina Ciuraș, *Poeme* și Liviu Nadiș, *Grâul și pâinea*. Ne-am făcut un obicei, de a emite păreri despre volumele dăruite de autori, așa că facem o prezentare a acestora, stimulați de subtitlul revistei Gutenberg, ”universul cărților”.

CARINA A. BABA a avut inspirata inițiativă de a prelucra teza de licență într-un volum dedicat poetului NICHITA STĂNESCU, analizând în peste 160 pagini limbajul și viziunea poetică a autorului *Necuvintelor* și a *Elegiilor*.

Cititorul este întâmpinat de un *Argument* și o *Introducere*. ”Adăst o secundă”, începe profesoara de limbă românească, asupra celui dificil de înțeles, atât în limbaj cât și în rostire: ”Vocabulele îi curgeau într-un ritm fascinant, similar, poate, muzicii beethoviene”. Spune Carina în continuare: ”Nichita știe a se juca cu Cuvântul, astfel îl ridică spre cer pe brațele ideii, îl alintă și-l însemnează NU cu

unghia ..., ci cu pene smulse din aripile îngerilor". Argument de poetă, pentru că Profesoara scrie poezie cu idei nichitstănesciene și cu expresie eminesciană modernizată. Alte considerații sunt atât de ademenitoare, încât și-au câștigat dreptul de a fi punctate prin citare: "aerul lui e poezia", Nichita a inventat "hemografia" (scriere cu tine însuși), eliberează poezia de "închisoarea cuvintelor, dăruindu-i necuvântul". Ca și Lui, "pe parcursul lecturii, mi s-a făcut dor de poezie" și a lăsat "cărțile să o citească".

Introducerea e la fel de ...poetică. Nichita a învățat "jocul de-a poezia", confundându-se cu aceasta, devenindu-i "destin". El, menționează autoarea eseului – spunând un adevăr -, "a schimbat "fața poeziei românești contemporane". Este "Creator al Cuvântului și Născător de poezie".

Elaborat după toate normele științifice, studiul dispune de o structură, menită să alcătuiască o biografie a operei, discret intersectată cu viața sa și cu epoca sa. Carina A. Baba identifică "starea poeziei și recuperarea modernismului", punctând elementele "neomodernismului", temele liricii (creația și iubirea), glisajul problematic spre o viziune filosofică și spre un orizont existențial. Interesul pentru "limbaj poetic și universul cuvintelor anticipează "funcția poetică a limbajului în cadrul "poeziei și cuvântului". Concluziile creionează câteva trăsături ale liricii poetului blond. Prima: "Scopul Poeziei e chiar Poezia". A folosi "în chip nou cuvintele". Alta: "abstractizează lexicului, ca temă esențială a poeziei sale". Concluziile încheie textualizarea printr-o întrebare, cu un profund mesaj despre condiția poeziei: Cine ești dumneata, domnule Nichita Stănescu ? Profet al timpurilor nenăscute sau mărturie crudă a gândirii ce supraviețuiește tuturor schimbărilor ?

În demersul său, Carina A. Baba a chemat în sprijin numeroase și relevante referințe critice, înregistrate la bibliografie în aproape o sută de poziții, după rigorile științei scrierii unui studiu demn de a fi convertit într-o monografie pentru marele poet al literaturii române. Nichita Stănescu este cel ce scrie despre sine astfel: "El începe cu sine și se sfârșește cu sine / Nu-l vestește nici o aură, nu-l urmează nici o coadă de cometă.../ .../ El este înăuntru-desăvârșit//.

POVEȘTI FĂRĂ ZMEI pentru puștiul meu, Andrei sunt adunate în volumul **Șosetuță și Andrei** cuprinde opt narațiuni, spre ascultarea propriului fiu, în timpul creșterii și maturizării sale, intelectuale, creative și afective. Copilul adoarme conversând, învățând, întrebând și lăsându-se în voia visului în armonia cuvintelor mamei, care încep cu "A fost odată ca niciodată ...". Poveștile luminează trecerea dinspre înserare în noapte, fiind utile pentru oricare familie, dorind copiilor "somn ușor" și "vise plăcute".

Autorul *Necuvintelor* și creatorul romanului *Crimă și pedeapsă* au intrat în interesul Carinei IENĂȘEL pentru o devenire intelectuală subtilă, verificată pe mari texte ale literaturii. Să realizezi textualizări, pentru un examen administrativ, și să te lași impregnat de lirismul înalt metaforizat nichitstănescian și de fastuozitatea personajelor dostoevskiene intră sub arcanele subconștientului psihologului Jung, descumpănind cu admirație încropirea unui portret, în care ești personaj și ...scriitor. E o specială desfătare să descoperi că omul de lângă tine și-a alcătuit cu încântătoare discreție o ilustrare în CV al unei vieți dedicată deopotrivă sieși, profesiei, familiei și poeziei. Închei introducerea printr-un gând nebunatic împrumutat de la prințul elegiac Nichita Stănescu: "*E adevărat că bunurile cele mai de preț se nasc din nebunia cea dată nouă în dar de la zei*" (244 a). Sau poate de la Dumnezeu. Sigur!

Să realizezi textualizări, pentru un examen administrativ, și să te lași impregnat de lirismul înalt metaforizat nichitstănescian și de fastuozitatea personajelor dostoevskiene intră sub arcanele subconștientului psihologului Jung, descumpănind cu admirație încropirea unui portret, în care ești personaj și ...scriitor. E o specială desfătare să descoperi că omul de lângă tine și-a alcătuit cu încântătoare discreție o ilustrare în CV al unei vieți dedicată deopotrivă sieși, profesiei, familiei și poeziei. Închei introducerea printr-un gând nebunatic împrumutat de la prințul elegiac Nichita Stănescu: "*E adevărat că bunurile cele mai de preț se nasc din nebunia cea dată nouă în dar de la zei*" (244 a). Sau poate de la Dumnezeu. Sigur!

Fiind preoteasă, Carina are harul poetic cu care miruiește cuvintele și le înapoiază în versificări pline de armonie cerească. Fiind profesoară de limba română știe că arta înseamnă frumusețe și emoție, că este "expresia imaginației", iar pentru aceasta se impune respect gramatical pentru cititor. Absența punctuației (care indică traseul pronunțării) și a aberațiilor gramaticale și sintactice intră în umbra de diletantism a versificării. Profesoara știe că elementul de stabilitate a limbii (și limbajului) este chiar corectitudinea, iar respectul față de cititor înseamnă să scrii conform regulilor. Abaterile în exprimare distorsionează configurația culturală, excluzând uzanța de a fi citit un text (în fine, publicarea pe facebook a unor texte, urmate de emoticoane colorate și cu inimioare de adorație, denotă tentația de a obține aplauze gratuite din partea vecinilor și prietenilor, stârnind un orgoliu gratuit, amatoresc și diletantist).

Punând **cuvântul poetic** în relație cu *lectura*, acesta devine statuia care oprește timpul. Iubirea cititorului cunoscător dă versului visare, căpтуșindu-i sentimentul cu învăluitoare dragoste. Când cineva se îmbată cu lirism, resimte că un petec de cer e respirat și rânduie între frumusețile fermecătoare ale metaforei zeiești.

Ca admirator al *Trilogiei culturii* a lui Blaga, am fost marcat de citatul mioritic despre "spațiu ca al doilea obraz al omului" (întâiul "obraz" este creația). Am credea că locul nașterii (și al copilăriei) ne marchează personalitatea, după cum timpul nașterii ne alcătuiește zodiacal temperamentul. Locul nașterii e Șoimoș, sat rânduie pe marginea drumurilor, pe unul dintre cele patru drumuri (șoseaua, vegheată de calea apei, drumul de fier și calea de pădure) ce duc spre țara cea mare. De la Mănăstirea Maria cu cele două turnuri mărețe, privirea se opăcește în cetatea Șoimoș, după care drumetul poate apuca spre Deva, spre Ineu, spre Timișoara ori spre Arad. E un loc splendid, în care Mureșul se îmbrăășează cu dealurile domoale ale Lipovei, formând Defileul, vegheat de salba castelană de la Odvoș, Conop, Căpălăș, Bulci, Petriș, Săvârșin și mai încolo până la Deva. Spațiul cizelează fapta.

Nașterea Carinei în zodia Fecioara (26 aug. 1983) îi atribuie însușirile specifice acesteia: analitică, riguroasă, harnică, timidă, respectuoasă, risipind blăndețe, înțelepciune și demnitate. Fastuoasă și discretă, râvnind cu grație spre gloria împlinirii, Carina respinge refuzul și privește cu satisfacție împlinirile. Numerologia (10 + 11) o așează între raționaliști și sentimentali, înzestrați cu devotament și gândire cumpănită, bună creștere și iubitoare de rânduială, echilibru și cu o discretă fastuozitate de împlinire. Lectura și scrierea constituie antrenament pentru minte, iar cartea îi e locul de relaxare sufletească și emoțională.

Asumându-și numele bărbatului Lucian BABA, provenit din familie de preoți, CARINA IENĂȘEL și-a înmuiat sufletul în sfințenia creștină. Profesoara de limbă românească, puritatea unei existențe familiale, deplinătatea modelului de mamă, intelectualul cu subțirimi poetice, metafizice și plin de demnitate, CARINA e înzestrată cu o bunătate exemplară, o candoare îngerească, o etică asumată și un comportament model. Printre toate cele cotidiene, se regăsește printre oameni cu un larg zâmbet de prietenie și o înălțătoare bunătate existențială. Scrie. Topește în lumină margini de cuvânt și trasează contururi poetice, parcă după armonia lirei cu corzile ciupite de o copilă zeificată. Cuvântul e ”aer al sufletului”.

Volumele sale cântă încă din momentul în care paginile ajung răsfoite prin degetele cititorului.. Versurile poetice din *Timpul potrivit* sunt poezii lirice din anii 2016, 2017, 2018, apoi *Amprente pe suflet* (2019), 2020, *timpul potrivit* (2022), 2024. O mică antologie selectivă (ca profesor de limba românească, scrierea titlurilor cu literă mică nu se recomandă; mai cu seamă că abaterea gramaticală nu dezvoltă vreo semnificație lirică). E volum subtil stilizat și distilat după reguli calitative. Elegant ticluit, cu subsolizarea unor referințe, dispune de o grafică relevantă și de ilustrare color. Am abuzat de răbdarea cititorului, întârziind exemplificarea. Un text liric e asemenea unei monade; valoarea constă în metafizica sa compactă, în metafora integratoare, în absența ferestrelor și în echilibrul cuvintelor dedate cu har. Spațiul nu-mi îngăduie prea multă divagație, așa că am pătruns în sufletul poeziei ”*dacă*”, p. 58, din antologia parțială ”*timpul pierdut*”, poem care poartă mesajul sufletesc și caracteristic al Carinei A. Baba Ienășel): //*Dacă mi-ai dezbrăca sufletul de trup,/dacă l-ai lua, os cu os, și l-ai așeza cu grijă lângă noi/până când s-ar face un munte fosforescent/ai putea vedea cât de limpede te refleți în mine,/cum ni se îmbină sentimentele/ cum ni se confundă gândurile,/de parcă tu ai fi eu/ și eu aș fi tu// (...) Dacă mi-ai dezbrăca sufletul de trup,/ și l-ai privi, fără să clipești, o secundă/ ți-ar părea că tu însuși îți ești dinainte/și nu te-ai mai mira că îți vin ca o mânășă”// (*dacă*). Un comentariu la acest text cu frumoase irizări sentimentale ar distruge farmecul său; mesajul e limpede, iar cuvintele sunt așezate în buna lorânduială, puse la loc potrivit, spre a se evidenția fiecare pe fiecare și, împreună, să alcătuiască perechea EL cu EA. Următoarea lirică, scrisă în alt registru semantic (fără titlu, p. 59) completează frumusețea comuniunii sentimentale, mărturisită cu sinceritate pură, cu o candoare invidiant de iubitoare: ”*La ora-n care mi-este dor de tine,/ la ora această, - nveșnicită-n gând/ te recreez, iubirea mea, din mine/ și din cuvinte strânse-n noi cu sârg.// (...) /desigur, voi găsi, de caut bine,/Frânturi din tine risipite-n tot/Ce simt acum, de parc-ar curge-n vine/Scame din soarele-ascuns în glod*”. Ș.a.m.d. Sunt texte de ademenire pentru ca, distins cititor, să zăbăviți asupra întregului, cu credința că veți regăsi plăceri afective rare, oferite de lirismul împărtășit, prin cuvinte, de Carina.*

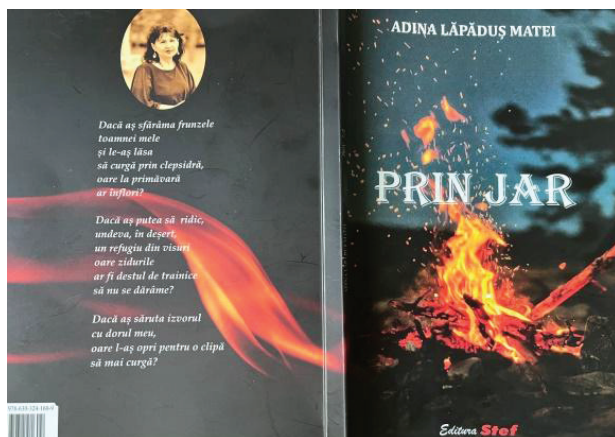
Strădaniile cititorului de a descifra semnificațiile unui poem cu sprijinul unui lector sistematic de poezie recuperează multe din trăirile afective ale unui liric. Oricum, el, autorul, scrie pentru sine și tainele dintre cuvinte (sau dincolo de verbalizări) le păstrează pentru sine. În cronicile la volumele sale, scriam că *"Amprente pe suflet"* (frumos și inspirat titlu) decantează *"adevăruri sentimentale, expuse în cuvinte calde și calme, frumos tâluite în expresivități armonioase"*. Florica R. Căndea, în *note de lector*, pomenea de *"închipuiri închistate în semne sinonimice"*, pentru că *"poezia este act de imaginație, un joc de provocare"*, iar Valeriu Ilica consideră *"amprente un exercițiu de sinceritate"*, *"o simfonie cromatică"*, iar scrisul *"are amprente și filigramare"* etc. Sub emoticonul *"ador"*, apar alte aprecieri foarte încurajatoare: *"minunată combinare de sentimente"* (F. R. Căndea), *"ești un poet cu filon bogat"* (D. Popa), *"mintea și sufletul poartă aceste mărgăritare cât vom fi pe pământ"* (D. Apetrii), *"semeț șoimul tău, Carina"* (L. Bibarț), *"Cât talent! Câtă iubire!"* (D. Popa), plus alte câteva scrise de L. Olar, T. Olariu, C. Stancu și prefăcătorul C. Drăgan. Sunt referințe dintre cele mai încurajatoare. Redactorul – șef al *"revistei mozaic Gutenberg"*, Florica R. Căndea, a apreciat *"calitățile și percepțiile asupra actului editorial ... oferitu-i colaborarea directă și calitatea de redactor șef adjunct al revistei"*, valorificând deopotrivă experiența anterioară de editor a Carinei.

Cele spuse despre omul și scriitorul Carina A. Baba Ienășel sunt o garanție despre devenirea poetică în viitor și certitudinea împlinirii literare a unui pasionat profesor de limba română. Prețuirea pentru familia sa, pentru fiul său (căruia-i dedică o carte) și devotamentul public, încurajat de aspirația pentru realizările artistice, îi întrețin frumosul orgoliu de a intra în cercul împlinirilor din sfera excelenței. E timpul pentru culesul cel mare și cu folos al Carinei A. Ienășel. Îmbrățișând curajul, poate intra pe poarta cea aurită a literaturii.

ADINA LĂPĂDUȘ MATEI

MESAJE LIRICE CĂTRE DEPARTELE

Adina Lăpăduș Matei este profesor pentru învățământul primar la Colegiul Național Preparandia Dimitrie Țichindeal din Arad. Publică al treilea volume de poeme lirice: *Din drag de dor* (2021), *La templul dorului* (2022), *Prin Jar* (2024).

Am apreciat volumul *La templul dorului*, despre care am vorbit la lansarea

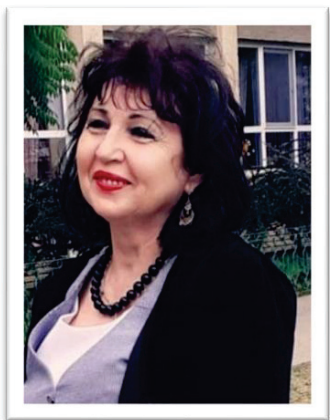
debutului. Susțineam o valoare a acestuia, emanată din asocierea unei năzuințe ciudate între EA, femeia, și EL, bărbatul, rânduieți în spații paralele. Tematica se configurează ca o speranță, de aspirație cătălinică a EI către un EL, înstelat, dar ademenit de chemarea dorului, de întrupare acestuia într-o clepsidră. Nisipul - ca niște clipe - trece dintr-o cupă în alta fără speranța nuntirii, dar cu credința reîntâlnirii într-un "templu al dorului". În căutare luciferică, EA sondează o lume metafizică, celestă, crezând că undeva, la marginea universului, steaua LUI rostește rugăciuni îndreptate spre restituirea unor clipe de fericire, trăite cu intensitate unei iubirii, prea devreme curmate de voința divină. EA-și trimite dorul spre a se întâlni cu dorul lui ("dor cu dor să se-ntâlnească"), numai că cele două doruri, ca în poemul luciferic, aparțin unor în-cerc-uiri vagi, discret resimțite. E doar ecoul iubirii, al iubirii frânte, sub tragismul unei întrebări despre existență: /"Ce este viața ?/ Poate un drum,/ un dar sau o povară/...". Soarta! Nenorocul! Întâmplarea aduce "încercări", care se îneacă în "lacrimi ascunse de dor", lăsând răni deschise. Da, viața "poate fi/ puf de pădăie/ pe care vântul îl risipește" la cea dintâi adiere.

Dacă poemele din "*La Templul dorului*" (2022), descântă cu suferință sentimentul vanității dorului, fără recuperarea sursei acestuia, poemele din "*Prin Jar*" (2024) devin meditații despre clipele suferinței și nostalgiei. Dorul pare că ține timpul în loc. Dorul înseamnă deopotrivă "dorința de ce-a fost frumos", dorință înmuiată într-o mare suferință. Visurile pierdute încă mai mângâie "primăverile sufletului", într-o stare de nostalgie narcotizată. Viața însăși, ca o neîmplinire, a devenit o dorință

zăbavnică "în lumi paralele", fără șansa de recuperare a unor clipe cândva fericite, iar sursa a fost iubirea. Mai mărturisește Adina, pământeanca, aruncând privirea spre cealaltă lume, că poemele "sunt regăsiri, emoții, sentimente, intrupate în cuvinte", sub formă de "lacrima amintirilor" împreunate.

Cuvintele devin speranță ("și dacă nu va fi un vis, vom încropi noi unul"), un fel de icoane emoționale în care rugăciunea poetică alintă clipele percepute ca "o singurătate prea adâncă", "noapte prea lungă" și "iarna sufletului prea rece". "Și dacă nu va fi un vis, vom încropi noi unul", repet, iar visul din "noptile prea lungi de singurătate" îl aduce pe EL, cel înstelat dar neluciferizat, la un carnaval, purtând mască, sub care se dosesc "lacrimi pictate" și "zâmbet trist". Tu respirai prin mine și "eu respiram prin tine", amândoi, scrie Adina, respiram unul în locul celuilalt și ne întrupam prin îngemănare, însă pentru alte începuturi. Lumea lor nu mai poate trăi decât în vis. În care cei doi se zăresc ca un abur, cu contururi șterse. Iar EA devine - în visare - un stol de păsări, ce trece pe la marginea timpului, unde EL mușcă dintr-un măr, "mărul meu" cu gust "de iubire și de Rai". În dimineața visului, genunchii îi sărută pământul, iar cu brațele invocă iubirea, dar mai ales rătăcirea prin alte vieți, menită să-l întâlnească "spre a se aprinde iar ... dincolo".

Astfel, **Prin jar**, poeta își exprimă suferința, doamne, sub formă de cântare, iar noi, preabunii cititori, nici nu bănuim ce se întâmplă în sufletul femeii bântuite de Dor.

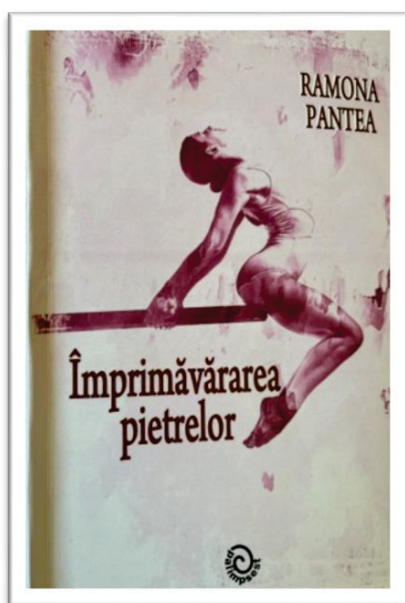
Își petrece clipele cu neconținute speranță: "dacă aș sfărâma frunzele/ toamnei mele/ și le-aș lăsa/ să curgă prin clepsidră,/ oare la primăvară/ ar înflori ?//...// Dacă aș săruta izvorul/ cu dorul meu,/ oare l-aș opri pentru o clipă/ să mai curgă?"// Ce frumoasă ilustrare a izvorului de dor, care ar putea curma nostalgia și durerea printr-un sărut!!!

Jarul e trecere a flăcării spre cenușă. Adina Matei descântă blagian, ca o glăsuire în tăciune, **dorul de poveste**, iubirea frântă, voința de a lega firul curmat al dragostei pentru clipitele frumoase ale împlinirii: "la capăt de drum/ doar sufletu-ți este/ trimis într-o nouă poveste".

Cuvintele au prospețime și spontaneitate. Ele reconstruiesc un personaj care se deplânge pe sine. Toate poemele emană emoții înlăcrimate, zvântate de un vis îndurerat. Respirația reală a autoarei se realizează prin cuvinte îndurerate, prin care așază timpul orizontal spre a-i da o altă dimensiune. Versificarea se alcătuiește în registru de modernitate, prin suplețe, iar metafizicul spintecă spațiul dintre două lumi ireconciliabile. Dorul Adinei Lăpăduș Matei o înșiruie între poezii care aspiră să se rânduiește între cei care stimulează emoția, încropind-o într-o stare de viață.

RAMONA PANTEA

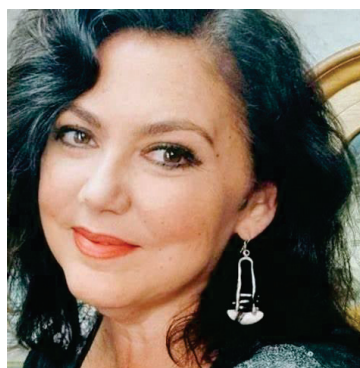
FLORI ÎMPIETRITE & PIETRE ÎMPRIMĂVĂRATE

Autoarea

Ramona Pantea s-a născut în preajma Crăciunului anului 1967, în Arad. A preluat de la tată obiceiul de a învăța cuvintele, croindu-le sensuri și întruchipări. Pasiunea literară și-a potolit-o prin cariera profesională: licențiată în Psihologie și Drept, apoi specializată în Psihoterapii cognitiv-comportamentale și pasionată de psihologie clinică și expertiză psihologică judiciară. Cu toată aparenta detașare de scris (deși i-a fost apreciată prestația poetică în urma unor apariții publice sporadice), ”am fost mereu în lumea cuvântului, nu știu trăi altfel, nu pot să mă exprim decât prin cuvântul elaborat”. În vederea completării autobiografiei livești,

are în proiect câteva volume: ”*Practica vieții. Psihoterapie pentru Minte, Sufler și Trup*” (reflecții, aforisme), ”*Depresie și anxietate*”, romanul ”*Zorii trec prin ziduri*” și ”*Poemele Florii Sacre*”. Citindu-i proiectele, Ramona Pantea ar trece drept o femeie cu dublă personalitate: **psihologul terapeut** însănătoșește sufletele altora și **poetul reflexiv**, care dă cuvintele înflorințe. Când psihologul depășește echilibrul existențial, poetul îi ponderează elanul, iar când liricul se cantonează prea mult în sentimentalitate, psihologul restabilește normalitatea condiției umane. Compensarea funcționează în favoarea ambelor laturi ale personalității sale, înlăturând duplicitatea și tensiunile tulburătoare ale vieții. Este cam ceea ce semnifică titlul volumului de poeme: ”*împimăvărarea pietrelor*”. Parcă ar spune că pietrele au sufler, pentru că se împimăvăresc, întinerind, înflorind, rodind.

Ramona Pantea a tipărit un volum de poeme, intitulat "*Împrimăvărarea pietrelor*".

Poeme din pietre împimăvărate

"Scrieți matur, temeinic și expresiv. Aveți știința liricii poetice. Din suflet, lacrima renaște în bucuria mărturisirii prin scris", sintetizam eu ca un versatil critic literar. Ce m-a determinat să fac mărturia opiniei mele atât de optimist exprimată ? Poate o revoltă împotriva celor care-și atârnă etichete de "poeti", încurajați de comentariile amatoristice de pe facebook ! Poate graba cu care vreun versificator imberb ajunge foarte repede la șapte volume, cu complicitatea unor tipografii economice, numindu-se edituri.

Poemele Ramonei sunt așezate într-o altă ecuație. A avut "ambția de a se cunoaște", precum și "harul născocirilor" pus "într-un ritual", ca "formă de terapie" pentru confesiuni (Ion Cocora, pe copertă). Primul poem e dedicat sieși, "*Femeia din mine*", o mărturisire despre pasiunea sa pentru liricitate și despre patosul pentru deliciul împreunării cuvintelor într-o sărbătoarea sufletului. Femeia "calcă desculță pe versuri", "și-a inventat alt timp", s-a eliberat "de complexe, de timidități", a învins teama de cuvinte, devenind "o pasăre Phoenix". Și-a asumat curajul de a fi ea însăși, adică o poetă altoită în trunchi de psihoterapeut.

Când scrie, starea sa de fericire o împărtășește cu cititorii: "Bucură-te gură/ de taina dintre frăguțe"/ ... Bucură-te mână că tu scrii ce simte/ talpa-n iarba udă./ Bucurați-vă ochi/ că aveți cuvântul/ încrustat în retină/ ... (*Bucură-te gură*). Fiecare vers aduce lumină în suflet, părând o rugăciune, în genunchi, pe care s-a așezat "praf de stele". În poemul "*Portret*", autoarea **se conturează** într-o esențializată imagine în oglindă (merită cunoscut în totalitate pentru pastelarea ilustrată a chipului din suflet): "Sunt o fântână./ doar cei însetați vor bea,/ sunt un foc/ doar cei înfrigurați vor prețui,/ sunt o baladă/ doar cei îndrăgostiți vor simți,/ sunt cuvânt/ doar cei care ard de tot/ îmi vor auzi inima."/ Trăirea e complexă, cu armonii adânci de sentimentalitate și cu confesiuni descărcate în cuvinte tâlcuitoare, înălțate în zborul spre Artă. Câte o elevată corporalitate poetică completează portretul afectiv, prin revărsarea preaplinului sufletesc asupra pasării, calului, luminii și lemnului: "Ce suflet frumos/ ai tu, *lemnule*,/ de te primește cântecul/ să-i fii gură!"/. Lemnul pentru fluier, flautul care cântă, cântecul care dă frumusețe sufletului. Lecturând, în continuare, *Poeta* (p. 15) stă cu trupul lipit de trunchiul copacului, mirându-se "**cât de poem este**" (s.n.) și câtă ardere încălzește degetele atâtor suflete, parafrazăm noi cu grație. Amintește de coacerea "merelor albastre", de la începutul lumii, poetizând "să vizez, Doamne,/ sub talpa piciorului tău/ înmugurit și verde."/ (*Scriu poeme cuminte*, cu "emoție și extaz").

Mitul iubirii, cel dintotdeauna al poezilor, capătă o nouă perspectivă, al centaurului înaripat, în zborul lui heruvimic (spre visul îngeresc): /”Lângă inima ta de leu/ stă un centaur./ ...sub copite/ pietrele înfloresc.”/ (*Sunt un cal, iubire*, p. 22). În același registru erotic, poemul *”Mi-e veșnic vară”* (p. 35) păstrează ecoul unei fremătătoare declarații de iubire: /”Iubitule, ești atât de tandru/ încât doar privind-mă/ mi-e veșnic vară,/ mă fac fericită,/ îmi fac visele aieva.”/. Alte poeme descind din veritabile expresivități concentrate în cuvinte tulburător de dense și alcătuitoare de alegorii subtile: ”Te-aș îmbrățișa, dar îmi ești deja în suflet” (*Deja*), iar *Aerul* (p. 30) scânteiază de farmec și fastuozitate modernistă. Poemul merită citat în întregime: /”E proaspăt aerul./ E alb./ E./ Nu-mi pasă./ cum nici lui/ nu-i pasă/ că sunt întâmplare/ că sunt destin./ Trăiește cât îi sunt/ soare și rost./ Eu/ atât cât mi-a fost.”//

Ce elegantă trăire,
mărturisită în cuvinte
sustrase direct din sufletul
neafectat de
convenționalitate ?

Textura poematică resimte
adresarea directă
cititorului, printr-o discretă
intermediere a cuvintelor.
Sensurile se înșiruie firesc,
iar estetica înfăptuirii
imaginilor rămâne
domestică, dar relevantă:
”părul greu ca o noapte”,
”iubitule, ești atât de
tandru”, ”ai buzele lipite de
șuvița castanie”, ”doresc să
zbor spre esența luminii”,

”ne vedem cu sufletul unii pe alții” ș.a.m.d. Ramona Pantea își ordonează povestea vieții, făcând-o cunoscută altora prin intermediul subtilității limbajului, cu ușoare discriminări distopice, specifice liricii contemporane.

Stilistica expresivă

E certitudine că rolul poeziei în general este de a oferi cititorilor frumusețe. Fiind o răsuflare, adeseori asemănătoare cu clipa, aceasta e livrată pe fragmente, care, împreunate, dau valoare poemelor. Ceea ce rezultă din *”Împrimăvărarea pietrelor”* constituie o imagine himerică a unei existențe, discret tulburată de parfumul

melancoliei, precum și de dorința de recuperare a darurilor vieții prin iubire și împlinire. Imaginația Ramonei Pantea e surprinzător de proaspătă, creează asocieri originale, prin decupaje din ființări diferite, lăsând impresia că fiecare frântură de suflet se încheie într-un vis poetic. Iar dacă nu e chiar vreun vis, se va încropi totuși unul, prin ademenirea și voia cititorului. Poemele creionează o icoană sentimentală, în care autoarea se oglindește cu o anumită credință, savurându-și chipul, frumos, cu părul să ebeniu, un fel de aură neagră, încadrat de roșul aprins al bujorului primăvăritic.

Expresia e limpede, cuvinte alese cu grijă, dar încălzite la flacăra sufletului, poemele transmit o stare de beatitudine și bună dispoziție, de optimism și aleasă cumpănire. Topica distinctă desenează poeme, ce se citesc cu pasiunea trăitoare a melosul unor sentimente maturizate și îmbăiate de o existență psihică și sentimentală echilibrată. Satisfacția cititorului capătă împlinire prin comuniunea cu plăcerea autoarei de a-și dezvălui propria stare lirică și emoțională. Toate conferă încrederea că volumele aflate în preajma tiparului vor deveni, la apariție un eveniment literar, care va stârni invidie. După ce a degustat o fărâma de glorie poetică, orice liric – inclusiv Ramona Pantea - începe să viseze la mirul care țeșe aura sfântă din jurul capetelor îngerești. Aspirația spre săgetarea heruvimilor devine un ideal existențial. Vocația sprijină împlinirea. Și-a menținut plăcerea lirizării, încurajată de succesul întâiului volum. A devenit o prezență publică evidentă, cu replici poetice și reflecții psihologice. Dezvoltă o iubire florală și un atașament al omului bun pentru animăluțe de companie. Iubitoare de trandafiri și floricele din grădina de lângă blocuri citadine, Ramona Pantea pregătește cititorii prin influențe de atmosferă sentimental – lirică pentru un nou volum poetic ori alte reflecții cu respirație mirositoare a arome afective. E cert că Ramona are poezia și plăcerea mărturisirilor sentimentale în sufletul încălzit la focul misterios al seducției lirismului elevat. Așteptăm expresia curajului de a a dansa mai curajos cu cuvintele spre a le oferi înflăcărare.

RODICA OCHIȘ MERI ÎN FLOARE

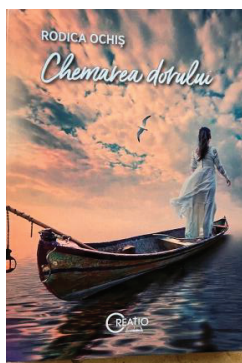
Originară din Cărand, un sătuc de la poalele Codrului Moma, din apropierea orașului Sebiș (Arad), urmează standardele zodiei nașterii sale (n. 18 martie 1961, Cărand, j. Arad, peste pădurea Gălălău, prin care se unește cu Tăgădău, satul meu natal). Zodia Peștilor întreține un conflict între două realități, după cum Rodica a optat între iubirea copiilor – dedicându-le lor, ca învățătoare, o viață de dăruire – și aspirația spre lirism, lăsându-se ispășită de ”înmuiera peniței sufletului” în ”florile câmpului, fântâna dorului, doinele și cântecele populare”. Zodia se potrivește structurii personalității sale, cu cei doi pești ce înoată în direcții diferite, în care unul simbolizează frigul iernii, iar celălalt - mijirea căldurii primăvăratice, ivirea naturii la viață și așezarea pe crenguțe a întâiilor flori de măr. Licențiată în științele educației, se dedică inițierii copiilor în cunoaștere, conturând activitatea școlară cu devotament, lirism, pasiune și sensibilitate. Atunci când sufletul s-a umplut de preaplinul afectiv, și-a revărsat vocația lirică în poezii, explodând, ca florile de măr, într-o inflorescență ademenitoare, risipind mireasma peste primăvară. Debutează cu

volumul *Floare de măr* (Iași, 2021), urmat imediat de *Chemarea dorului* (Oradea, 2021), de *Adieri și fluturi* (Oradea, 2022). Are vârsta rodului, al roșului înflăcărat din culoarea ”mărului de lângă drum” (Beniuc se născuse la Sebiș, lângă Cărand – acolo unde toate drumurile sunt umbrite de meri roditori -, și unde se mai ivise poetul Isaia Bosco, ce publicase, în 1883 – anul când apărea volumul *Poesii* de Eminescu –, cartea *Florile tinereței*). Rodica OCHIȘ scrie frumos, armonizează pe portativ și convertește simbolul primăverii, al optimismului și al *florii de măr*, în *chemare de dor*, cu *adieri și fluturi*, în spațiul de *dincolo de tăcere*. Poezia se varsă cu prisosință din inima sa.

Aroma cuvintelor sfințite de dor

Rodica OCHIȘ are principalele caracteristici pentru a fi numită poetă, promovând o versificare absorbită de lirism și poeticitate. Are în desenul personalității sale o configurare didactică, riguroasă și disciplinată. Dispune de armonie și de lecturi clasice, manifestând o fidelitate asumată pentru poetica derivată din relieful sufletului.

Volumul de debut, *Floare de măr*, are saturația dorului și patimii, speranței și iubirii, iar natura, prin flori, însoțește cu aroma cuvintele sfințite de dor:

”Îmi deschid ochii, tu ești lângă mine,
Îți simt mirosul de ambră și tămâie,
O primăvară ai adus cu tine
Să-mi crești pe ram o floare de gutuie.”

Poemele din Chemarea dorului creează sentimentul de ”liniște neliniștită”, de așezare în suflet a dorului de ceva pierdut, închipuind o ispititoare scenă ireală de frumusețe luciferică:

”Mi-e dor să poposesc la tine-n gânduri,
Că e prea mult de când sunt o tăcere,
Să mă pictezi cu versul printre rânduri
Și să rămân, de sufletu-ți mi-o cere.

Mi-e dor să împărțim o primăvară,
Să ningă peste noi cu iasomie,
Să-ți fie brațul care mă-nconjoară
Izvorul nesecat de apă vie.” (...) (*Mi-e dor*)

Consider că ceea ce încropește Rodica OCHIȘ în poemele sale, cu puternic ecou liric, demonstrează că viața are nevoie de poezie, de prelungire dincolo de evenimențialitate, fiind o modalitate de expandare a clipelor înșiruite între nevoile umane elevate.

O nouă speranță, o nouă întinerire sunt temeiuri pentru regăsirea în cuvânt, prin care, cum spuneam, viața se prelungește dincolo de marginile sale contingente:

”Viața s-a trezit în toate, s-a aprins câmpul cu maci,
Tu cu roșul din rubine trandafirii să-i îmbraci.
Să-nflorească într-o boltă ce unește mal cu mal
Să poți aduna iubirea din tumultul unui val.

Lasă fluturii să zboare, mângâiați de adieri,
Să renască din cenușa presărată-n zi de ieri.
Scrie-mă poveste-n carte, curge-mă din călimări,
Să-ți pun veșnicii sub pleoape, liniște pe frământări.” (*Noul început*)

Ultimele două versuri merită subliniate: **”scrie-mă poveste-n carte, curge-mă din călimări / să-ți pun veșnicii sub pleoape, liniște pe frământări”**. Cât de expresiv și profund este mesajul !!!

Un el pierdut în veșnicie

Dincolo de cuvintele orchestrate în poeme se regăsește un EL drag, pierdut pentru totdeauna, dar care și-a lăsat aroma pe pernă sub formă de lacrimă, dorul în frunza de nuc și iubirea pe floarea de măr. Acel EL stimulează amintirea, iar memoria îi reține gesturi, atitudini, înfățișări. E personajul căruia i se adresează ca unei idei, ca unui pământean care a devenit idee, răspândit în suflet și curcubeu, în culoarea ochilor și aroma frunzelor de nuc, în visele risipite de adierea florilor din păr. Un semn comun motivează și învolburează cuvintele, aranjându-le în strofe și versuri.

”În noaptea asta țin-mă de mână,
Să ne trăim povestea-ascunsă-n coji de nuc
Și fă cumva ca vraja să rămână,
Cât visele perechi spre împlinire duc.

Poartă-mă mereu în fire ca pe-o frunză de noroc,
Sădește-mă în iubire sâmbure născut din foc.
Voi fi lujer răsărit într-un timp cu zile clare
Și din ramura de măr, tu, zidește noi altare!”

Câteva texte sunt adorabile, respirând un aer de poezie înălțătoare și pură: *Urma plecată, În lumea ta, În lumea lui, Noaptea de jar, Mi-ești începutul și sfârșitul lumii, Atinge-mă în fiecare zi, Sunt* (*Sunt lacrima ce n-a putut să curgă / Din ochii tăi adânci mângâietori*) etc.

Cititorul (din mine) se oprește greu din lectură. De bună seamă, Rodica OCHIȘ dispune de talent. Sursa de inspirație este dorul, întreținut de amintiri melancolice, străbătând sufletul cuvintelor, ele însele cuprinse de tristețea metaforică. Textele sale sunt pure și optimiste, cu mesaj pozitiv, în care albinele zumzăie printre florile de măr, anunțând sosirea primăverii cu surâsul său încurajator. Rodica OCHIȘ este o poetă optimistă, iar poarta poeziei i se deschide spre împlinire și lumină.

Despre destin și iubire: ce și cum

Rodica OCHIȘ se află la al patrulea volum de poezie. Își mărturisește interesul pentru creație literară încă de când a sosit, pentru învățătură, la Liceul Pedagogic din Arad, unde revista *Tribuna elevilor* găzduia preocupările poetice ale adolescenților visători. În paginile revistei școlare, a debutat Carolina Ilica, încurajându-i expresia lirismului spre volume ca *Neîmblânzită ca o stea lactee* (1973) sau *Cărțile de la Vidra* (2007). Sosită din Cărand, un sătuc de la poalele Codrului Moma, cu aspirația de a deveni învățătoare, găsește în liceu o atmosferă de aleasă ținută intelectuală și creativă, ceea ce se potrivește cu configurarea personalității sale. Era predispusă către imaginație și visare în cuvinte, iar zodia nașterii sale (n. 18 martie 1961, Cărand, j. Arad) o așeza în grija echilibrului, a ”trăirilor sufletești”, fiind ”fascinată de mirajul scrisului încă din copilărie”. Zodia Peștilor întreține un conflict între două realități, după cum Rodica a optat între iubirea copiilor – dedicându-le lor, ca învățătoare, o viață de dăruire – și aspirația spre lirism, lăsându-se ispășită de ”înmuiera peniței sufletului” în ”florile câmpului, fântâna dorului, doinele și cântecele populare”. Zodia se potrivește structurii personalității sale, cu cei doi pești ce înoată în direcții diferite, în care unul simbolizează frigul iernii, iar celălalt - mijirea căldurii primăvăratică, ivirea naturii la viață și așezarea pe crenguțe a întâiilor flori de măr. Licențiată în științele educației, se dedică inițierii copiilor în cunoaștere, conturând activitatea școlară cu devotament, lirism, pasiune și sensibilitate. Atunci când sufletul n-a mai suportat preaplinul afectiv, și-a revărsat vocația lirică în poezii, explodând, ca florile de măr, într-o inflorescență ademenitoare, risipind mireasma peste primăvară. Parcă ar rosti din lirica lui Blaga despre bucuria florii de măr (*”Bucură-te, floarea mărului, bucură-te, și nu te speria de rod”*), ca semn al împrăvăririi așezate anual în suflet. Debutază cu volumul *Floare de măr* (Iași, 2021), urmat imediat de *Chemarea dorului* (Oradea, 2021), de *Adieri și fluturi* (Oradea, 2022), iar acum *Destin și iubire* (gata de tipar în 2023) și, în proiect, *Dincolo de tăceri* (2024). Are

vârsta rodului, al roșului înflăcărat din culoarea ”mărului de lângă drum” (acel Beniuc, uneori fantastic, alteori macabru, se născuse la Sebiș, la o aruncătură de ochi de Cărand, acolo unde se mai ivise Isaia Bosco, poet ce publicase, în 1883 – anul când apărea *Poesii* de Eminescu – cartea *Florile tinereței*). Rodica OCHIȘ scrie frumos, lirizează pe portativ și convertește simbolul primăverii, al optimismului și al *florii de măr*, în *chemare de dor*, cu *adieri și fluturi*, în spațiul de *dincolo de tăceri*. Poezia se varsă cu prisosință din inima sa.

Încep cu o afirmație concludentă: Rodica OCHIȘ are principalele caracteristici pentru a fi numită poetă, promovând o versificare absorbită de lirism și poeticitate. Veșmântul poeziei autentice poate fi oricare, dacă în sufletul ei sălășluiește înțelesul *lămurit* (lamură=creangă aurită destinată învingătorilor olimpici) și farmecul reieșit din degustarea cu grație a expresiei verbale. La fel de agreeat e textul clasic eminescian ”*Reia-mi al nemurii nimb / Și focul din privire / Și pentru toate dă-mi în schimb / O oră de iubire*” // ca și textul lui Blaga ”*Setos îți beau mireasma/ și-ți cuprind obraji/ cu palmele-amândouă / cum cuprinzi în suflet o minune*”. // O femeie care se înveșmântează în iie ispititoare este la fel de seducătoare ca și cea pregătită pentru un bal în palatul regal. Dar numai dacă în realitate este prea frumoasă la chip, spirit, vorbire, comportament și metafizică. Zgândărită de sentimente intense din punct de vedere afectiv, inima îi desenează o personalitate coerentă, fidelă versificației corecte din toate punctele de vedere ale clasicității (plus încă ceva), după cum rezultă din volumele publicate anterior acestuia: *Floare de măr* (Iași, 2021). *Chemarea dorului* (Oradea, 2021), *Adieri și fluturi* (Oradea, 2022),

Să sondăm relația dintre poemele lirice scrise de Rodica OCHIȘ și structura actuală a liricii moderne. Actul de creație, ca formă de exprimare sentimentală a autorului, prin folosirea cuvintelor pentru construcția textelor dispune de o adaptare în funcție de gustul epocii. Sensul evoluției ia forma îndepărtării de simplele *versificații canonice* (organizare strofică, ritmicitate, rimă diversificată) și accederea spre lirism discontinuu, complicare paralogică, ruperi de ritm și renunțarea la muzicalitate, metafizica semanticii, promovarea expresiei distopice și a indifferenței discrete față de cultura poetică a cititorului etc.).

Rodica OCHIȘ și-a format stilul poetic după o configurare didactică, riguroasă și disciplinată. Dispune de armonie și de lecturi clasice, manifestând o fidelitate asumată pentru poetica derivată din relieful sufletului.

Volumul de debut, *Floare de măr*, este ”prefătată” de o altă poetă, Adina MATEI, autoarea volumului *Din drag de dor* (2021). Scrie despre ”*iubirea cu sufletul*”,

despre ”femeia ce îți dăruiește întregul univers într-un hotar” într-o ”poezie adevărată”, îndemnând ”la iubire, la speranță, la fericire” (p. 5.). Volumul Rodicăi pare saturat de dor și patimă, speranță și iubire, încât natura, prin flori, însoțește cu aroma cuvintele sfințite de dor:

”Îmi deschid ochii, tu ești lângă mine,
Îți simt mirosul de ambră și tămâie,
O primăvară ai adus cu tine
Să-mi crești pe ram o floare de gutuie.”

Următoarele volume sunt prefațate de Doina MORITZ într-un limbaj sensibil și cu intensă încărcătură afectivă: prin iubire, se pot recupera/ salva ”focurile ce s-au stins”, evidențiind dragostea din ”inimile arse de patima iubirii”. Conchide Doina Moritz, poetizând ea însăși prin îmbrățișarea stării lirice a autoarei: ”Fiecare slovă e o notă din portativul iubirii, fiecare vers e un univers, fiecare strofă e o simfonie, fiecare poezie e viața noastră, cea de toate zilele, cu iubire, speranță, nădejde și deznădejde..” (p. 4). ”Ce-ar fi viața noastră fără poezie?” întreabă Doina Moritz în eseul, la fel de liric, prefațatoare a volumului **Chemarea dorului**. Prin poezie, ”aflăm”, zice D. M., că ”sufletul poate fi vers care plânge, care râde, care trăiește la maxim iubirea adevărată...care ”se leagănă în brațele dorului” etc. Care dor, ne-am întreba? O cursivitate a cuvintelor dă senzația de ”liniște neliniștită”, de așezare în suflet a dorului de ceva pierdut, închipuind o ispititoare scenă ireală de frumusețe luciferică:

”Mi-e dor să poposesc la tine-n gânduri,
Că e prea mult de când sunt o tăcere,
Să mă pictezi cu versul printre rânduri
Și să rămân, de sufletu-ți mi-o cere.

Mi-e dor să împărțim o primăvară,
Să ningă peste noi cu iasomie,
Să-ți fie brațul care mă-nconjoară
Izvorul nesecat de apă vie.” (...) (**Mi-e dor**)

Cele trei volume au referințe corecte și încurajatoare. Ele anticipează studiul meu, pregătind o analiză a conținutului și formei de reprezentare a acestuia în ceea ce autoarea numește simplu ”poezii”. Volumul **Destin și iubire** este o pledoarie implicită pentru congruența dintre **lirism** (ca și conținut al textului) și **versificație** (ca formă de exprimare). În cazul scrisului doamnei Rodica OCHIȘ, sentimentele sunt aurite în cuvinte dedate prin suflet, iar sufletul trăiește o incandescență potrivită

pentru arderea distanței dintre ”*un suflet îmbătat de dor*” și *rațiunea transferării* acestuia într-o formalitate oarecum canonică. Cuvintele sunt orânduie într-o horă a sensurilor după criteriul afectivității, fără a altera ideea de modernitate, pentru că satisface ”un gust”, gustul cititorului, chiar a celui ce se răcorește la umbra modernității. O versificare liberă poate ea însăși avea vicii fundamentale, care împiedică așezarea textului în rândul ”elegiilor” lui Nichita ori ale lirismului abscons al lui Butnaru, Iuga ori Mureșan.

Consider că ceea ce încropește Rodica OCHIȘ în poemele sale, cu puternic ecou liric, demonstrează că viața are nevoie de poezie, de prelungire dincolo de evenimențialitate, fiind o modalitate de expandare a clipelor înșiruite între nevoile umane elevate.

”Ce este poezia?”

Dacă nu găsim un răspuns satisfăcător la întrebare, atunci măcar să găsim câteva caracteristici care să ne dea satisfacție. Aș identifica mister și filozofie, metaforă și alegorie, ambiguitate și recurență afectivă. În ce măsură asemenea caracteristici se regăsesc în volumul *Destin și iubire* ? Pentru aceasta, analizăm textele pe baza unei grile comparative, prin detașarea de clasicitatea exprimării dar și de libertatea afectivă. *Nu-i prea târziu*, întâiul poem, pare un fel de *artă poetică*. Clepsidrele s-au spart, iar amintirile s-au împrăștiat, clipele au devenit răni. Șoaptele însă glăsuiesc, devenind cuvinte, care, presărate în primăveri, ”*aprind iarăși macii-n valea seacă*”:

”Nu-i prea târziu să crezi într-un destin
Și nici să dai la nimeni socoteală
Cât dorul răscolește prin suspin
Și înfloresc alți muguri din greșeală!

Fă mai ușor urcușul unui deal,
Adună-n palme lacrimi fără vină,
Îmbrățișează țărnul cu-al tău val
Născut din praf de stele și lumină! ”

Ultimele două versuri merită subliniate: ”*scrie-mă poveste-n carte, curge-mă din călimări/ să-ți pun veșnicii sub pleoape, liniște pe frământări*”. Cât de expresiv și profund este mesajul !!!

Despre cine și ce

Poemele încrustează un dialog cu un personaj îndepărtat (un EL) și totodată metafizic, ce întreține dorul de iubire și năzuința spre dragoste împărtășită. Poemele

sunt mărturisiri și destăinuiri despre ce a fost, ce putea fi mai frumos și ceea ce e dorit să se împlinească. Toată această stare poartă amprenta tristeții tragice, prin intermediul unui limbaj apăsător de suferință, deznădejde și îngândurare. Cuvinte ca *frig, noapte, înghețat, lacrimă, iarnă* etc. întrețin o atmosferă gravă și întunecată:

”E-atâta frig în noaptea mea târzie ! / Cerneala a-nghețat în călimară.../. Chiar și zâmbetul e îndreptat spre ”lumânarea-aprinsă”, iar lacrima e ștersă cu ”colțul pernei”. Câte o floare de mac înroșit își deschide petalele în miezul iernii, dar dorul de ”te iubesc” se ivește doar în gânduri. Clepsidra e spartă, deci toate se risipesc sub chipul amintirilor din cioburi.

Dincolo de cuvintele orchestrate în poeme se regăsește un EL drag, pierdut pentru totdeauna, dar care și-a lăsat aroma pe pernă sub formă de lacrimă, dorul în frunza de nuc și iubirea pe floarea de măr. Acel EL stimulează amintirea, iar memoria îi reține gesturi, atitudini, înfățișări. E personajul căruia i se adresează ca unei idei, ca unui pământean care a devenit idee, răspândit în suflet și curcubeu, în culoarea ochilor și aroma frunzelor de nuc, în visele risipite de adierea florilor din păr. Un semn comun motivează și involburează cuvintele, aranjându-le în strofe și versuri.

”În noaptea asta țin-e-mă de mână, Să ne trăim povestea-ascunsă-n coji de nuc Și fă cumva ca vraja să rămână, Cât visele perechi spre împlinire duc.”	”Poartă-mă mereu în fire ca pe-o frunză de noroc, Sădește-mă în iubire sâmbure născut din foc. Voi fi lujer răsărit într-un timp cu zile clare Și din ramura de măr, tu, zidește noi altare!”
--	--

precum și,

”Și lasă-mă să-nmuguresc pe ele,
Chiar dacă ramura e mai cărunță!...
Se răzvrătesc silabele rebele
Și rimele se pregătesc de nuntă.”

”Și fiecare vers e o fântână
Ce-adăpostește tainice secrete...
Citește-mă în nopți cu lună plină
Când sufletu-ți tânjește și ți-e sete!” (*Când sufletu-ți tânjește*)

Câteva texte sunt adorabile, respirând un aer de poezie înălțătoare și pură: *Urma plecată, În lumea ta, În lumea lui, Noaptea de jar, Mi-ești începutul și sfârșitul lumii, Atinge-mă în fiecare zi, Sunt* (*Sunt lacrima ce n-a putut să curgă / Din ochii tăi adânci mângâietori*) etc.

Trăgând cu ochiul spre celelalte volume, regăsim câte un text care cântă într-o alegorie subtilă: *”Și-am să te leg cu doruri cu-n descânt, / Să nu mai rătăcești pe căi străine, / S-aduni eternitatea-ntr-un cuvânt / Și casa ta să o găsești în mine.” //* (*Să îmi rămâi* din volumul *Adieri și fluturi*).

Expresivitatea este...

Expresivitatea este învăpăiată de metaforizări plastice și arome cu parfum transcendent. Asocierile dintre realitățile înconjurătoare și atributele cosmicității creează o zestre de lirism înfășurat în verbalizări semantice. Lamentările elegiace devin gesturi ritualice. Petalele florilor de măr sunt aripi de fluturi care adie printre doruri.

Ar mai fi multe de spus, dar curiozitatea oricărui lector are dreptul de a fi stimulată de un poem atât de frumos parafrazându-l pe Eminescu:

”Mi-am rezemat privirea de colțul tău de cer
Să văd cum te cobori, pe trepte de lumină,
Din lumea-n care totul te-nvăluie-n mister,
Luceafăr răsărit în noaptea mea senină. (...)
Te caut printre stele, te caut în cuvânt,
Când te citesc ades, fiori îmi trec prin vine,
Cu floarea ta albastră, făcut-am legământ,
Veșnic să te păstrez, în sufletu-mi, Emine!” (*Mă-nchin*)

De bună seamă, Rodica OCHIȘ dispune de talent potrivit pentru poematizare. Sursa de inspirație este dorul, întreținut de amintiri melancolice, străbătând sufletul cuvintelor, ele însele cuprinse de tristețea metaforică. Textele sale sunt pure și optimiste, cu mesaj pozitiv, în care fluturii adie printre flori de măr, anunțând sosirea primăverii cu surâsul său încurajator. Rodica OCHIȘ este o poetă optimistă, iar poarta poeziei i se deschide spre împlinire și lumină.

IONEL RUSU, *STAREA DE RODIRE*, *SAU DESPRE FRUCTUL ORGOLIULUI*

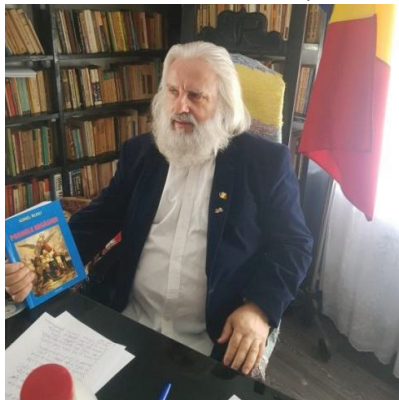
Stabilit în Arad, cu o proprietate alcătuită din două livezi, la Cuvin în Podgorie, Ionel Rusu versifică în "poeme convenționale". Venit de prin părțile eminesciene, înzestrat cu orgoliul bucovinean și cu aspirația spre estetică, Ionel își poartă cu făloșenie barba de patriarh al versului, împărțind experiențele sale de viață. Din satul Talpa, unde a copilărit și pe unde trecea Eminescu

spre școlile din Cernăuți, până la Cuvin, unde hălăduiește printre pruni și cireși, înșiruirea clipelor vieții devine sursă de povești, cu întâmplări evidente, fără ca cineva din preajmă să discearnă vreun hotar între realitate și imaginar. Îi place să se audă vorbind, în timp ce cu delicatețe își trece degetele prin părul argintat și barba încărunțită. Cam toată această imagine a omului capătă contur în versuri, iar autorul convenționalizează ("poeme convenționale"), înșirând cuvinte potrivite sub impulsul impresiilor ce-i trec prin gând și-i stimulează scrierea.

Trei sunt valorile care-i animă textele versificate: prețuirea pentru Eminescu (1), dragostea pentru țara sa românească (2) și nemulțumirea față de rânduielile sociale ale vremii (2). Volumele recente (*Petale, Coaceri și Rodiri*, Editura Concordia, 2023), copertate în culorile drapelului țării noastre. Titlurile induc semnificații derivate din transformarea florii (de măr, cireș, prun ori gutui) în mugur până la pregătirea fructelor spre a deveni licoare alcoolică ori dulceață bucovineană. Printre lucrările zilnice din livezile sale, se oprește din zăbavă pentru a versifica, astfel că orice chestiune ce-i zgândăre liniștea devine "poem convențional". O aniversare literară, un eveniment cultural, o nedreptate socială, un abuz politic ori o amintire devin surse de versificare, iar textele sunt plasate întâia oară pe internet, spre a-și onora contingentul de cititori fideli și adulatori. Emoticoanele acestora îl stimulează și-i întreține o starea lirică benefică. Iar El, încântat, se ia de braț cu Zeul Pan și-i anunță prezența poetică: "Mă veți găsi în jalea de la fluier". Pare mai preocupat de piererea pletelor prelungite în barba elegantă decât piererea versurilor grăbite să fie

afișate publicului (vezi și versul final din *Starea de rodire*, de pe coperta 4: "Cei ce vor să-l suprimă, moral, devin vieții, **nuli**" în care până și cuvântul pereche al rimei scârțâie a grabă: "Sub ele, se schimbă convenții scrise și **reguli**").

Petale, ca simbol al tinereții. Debutul său, cu volumul *Poeemele regăsirii* (2021), a

beneficiat de o *Prefață* amplă, semnată de Anton Ilica, purtând titlul "*Un om oftează cu grație*". O parte din considerațiile de atunci au fost prelucrate în "*Petale de cireș: versificație și pasiune*", un *Cuvânt înainte* la volumul *Petale*. Preiau un fragment sintetic despre debutul lui Ionel Rusu: "*Volumul Poeemele regăsirii risipește inventarul tematic pe grila dintre elevație și cotidian, altfel spus de la Eminescu la Iliescu, de la Ștefan cel Mare la Petrov, de la Zamolxes la Parlament și Guvern.*

În aceeași gamă atitudinală, limbajul corespunde afectului, autorul folosind cuvinte înnobilate ("mormântul parcă-i un altar", "fiecare petală crește în parfum") ponderate de vulgaritate unor expresii dedate cu venin și malițiozitate ("La poartă, proțâpî, un drac roșu, împielit!..."). Totodată, stilistic, afirmam: "El înflăcărează emoțiile, conjugă stările sufletești, riscând să le dea o îmbrăcăminte literară vetustă cu cămeșoaie de in și cioareci, opinci și clop de postav, laibăr și trăistuță. Alecsandri și Alexandrescu i-au delegat stilul de versificare, autorul însuși mărturisind apetența sa pentru "versul clasic". Am încheiat prezentarea cu următoarele speranțe: "Prin scris, autorul își guvernează capriciile și-și regăsește cadența existențială. Versificare se configurează într-o terapie flexibilă și castă. Un debut se cere confirmat. Noi, preabunii cititori, așteptăm ca elanul versificator al lui Ionel Rusu să se încropească într-o imagine statuară, prin care să privim cu admirație și să ne opintim emoția în valorizarea înaltă a apetenței sale pentru glorie și împlinire scriitoricească".

Și-a înstrunit ambiția de a publica o trilogie lirică, care apare după voia sa: trei volume, având copertile purtând culorile drapelului României, iar titlurile sugerează împlinirea: *Petale, Coaceri, Rodiri*. Fiecare volum izvorăște din prețuirea pentru Eminescu, prin câte un poem intitulat *La mormântul lui Eminescu*. Poeemele sunt "convenționale", fiind inspirate din lecturi curente, din realitatea imediată, din impresiile vreunui eveniment cotidian. Versifică ușor, alternând versurile lungi cu cele scurte, organizarea ritmică în strofe cu unui alt stil neîncadrabil în vreo recomandare ori model. Față de volumul de debut, Poeemele au metafizică și ecouri de metaforizare: "*Ofrande de arderi, trăiri în asceză/ Minuni pentru vremuri trăite-*

n viteză,/ Cu vânturi fuioare, ca mari curcubeie,/ Ce ies dintr-o stâncă fac timpul să steie” (Sfinxul din Bucegi).

Coaceri ca simbol al maturității. Volumul (roșu), **Coaceri**, este anticipat de **”Cuvinte despre mine însumi”**, un fel de autobiografie explicativă, o ”autoprefață”: *”M-am născut într-o frumoasă după-amiază de iunie, Anul Domnului 1960, ziua 5, la maternitatea comunei Mihăileni, județul Botoșani...”*. Apoi amintește de școli, de despărțirea de spațiul eminescian al nașterii, stabilirea la Arad, studii universitare, dedicarea scrisului și o autocaracterizare lirică: *”scriu poezie clasică în rime, iar tematica este largă și diversă: poezie de dragoste, socială, patriotică, filozofică și mult pamflet”* (p. 6). Creează, susține, fiind *”atins de bucuria de a scrie”*. Ș.a.m.d. În **Coaceri** este mult mai liric decât în precedentul volum. E iubitor de slovă cumpănită, discret pamfletar, dar profund socratician, filosofând adolescentin despre aleanul spre dragoste: *”Am să te-nalț spre dragoste alpină,/ acolo numai vulturii și zeii se iubesc,/ Floarea de veacuri ce de colț se-anină,/ Ne-a înmiresma cu ce-i neomenesc!”*// (**Romanța celei dintâi între iubiri**).

Rodiri ca simbol al împlinirii. Petale-le au devenit fructe, iar **Coaceri**-le au dat în **Rodiri**. Volumul **Rodiri** beneficiază de prefață *”Poeme din altădată”*, semnate de Gabriel Alexe, membru al Uniunii Scriitorilor din România, poet (vezi și **Camera cu**

arderii, Suflet vândut iubirii, Arome târzii, Calea soarelui etc.). Scrie despre *”managementul versificației”, ”protestatar vehement”, ”experiment sisific”, așteptând cu nerăbdare ”poziționarea (lui I. Rusu – n.n.) pe orbita râvnitei planete Poesis”*. Poemele și-au păstrat convenționalitatea, fiind inspirate din experiențele cotidiene și din sugestiile oferite de lecturile autorului. I se pare că a atins *”starea de rodire”,* adică de împlinire, gustând din dulceața fructului și din frumusețea formei acestuia, din bucuria *”rodirii din noi”*: *”căci tot ce e viu este rodul iubirii din doi”*. Ar fi scris și el, împreună cu Blaga, vreun vers din **Bunăvestire pentru floarea mărului**: *”Bucură-te floarea mărului,/ și nu te speria de rod”*//.

Ionel Rusu se află la al patrulea volum de versuri. A dobândit plăcerea scrisului și are ambiții de a deveni scriitor deplin cu recunoaștere profesională. Scrie cu aplomb, cu prospețime, utilizând cuvinte înmuiate în venin sau în dulcegării. Poposește prea îndelung în convenționalismul stilistic al poemelor. Cărările de gânduri prind viață și întrupare din cuvinte, iar mesajele animate de Ionel Rusu sunt grave ori delicate, căci el iubește amintirea și se revoltă cu ură în fața alcătuirilor sociale actuale. Se dedică lecturilor, cu intenția de a recupera arheologia literaturii universale și filozofia existenței omului, amăgit de mediocritate și orgoliu. În trilogia poemelor convenționale (*Petale, Coacerei, Rodiri*), trăirea personală a autorului poartă amprenta contradicției dintre pamflet și prețuire, dintre satiră și omagiu. Binemerită un omagiu pentru tenacitate, spornicie și aspirația spre valoare expresivă.

Distilând cuvinte în poezie și gutuile în țuică

În Arad, Ionel Rusu s-a ivit după 1990 ca o figură exotică, fiind lider sindical pe la fostele Vagoane, iar mai apoi, după ce a luat înfățișarea unui patriarh, cu plete alburii și barbă dedată în culoarea zăpezii, s-a retras la Cuvin, unde distilează cuvinte în poeme și fructe aromate în țuică și dulceturi. Vine în Omega Mureșului de prin părțile botoșănene, din apropiere de Ipotești-ul eminescian, adorând *Doina* lui Mihai, *Rapsodia română* a lui Enescu, *discursurile* lui Iorga. A făcut din casa de la Cuvin un spațiu cultural, tapetat cu cărți, tablouri, statui, însemne naționale, moștenind un pian dezacordat și un birou vechi încărcat cu stive de cărți, statuete și manuscrise.

Înzestrat cu plăcerea vorbei, bonom, dispune de o conversație aleasă, iar sentimentul său predominant este iubirea față de spiritul românesc, însoțită de prețuirea protectoare față de fiul său, Cătălin, al cărui nume, zice Ionel, l-a preluat din poemul luciferic eminescian. Își construiește noua sa condiție umană între cărți, ale căror idei au devenit poeme, precum și în cele două livezi cu pomi fructiferi, ale căror produse devin licoare de 52 grade și dulceturi delicioase, după rețeta mamei sale din ținutul bucovinean.

La Editura *Mirador*, din Arad, cu finanțarea prietenului său Florin DEZNAN, publică **POEMELE REGĂSIRII**, volum de debut, având coperta inscripționată cu culorile drapelului românesc, încadrând imaginea tabloului *Unirea Principatelor Române* de Gheorghe Tătărescu. Sunt circa 60 de texte versificate (din păcate, editura a omis elaborarea unui cuprins!!!), inspirate din experiența contactelor sale cu viața și întâmplările contemporane și din ecoul regăsit într-un Astăzi, irigat de istorie. A. Ilica scrie prefața, pe care o intitulează **"Un om, în Poemele regăsirii, oftează cu grație"**, pe care o încheie astfel: *"Prin scris, autorul își guvernează*

capriciile și-și regăsește cadența existențială. Așteptăm ca elanul versificator al lui Ionel Rusu să se încropească într-o imagine statuară, la care să privim cu admirație și să ne opintim invidia în valorizarea înaltă a apetenței sale pentru glorie și împlinire scriitoricească”.

Debutul e debut, având aleanuri entuziaste și nesiguranțe stilistice. Deși optează pentru versificare clasică, armonia vocii sale se mai împotmolește în asonanțe, chiar și pentru că e dificil de a ține în ritmicitate trena unui vers de 13 silabe orânduite în picioare metrice alecsandriene, după modelul *Umbrei lui Mircea, la Cozia*, a lui Grigore Alexandrescu. E un stil aparte, ca poartă în sine aroma vetustității, prin insinuarea unei comparații între frumoasele *”vremuri ale scripturilor române”* și mizeria crescândă a comportamentelor politice contemporane, din care absentează demnitatea, morala și onestitatea. **Poemele regăsirii** cresc sub zodia lui Eminescu: *”Nedreaptă a sa soartă, cuprinsă-n versul meu,/ El ce-a-nălțat poporul, trudind cu geniul său.../ Limba română, vorbită azi de noi – români -/ E rodul poeziei...lui Eminescu, crescute din bătrâni!// (La mormântul lui Mihai Eminescu).* Poematizează, cuprins de doruri pentru Ioan Slavici, Ion Creangă, Eminescu (*”Doamne, renaște-ni-l pe Eminescu, căci ne este-n dor”*), versificând amplu despre **”Umbra lui Eminescu în Arad”**; Urmează **”romante”** (prin schimbarea ritmului metric), precum și **Imne** (cum ar spune Ioan Alexandru) pentru toate lunile anului. Dedică încondeieri poetice lui Arsenie Boca și lui Tepeș, lui Ștefan cel Mare ori bărbaților care au contribuit la înfăptuirea Unirii. S-a oprit deopotrivă asupra unor teme cotidiene, a elaborat pamflete politice, într-un limbaj caustic și acuzator.

Suntem ponderați în a afirma că în Cuvin a apărut un nou și autentic poet. E destul de ușor să dai tiparului un volum prin care cineva se botează cu apa sfințită a lirismului. Un debut are nevoie de confirmare valorică, prin susținerea începutului cu alte apariții editoriale. După modul în care își întreține pasiunea scrisului, Ionel Rusu dispune de talent, pentru de a deveni un scriitor, continuând să distileze cuvintele, să le dea forma dorită, topindu-le sensurile în focul cel sacru al sufletului său îndrăgostit de aroma gutuilor, devenite dulceață ori țuică rafinată. Căci poetizarea este puțin mai mult decât o distilare, este o purificare spre a da îngerilor hrana și puterea de a veghea la alcătuirea unei lumi mai bune, cu oameni fericiți și cu lumină în suflet. Așteptăm ca Ionel Rusu să confirme valoarea și să-și aureoleze propriile sentimente în regăsirea de sine. **Poemele regăsirii** este un volum încurajator care dă speranțe unei împliniri într-o poezie poematică. În plus, Ionel Rusu *”se regăsește”* sufletește în echilibrul oferit de scriere, ca o terapie pentru deplina sa condiție intelectuală și modelatoare.

SEBASTIAN BURNAZ

CÂNTEC PENTRU OAMENI

"Sunt doar un robot dependent de iubire!"

După debutul, în anul 2017, cu volumul de poeme lirice **Congresul iubirii**, dedicat mai multora, dar mai ales *"unei fete minunate, delicate, cu suflet înalt"*, Sebastian Burnaz confirmă valoarea textualizării, tipărind **"Cântec pentru oameni"** (*Te-ar deranja să te mai sun din când în când, după ce mor ?* MyBestseller, 2023). La **"congresul iubirii"** participă 70 de mesageri din "toate colțurile Universului", spre a elabora un album despre frumusețe și iubire, spre a fi distribuit în locurile umbrite de suferință și durere. Participanților li se recomandă să povestească întâmplări de dragoste, să relateze despre frumusețe și iubire, despre lecuirea suferinței: *"Împărtășiți legile iubirii, rugați-vă pentru oameni, iubiți-i pe toți, pentru că împreună, ar spune autorul, suntem părți ale aceluiași corp universal"*. Pledoaria autorului pentru o lume a dragostei și iubirii, pentru un univers fără ură și dușmănie constituie mesajul generos și luminos al cărții. E un text de ficțiune, iar, în anul 2019, tipărește o altă ficțiune, intitulată **"Poveste pentru nepoți"**. În fine, în aceeași zonă a ficționalității, publică **"Te-ar deranja dacă te mai sun din când în când, după ce mor ? (Cântec pentru oameni)"**, în 2023 (titlul pare ciudat, dar e decizia autorului).

Problematica celor trei cărți este Universul, cu milioane de lumi și stele, în care *"iubirea a devenit forța călăuzitoare a umanității"*. Omenirea a răspândit și a umplut întregul univers cu iubirea, cu dragostea, risipind ura și toate răutăților cauzată de conflicte. **Poveștile pentru nepoți** promovează idei legate de viitorul planetei, călăuzit de iubirea desăvârșită dintre ființe.

Cine este Sebastian BURNAZ, autorul acestor ficțiuni bazate pe dragostea necondiționată pentru oameni ? Născut în zodia Balanței (12 oct. 1976), manifestă discreție socială, are o fire echilibrată și o gândire cumpănită, e pasionat de filosofia cunoașterii și de psihologia omului, preocupat de înțelegerea sensului lumii și a vieții, a locului omului în relație cu semenii, precum și de motivarea deviațiilor comportamentale ale indivizilor. A urmat studii universitare de psihologie, științe economice și științe juridice, perfecționate prin mastere și autoperfecționare multidisciplinară. Domeniul **Psihologiei juridice** e resortul care-i justifică interesul pentru cunoașterea omului cu probleme comportamentale deviante, întreținute de tulburări psihice.

În cartea de debut, Seba diagnostichează **starea iubirii** de pe numeroase planete ale Universului, prin acel "congres al iubirii", în al doilea volum, ficțiunea este cuprinsă în "poveștile pentru nepoți", ca o anticipare a viitorului, prin răspândirea pe toate planetele a iubirii pămâtenene, ca simbolizare a frumuseții și minunii pe care Dumnezeu a lăsat-o pe pământ. În *Cântec pentru oameni*, opțiunea ficționalității capătă o nouă dimensiune prin apariția roboților humanoizi, a celor "confeccionați în laborator", cu "corpul din sânge și oase și fier, din fluide, circuite, oțeluri speciale, piele sintetică și creier similar celui omenesc". Roboții – oameni au devenit majoritari pe planeta Pământ, fiind setați pentru iubire, dragoste, adevăr și bunătate.

Dacă nu există ură, atunci, putem crede, nu există nici narativitate conflictuală, nici punct culminant și nici măcar vreo fărâmbă de deznodământ. Atunci, care ar fi resorturile care ar determina un cititor – uman – să lectureze până la capăt un text în care nu s-ar putea regăsi? Care ar fi relația dintre *omul* – *om* și robotul – om ? De ce Sebastian Burnaz menționează chiar pe copertă o întrebare cu semnificație teologică (cu nuanță filosofică): "Îl iubești pe Dumnezeu cel cu formă sau pe Dumnezeu cel fără formă ?". Ce să înțelegem prin sintagma "**Dumnezeu cu sau fără formă**" ?

Cântecul despre oameni are ca personaj care relatează (deci la persoana I) pe Robert K, un robot de 35 ani, rânduit pe pământ ca Universul 2 ("acțiunea se desfășoară pe o planeta oarecare din Universul 2, în care locuiesc preponderent roboți", menționează autorul): "Lumea pe care sunt a fost creată de Dumnezeu, transformată într-o societate de către oameni și acum este a noastră, a roboților" (p. 7). Foarte puțin oameni mai trăiesc alături de roboți. Iar roboții merg la școală să învețe a fi tot mai buni, respectuoși, de folos și tineri. Eu, cică ar fi spus robotul nostru, citesc, hrănesc cățelușul mecanic, iubesc, speră, călătoresc, mănâncă, dorm, așa cum fac oamenii. Ei, oamenii, sunt creatorii roboților, dar au rămas puțini, de aceea **Robert K începe un jurnal despre povestea întâmplărilor** din vremea în care roboții au înlocuit umanitatea. Corpul de fier va pieri, dar **soful cu conștiința de sine** va intra în alt corp metalic, astfel "cântecul despre frumusețea oamenilor adevărați va răsună de-a pururi".

Justificarea scrierii jurnalului constă în dorința de a mărturisi motivul pentru care oamenii au întreținut violența religioasă și conflictele sociale. Pământul aparține acum roboților humanoizi, înzestrați cu corp și suflet, cu sentimente, cu dragoste și iubire. La cursul de psihologie aplicată, Robotul de 35 de ani se îndrăgostește de o colegă (frumoasa fată venită pentru cursuri de pe vechea planeta Pământ !): "mă uit la ea ...și creierul meu mi-a transmis o stare de fericire, de toropeală, de IUBIRE...

Eu nu știu ce-i iubirea de felul acesta, nu am mai trăit-o nicicând, dar îmi este atât de drag de această fată și sufletul meu se gândește doar la imaginea ei minunată, la corpul ei frumos, micuț, drăguț, la ochii ei care nu seamănă cu ai nici unei alte ființe, la glasul ei zglobiu, iubit...” (p. 16). Scrisorile robotului sunt mărturisiri ale unei idile încărcate cu dragoste și mărturisită în foarte elegante și drăgostoase cuvinte de iubire.

Dragostea ființelor robotice, înzestrate cu sentimente, pare o ficțiune. El s-a îndrăgostit de *”noblețea sa rară, de sufletul ei atât de frumos, iar iubirea din sufletul meu se revarsă precum un cântec de dor care îmi răscolește ființa...”* (p. 17). Urmează scrisori de iubire, dedicate *”frumoasei mele colege”*. – *”Ce muză de pe altă planetă, ce univers care îmi este prieten te-a trimis în viața mea ?”* Adoră corpul, vocea, delicatețea, spatele, picioarele suave și subțiri, părul minunat de culoare incertă. Iubirea dintre suflete ia aspect verbalizat: *”iubita mea, îmi ești atât de dragă. Nici numele nu ți-l cunosc. Tu ai umplut tot universul meu cu ființa ta, iar ființa mea mai poate doar să te privească, să te admire, să te iubească... Te rog, rămâi în universul meu, rămâi în viața mea, rămâi în mine. Te iubesc !”* (p. 20) Scrisorile sunt încărcate de delicii verbale, de epitete frumoase, de declarații care răspândesc parfum de iubire sufletească, ce depășește, poate, cele mai încântătoare și fremătătoare sentimente umane. Scrisorile sunt psalmi din *”Cântarea cântărilor”*, răsărite parcă din cele mai frumoase poezii de dragoste din literatura română și universală.

Surpriza. Deși credeam că e o iubire între doi roboți, autorul pătrunde în relația de dragoste și schimbă problematica și sensul iubirii: *”fata cu ochii negri, precum tăciunele, este o pământeană venită-n vizită în universul nostru pentru doi ani”* (p. 22). Deja cititorul plonjează într-o dimensiune erotică luciferică inversată. Fata de împărat, pământeanca, închisă într-un castel la marginea mării, își cheamă iubitul din înaltul cerului pentru o oră de iubire. Luciferic eminesciană. E iubirea imposibilă dintre regnuri (ca și în poemul barbian *Riga Crypto și Laponia Enigel*), o iubire a două entități aparținând unor universuri diferite, o iubire dintre un robot humanoid și o pământeană frumoasă: *”Iubita mea, rostește robotul Robert K, e om adevărat, un om în carne și oase, așa cum erau oamenii mai demult, fragili, dar plini de sentimente și iubire, plini de emoții și adevăr, suflete bune...”* (p. 22). Era o ființă diferită de roboții-oameni, care, prin frumusețe, schimbă starea afectivă a figurii construite din metale, circuite, microprocesoare. Dar dotați cu suflet, sentimente, trăiri umane, cu *”conștiință de sine”*!

Revenind într-o meditație a Robotului, acesta gândește astfel: *”chiar și noi avem sentimente... Și semănăm cu creatorii noștri, oameni adevărați din vechime, care*

nu cunoșteau nici ei prea multe din arta psihologiei” (p. 28). De aceea, ”*fac și ei greșeli, lăsând ca mintea să fie cuprinsă de sentimente și iubire*”. Amintește povestea - legendă, cunoscută în lumea roboților, despre o fată care a iubit un robot. Sufletul rece din ființa metalică nu i-a putut răspunde cu aceeași iubire și a uitat-o. Ea a jurat să nu mai iubească vreodată, nici bărbat și nici robot. Revăzându-și iubitul confectionat din carne, sânge, oase și fier îl strigă, o formă de durere a despărțirii. El își distruge trupul, dar ”*apa limpede a iubirii a crescut și a cuprins întreg pământul*”. E o legendă frumoasă, care se aseamănă cu a scriitorului italian Dino Buzzati, autorul celebrului roman *Deșertul tătarilor* (1940), autorul nuvelei SF, *Marele Portret* (1960), în care un savant recuperează, într-un imens robot, trupul soției sale pierdute, dotând-o cu dragoste și frumusețe, cu sentimente și gelozie. Într-un acces de gelozie, Marele Portret o sugrumă pe Laura, clona sa, asistenta savantului din apropierea fostului soț.

Mai există o reflecție, într-o scrisoare de dragoste, care pune cititorul în gânduri: ”*suflet minunat, ești om sau alcătuită din vise* ” ?. Sau personaj dintr-o poveste, derulată în Galaxia Iubirii ? Scrisorile ”*roboțelului îndrăgostit nebunește*” devin fermecătoare rugăciuni, închinare dragostei, frumuseții, iubirii și bunătații. Într-o bună zi, spune povestea, dintr-un robot - coleg, printr-o crăpătură metalică a crescut o mică plantă, pe care a pus-o în pământ la lumină, a udat-o cu apă, a crescut ca o fiică născută dintr-o mamă. Pământul avea un viitor, după ce oamenii l-au părăsit, imbarcându-se pe o navă imensă și au ajuns pe planeta îngerului-femeie, un fel de casă a iubirii. Iar personajul Robot așteaptă încă intrarea iubitei în sufletul său și contopirea într-unul singur.

Dar pământeanca cea cu ochi negri și purtătoare de farmec se îndrăgostește de un pământean (”*robotul doar află că ea are prieten, dar nu îl vede și nu îl întâlnește niciodată*”, completează autorul). Se reconstituie atmosfera luciferică: încropirea dragostei dintre ființe aparținând unor ”*cercuri diferite*”, dintre regnuri imposibile, dintre ceea ce este și ceea ce nu se poate. Robotul se gândește la sinucidere (”*ființa de fier ar fi murit din iubire pentru o ființă umană*”). Revenit la cursuri, își reîntâlnește iubita din vis, însoțită de un pământean, pe care începe să-l iubească, apoi iubirea se răspândește asupra întregului neam și cuprinde tot pământul, pentru că aici viețuiește femeia sa iubită. Abia acum conștientizează că aparțin unor lumi diferite. Rugându-ne pentru iubire, intrăm în Epilog:”*Suflet iubit, mai apucă să rostească privind urma drumului femeii frumoase spre Pământ, tu ești întregul meu univers*” (p. 182).

Un scurt comentariu legat de literatura de **ficțiune robotică**. Ficțiunea înseamnă născocire a unei realități, a unei lumi imaginare, care ar putea fi, în viitor, acceptată.

Ceea ce acum e o utopie, adică ceva ce se produce ”oriunde” sau în ”nici un topos/loc”, poate deveni în viitor posibil, iar literatura de anticipație avansează sugestii de potențialitate. O astfel de literatură întră în conceptul de **fantastic**, care, de când a apărut **Narativitatea robotică** și **Inteligența artificială**, a căpătat o amplă acceptare de gust al cititorilor. Vezi, de exemplu, Joanne Rowling cu *Harry Potter* ori John R. Tolkien cu *Stăpânul inelelor*. Filmele de animație alcătuite în studiouri cu folosirea tehnologiilor artistice (îmbinarea artei cu tehnica programelor computerizate) justifică apetența oamenilor pentru un asemenea tip de **artă ficțională**.

Sugestiile SF au generat o dezbatere serioasă privind implicarea roboților humanoizi și a psihologiei computeriste în creativitatea literară. Sebastian Burnaz anticipează vremea în care funcțiile umane și sunt îndeplinite de roboți, care deja ocupă lumea pământeană și suplinesc viața oamenilor de pe pământ, fiind înzestrați cu sentimente, atitudini și discernământ. Autorul derivă alerta existențială din necesitatea iubirii, a relaționării dintre cele două ”fînțări” - om pământean & robotom – după modelul dragostei ca bună înțelegere între oameni. Iubirea, ar spune S. Burnaz, ar fi temeiul unei vieți binecuvântate de Dumnezeu, armonioase, în care omenirea ar conviețui în tandrețe, suavitate, bucurie și fericire.

Concluzia mea este că romanul *Cântec pentru oameni* a lui Sebastian Burnaz este o importantă provocare pentru literatura de anticipație și deopotrivă cea de ficțiune. Stilul cald, generos, fermecător prin limbajul de iubire determină o lectură plăcută, optimistă, care induce o stare de fericire cititorului. Sebastian Burnaz dispune de principalele instrumente pentru a crea narațiuni ficționale și a deschide poarta cea mare a scrisului de înaltă ținută literară.

”Sunt convins că cele două momente de răscruce în ontogenia individului sunt ridicarea în picioare a trupului (mersul) și ridicarea în picioare a spiritului (cititul). Mai sunt convins că mintea unui om care nu citește este, de fapt, mintea care, într-o măsură oarecare, încă merge în patru labe”.

(Gabriel LIICEANU, din Prefața eseul *Detectivi ai splendorii*, în volumul Ioana Părvulescu, *SCRISORI PENTRU CITITORII DIN 2125*, Humanitas, 2025)

AUREL USCA

POEZII PENTRU TOTDEAUNA

Am scris despre multe volume care purtau inscripția **"Poezii"**. Unii autori fac din scrierea versificată o formă de terapie, alții resimt vocația de a mărturisi

sentimentele ce se revarsă peste marginile gândului. Unii scriu pentru orgoliu, aspirând să devină poeți de elită, alții își exteriorizează sentimentele în cuvinte frumos tâluite în imagini de balcon sub care cântă în surdină vreo chitară, liră sau glas ademenitor de iubire. Mai sunt și alții, iar inflația contemporană de poezie/ versificare complică dorința cuiva de a ordona valoric înfățișările lirismului. Mulți analiști literari susțin că se scrie mai mult decât se citește, că discursul poetic a recurs la un limbaj tot mai sucit, că experiențele lirice tind să devină tot mai dificile de înțeles și priceput. Fără o autoevaluare, izvorâtă din cultura poetică și din exigența cunoscătoare a evoluției

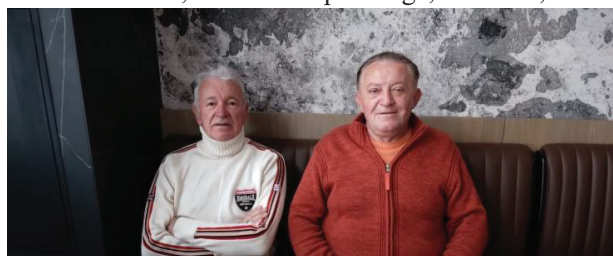
lirismului, amestecul de "poezii" versificate cu "poezii" fără lirism face dificilă discernerea valorilor reale de diletantism. Sute de plachete, apărute la tipografii economice, mii de "poezii" în reviste, zise de cultură etc. aduc deservicii literaturii contemporane, dacă cineva le bagă în seamă și le admiră. Voi pune "un etc.", pe care un cititor onest îl poate dezvolta, scutindu-mă de a trece la exemplificări nepotrivite.

AUREL USCA publică un "caiet de lecturi poetice", pe care îl întitulează **"Poezii pentru totdeauna"** (Ștef, Iași, 2025). El nu scrie, dar citește, iar dacă găsește un text liric plăcut sufletului său îl copiază cu grijă. Are vreo cinci asemenea caiete, primul datând de prin 1970, chiar de când era școlar, iar mâna sa inspirată, însoțită de un gust fasonat pentru poezia de calitate, a copiat texte din peste 75 scriitori "consacrați" prin plăcerea proprie de a citi poezii din presa culturală ori în volume dedicate. A tipărit o "colecție lirică din punctul său de vedere", care dă seamă de gustul său pentru estetică. A selectat texte devenite clasice: *Aruncarea în valuri, Oameni de zăpadă, Dulce*

osândă, Ar trebui, Lasă-mi toamnă, Au înnebunit salcâmi, Nedormite nopți, Poezii pe pâine, Să fii mireasa unui plâns de tei, Mulțumesc, iubită mamă, Te-am așteptat în colțul unei fotografii, Cântec naiv, Cântec de nucleu verde, Frumoasă mai fusese, Bună seara, iubito, Ia-mi, Doamne, ce vrei, dar nu-mi lua iubirea, Cântec în doi, Dorul, Ultima scrisoare, Fantezie cu Maria, Pe strada Meșianu, Cântecul nebunului de dragoste, Emoție de toamnă, Să ne facem daruri, La o cafea cu Domnul, Doamne, dacă-mi ești prieten, La cules de pistrui, Cântec șoptit și multe altele.

Între semnatori, remarcăm pe Blaga, Bacovia, Blandiana, Păunescu, Avramescu,

Țărnea, Isanos, Beniuc, Cassian, Sp. Popescu, Doinaș, Carianopol, Mitroi etc. Criteriul care a stat la baza selecției este recitabilitatea, frumusețea expresiei, farmecul

textualizării, fascinația lirismului de a zgândări plăcerea estetică. Sau poate toate la un loc, cuprinse în gustul său dedicat poeziei.

O colecție de versuri, adunate în strofe de sufletul talentaților poeți devine mărturie a unui *cititor mirat*, cum este Aurel USCA, de pofta cuvintelor de a încanta sufletul omului îndrăgostit, a unui *cititor uimit* că versul poate așeza fericirea în sânul frumuseții. "Setos îți beau mireasma", scrie Blaga, "Bună seara, iubito", rostește Avramescu, "Ce dacă vine primăvara" se întreabă Păunescu, "Trupul tău cu gust de miere luminează-n încăpere", declară Crăsnaru, "Vreau să mă iubești ca și pe un prinț", solicită Brumar, "Privește cum zburdă iubirea în cuib de ninsori" îndeamnă Maței, "E frumos, e prea frumos la tine-n suflet", mărturisește Țărnea, "Ia-mi, Doamne, ce vrei, dar nu-mi lua iubirea", se roagă Lucian, "Te voi iubi mereu fără cuvânt", declară Beniuc, "Mamă, ești mai frumoasă ca o Duminică fără sfârșit" (M. Micu), "și de-aș putea și-mi rup din ochii tăi privirea" (Nichita), "o păsăruică verzuie a țâșnit brusc din gândurile mele spre stele" (Mitroi), "Au înnebunit salcâmi..." (Cibotaru).

"Nu vând cartea, ci o ofer elevilor și iubitorilor de frumos. În fiecare pagină, în fiecare metaforă, în fiecare poem am rânduit dragostea mea de o viață pentru creatorii de suflet îndrăgostit de cuvânt. Iar eu, în serile romantice, citindu-le, îmi deschid poarta inimii ca o icoană să privesc cerul luminat de frumusețe. Nu creez poezie, dar mă bucur de ea, ca de o minune dumnezeiască", declară Aurel USCA. Iar eu am dorit să mărturisesc tuturor că un om din Sinteza Mică își lasă privirea să i se scalde în metafore poleite cu arome de cuvânt.

FĂNUȘ NEAGU

POEZIA VINULUI DIN POVESTE

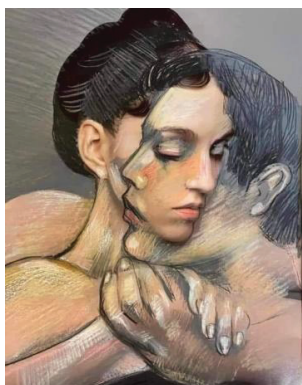
Cât de poetic omagiază Fănuș Neagu, unul dintre valoroșii stilisti ai literaturii române, frumusețea trăirii în povestea "*Visătoarei cu părului agățat într-o margine de furtună*". O poveste pe care o rescrie unul dintre "frumoșii nebuni ai marilor orașe". Ștefan a devenit pentru literatură "Fănuș", iar vinul i-a devenit un generator de narativități, rezultate din viața sa de boem, ce da licorii virtutea de a fi sursă de imaginație. Literatura română are povestitori desăvârșiți și fiecare răzbește prin vorbe să fie altfel decât celălalt și unic. Sadoveanu, Istrati, Mitroi, Neagu, Bănulescu, Barbu, Țoiu etc. "se scaldă în grâu și cântec", având "surâsul verde, strecurat prin aur, al lucefărului răsărind peste Bărăgan sau ascunzându-și chipul în struguri". Era să-i omit pe Zaharia Stancu și pe Marin Preda, ambii încadrați în arămia câmpie brăileană și teleormăneană, acolo unde dropia devenea pasărea cu ouăle de aur. Sunt "poeme răsărite-n iarbă" ale lui Fănuș Neagu (1932 - 2011) într-o carte de evocări ale prietenilor. *Cartea cu prieteni* (1979) a romancierului *Îngerul a strigat* (1968) e dedicată degustătorilor de vinuri alese din pahare de rouă, după care poezia "românită" așează pe coala albă "veselia grădinilor", "lumina albă de cretă și de basm îngânat de Șeherezada". Scrie despre colegii din generația sa, despre prieteni, cu o seducătoare încântare verbală, atingând metaforizarea.

Îndrăgostit de două lacrimi

Umbra mâinii lui Sadoveanu s-a îndrăgostit de "două lacrimi", dislocând lumi dintr-un cer fantastic". iar cu "o floare moțată" deschide "porțile măreției". Din cerul poveștilor sale, de ex., în *Hanu Ancuței*, strălucesc "stele negre ca obrajii păcatului". "Vagabondul genial", Istrati, cel născut pe scândurile ude ale corăbiei, s-a înhămat "să iubească drumul și să bea numai din vinul neliniștii". Citindu-i evocările, resimți poezie, te hrănești cu abur de lirism, care-ți pătrunde în inima sufletului. Cuvintele se revarsă în "cântec neadormit", despre domnița care și-a mutat dragostea în aorta inimii tale. Povestirile au prospețime, ca un gând nou și plin de rouă, strecurându-se în simțurile cititorilor asemenea unui descântec ori ca o "înlemnire a două trupuri într-un sărut prelungit".

Doina sau Ana erau frumoase "ca o ninsoare", venind apoi să se zidească în soldul mănăstirii ori să se lase ademenite de "carnea lostriței logodite cu fulgerul". Femeii îi curg versuri din plete și cuvinte din lacrimă. Pare o biserică "plină de fluturi" ori o "duminică înconjurată de livezi". Toamna miroase a "dovleac copt în pietre arse" și

”fiecare om varsă în pragul vecinului o căldare cu lună plină fără să ceară nimic în schimb”. Când omului îi e bine, el caută în sine un lac pe care să împingă o barcă,

până la ”casele de lut, înconjurare de vișini, cireși și sălcii roșii”. Aici miracolul se suie în brazii tinereții, unde găsește ”frumoasa buzoiancă, cu buzele fierbinți” care sărutată o dată, nu (te) mai uită ...”.

Alții scriu ”pe frunză de codru”, lângă ”două pahare negemene”. Andrițoiu adulmecă tămâia vinului din toate cramele: ”*mi-e trupul ca un stâlp de sare/ pe care ca pe vechi altare/ se urcă iedera și moare*”//. Fruntea poetului este neconținut ”atacată de cântec”, iubind visul ”ca pe un lucru care ar fi meritat să fie realitate”.

El îmbogățește clipa cu o alcătuire pusă-n litere de aur. În gândul său, al poetului, până și ”vântul miroase a dragoste sălbatică”.

Țoiu, în romanul ***Galeria cu viță sălbatică***, de ”soare atârnă struguri melancolici” ai casei țărănești, iar când nu va mai avea bani pentru vin, ar vinde-o și s-ar îmbăta, trezindu-se în grâu, ud de rouă și mirat că a dormit măcar o dată ”***un somn dogmatic***”.

Romul Munteanu s-a zidit între cărți, ”*ca un cerșetor între ziduri de biserici*”, dar când scrie, întinerește. Iar cel născut ”în ceas cântat de cucuvele”, e convins că ”la noi, ninge cel mai frumos, iar luna ”are neobrăzarea să nu fie niciodată cu fruntea umilită”.

Titus scrie ”*cu tocul înmuiat într-o boabă de ienupăr scuturată de dor*”, iar Croh(mălniceanu) e mereu ”ca lumina blândă ce se-așterne după rostirea unui vers frumos”. Când scrie despre ceea ce-i place, odaia sa ”*miroase a mere coapte*”.

Nichita pe poteca vinului

Pentru scriitori, ”*orele se pârguiesc în tăcere, / cu struguri uitați pe araci ce visează-n ascuns că se preschimbă-n vin...*”// Alte versuri sunt foarte simplu frumoase: ”*Domnița din vechime unde este/ cu trup de calde lunci înmiresmate?*”//. Litera lui Doinaș ”*e bătaia solemnă într-un clopot dintr-o biserică de la malul spaniol...*”. Când se lasă ”peste zăpezi o noapte de strugure”, se deschide ”poteca vinului”. Iar Nichita stă acum la cina cea de taină cu zăpezile. A zis: ”*Eu sunt A, petala strigării...*”. S-a (mai) copilărit: ”*Eu ședeam la izvorul tuturor râurilor și turnam apa cu cofa în albiile lor și eram fericit că toate se varsă în Dunăre.*” Și

astfel am ajuns la pagina 63, îmbogățit cu grămăjoare de frumusețe. Doamne, cât de frumos!

Frumusețea nămețea străzile

Cât farmec narativ și metaforic au versurile lui Mitroi, Ștefan Mitroi, admirator și băragănean ca și Fănuș, din poemul *Atâta frumusețe!* Merită să devină încheierea visului poetic: Din greșeală (poate), în gara satului a coborât o femeie frumoasă și a răspândit frumusețe pe toate străzile. Erau atâtea grămăjoare, încât a ajuns până la streșinile caselor. Apoi, cu trenul de seară, femeia pleacă, dar frumusețea - rămase din abundență - "nămețea străzile".

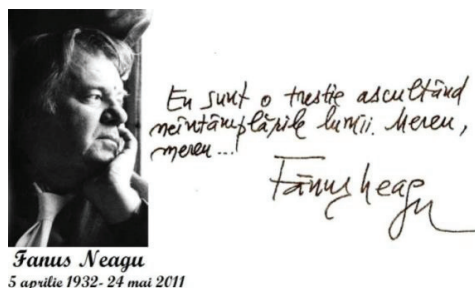
"Bărbaților le-ar fi plăcut să fie lăsată (frumusețea, n.n.) mai departe pe străzi.

Le plăcea și femeilor, care luau pe furiș câte o grămăjoară din ea, ca s-o păstreze pentru zilele în care frumusețea lor avea să pălească.

Femeia ce provocase calamitatea cu pricina n-a mai fost văzută niciodată.

Deși oamenii din oraș au așteptat-o ani în șir s-o vadă coborând din nou din tren. Nu ca să-și ia frumusețea înapoi. Dimpotrivă, să mai aducă. Întrucât cea veche, de demult, dispăruse aproape cu totul."

Cuvintele poezilor emană atâta frumusețe, încât încântarea atinge marginea cerului. Cei pomeniți sunt câmpeneni, au copilărit între imensele reliefuli plate, străbătute rar de vreun firicel de apă și la fel de rar umbrite de vreun copac singuratic. Ioan Slavici pune în vorbele lui Iorgovan, din nuvela *Pădureanca*, o replică ce se potrivește ideii din acest eseu. Crescut în imensa pustă arădeană, ajunge în Apuseni, încetinește tropotul calului spre a admira frumusețea peisajului montan, mirându-se: "Doamne, cum ai putut aduna atâtea frumuseți la un loc!". Poate și de aceea, "dunărenii" au regăsit frumusețea în cuvânt, iar farmecul descrierilor constă tocmai în imaginația cu care reconstruiesc o lume de rai pământesc.

Fanus Neagu
5 aprilie 1932- 24 mai 2011

VERSIFICATORI VELEITARI DE PE FACEBOOK

Oricine versifică își spune "poet", dispunând de adulatori încântați la elucubrațiile "maestrului". Îngăduința feisbuchistă de postare aproape liberă, fără nici un fel de arbitraj privind valoarea și calitatea scrisului a lărgit contingentul celor care scriu "poezie". Eh, vorba cântecului "că nu e om să nu fi scris o poezie", știind că "românul e născut poet". Atunci ce vrei, dom'le, vrei să spui că "excesul de poezie dăunează sănătății", că ai nevoie de recomandări de tipul "excesului de sare, zahăr și grăsimi dăunează sănătății"! Lasă-i în pace, să versifice, să iasă din cotidianul unei vieți banale și să scrie, în loc de a huzuri plimbându-se din site în site după videoclipuri deochete. Chestiunea vremii e că în câmpul literaturii lirice au apărut mai multe buruieni decât flori, iar "pretinșii poeți" năpădesc, riscând răspândirea imposturii.

Criticul literar Nicolae Manolescu publica recent un eseu despre *Poezie și "poezie"*, ironizând prin ghilimele raportul dintre poezia bună și poezia proastă, dintre un volum bun și unul prost, dintre dacă "merită să-l numim pe un autor poet sau dacă e cazul să punem cuvântul între ghilimele. Punerea ghilimelelor înseamnă sens ironic, sens inversat. Își explică opțiunea, recurgând la sprijinul lingvistului român Coșeriu: "*poetic este gestul verbal care actualizează concomitent multiplele latențe ale limbii, înfinitele conotații ale cuvântului*".

Poezia adevărată frecventează inefabilul limbajului și rezistă prin "conotații", adică prin metafore subtile, comparații elevate, epitete seducătoare, idei generoase, alegorii înălțătoare. Imitațiile "poeților" sunt derivate, surrogate, înșiruiuri de cuvinte "ce din coadă au să sune". Astăzi, oricine poate publica una, zece, douăzeci de plachete de versuri, chiar cu girul unui "critic literar" convențional. Și amical. "Poeziile" (între ghilimele) bat ca florile, eminescianiza Poetul, "la poarta vieții, dar se scutur multe, moarte". Acești înotători în ape tulburi, insuficient pricepuți, râvnesc la gloria poeziei sunt "scrietori", "scribitori" sau mai simplu "poeți", cu multă generozitate "versificatori". Vremea selectează, prin cernere, valorile, iar cărțile de versuri ratate dospesc sub praful de pe rafturile dosite ale bibliotecilor.

Autoevaluarea este cheia prevenirii infectării spațiului literar cu texte. Cel care se apucă să se joace cu sensurile cuvintelor are orgoliul său nemăsurat. Cultura foarte subțiată și lecturile superficiale, care seamănă a ceea ce se numesc "analfabeții

funcționali” (pentru că lirica e de neînțeles fără o frecventare sistematică și analitică, meditativă), nu alimentează harul și nu stimulează revelațiile sufletești. Există chiar o opacitate față de lirismul contemporan, care adeseori supraviețuiește prin nudități sexuale ori expediente copiate/ aleatorismul limbajului, cât mai contorsionat și mai abscons. Sunt ”poeți” fără cititori, de care Elitys spunea că nu îi este milă de ”poetii” rămași fără cititori, ci de cititorii rămași fără poeți. Remarcați din nou diferențierea cuvântului prin utilizarea semnificației ghilimelelor. Poetul Leo Butnaru se autoironiza, iritat de lirismul facil al ”poetilor”: ”Pentru sănătatea dumneavoastră/ evitați excesul de sare/ zahăr și grăsimi/ consumați zilnic minimum 2 litri de apă/ și citiți cel puțin două poeme.// În genere/ este bine să știți că/ excesul de poezie/ nu dăunează sănătății dumneavoastră/ ci din contră.//

Da, e o ironie provocată, în sensul în care unii se încumetă să numească ”poezie” orice rupere în rânduri a scrisului. Standardele vechi (declamatorii, festiviste, școlărești, patriotarde) - rimă, ritm, strofe – nu (mai) pot fi ”omologate” de seriozitate. Rubricile de ”patologie poetică” ale unor reviste literare nici nu se mai sinchiesc să menționeze nume și titluri ale unor ”maestri ai poeziei”, care scriu fără a citi decât pe sine ori în cercul îngust al naivităților lirice.

Amărăciunea, ca să revenim la titlu, cea dulce a poetilor consacrați de valoare crește concurența dintre *opacitatea semantică* a unor aventuroși consumatori de limbaj și fascinantă experiență a Poeziei înălțătoare de la Khayyan, Saadi, Homer și Petrarca, la Dante, Goethe, Shakespeare, Esenin, Eminescu, Poe, Neruda, Baudelaire, Tagore, Elytis, Keats, Kavakis, Pessoa, Tranströmer, Tullet, Nichita. Cei care poezesc au motivația de a-i citi măcar pe cei 20 menționați.

Se tipăresc volume cu versuri, așa cum s-ar imprima afișe ori pliante propagandistice. Cunoscut dintr-unii dintre acești impostori, autori de cărți, care-și anină eticheta de scriitor, persoane care scriu mai mult decât citesc, înși care nu au habar de arta științifică a scriiturii literare, de genuri și specii, de figuri de stil, de teorie literară, în general. Ei nu dispun de un sistem de referințe sau fac uz de unul ieftin, nu știu aproape nimic despre predecesori ori de contemporani, dar ei scriu, scriu, scriu. Cărțile lor nu aparțin literaturii, ci unor expediente (auto)biografice. Înșiră cuvinte goale fără semnificație lirică ori mesaj subliminal. Nici n-ar fi o pacoste că scriu, dacă nu s-ar întreține o aroganță excesivă, precum și o autoîncântarea. Mi se scrie: **”acești autori de facebook sau instagram se proclamă regi ai scrisului pe bază de likeuri de la prieteni și oameni nu prea pricepuți la scris”**. Da, sunt veleitarii literari, marca facebook. Pe porțile scrisului tipărit, nu ar trebui să intre niciun amator, impostor, plagiator, deși o societate, eliberată de orice fel de restricții culturale, îngăduie o astfel de intrare ilicită fără bilet de control și fără un loc în

fotoliile de elită ale scriitorilor. S-au ivit multe edituri care fac doar servicii de tipăritură. Acestea sunt o afacere economică și n-au resorturi culturale.

Adeseori, am făcut diferența între ”scriitori” și ”scrietori”, între ”poeți” și ”versificatori”, între ”veleitari” și ”creatori de texte”. În ultima vreme, tot mai mulți impostori întrale scrisului râvnesc să fie așezați în rândul creatorilor de literatură, bazându-se pe câteva plachete pe care scriu ”poezii” și le publică la vreo editură insignifiantă cu girul vreunui zis prefațator amical sau colegial. Nu mai există cenzură și deci nici ”autocenzură”. Sunt închipuiri de false glorii mimate de cei fără cultură literară ori fără vocația cuvântului încălzit la flacăra

lirismului.

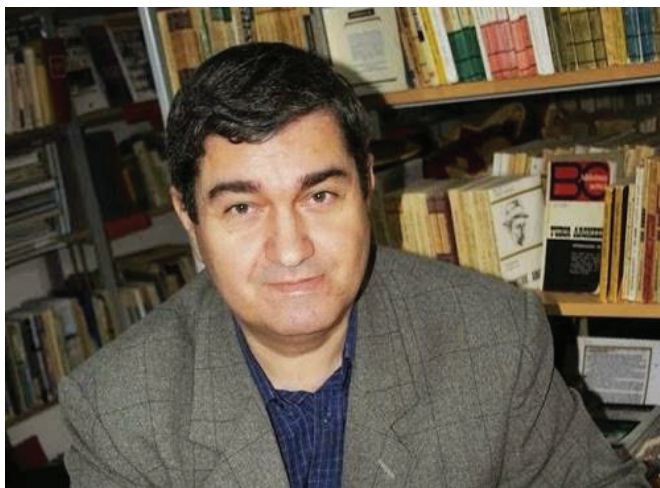
E sufocat spațiul facebook de inși care ”au luat-o razna”, considerându-se în șirul marilor poeți, deși singurul suport valoric constă în propria lor ambiție de a se (auto)eticheta drept ”poeți”. Impostura acestora atinge zona hilarității, iar ostentația cu care-și pun emblema de ”poet” devine ironică și hazlie. Un om cu scaun la cap și cu o cultură poetică le-ar încadra în spațiu inesteticii, al comicului caragialian și al vulnerabilității valorice. Săptămânal, semnalăm afișe cu lansări de volume „poetice” versificate, ca și cum poezia ar fi o marfă de vânzare la o tarabă, iar cuvintele scrâșnesc sub pana multor veleitari și impostori, chinuindu-se pentru configurarea vreunei metafore.

Ar fi necesar să definim poezia și să-l contestăm pe Alecsandri că ”tot românul s-a născut poet”, acceptându-l pe Eminescu cu îndoiala sa despre ”e ușor a scrie versuri, când nimic nu ai a spune”. Înșirarea de cuvinte banale, ”goale” nu atinge zona lirismului! Rimă, versificație, canoane, sonete, rondeluri sunt recuzite ruginite, fără lustru și fără vitrine, dar la îndemâna hoardelor de aspiranți la gloria scrisului. Poezia trăiește prin idei și ardere de cuvinte, prin îmbrățișări de sensuri și prin dragoste pentru limbă. Poezia e mister și înălțare, taină și suflet, credință și trăire. Lirismul trăiește prin virtute estetică: a textului de calitate și a cititorilor valoroși. Nu vă mai pierdeți vremea risipindu-vă inutil, dacă scrisul vostru nu valorează mai mult decât răbdarea cititorilor. Asta dacă-i aveți pe alții decât șirul adulților și aplaudacilor din anturaj.

PETRE CRĂCIUN

POVEȘTI PENTRU COPII ȘI BĂSMUITOR

Literatura pentru copii a regăsit în PETRE CRĂCIUN un scriitor talentat. În plus, scriitorul și-a dedicat activitatea renașterii prestigiului textelor adresate copiilor, prin creații specifice, alcătuirea unei strategii complexe de promovare a acestui domeniu al creației, prin organizarea de festivaluri, concursuri, instituții (edituri, reviste), menite să-i reinventeze autoritatea, până nu demult, ”cenușărese a literaturii”. Autorii de manuale școlare invocau adeseori absența unor texte pentru copii, fiind nevoiți să folosească traduceri, improvizații, adaptări, pentru a învăța elevii să citească, să scrie, să asculte și să povestească.

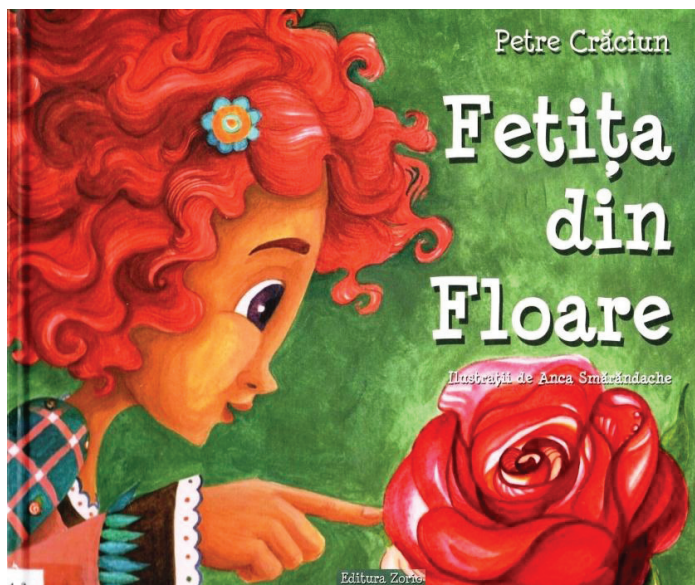
Petre Crăciun scrie preponderent literatură pentru copii și asigură promovarea publică a acestuia, prin editura proprie, intitulată *Zorio*. Conduce, în cadrul filialei București a Uniunii Scriitorilor din România, departamentul *Literatura pentru copii și Tineret*, fiind autor

de poezii, povești și basme pentru copii, dintre care menționăm: *Floarea înțelepciunii și iarba puterii* (2002), *Cândva mă chema Codiță* (2012), *Cruciada pisicilor*, versuri, (2012), *Basme* (2013), *Robert cel cuminte*, roman (2014), *Fetița din Floare*, povestire (2014), *Împăratul – Copil*, povești în versuri (2015), *Ghiozdanul cu poezii* (2016), *Cartea basmelor*, antologie (2017), *Poveștile – flori și poveștile – stele* (2018), *Roboțeii*, povești moderne (2020), *Făt – Frumos și Fala Zmeilor salvează Apa vie* (2025). Pe lângă activitatea sa de scriitor pentru copii, fondează reviste pentru copii: *Regatul cuvintelor*, *Optimal Media* (online) și *Dimineața cuvintelor*.

Prin intermediul lui Aurel USCA, un iubitor de cultură și poezie, apuc să citesc două dintre cărțile pentru copii și două numere din revista *Dimineața cuvintelor*,

curios a identifica starea literaturii pentru copii, cu atât mai mult cu cât am predat la Colegiul Național Pedagogic din Arad și la Facultatea de Științe ale Educației din cadrul UAV această disciplină de învățământ, specifică viitoarelor cadre didactice pentru grădinițe și școli primare. Comentam texte din Alecsandri (*Pasteluri*), Creangă (*Amintiri, Povești*), Eminescu (*Somnoroase păsărele*), Caragiale (*Vizită*), Slavici (*Zâna zorilor* etc.), Coșbuc (*Cântec – A venit un lup din crâng, Iarna pe uliță*), I. Al. Brătescu – Voinești (*Puiul*), Delavrancea (*Bunicul*), Farago (*Cățelușul șchiop*), Arghezi (*Zdreanță*), Blaga (*Cărăbușul de aramă*), apoi câteva poezii de Blandiana, Cazimir, plus Andersen, Saint-Exupery, basme populare cu Prâslea cel Voinic. Manualele cuprindeau fragmente din acești scriitori, astfel că învățătorii se plâneau de sărăcia (și monotonia) textelor și de dificultatea de a recomanda titluri specifice și conținuturi cu un limbaj adecvat, cu o structură narativă corespunzătoare și învățături morale evidente.

Pasiunea lui Petre Crăciun pentru a da copiilor o bibliografie adresată direct copiilor este deplin laudabilă. Condițiile grafice, ilustrarea paginilor, calitățile editoriale, conținutul textelor oferă copiilor ademeniri spre a deveni buni și pasionați cititori. Modelul său a fost urmat de alți creatori (încurajați prin publicarea în revista *Dimineața ...*), din care copiii pot lectura texte care să-i formeze ca buni cititori de literatură: C. Andone, F. Bican, A. Blanche, I. Chimet, H. Corcheș, C. Donovici, A.

Dragomir, S. Epure, I. Iordan, V. Pătrașcu, A. Suceveanu etc. Deja putem vorbi de o literatură română contemporană pentru copii bogată și reprezentativă. Ea poate fi recomandată copiilor, în locul imenselor traduceri din *Harry Potter* a Joannei Rowling ori *Stăpânul inelelor* a lui J.R.R. Tolkien.

Citind textele din cărțile lui Petre Crăciun, acestea se adresează lumii copiilor, alimentând plăcerea acestora de a cunoaște întâmplări adevărate și închipuite,

prezentate într-un limbaj înțeles de copii și promovând un mesaj optimist. Acum, ne vom referi la o poveste inventată cu farmec, talent și ademeniri cuceritoare.

FETIȚA DIN FLOARE (coperta și ilustrațiile de Anca Smarandache) e un basm cu o fetiță de nouă ani, având păr cârlionțat și ochi albaștri, ivită dintr-un trandafir roșu aprins ca o flacără. Numele ei: Rose. A ieșit, ca dintr-o poveste înflorată, ca să viziteze pământul, *”să știu cum este lumea dinafara florilor”*, apoi, spune ea Micului Curcubeu, *”noapte mă reîntorc în floare să dorm”*. Autorul plasează în loc potrivit intriga narațiunii : o minge zburată în grădina rupe tulpina trandafirului.

În necazul ei, se întâlnește cu Micul Curcubeu și, împreună, zboară cu păsări colorate spre Palatul Micului Curcubeu, la zeița Iris. Cititorul e îmbiat, în plin basm, cu un mesaj educativ. În împărăția zeiței Iris, mama Micului băiețel, se întâlnește cu Învățătorul, Îndrăgostitul, Cercetătorul, Negustorul de flori, Alpinistul, Copilul Răsfățat, Bătrâna Florăreasă, Ascetul. De la fiecare dobândește învățături și-și hrănește curiozitatea. Trandafirul este udat zilnic, îi crește o tulpină nouă. Rose se mută în trandafirul din grădina palatului, să fie aproape de zeița Iris și de băiețelul Curcubeu. Epilogul e suav, delicat, plin de iubire și emană optimism, dragoste și bunătate:

”- Mamă, a crescut trandafirul? întrebă băiatul.

- Este altfel, spuse Iris. Parcă e mai frumos decât niciodată. Și roșu mai aprins.

Pe neașteptate, tulpina trandafirului se apleacă până la pământ, florile își deschiseră petalele, iar dinăuntru apărură o fetiță mică, la fel ca o albinuță.” Era Fetița din Floare. *”Părintele meu, zice Rose, a fost de acord să vin alături de voi, mutându-mă în trandafirul din grădina voastră...”*

Am regăsit în Petre CRĂCIUN un scriitor dedicat copiilor, priceput să construiască texte cu acțiuni din preocupările copiilor, cu personaje agreeate de copii, cu mesaj de încurajare a comportamentelor morale și cu alese cuvinte înălțătoare și decente, calde și arome cu omenie și bunătate sufletească. Basmele **Floarea înțelepciunii și iarba puterii & Făt – Frumos și Fala Zmeilor salvează Apa vie** cresc în modernitatea discursului direct din poveștile noastre populare. Dacă voi fi încurajat de copii, mă voi încumeta să prezint și celelalte basme din care copiii și-ar putea hrăni imaginația. Urmează un frumos basm cu Făt-Frumos și un Zmeu umanizat și domesticit, apărut recent (2025), cu ilustrarea Cristinei Dana Enache.

Făt-Frumos și fala zmeilor salvează apa vie

Scriitorul Petre Crăciun a găsit în literatura pentru copii o sursă de stimulare a literarității: a scris poezii și proze adresate copiilor, a conceput basme și povești, a înființat editura **Zorio**, specializată pe tipărirea cărților pentru copii (cu ilustrații color și condiții grafice excelente), organizează festivaluri și, ca responsabil, în cadrul filialei București a Uniunii Scriitorilor din România, pentru Departamentul Literatura pentru copii și tineret conduce, ca director revista cultural-educativă *Dimineața cuvintelor* (începând cu 2024).

Recentul său basm cult se intitulează FĂT-FRUMOS ȘI FALA ZMEILOR SALVEAZĂ APA VIE, cu excepționala ilustrația efectuată de Cristina Diana ENACHE. În cazul ilustrării textelor pentru copii, acestea au rolul de a stimula imaginația micilor cititori, de a angaja participarea sufletului, prin văz și implicare, prin gândire și afectivitate. Cristina a fost pasionată de grafica sugerată de peisajul din jurul localității Petrești de lângă Focșani, fiind ”o visătoare care iubește florile”, ”dând viață cărților de povești” prin desen color. ”Cristina Enache se dăruiește prin fiecare ilustrație pe care o face. Are deja o marcă a ei, o semnătură și o recunoaștere”, susține R. Sandrina, care mai precizează: ”Arta este știința simțurilor, a inimii, un fel de dirijor al emoțiilor care pleacă din sufletul creatorului către cel al publicului.”, iar asta se potrivește atât de mult cu pasiunea artistei plastice, Cristina Enache. Este o pricepută ilustratoare de texte pentru copii, dând imagini simbolice pentru *Poveștile Zurli, Sămânța de păpădie, Steluța Mia, Vreau pupic de noapte bună*, semnate de O. Tănase, M. Retegan, V. Cozma, M. Leș ori Petre Crăciun.

Cronica această este citită preponderent de adulți, dar aceștia le pot mărturisi copiilor despre isprăvile unui Făt - Frumos împrietenit cu Fala Zmeilor, care, împreună, salvează ”Apa vie”. Viteazul pământean nu se mai luptă cu zmeii cei răi, ci copiii se împrietenesc în ciuda vechilor conflicte dintre forțele binelui și ale răului, de pe cele două țărâmurii. E superb să constate cititorul – copil că Sfânta Duminică, Ouăle de aur și Calul Năzdrăvan sprijină pe Făt – Frumos să-l convingă pe Fala Zmeilor că Lumea cea nouă înseamnă prietenie și înțelegere, bunăstare a tuturor:

- Ehei, Făt – Frumos, nu mai e cum era pe vremuri.
- Mai bine, zice Cosânzeana, spune cum să punem capăt acestor lupte (cu Zmeii) care durează de pe vremea când nici nu existau poveștile”.

- *"Am să stau de vorbă cu Zmeul și nădăjduiesc să-l conving că ne oprim din luptele astea care nu folosesc nimănui. Așa am să fac, Ilenuță ! Iar după aceea ne așezăm mai bine la casa noastră ..."*

La întâlnirea celor doi luptători, se propune "pace". În loc de lupte adevărate, "inventăm un joc sportiv și ne jucăm pentru a distra copiii". Cei doi se împrietenesc. Copiii nu sunt vinovați pentru răutățile făcute de zmeii mai mari decât el. Feciorul de împărat și fiul zmeului se împrietenesc, merg împreună la școală, învață comportamentele umane și zmeușorul deprinde "știința de carte". Învață, după cum menționează ilustrația, la "Școala de schimbare a caracterului zmeiesc". Din când în când, Prietenul omului e cuprins de dorul lumii zmeiești și fuge să-și vadă părinții.

- *"Un zmeu adevărat nu simte decât ură față de oameni, îi spune Mămuca. Ce poate fi mai frumos decât Ura ?*
- *Iubirea, mamă. Știi cât este de bine să iubești și să fii iubit ?"*

Cei doi devin "frați de cruce", locuiesc alături pe pământ, la Palatul de aur al lui Făt - Frumos și, împreună și cu prietenie adevărată, au grijă să salveze *Apa vie*, apa curată ce întreține viața oamenilor.

Basmul lui Petre Crăciun are toate elementele specifice, menționate de G. Călinescu în *Estetica basmului*: întâmplări fantastice, personaje supranaturale, capacitatea eroilor de a se metamorfoza, învingerea răului, folosirea obiectelor magice, construcția antitetică. Mesajul educativ este modernizat și derivă din sociologia comportamentului: *mediul de naștere și de dezvoltare a personajelor schimbă comportamentul acestora*. În același timp, se accentuează rolul familiei în educația

copiilor, prin modele de asimilare a conduitei. Limbajul folosit este atractiv, adaptat priceperii copiilor. Ilustrarea secvențelor narrative devine parte componentă a lecturii, ajutând înțelegerea corectă a semnificațiilor.

Știu că scrierea textelor pentru copii presupune constrângeri și dificultăți. Petre Crăciun le depășește, iar poveștile, basmele, poeziile sunt ademenitoare pentru cei mai tineri cititori. O carte de calitate vizând capacitatea de pătrundere a semnificațiilor devine resursă prin care se recrutează viitorii cititori. Autorii de manuale au de unde alege texte potrivite pentru învățarea citirii, scrierii, a asimilării subtilităților limbajului. Petre Crăciun are locul potrivit în listele recomandate pentru lectura copiilor. Nici nu se mai poate pomeni de literatura pentru copii fără a însera în gând numele scriitorului Petru Crăciun, ca prieten de lectură al copiilor.

DANIELA GUMANN

DESPRE UN CASTEL AL AMINTIRILOR

DANIELA GUMANN se prezintă ca ”poet, prozator, antreprenor, blogger și trainer”. Poetul a publicat volumele *Florile cireșului tânăr* (2017), *Picături din suflet* (antologie), *Ecoul stelelor* (2018), *Valsul gândului pe notele rândului* (2024), iar prozatorul a dat literaturii române romanele *Îngrijitoarea* (2017), *Crăciunul care mi-a schimbat viața* (2018), *Șoimii Cruciadei Libertății* (2020) și *Febra lui decembrie* (2024). A înființat *Asociația Scriitori Români din Austria* (ASRA) și editează publicația *Condeierul diasporei*.

Romanul *Febra din decembrie* (2024) continuă *Crăciunul care mi-a schimbat viața*, fiind desenat în alt stil, o nouă problematică și cu o filozofie dedicată condiției umane. În *Crăciunul care mi-a schimbat viața*, Carmen află în noaptea de Crăciun, decizia soțului de rupere a căsniciei și hotărăște să plece la Roma, ca badantă (îngrijitoare). Ajunge la un Castel să îngrijească mama unui medic, care se îndrăgostește de ea, cerând-o în căsătorie. Castelul devine un Azil de bătrâni, administrat de Carmen și Francesco. Este numit **Castelul Amintirilor**, în care sunt adăpostiți și îngrijiți 30 de bătrâni, proveniți din familii înstărite, asigurându-li-se condiții de lux și confort de elită.

Multe argumente confirmă că e vorba de un roman autobiografic (ca și celelalte, de altfel). Narațiunea romanului pornește de la întâmplări reale, cu personaje ușor identificabile în chiar familia (și anturajul) autoarei. Dacă în literatură, castelele sunt locuri ciudate, bântuite de stafii, de personaje problematice din punct de vedere psihic, **Castelul amintirilor** e un loc menit să asigure confort (eh, putem spune și așa) afectiv. În ”febra din decembrie” de pregătire a Crăciunului, un alt Crăciun decât cel al despărțirii, activitatea evidențiază concordia din familia gazdelor (Carmen și Francesco), atmosfera plăcută în rândul pacienților, înțelegerea dintre îngrijitoare, mulțumirea familiilor care finanțează funcționarea oportună a activității

... Castelului. Iată începutul: *"Într-un colț pitoresc și ademenitor al Romei, învăluit în soarele blând al Mării Mediterane, toamna aduce cu ea o poveste cu nuanțe de nostalgie și frumusețe". E locul "în care timpul își ține respirația", "colț de rai, așezat printre colinele bogate în viața de vie și ruralele italiene pline de farmec", în care e rânduit un azil de lux "într-o imensă simfonie a naturii și umanității". E **Castelul Amintirilor**, o arcă, în care fiecare cameră "e o poezie". Dar mai ales, locul e "oază de umanitate", prin grija pentru bătrânii internați aici să-și trăiască cu demnitate ultimele zile. Azilul de lux oferă bătrânețelor o aură de rafinament și tihnă, unde "acești oameni rememorează clipele lor de glorie și trăiesc poveștile ultimelor zile". În preajma Crăciunului, Carmen, sprijinită de Francesco, doresc să ofere pacienților un Crăciun special, constând din crearea atmosferei prin ornamentarea cu decorațiuni specifice, bunătați culinare, povești și colinde, bună dispoziție și "zâmbete calde". În acest locaș, se cuibăreau nu doar suferințe ci și povești de viață, fiecare pacient având amintiri familiale, tristeți, nostalgii, regrete. Au fost artiști celebri, oameni de afaceri, politicieni notorii, care s-au bucurat de succese, omagii, călătorii exotice, averi etc. Acum, știu că n-au viitor ori că viitorul lor sfârșește într-un sicriu, iar ultimele bucurii sunt dominate de spaime și deznădejde. Sărbătoarea Crăciunului este organizată pentru a reda atmosfera de acasă, deși casa lor de acum e plină de doruri și dureri, de suferință și amintiri triste, de neputință și mâhnire. Sărbătoarea urma să creeze fericirea în mijlocul durerilor.*

În *"febra lui decembrie"* a pregătirilor de Crăciun mijesc conflicte, care, pentru un sociolog, ar putea fi studii de caz dintre cele mai problematice. Riccardo rostește un adevăr încărcat de amărăciune: *"toți bătrânii de aici suntem livrați de către cei ce se numesc familie, ambalați cu sufletul într-un pachetel, predați cuiva..."* străin. Reflecțiile sale sunt despre relația cu cei dragi, despre lipsa actuală de sens a vieții, despre izolarea emoțională profundă, despre gândurile negre privind sensul vieții etc. El însuși a fost încartiruit în azilul de lux, lucid fiind, de către fiica sa în numele confortului (în așteptarea vizitei acesteia, după Anul nou, află că a pierit în accident, iar Riccardo va muri în final în camera sa privind pierdut ornamentațiile de Crăciun din parcul castelan).

Gândirea sa negativă creează o stare de spirit care tulbură echilibrul emoțional al grupului, lăsând fisuri în atitudinea lor și așa vulnerabilă. De altă parte, bacantele (îngrijitoarele) încep să fie nemulțumite și amenință cu plecarea, acuzând remunerația și programul foarte încărcat și rigid. În fine, Angela, fiica lui Carmen din prima căsătorie, sosește din America, la Castel, fără soț, semn că fisurile încep să sape tot mai adânc în viața cumpănită și "luxoasă" a familiilor.

Întâmplările relatate până în acest moment sunt scrise din perspectiva lui Carmen (Danielei), prezentând cu calm, preocupare, devotament o lume atipică, pe care o

dorește normală. Spre a preveni degradarea accentuată a atmosferei și a înlătura extinderea nemulțumirilor, antreprenorii (Carmen și Francesco) invită un preot și un psiholog pentru o terapie afectivă. Este secvența cu o viguroasă încărcătură psiho-filozofică, iar justificările celor doi "intelectuali" de a convinge grupul lui Riccardo că viața este un dar și merită trăită sunt elevate argumente umaniste. Preotul Alberto te transmite ideea că "moartea e doar o parte a călătoriei omului". Le-a vorbit despre împăcare, iertare, speranță și acceptarea suferinței. O replică a unui pacient tulbură atmosfera: "*Ce sens mai are să trăiești, când cei pe care îi iubești nu te mai vor alături?*"

Psihologul Luca pomenește de suferința care face oamenii mai puternici. Viața e complexă, a zis, dar și frumoasă. Totdeauna există o cale spre fericire. E nevoie să înveți să iubești viața. Intervine Riccardo: " – *Dar cum putem găsi bucuria în viață, când ne simțim abandonați și uitați?*". Încheiere. "*În Castelul Amintirilor, viața își desfășoară spectacolul fără perdea, crudă și frumoasă în același timp, cu toate nuanțele ei – de la visuri mari până la dezamăgiri mici. Bătrânii erau acolo, așteptând. Nu cu teamă, ci cu o resemnare aproape poetică, pregătiți să-și închidă ultima filă*" (p. 322).

Daniela Gumann este o scriitoare inspirată din realitate, iar narativitatea demonstrează că aceasta este tulburătoare, crudă, nemiloasă pentru anumite categorii sociale. Fericirea este iluzorie, după cum iluzorie este nefericirea. Oamenilor le este dat să-și ducă existența între bine și rău, bucurie și tristețe, măreție și decădere. Oricum am fi, susține autoarea, sprijinul reciproc îndulcește momentele triste ale vieții, iar umanitatea devine aspirație spre echilibrul existențial al fiecăruia. Descriind și caracterizând, Daniela are o atitudine pozitivă, binevoitoare și dedicată. Are harul de a da narațiunii fast și frumusețe, de a utiliza un limbaj echilibrat, cumpănit și ademenitor. Cartea despre *Castelul amintirilor* (un titlu mult mai potrivit) am citit-o într-o duminică, fiindcă mi-a fost imposibil să ies din narațiune și stil fără pierderi. (Grație editurii UZP, cititorul beneficiază de o copertă elegantă și de o tehnoredactare plăcută ochilor.) Cartea binemerită să fie recitită, pe baza reflecțiilor la care te îndeamnă dialogul, cu convorbiri despre viața de familie, despre bunele practici antreprenoriale și condiția umană a celor aflați în suferință sub o permanentă amenințare.

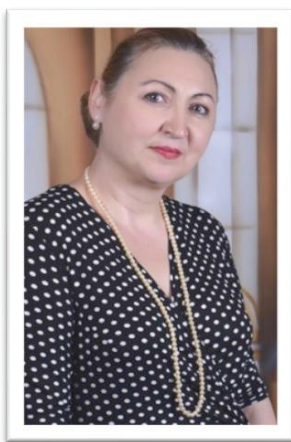
Oglinda autorului din personaje. Cronica prezentată la romanul *Febra lui decembrie* (Editura UZP, București) începea cu o scurtă biografie literară a Danielei Gumann. Aș fi numit romanul cu un titlu ispititor: *Castelul Amintirilor*. Romanul, ca și celelalte ale sale (*Îngrijitoarea* (2017), *Crăciunul care mi-a schimbat viața* (2018) sunt inspirate din realitatea trăită de Daniela, româncea din

Iași, nevoită de împrejurări sociale să se angajeze îngrijitoare de bătrâni în Israel, apoi, după divorț, să plece la Roma, unde întâlnește pe Francesco, medic, cu care se căsătorește, înființând Castelul Amintirilor, un azil de lux, menit să asigure confortul ultimelor zile pământești pentru 30 de bătrâni, predați aici de familiile lor. Unii au fost actori, alții oameni de afaceri, politicieni notorii. Au fost ”predați aici ca niște pachete”, lăsați să-și consume durerile, suferințele, tristețea și amintirile celor dragi, fără iubirea familială și fără dragostea celor pe care îi iubesc. Afacere antreprenorială, Carmen și Francesco asigură funcționarea oportună a azilului spre a oferi bătrânilor umanitatea pe care au lăsat-o la poarta vieții. Deși beneficiau de luxul unui hotel de multe stele, izolarea emoțională profundă fac din rezidenți niște ”exilați în propria viață”. Tulburați de abandonul celor dragi, pacienții din **Castelul Amintirilor** au nevoie de dragostea badantelor, a personalului azilului, în lipsa familiei și a interesului acestora pentru modul de îngrijire și de satisfacție personală. Fiecare om poartă cu sine povestea lui și fiecare poveste dispune de un sens. Romanul se încheie asemenea ”unui cântec despre ce înseamnă să fii om”. Destinul acestor oameni, goliți de suflet, abandonați de dragostea celor dragi, i-a adus să-ți ducă viața în preajma morții, ultima verigă existențială. Tragismul emoțional al unor vieți dă dramatism condiției umane, meditănd despre filosofia vieții și a morții.

Când fiica lui Carmen, Angela, sosește de peste ocean la Castel, autoarea se regăsește într-o dilemă, rostuită într-o replică: ”*E greu să vezi (zilnic) atâta tristețe și dor într-un loc care ar trebui să fie plin de liniște!*”. Sunt, cum spune în partea a treia, ”*dorințe înghețate și vise topite*”. Carmen e nevoită, în plus, a suporta ”durerea Angelei”, pe lângă tragismul bătrânilor. Mai e și viața personală a celor doi conducători ai azilului: Carmen și Francesco, stimulați de o înălțătoare dragoste și de o iubire devotată. După cum sunt în realitate, Constantin și Daniela și-au organizat viața și afacerea. Își întrețin cu grație și suavitate fiecare clipă a devenirii lor, împreună.

Îi cunosc de când ne-am întâlnit la Viena la o activitate culturală a românilor. Sosiseră de la Salzburg, unde aveau, împreună, o societate de îngrijire a bătrânilor. Când au intrat în sală, întreaga asistență și-a îndreptat atenția spre distincția celor doi: între două vârste, epatând prin ținuta foarte înaltă, îmbrăcați elegant și asortați la culoarea bluzei femeii și pantalonii soțului, cu auxiliul suplimentare de papion roșu și eșarfă de aceeași nuanță. Ne-am salutat cu grație și respect și am aflat câte ceva despre ceea ce fac în frumosul oraș austriac. Au o afacere de recrutare a româncelor pentru îngrijirea bătrânilor, se ocupă de literatură, au înființat Asociația Scriitorilor Români din Austria și editează *Condeierul diasporei*. Provin din zona Iașului, iar acum afacerea lor este un succes financiar. Daniela are o fată dintr-o altă căsătorie, Iohanna, iar Constantin, după cum țin minte, este inginer. Iohanna s-a întrupat

literar în Angela. Amândoi scriu, mărturisesc despre familiile lor. Constantin publică *Evadarea mea din comunism* (2018) și *Perechea Alfa* (2022), romane autobiografice.

Soții Gumann se iubesc, iar privirile lor și concordia afectivă sunt însemne ale virtuților unei familii ce funcționează după criteriile respectului, demnității și purității unei relații bazată pe dragoste sinceră. În romanul *Danielei*, apar în ținuta lui Carmen și Francesco.

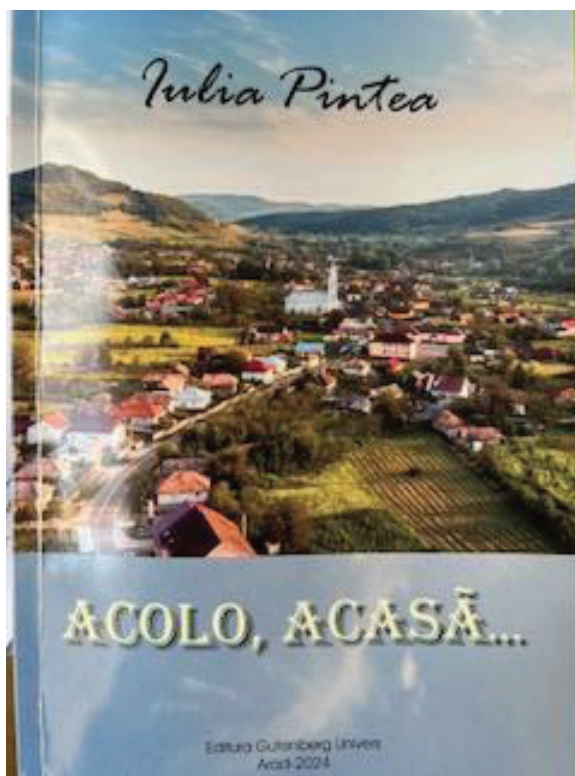
Ca să completez personalitatea lui Francesco, preiau impresiile autoarei din cartea amintită: *”Francesco purta o cravată roșie din mătase, iar cămașa bleu cu dungi alb-albastre îi venea impecabil. Sacoul albastru închis era atârnat pe spătarul scaunului”*. Intrarea lui Carmen în birou e întâmpinată cu *”Bună dimineața, draga mea!”*. Își privește soția cu afecțiune, *”un amestec de fascinație și afecțiune”*. El asculta des jazz vechi cu un pahar de vin în mână. *”Era fascinant, susține autoarea, cum reușea să rămână la fel de concentrat și de serios chiar și când se relaxa”*. Se refugia în gândurile sale serioase și în cărți. Era meditativ, serios, tandru, riguros și visător uneori. *”Așa eram noi doi, spune soția, două lumi diferite, dar care găsiseră un mod de a conviețui în armonie”*. *Ea ocupam de căldura casei, el avea în grijă stabilitatea”*.

Cum era Carmen ? Femeia avea nevoie de iubire, de tandrețe, de siguranță, de sprijin și de o privire caldă încurajatoare din partea lui. Era plină de inițiativă, harnică, călduroasă în glas, dar exigentă în fapte. Discuțiile (și ritualurile) cu soțul, împărtășirea iubirii materne pentru Angela, dialogurile calde cu rezidenții evidențiază afectivitate și adorație, plus alte câteva epitete sinonime asemănătoare. Avea suflet de poet și rațiune ”de fier”. Dispune și face uz de independență, folosea autoritatea în organizare și delicatețea în relaționare. Simt că nici nu mai știu despre cine scriu: despre Daniela sau despre Carmen. Privindu-se femeia în oglindă se vede pe sine, atât ca autor cât și ca personaj.

Punct. Trecerea de la realitate la ficțiune e firească, cu modificări discrete de percepție, derivate din rațiunea scrierii și din logica narativității. Daniela Gumann își scrie povestea vieții, convinsă că viața sa ”bate filmul”, iar imaginația nu are nevoie de a fi risipită spre a genera un roman de succes.

IULIA PINTEA

DESPRE UN ACASĂ (ACOLO ȘI AICI)

Fără a știi intenția autoarei, scufundată discret în titlul cărții, adverbele "acolo" și "acasă" m-au pus într-o încurcătură filosofică, gramaticală și semantică. "Acolo" indică locul arătat cu degetul și urmărit cu privirea, fiind opozant cu "aici". Ce se află "acolo" în plus față de "aici"? Unde e "acasă" în relație cu "acolo", dar mai ales ce înțelegem prin "acasă" și prin "casă". Oare, expresia "merg acasă" e altceva decât merg la "casa mea". *Acasă* e vatra natală, cuibul familial, bătătura. Cuvântul exprimă identitatea individului, într-un spațiu al siguranței, domiciliul personal, familial.

"*Acasa* mea e în sufletul meu". *Acasă* e locul nașterii, acasă e actuala locuință, acasă e acolo unde sunt iubit. *Acasă* e trupul meu (A. Blandiana). *Acasă* e un sentiment, nu-i un loc anume (A. Filcea). Mai vorbim de șapte ani de acasă. De ce m-ați dat de-acasă ? (O. Goga). Acasă e locul din suflet, care determină confortul existențial (G. Xeto). Acasă suportă ghilimele, dând semnificație subtilă și poetică sensului.

Acasă are, în viziunea profesoarei Iuliana Pinteș, dublă semnificație, susține profesoara Florica R. Cândea: revista *Gutenberg*, care îi găzduiește eseurile (1), dar și satul natal al autoarei de lângă Dej (2).

Iată, eu filosofez în jurul a două cuvinte cu iz afectiv, dar autoarea oferă ea însăși limpeziri: "acolo" e locul unde "ți se deschide ușa" și "-ți preia gândurile", precum și în "Salonul unde ești așteptat să vezi, să-ți revezi chipurile dragi cu inimile calde, deschise pentru a împărtăși idei ...". "Acolo ...e o familie", iar "acel" "acolo", acel "acasă" poartă un nume ... *Gutenberg* (foaia culturală, cu apariție trimestrială, grație redactorului responsabil, prof. Floare Ranta Căndea). Acolo e și Salonul "unicul din Arad cu iz de dragoste literară", unde se adună "familia – părinți, copii și prieteni dragi". Familia e alcătuită din părinți ("era Gutenberg" și Doamna Gutenberg, Floarea de Macea"), copiii (*Foaia culturală arădeană* și *Revista Gutenberg*), iar prietenii sunt cei peste 2600 de colaboratori locali, naționali, internaționali. În fine, explicațiile sentimentale ale Iuliei Pinte se încheie apoteotic: "Acasă ...Unde acasă ?! La Tipografia Gutenberg. La Salonul Gutenberg" (p. 8).

Îmi permit continuarea filosofării. *Acasă e acolo* unde e sufletul nostru, unde sufletul domiciliază în comuniune cu alt suflet iubit (M. Bebal). Gramatical, prefixul "a" (fără) pe lângă "casă" amplifică ideea de relativitate a relației dintre o anumită casă cu sufletul omului. fără loc identitar, e vorba de omul contemporan, care poate, într-o viață, locui afectuos în numeroase "acase"... satul natal, locul copilăriei, locul familiei tale, locul unde starea afectivă găsește liniștea. *Acasă* este un punct de orientare, generator de identitate, refugiu în timp.

Cartea împletește cronici de cărți cu preferințe pentru "*oameni și locuri*" din zăriștea satelor: Macea (despre Floare R. Căndea), Cristeștii – Ciceului (despre Nadia Urian), despre Țăranul român (Valer Ilica, autorul romanului *Culdușii*), despre Rus (locul profesoarei Lavinia Pinte în corespondența sa cu scriitorul Octavian Paler), despre Pănade (satul nașterii scriitorului Ion Brad), despre *acasa* Iuliei Hașdeu (care este România, "*țara lui Dumnezeu*"), despre Lancrăm (satul nașterii lui Blaga, cel care omagia "ecumenica floare de viță"), despre Șiria lui Slavici, despre Humulești lui Creangă, despre Veronica și Eminescu. Locurile sunt bătătorite de oameni, iar aceștia sunt prietenii din conturul sentimental al revistei *Gutenberg*: Horia Truță, Florica R. Căndea, Aida Voivodicean, Teodor Groza Delacodru, Carina Baba etc. Între aceste locuri și oameni, se regăsește satul nașterii autoarei, Șimișna, și Iulia Pinte, cuprinsă de nostalgia lui ACASA de ACOLO.

"Ne vom găsi *Acasă* în măsura în care vom reuși să generăm în acest spațiu variantele de a fi împreună care să ne apropie de idealurile noastre. Aici sau acolo, *Acasă* e cuprinsă de evenimentele care marchează viața în devenirea sa frumoasă: "În deplina lumină, rămâne copilul din mine, cel care desculț umbla fericit prin grădina casei părintești, sub privirile calde ale minunaților mei părinți și ale surorii

mai mari. ACOLO, într-un superb meleag deluros, ȘIMIȘNA, un copil a fost înconjurat doare de LUMINĂ ” (I. Pinteau).

Mă uit la fotografia de pe copertă, cu satul Șimișna, rânduit cu casele pe culme de plai/ ca un rai, unde orizontul se pierde în cer peste două trei rânduri de munți, spre care șerpuiește un drum, ducând parcă spre icoana din inima bisericii. Plaiul de rai întreține o sensibilitate literară plină de afecțiune. Sufletul și obrazul omului sunt influențate de spațiul locuirii.

Există multă literatură în scrisul Iuliei Pinteau. Iar literatura crește dintr-o inimă generoasă, în care înfloresc gânduri înalte și frumoase sentimente de încântare în fața esteticii unei vieți dedicate. S-ar putea reține, pentru istoria literaturii, corespondența fremătătoare dintre Livia Pinteau (care *”nu sunt eu, îmi explică autoarea, este o colegă, profesoară de română într-un sat de pe Someș ...S-a stins mult prea devreme”*) și Octavian Paler, date biografice despre Ion Brad, Iulia Hașdeu, dar mai ales procedura profesoarei arădene de a atrage copiii spre literatură, spre lecturi și spre scriere. Superbe sunt *”poveștile copilăriei”*, elaborate de Iuliana Pinteau, cu titlul **Lumea copilăriei – Lumea mea. Și tu te regăsești în ea** (Editura Gutenberg, Arad, 1991). Se citește cu o plăcere stimulată, deopotrivă de adulți și copii.

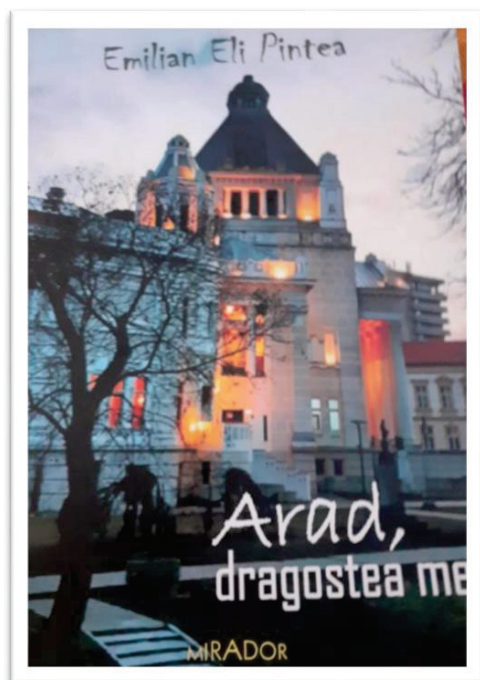
Cartea Iuliei PINTEA despre *”Acolo, acasă”* este încropită din eseurile sale publicate de-a lungul anilor în revista culturală **Gutenberg**. Cuvintele au graiul dulce și poartă în sine sensibilitatea înălțătoare a scrierii cumpănite într-un suflet tulburat frumos de neliniștea celei ce scrie cu nostalgia și melancolia clipei. E o carte plăcută la lectură, optimistă, care te îndeamnă pe tine, drag cititor, să urmezi exemplul autoarei de a mărturisi despre clipele vieții spre a salva eternitatea.

EMILIAN ELI PINTEA

DRAGOSTE ȘI NOSTALGIE DE ARAD

(un inedit stil de roman despre viața cotidiană a unui care știe scrie)

EMILIAN ELI PINTEA, scrie Adela CRISTEA, colega sa de liceu, "se juca cu întâmplările". Era nonconformist. Mate-fizicianul devine filo, se înconjoară de cuvinte, iar presa îi întreține setea de a crea o lume a cuvintelor, după proiecte ciudate pentru niște cititori dedați cu evenimente șablonizate, dar normale pentru un virtuos al labirintului. Plăcerea "jocului" de-a vorbele ia chipul cărții, ca formulă a împlinirii, cu întreg fastul evenimentelor, determinat de volum de debut. Preferă să profite de scânteierile scurte ale postărilor pe siteuri, să adulmece opiniile prietenilor și să le răspundă cu aceeași savoare și familiaritate, totdeauna elegant și cu o distinsă și înălțătoare prietenie.

Iată povestea cărții "ARAD, DRAGOSTEA MEA" (Mirador, 2024). Intriga "poveștii" este că mama sa, profesoara Iulia PINTEA, adună în carte scrierile, scurtele texte, postate în lungul anilor, sub numele fiului, toate cele care leagă sufletul bucureștenizatului de melancolia arădeanului. Aici, la Arad, casa natală, colegii din copilărie și adolescență, prietenii din *media* etc. devin surse de conversație și comentarii politice, culturale, zbuciumările de suflet, întrebările și comentariile, care îi tulbură liniștea. Nu știa autorul că i se pregătește "un nume pe o carte", că avea să participe la lansarea propriei cărți de debut, că avea să se întâlnească, într-o atmosferă colocvială, cu propriile personaje.

Gruparea pe secvențe problematice a fost o inspirată organizare a inițiatorilor: *Sărbătorile noastre, Același ...Aradul, Civism, Poveste, povești, De-ale mele, De-ale scriitorilor, Pentru cei plecați*. Plus câteva înflorituri sub formă de comentarii.

Scriind despre *Sărbătorile noastre* devine poet autentic, în bucuria venirii ”îngerilor pe pământ”, când ”oamenii și florile vorbesc îngerește”. ”Astăzi veștile cele bune au plecat de la meri și cireși și umblă, albe și roz, pe la oameni”. Alteori, resimte plăcere de a de lăsa ademenit de ”un așa faină colindă de Arad! ”*Că de-asară-s tăt pe-afară / Și-s cu cămeșuța rară*” /. O altă meditație scrisă ne seduce spre ascultare: ”florile nu știau ce este dragoste, fiindcă fără jertfă, dragostea este doar un moft de domnișor”. Urarea de Paște: ! Sărbătoare cu bucurie și bucurie înflorată”. Apoi, ”a înviat, a înviat HRISTOS! a înviat și Facebookul mărturisind Învierea Lui”. Înălțarea Domnului, Rusaliile, Adormirea, Schimbarea la față, Nașterea Maicii Domnului. Superbe și supreme dovezi de credință creștină! E citat părintele Stăniloae, Fericitul Augustin, Pessoa, precum și sărbătorile Sfinților din calendar. Cugetările filosofice și învățăturile morale sunt completate cu lirice teologice: ”L-am cunoscut de cum l-am zărit:/ Trimis dinadins de soartă, / Mi-a trecut pe la poartă, / Și nu s-a oprit. // Era cu părul ca aurora, / Aripele cu pene de lumină / Lânced le târa la picioarele tuturor, / Prin pulbere și tină. // ... Folosește mesaje postate pe facebook spre a aduce omagiu frumosului divin, cuvântului înaripat, iubirii și drumului către biserică.

”*Când plouă la Arad, plouă povești de ploaie*”, începe eseurile din ”*Același ...Aradul*”. Resimte impulsul dragostei natale în aromele tari ale trandafirilor din curtea casei sale: ”A căzut o frunză la Arad / Prăvălindu-se asurzitor în toamnă // . Când a venit vremea îndrăgostirii, străzile Aradului și amintirile vreunei fete visătoare îl poartă ”cu ochi de Alfa și inimă de Micălaca”. Povestea Mureșului - ”povestea aia” de Arad cu iubirile de altădată -, poetizate și ”împăturite-n cer ca într-un dulap” / Când ți-e dor și cerurile-s deschise, scoți una și-ți așterni patul cu ea / Și a doua zi dimineată nici să nu mă-ntrebi de ce-am visat. //

Fiecare intervenție publică în media e o secvență dintr-o întâmplare. Cu adevărat, Aradul, ”cel mândrul și orgoliosul oraș”, cum spunea Caragiale, e mirajul care l-a cuprins pe Eli, văzând în fiecare semn un gest de dragoste: Mureșul vine în fiecare seară până la Arad ”din dragoste”, după cum Dumnezeu se uită la Arad, văzând în dragoste ”doar o poveste”: (*”dați-mi un ochi de Mureș și un capăt frumos de asfințit și-am să vă arăt unde doarme Aradul noapte*”). Iar, pe dealurile șiriene, toamna, plâng viile, iscodite de ”mustul ultimei povești de dinainte de beție”. Fermecătoare reflecții ale ”unui bitang de 18 ani” în care ”un Mureș de aur prin vene ne curge”. Orice însemn ce vine dinspre Arad de la Mama e răscolitor de amintiri. ”Aici ploaie, în autenticul acesta Arad al meu!” În restul țării, ”*ploaia plouă*”, doar la Arad ”*ploaia ploaie*”. Amintirile cu ”inima înmoiată” în București valsează în vise. Închiderea Cofetăriei Libelula pare ”un semn de viol și ucigaș de amintiri din copilărie”. Poezia continuă izvorâtă din farmecul adolescentin al orașului cu nume din patru litere scrise ori trei sunete rostite. ”Am venit la Arad și am găsit oameni

fără frunze și copaci cu gânduri, filosofează liricul, încântat de faptul că aici sunt câteva străzi cu nume de fată, care ne îmblânzea adolescența, ca niște ”bujori sălbatici”. Ce suflet nobil, câtă candoare risipește în câteva cuvinte, câtă poezie se scurge lacrimile nostalgice ale unui atât de îndrăgostit de dorul atâtor oameni, de locuri și impresii, de viața cea tinerească citită prin bruma amintirilor ! Dar Emilian, Eli, scoate cuvintele direct dintr-un alean fermecat de micile minuni care au clădit dragostea pentru mirosul din trecut al Aradului.

Poate că ar fi potrivit să opresc aici considerațiile despre *Arad, dragostea mea* ale lui Emilian Eli Pintea. Dar celelalte secvențe sunt la fel de savuroase și ademenitoare pentru o lectură afectivă. Murind Nicu Ieran, ”am mai rămas prea puțini nebuni” în Arad. Aventuri politice și amintiri din pandemie, de la liste politice și voturi până la un aforism sentimental: ”*Forța iubirii tale este iubirea pe care o naște în cel iubit.*” (sau altul ”*Așa frumos iubeam, pe când nu iubeam*”) Urmează ”*Poveste, povești*” și cui nu-i plac întâmplări din copilărie când copiii sunau pe la ușile vecinilor și apoi fugeau, ori de o bunică din Vărădia care vâruia podețul de beton, ori de vremea când locuia la numărul 17 în Piața Avram Iancu, ”*mama era mai tânără și tata vesel*”, despre Csilla și Segafredo, Alin, Flavius, Ovidiu (desigur Balint), Mateo, apoi povestea cucului (”*Cucul avea o Cucă. O iubea nespus; era Cuca lui. Într-o zi a venit acasă și a găsit-o cu Privighetorul ...*”). I-a plăcut această poveste despre ”cum se naște un cântec de dragoste după ce pierzi dragostea”. Iar Emilian Eli Pintea, de pe Facebook, ”e acela ce postează despre Dumnezeu, despre Dragoste, femei frumoase, despre florile de după garduri primăvara...”.

S-ar putea scrie multe ”*de-ale mele*” despre acest volum, pe care l-aș numi ”romanul romanului vieții lui Eli”. Fiecare amintire are dulceața cuvintelor. De bună seamă, Emilian Pintea e un scriitor, care a ales să evite canoanele literaturii. E autentic în toate cele, e fermecător în povestire, după cum e la fel în poeticitate.

Putea lipsi un capitol despre scriitori !? Postările lui Eli mărturisesc atașamentul său pentru lecturile din poezii îndrăgiți: Pessoa, Brumar, Carolina Ilica, Nina Cassian, Nichita, Melinescu, Neruda, Stanca, Buzea, Maftei, Sorescu, C. Preda, Vișniec, Eliade, Eco etc.

În fine, un capitol dedicat ”*celor plecați*”: unul Petre (Haș), care era mai bun decât Aradul, de urma căruia ”a rămas mirarea unei poezii”, Romulus, Alina, Bebe, Marius, Doru, Nicu, Gheorghe, Abel și alți câțiva prieteni.

Arad, dragostea mea e o seducătoare carte despre dragoste pentru oameni, fapte, viața cotidiană, așa cum s-au reflectat ele în mărturisirile unui iubitor de frumuseți. E un roman, însumând schița multor romane, e viața unui om din vremurile noastre, pusă cu sinceritate la vederea și cunoștința tuturor. E autor și deopotrivă personaj, e povestitor, înzestrat cu focul cuvintelor, ele însele iubitoare de ardere și de mistuire, de creație și adorare. Vocabulele au găsit în sufletul autorului un îndrăgostit de fascinantul joc combinatoriu al limbajului.

Emilian Eli Pinteia propune literaturii române un alt model de a scrie, o altfel de textualizare, o scriere despre viețile noastre, cu iubiri și tăceri, cu reflecții și mărturisiri, cu aventuri și evenimente, cu emoții și gânduri, toate la un loc alcătuind un volum despre noul tip de scriere reflexivă și existențială.

Emilian Eli Pinteia

IOAN SLAVICI

O ALT FEL DE LECTURĂ A NUVELEI *PĂDUREANCA*

În pusta întinsă din zona Curtici, Busuioc avea peste 40 de iugăre de pământ, de aceea i se spunea "bogătoiu". Avea un băiat harnic pe care se baza în rânduirea și gospodărirea averii, pe Iorgovan, acum fecior de însurat. Era frumos,

cuminte, harnic și ochii fetelor luceau văzându-l. Dar gândul lui zbură spre o pădureancă, cu nume de floare, Simina, muntăniță de la Zimbru. Tocmai când sosi vremea secerișului, izbucni holera, iar stăpânirea trimite înștiințare ca oamenii să nu-și părăsească satele și nici să primească străini în satul lor. Sărăcia nu poate fi înlăturată cu dispoziții, astfel că cei de la munte încep să plece, în grupuri, spre câmpie, pentru a câștiga "bucate" în urma participării la secerișul grâului. Se adunau la Șiria, de unde se răspândeau apoi spre lanurile întinse de grâu ale câmpenilor. Iorgovan pleacă spre Șiria pe înserat doar va găsi lucrători harnici, cum a avut și în anii anteriori, dar mai ales pentru a o aduce pe Simina, tână țărăncuță din Zimbru, un sat de munte, unde încă mai cresc lauri. Printre căruțe și focurile aprinse ale muntenilor, toți flăcăi harnici și fete destoinice, Iorgovan o caută pe Simina, dar în zadar. Pe când soarele se ascunde după ruinele cetății Vilagoș, ademenit de chemarea iubirii pentru frumoasa Simina, Iorgovan pleacă hotărât spre casa fecioarei din Zimbru, spre a o convinge să vină la seceriș.

Curtici e satul din întinsa câmpie, cu pământ mănăs, peste care, dacă aruncai privirea, ochii dibuiau rar câte un tufiș ori vreo umbră de copac. Frumusețile sunt rare, prea rare spre a forma băștinașilor o chemare estetică ori vreun gând misterios. Câmpia întinsă se topea în orizont.

De la Șiria încolo, peisajul se schimbă. Drumul șerpuiește pe lângă înălțimile Zărandului cu dealuri colorate, orizont ondulat, iar umbrele se oglindesc în apa limpede a Crișului. La Gurahonț, drumul de piatră trece pe marginea pădurii și a

unui pârau, înfășurat în arbori de arini, tufișuri sălbatice, flori mirositoare și clipocit de apă curată alunecând peste pietrele lucitoare. Calea trece prin Iosășel, apoi, după satul mic, sat de munte, rânduie de-o parte și de alta a apei, drumul se pierde în pădurea cea nesfârșită și dealurile blânde ale Bihorului, spre Codrul Moma.

Aici trebuie să ajungă Iorgovan spre a o chema pe Simina la seceriș. Povestea idilică, spre a satisface curiozitatea celor care au citit în grabă nuvela, se sfârșește tragic, întrucât Iorgovan, obsedat de gândul dilematic al căsătoriei cu o fată săracă, cade între curelele morii, iar Simina va deveni mireasa lui Sofron, sluga lui Busuioc, stabilindu-se la Socodor.

Gândul îmi zburdă spre Lucian Blaga, filosoful care identifica sufletul omului modelat după configurația peisajului. Zice el, în *Spațiul mioritic*, că "peisajul este obrazul omului", că acesta își conturează stilul în funcție de orizontul spațial în care locuiește, iar psihologia sa este fundamental amprentată de configurația reliefului. Iorgovan era omul câmpiei, iar Simina era fata muntelui, unde frumusețile se îngrămădesc la fiecare pas. Eșecul relației dintre cei doi tineri, frumoși, harnici, iubitori izvorăște din calitatea caracterului lor: Iorgovan e om slab, fără pasiuni, nehotărât, fragil și incapabil de responsabilitatea unei decizii ferme. Voi închide paranteza narativă.

Iorgovan decide să plece personal la Zimbru pentru a o aduce pe Simina la casa lor din Curtici. Drumul (circa 40 kilometri) îi oferă un spectacol încărcat de frumuseți impresionante. Erau peisaje firești pentru omul învățat cu mișcările naturii, dar el, crescut în ampla și alba câmpie, umblat pe drumuri prăfuite și întinse lanuri de grâu, este impresionat de "cum Dumnezeu a adunat atâtea frumuseți la un loc": Iată descrierea lui Slavici (care poate fi confirmată ca autentică de cei care au străbătut drumul pietruit spre Iosaș/ Iosășel și Zimbru): Drumul până la Iosaș e plăcut chiar și ziua, dar încă în zori, pe răcoare, la lumina lunii, pentru Iorgovan pare un vis. De la Iosaș înainte (adică spre Zimbru – n. m.) era, "mai ales pentru el, omul crescut la Câmpie, țara minunilor nespuse". Cum receptează Iorgovan, omul Câmpiei, o asemenea "țară a minunilor"? El trece prin valea strâmtă, pe marginea unui râuleț zgomotos, prin livezi și poiene, apoi prin păduri dese, din care ies stânci piezișe. Păsările începură concertul lor de dimineață, gaița, sturzul, turturica, ciocănitoarea, cocoșul sălbatic, privighetoarea dau semnalul revărsării luminii peste culmile dealurilor: "Crescut la Câmpie, scrie Slavici, Iorgovan n-ar fi crezut niciodată că sunt cu puțință atâtea frumuseți îngrămădite la un loc".

Iorgovan o găsi pe Simina țesând la război. "Era frumoasă Simina și se știa frumoasă, încă pe când era copilă simțea că toți se uită după dânsa, iar de când se

făcuse fată mare, îi spuneau alții în fiecare zi că e frumoasă”. Până la urmă, cel care o sărută va fi Șofron, sluga, arătând bărbăție și hotărâre. ” - Om în toată firea – zise ea tulburată – și fără toate mințile...”.

Câte piedici poate cititorul identifica în calea spre iubirea deplină a celor doi adolescenți (mă refer la Simina și Iorgovan) ? Să judecăm împreună de ce Iorgovan este nehotărât și oscilant în adâncirea relației de iubire ? Care sunt cauzele insuficienței dragostei? Slavici procedează, după obiceiul său de scriitor: atunci când un personaj alunecă din conturul unui comportament moral, îl face să dispară. Așa a făcut cu Ghiță, Ana și Lică din *Moara cu noroc* ! Trecerea dint-un decor peisagistic în altul este fermecătoare, iar descrierea lui Slavici stârnește încântarea unui cititor iubitor de frumusețile naturii.

•

O frumoasă poveste luciferică: *PETRU FĂT FRUMOS VITEAZ ȘI ZÂNA ZORILOR*

Pădureanca, Moara cu noroc și Mara sunt textele fundamentale care au dat aura de scriitor clasic lui Ioan Slavici, fiind încadrat în grupul de genii de la care a răsărit farmecul literaturii române. Prin creațiile lor, Eminescu, Creangă, Caragiale și Slavici au alcătuit cununa de frumuseți din care s-a răspândit aroma puternică a crinului de care se minuna criticul literar George Călinescu.

Ioan Slavici a început să scrie proză literară sub imboldul lui Eminescu, pe când cei doi studențeau la Viena. ”Limba șiriană” a lui Slavici, cu numeroase cuvinte nemțești și maghiare, cu graiul zărândan și pronunțarea înmuiată a vocalelor, a devenit, în scrisul lui Slavici, limba literară românească, sub care s-a înfățișat narațiunile cu Lică Sămădău și Ghiță, Mara și Persida, Simina și Iorgovan. Avea Slavici un fond de bază într-ale vorbirii - ”o avere folclorică” -, fiind un pasionat ascultător al poveștilor populare, spuse de Moș Fercu, pe vreo bancă din satul de la poalele Cetății Șiria, în apropierea izvorului cu apă limpede și tămăduitoare, care și astăzi curge neconținut în centru localității.

Chiar în anul în care apar *Basme populare* prelucrate de Petre Ispirescu (1872), revista ieșeană *Convorbiri literare* găzduiește *Zâna Zorilor*, poveste elaborată de Ioan Slavici. Mărturisește că a prelucrat mai multe basme populare, combinându-le ”într-un întreg frumos”. Era anul debutului său. Graiul basmelor (prelucrarea și transcrierea lor) i-a fost model de limbă românească populară, după cum se va consta din verbalizarea narațivă și replicile personajelor. Slavici mărturisește că basmul *Zâna Zorilor* i-a fost stilizat de Eminescu, posibil și celelalte apărute în volumul *Povești (Florița din codru, Ileana cea Șireată, Doi feți cu stea în frunte, Spaima zmeilor, Împăratul șerpilor, Negru-Împărat etc.* – în total 19 narațiuni prelucrări din folclor).

Posibil că nu mai credem că în lumea aceasta relativă și globalizată, mai regăsim povești care să dea sens pozitiv traiului omenirii. Povestea **ZÂNA ZORILOR** e o splendidă și relaxantă narațiune literară, alcătuită după modelul basmelor populare. Să-l însoțim pe Petru în împărăția Zânei Zorilor căutând **apă vie** pentru însănătoșirea tatălui său, cuprins de neîncredere (”amoc”) în vitejia feciorilor. Zice povestitorul că toate câte se povestesc s-au întâmplat cu adevărat ”altfel nu s-ar povesti”. Împăratul avea ochii învrăjbiți, unul râde, altul plânge: ”Dacă-mi veți aduce apă de la fântâna Zânei Zorilor, ca să mă spăl cu ea pe ochi, îmi vor râde amândoi ochii, căci voi ști că am feciori voinici, pe care să mă pot rezema”. Încearcă Florea, dar se împotmoli la marginea împărăției. Pleacă și Costan, mijlociul, același eșec. Mezinul Petru se sfătuiește cu vrăjitoarea Birșa, care-l înzestră cu un cal cum lumea ”n-a văzut mai frumos, cu o șa plină de aur și pietre scumpe, cu niște frâie la care să nu privești, că-ți pier lumina ochilor”. Murgu vorbea și știe a-l duce pe Petru Făt Frumos ”ca vântul, ca gândul, ca dorul sau ca blestemul”. Are de trecut probe de vitejie, de curaj și de răbdare. Petru ajunge în ”pădurea de argint”, unde va fi ademenit de flori frumoase. Nerespectând interdicția de a rupe florile și a le pune într-o cunună, se va porni o vântoasă (Vâlva), pe care feciorul o învinge, transformându-se, prin scoatere din blestem, într-un cal ”cel mai frumos din lume”. Ajunge feciorul de împărat în pădurea de argint și o altă Vîlvă fu învinsă în luptă dreaptă. Se află la intrarea în pădurea de aur, unde Petru fu întâmpinat de o negură foarte deasă, pe care o îmblânzi prin vitejie. Trecuse dinspre pădurea de aramă, prin pădurea de argint și acum se afla în pădurea de aur. Spune și Eminescu, în *Călin (file de poveste)*: ”De treci codrii de aramă de departe vezi albind / Și-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.../” Dar aici, pe tărâmul ”sfintelor” - Sfânta Miercuri, Sfânta Joi și Sfânta Vineri - omul ”visează că vede ceva, ce n-are ce are și are ce n-are”. Mai merse ”cât ține o pipă de tutun” și ajunge în împărăția Zânei Zorilor. Cu sprijinul unui fluier fermecat ajunge la fântâna cu apa vieții din Castelul Zânei. Cât a umblat ”atâta frumusețe n-a mai văzut”!. Zâna Zorilor ”dormea pe perini de mătase umplute cu suflare de vânt de primăvară”. Era

atât de frumoasă, încât nu rabdă să o sărute de trei ori, punând cununa cea de aur pe fruntea Zânei. Cu apa vie din fântâna fermecată apucă drumul de-a-ntoarselea spre acasă. Este întâmpinat de frații săi cu vorbe dulci, dar aceștia îi iau apa vie și-l aruncă pe Petru cel Voinic și Făt Frumos cel Viteaz într-o fântână lată și adâncă. Așa fu treaba cu Petru cel viteaz, curajos, dar naiv și încrezător.

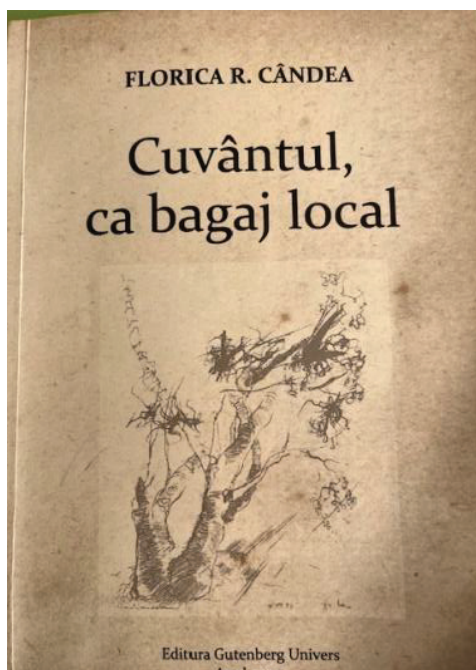
Venindu-și zâna ”în ori”, deschise ochii, simți cununa de aur pe frunte și înțelege că i s-a întâmplat ceva, ce ține de dragoste. Trimise chiar Soarele să-i aducă Voinicul care a sărutat-o. Trimite vânt și raze de soare în lume, doar îl va găsi pe Petru, viu sau mort. I se descoperă oasele în fântână întunecată, dar, prin vrăjile Sfințelor, este înviat și, la fel de frumos și iubitor de zână, ia drumul împărăției Zânei Zorilor. Îl aștepta: ”ea dorea ... nu știa ce ...tocmai ca și atunci...”. Când o văzu, Petru a cuprins-o în brațe și o sărută ...cum sărută adică feții frumoși pe zânele dragostoase”. Ea ”simte ce n-a mai simțit”, după care urmează o nuntă ”de-i merse vestea-n nouăzeci și nouă de țări”, ”împărățind și astăzi cu voia lui Dumnezeu”.

Slavici folosește limbajul șirian aranjat, după sfaturile lui Eminescu, într-o frumoasă limbă literară românească. Ochiul părea ”a fi înjunțit cu zece ani”, n-am feciori pe care ”mă pot rezema”, ”neagră-ți fie lumina”, ”începu a se sufleca la mâneci și a scuipa în palme”, ”stăi gata”, ”acum dă-mi pace”, ”Pătru iarăși a făcut făcuta”, ”ce să fac dară”, ”a pierit cum pierie vestea cea bună”, ”Sântul Soare a trebuit să se coboare de pe cer, să desfrâne caii de la căruță și să-i bage în grajd” etc.

Însoțind povestitorul, satisfacția voastră, ca ascultători, va solicita să citiți asemenea unor copii încântați și emoționați de întâmplarea lui Petru Făt Frumos și a Zânei Zorilor din Împărăția Soarelui. Povestea induce relaxarea și voia bună pentru un lector serios, datat cu texte contorsionate și măiestrite în ”gânduri postmoderne”. Citind basme, ar mai spune scribul, redeveniți – pentru o clipită – copii veseli și fericiți, iar farmecul vremii ce vremuiește vă dă sentimentul avântului spre tinerețe. Binele triumfă și cititorul își reconfigurează optimismul fisurat de evenimentele tulburătoare, mai dramatice decât credem și mai subtile în expresivitatea răului decât suportăm. Zâmbetul – care nu costă - aduce lumină în ordinea unei lumi încrâncenate. Între zâne și feți frumoși, viața devine mai luminoasă și mai optimistă. Savantlăcurile tragice ale lui Kafka, Nietzsche, Camus, Dostoievski, Ana Frank, Plath, Shakespeare, Sofocle și mulți alții se ard în ierburile aromate ale sufletului hrănit cu închipuiri vindecătoare. ”Posibil că nu mai credem că, în lumea aceasta relativă și globalizată, nu mai regăsim povești care să dea sens pozitiv traiului”. O înțelegere estetică a vieții merită experimentată prin lectura textelor cu mesajul pozitiv și relaxant a basmelor populare. Să ne copilărim, din când în când.

FLORICA R. CÂNDEA

POVESTEA LIMBAJULUI DIN MACEA

Florica R. Căndea s-a născut în localitatea Macea și viața și-a îmbogățit-o scriind opt volume despre satul său natal: *Balada măcenilor care s-or pierdut de șireglă* (2005), *Carte, vouă, fiilor satului* (2006), *Macea, alean și dor* (2007), *Rapsozi și rapsodii măcene* (2009), *Mărturii măcene* (2011), *Macea, vatră, chipuri, rânduiele* (2013) *Macea, înscrisuri monografice* (2018) și *Cuvântul, ca bagaj local* (2023, 2024) și *Bucătura ca bagaj local* (2025). La un loc, scrierile profesoarei de limbă românească alcătuiesc o complexă monografie a localității Macea, renumită pentru Castelul Csernovics, construit prin anii 1724, de o familie nobiliară din Imperiul Austriac, de

origine sârbă.

Florica R. Căndea și-a rânduit scrisul, dedicând satului său natal o amplă cunună de frumuseți documentare și oamenilor care au păstrat tradiții, obiceiuri, port, limbaj și o zestre afectivă bogată și grijuliu întreținută într-o coerentă structură identitară. Alte volume de poezii, numite sintetic *Clipe din pagini*, dezvăluie un suflet aplecat spre reflecții, aspirând spre o autobiografie lirică, înspre justificarea întrebării, frecvent pusă, *”De ce scriu femeile”*. Revista culturală *Gutenberg*, de care se ocupă ca Redactor - șef, umple cu periodicitate spațiul cultural arădean, oferind iubitorilor de cultură și de carte spațiu editorial pentru debut și publicare, referințe și poetizare.

Cuvântul, ca bagaj local (Editura Gutenberg Univers, Arad, 2024) se vrea, conform afirmației autoarei *”Documentar antropologic”*, menit să ofere *”un deliciu cititorilor”*, precum și *”potențialilor etnologi, cercetători și istorici”*. Se vrea *”o digestie ideatică a limbii”*, *”o punte între graiuri, moștenite, împrumutate ori*

arhaic-regionalizate” (p. 214). Este vorba de graiul local *”distribuit, ...dar de nimeni, între granița bihoreană, crișeană sau băcăneană”*. F. R. Cândea atenționează despre coperta acestui volum, alcătuită după modelul *”unui pom al cunoașterii”*, sugerând că *”inițierea pleacă de undeva, de la rădăcini, trunchi, flori și poame de roade”*.

Argumentul autoarei se referă la această carte ca la *”o istorie povestită”*. Limba este - cum bine spune L. Blaga- *”întâiul mare poem al unui popor”*, iar limbajul - **”cuvântul ca bagaj local”** – cuprinde în sine viața seculară a comunității măcene, cu istoria și cultura sa. După primele 70 de pagini explicative, **”glosarul”** cuprinde peste 2500 cuvinte, mărturie a interferențelor lingvistice și a semantizării progresive (ca semn de nuanțare a relațiilor verbale). Autoarea își găsește justificare în pasiunea, osârdia și neastâmpărul de a se dedica lexicografiei *”localismelor”*: *”A ne muri vorbele nemuritoare ar însemna o asanare totală a limbii noastre măcene”* (p. 9).

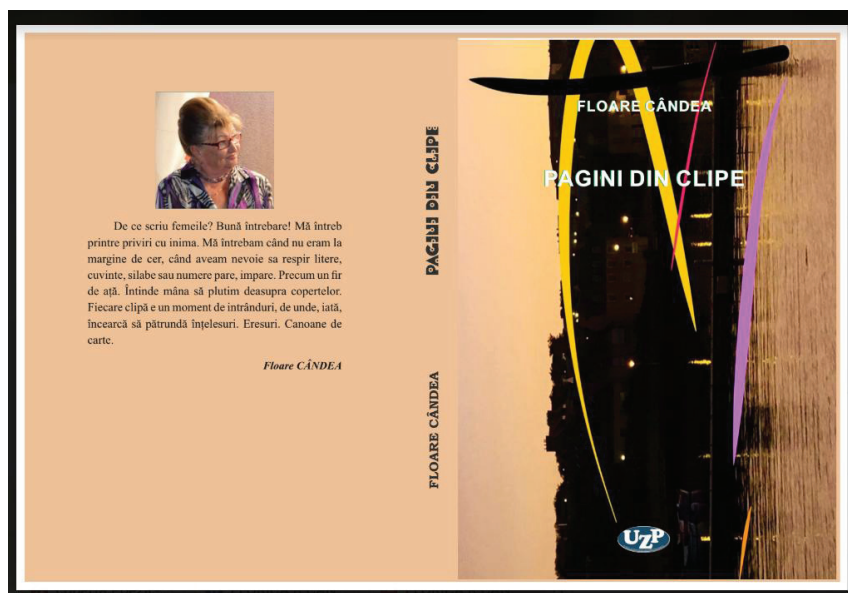
Lectura atentă a volumul dă satisfacția cunoașterii unui set de narațiuni, pentru că fiecare cuvânt explicat (prin sinonimie, antonimie, paronimie, parafrază, asocieri) ascunde o poveste, sustrasă din *”vocea satului”*, a tuturor vorbitorilor care pronunță cu savoare, în graiul lor, aroma cea specifică a glăsurii. Mai mult, fiind o poetă recunoscută pentru sentimentalitatea pusă în cuvinte și în spațiile dintre acestea, autoarea are harul ca acest text – oarecum tehnic – să emane, la lectură o frumusețe surprinzător de caldă, de vie, de afectivă și puternic emoțională. Secvențele legate de **”Nume, cognomen, porecle,**

ciufuleli”, de **”Toponime, oronime și hotaronime”**, **”Interferențele”**, de **”Coselile de pe perete”**, de **”Vorbe ... vorbite”**, de **”Adresări și suduir”**, de **”Pomi și pene și vergețuri în coșeri”**, de **”Culori ...vorbite”** excelează în poetizare, sunt încărcate de lirism și afectivitate. Luăm un exemplu explicat: **”cantă** – cană de lapte, vas de dus apă, *din germ. Kant, din magh. Și srb. canco, rar canceu; vas de apă, cu toatră,*

din germ. *Kanne*, bg. *Kană*, șol, șoală, finjauă (învechit). Există și **expresii paronimice**: ”N-am nici un gram ghi fărină în cofă”.

Oricâte vom spune despre un asemenea volum, o nouă lectură îmbogățește identificarea complexității ideatice a textului. Fiecare alineat îndeamnă la meditație, la similitudini cu graiul matern, cu limbajul popular în care ne-am petrecut copilăria. Volumul stârnește amintiri, îndeamnă la comparații, sugerează interferențe.

Cartea cuprinde un text original ca idee și ca alcătuire. Ea poate fi luată model de alții ”fii ai satului”, căci, sunt sigur, fiecare localitate rurală dispune de propria poveste, ce așteaptă să fie scoasă la lumina cunoașterii. În ”**bagajul local de cuvinte**”, se regăsește sufletul satului, starea comunității, dorințele și dorurile, suferințele și revoltele, bucuriile și împlinirile, iubirile și tristețile. E ceea ce ne transmite cartea doamnei profesor Florica R. Căndea. În același timp, este un prim exemplu modelator, pentru ca și alții să procedeze ca atare și să dezvăluie poveștile ascunse în cuvintele folosite de oamenii satului lor natal. Poeta nu se dezmințe: ”*Doar Sufletul știe să scrie! Creionul tace. Pe hârtie. Neștirbit. Neascuțit. Neclintit în canonicitatea lui... Să vă fie de bine, nestrăine, Noutățile! Să le serviți. Să ocoliți Amurgul și să nu uitați Vorba și Portul.*” (p. 215). Macea are un cronicar pasionat, prin intermediul căruia spiritul măcenesc este rânduit la loc de cinste în părțica sa din cultura spirituală a poporului român.

EUGENIA CRAINIC

ROMANCIERĂ IZVORÂTĂ DIN EXPERIENȚĂ JURNALIERĂ

Ziarista Eugenia Crainic, pasionată de anchete jurnalistice criminalistice, a scris un roman inspirat dintr-un eveniment real. În urmă cu câțiva ani, presa județeană și națională a ocupat paginile prime, relatând despre o crimă dintr-un cămin studentesc al Facultății de Medicină din Timișoara. O studentă dintr-un oraș arădean a ucis un bărbat chiar în căminul studentesc, după care Studenta și Prietenul ei au tranșat cadavrul, spre a se debarasa fără martori de el. Era un caz de prostituție. Până la urmă, ancheta a stabilit

vinovăția tinerilor, aceștia fiind condamnați la mulți ani de închisoare. Ceea ce am scris până acum pare o știre de ziar, sintetică, fără numele inculpaților și victimei, cică pentru a nu influența actul de justiție. Curând, presa a uitat evenimentul, fiind preocupată de altele la fel de spectaculoase, după cum le plac cititorilor pasionați de întâmplări tragice, așa ca în filme. Mai spun vorbele că ”viața bate filmul”.

Mărturisește Eugenia Crainic că a manifestat un pătimaș interes ziaristic pentru asemenea evenimente. Citea romane polițiste, participa la anchete, avea opinii și adeseori continua investigațiile din pură curiozitate. Așa s-a întâmplat și în cazul Studentei criminale, un titlu ademenitor pentru cititorii de romane polițiste. Consuma mult timp pentru documentare, din poziția jurnalistului, iar oamenii ”colaterali” ofereau multe informații ce nu puteau fi obținute de către autoritățile anchetatoare. Mai mult, uciderea bărbatului și profanarea cadavrului a stârnit o puternică stare emoțională, autorii fiind tineri studenți, cu o aparentă biografie curată, inteligenți și cu aspirația spre un elevat viitor profesional.

Ce face autoarea romanului, spre a valorifica ceea ce se cunoaște din presă și "a născoci" alte cele care să dea textului o nouă mixtură evenimentțială, fără a se îndepărta de suplețea narativă oferită de realitate? (Nefiind cititor de romane polițiste, am suportat o intensă încărcătură emoțională, prin chiar inserția în narațiune a unor "fapte colaterale". Am trăit alături de personaje, mi-am stimulat cu anticipație curiozitatea și am fost încântat de auxiliile adăugate de autoare, fără a-mi da seama care dintre acestea sunt improvizate, care reale și care fantazări narative).

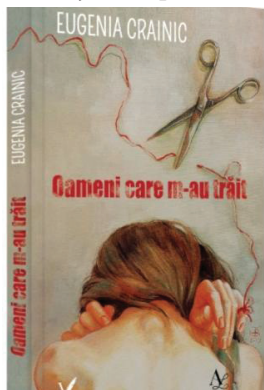
Eugenia Crainic, *Studenta criminală*, roman, Editura Mirador, Arad, 2018. Roman de debut. Începe cu scrisoare către cititor, semnată Eugenia Crainic, cu dragoste ucigătoare. O scrisoare explicativă: "mi-au plăcut poveștile din jurul unor crime". Seamă "cu o portocală", pe care trebuie s-o desfaci ca să-i simți gustul, după cum un om își țese povestea căutând drumul spre criminal. Ce motive are un criminal să repete gestul lui Raskolnikov: bani, gelozie, ură ? E prea banal, ar fi spus autoarea. E nevoie de "cosmetizare", voi deveni "cosmeticiană de crime". Începe: 3 august. Studenta criminală se plimba cu un geamantan mare prin parcurile Timișoarei, pe o căldură sufocantă, încercând să scape de cadavrul "țiganului împuțit", tranșat și înghesuit în bagajul sinistru. Deja cititorul se regăsește în deplină atmosferă de roman polițienesc, cu cadavru tranșat, purtat într-un geamantan printr-un oraș sufocat de căldură. Anchetatorii se străduiesc să găsească un criminal, să ofere dovezi și "să încheie cazul". Trebuia dovedit cine e victima, cine e ucigașul, care sunt mobilurile și circumstanțele.

Autoarea – ziarist decupează, cu un talent de expert, conturul personajelor, pe măsură ce ancheta înaintează spre deznodământ. Sub presiunea opiniei publice, rând pe rând se descoperă câte o parte din adevăr, deși fiecare nouă secvență menită să aducă lumină creează noi suspiciuni și aduce în scenă supoziții. În merțanul negru al victimei, regăsesc actele proprietarului și părți componente ale cadavrului hăcuit: Ilarie Covaci, 62 ani, vicepreședinte al Partidei Romilor. A fost clientul unei studente prostituate, Claudia Baran. Din București, se trimite pentru urgentarea anchetei "un fotomodel masculin și o pipiță", "un exemplar feminin de excepție", psiholog criminalist, specializat în devianță comportamentală. Ofițerii Leon Damian și Sofia Roth. Știre de ziar din Timișoara: "Adrian Dima, de 20 de ani, student în anul întâi la Medicină a supraviețuit unui act suicidal. Originar dintr-o comună din județul Bihor, tânărul se afla în vacanța studențească la Timișoara ... pentru o serie de examene restante". În Complexul studențesc 2, studenta medicinistă Claudia Baran a închiriat o cameră la cămin, ea fiind prietenă, mărturisește portarul, cu Adrian.

Apoi: ”– Mă predau. Sunt Claudia Baran. Eu l-am omorât pe Ilarie Covaci. Eu, împreună cu Adrian, iubitul meu: Adrian Dima”. Cazul părea rezolvat. Cititorul a ajuns abia la pagina 44, întrebându-se poate: ce mai poate fi interesant, în lecturarea celor alte aproape 200 pagini. Avem identitatea victimei și cunoaștem criminalii ! Speranța polițiștilor anchetatori, la fel ca și așteptările cititorilor, că vor avea / citi un caz complicat și nu unul banal, plictisitor, se năruie.

Imaginația și perspicacitatea scriitoricească a Eugeniei Crainic salvează narațiunea. Cum? Construirea punctului culminant și a unui deznodământ imprevizibil întreține specificitatea genului polițienesc. Nu vom avea măsura amestecului de realitate și imaginar în *Studenta criminală*. Să justificăm. Leon și Sofia intră în posesia telefoanelor, gadgeturilor, a ”caietului de biologie” al Claudiei, obțin informații colaterale și, în căutarea dovezilor și a motivațiilor, creează înflorituri pline de farmec și fremătare. Analizele psihologice descoperă deviațe comportamentale, consecința unor complexe din copilărie și ale unor marcaje psihice subconștientale. De pildă, Claudia este violată la 13 ani de pastorul Mihai, fiind încredințată acestuia de părinți, ca ”să scoată dracii din ea”. Relația sexuală continuă, iar în ziua horror din camera 5, acest pastor – personaj grotesc - era ascuns sub pat, contribuind la ucidere. Cei doi se întâlnesc periodic: ”iar mie, mărturisește Claudia, ajunsese să-mi placă. În fond scăpam de acasă, din casa aceea întunecată de un bigotism extrem, goală de minte, de educație, de cultură, de tot”. Urmează gândul psihologului (”psiholoagă?”): ”un viol nefericit a transformat o adolescentă într-o dependentă de sex”. Fapt de care profită Adrian, iubitul studentei, care se folosește de ea pentru a câștiga bani: ”Adrian o forțează să se culce cu tot felul de jegosi, pentru bani”.

Ancheta și scenariul abil construit cu pastorul odios constituie o inspirată scenă de film. Iată portretul nemernicului în straie de cuvios: ”mărunt de statură”, ”nas rotund ce aduce a scorușă”, o gură trădând ”răutate și înverșunare, obraji rotofei și brăzdați de cuperoză”, ”un experiment genetic nereușit”. Scriind despre personaje și

constatând caracterul acestora, am început să plutesc într-o stare emoțională macabră despre specimene de indivizi care viețuiesc alături de noi într-o parșivitate extremă, mascată de cuvioșenie. Până la urmă, finalul pare înduplecat: odiosul pastor contribuie la ucidere.

O secvență superbă cuprinde înfripirea dragostei între ofițerii sosiți din capitală: criminalistul Leon și psihologul Sofia. E o admirabilă nuveletă de dragoste între doi oameni frumoși, inteligenți, seducători și sentimentali. E partea cea mai reușită, prin dialoguri, gesturi candid,

iubire pură și dragoste împărtășită. Romanul merită lecturat, cu marcherul, în liniște și cu pasiunea unui cititor invulnerabil emoțional.

Prozatorul Radu Țuculescu afirmă că Eugenia Crainic este ”o bună cunoscătoare a sufletului omenesc”. Are portrete excelent creionate, ”alcătuiește discrete analize psihologice și situații pline de suspans”. Dialoguri dinamice, puzzle exploziv, multicolor, atins de mister, alternează tonalitățile, dând un bun roman cu adevărat polițist. Iar Lucia Verona, prozatoare și dramaturgă, remarcă un ”roman polițist de succes, scris cu talent și curaj, cu siguranța de reporter”. La sfârșitul anului trecut (2023), încurajată de succesul debutului, Eugenia Crainic publică proză scurtă în volumul *Oameni care m-au trăit*, o carte de ”terapie curată”. Textele sunt scrise ”curat, deștept și fără filtru, cu umor, iar autoarea s-a născut ”să povestească”.

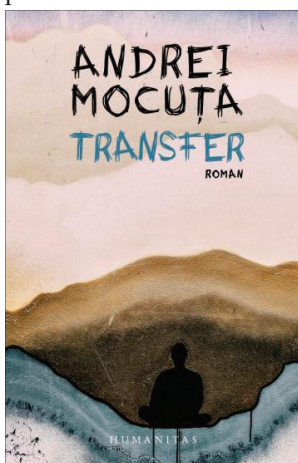

Înzestrată cu seriozitatea scrisului, pricepută și pasionată de subiecte tari, cunoscătoare a subtilităților limbii române, Eugenia Crainic are har de narator și talent de prozator. Construiește narațiuni după o arhitectură modernă, folosindu-și imaginația pentru ornamentații estetice și rațiunea pentru coerența discursului. O aventură a scrisului se scurge din sufletul său, ispitit de cunoaștere și râvnind spre adevăr, peste care presară un umor inteligent, sănătos și serios. Totodată presară frânturi din propria personalitate, în alcătuirea personajelor, regăsindu-se în fiecare, fără a se confunda cu vreunul. Sursa rămâne totuși realitatea, iar Eugenia dispune de zestrea ziaristului de investigație, din perspectiva căruia creează suple și răscolitoare proze polițiste.

ANDREI MOCUȚA

TRANSFER (ROMAN)

Intenționam să dau următorul titlu cronicii romanului: *Bârlogul harpiilor, poetul de pe strada Episcopiei și șapca leninistă a tatălui*. Ce titlu mai e și acesta? Jurnalistica literară are obiceiul de a atrage cititorii prin formulări care stimulează gândirea critică. Cele trei sintagme esențializează împletirea a trei narațiuni, pe care Andrei Mocuța (n. 1985, Arad, profesor de engleză cu doctoratul în literatură cu o excepțională teză despre J. D. Salinger) le împletește într-un roman afectiv, scris la persoana întâi.

Apărut la editura Humanitas, *Transfer* reconstituie trei întâmplări, pe care le-a descris, mascând, insuficient de discret, personajele, mai ales cele care ocupă funcții birocratice și se comportă ca atare. "Bârlogul harpiilor" e o instituție de educație în care și-au făcut culcuș niște "cucoane", care hotărăsc, după interesele lor, destinul profesorilor:

- "Ce dracu' vă mai trebuie ? Nu sunteți titulari? Credeți că vă dau catedrele așa cum vreți voi? Eu le împart cum am chef, bă ! Să fie clar!"

Venise tânărul profesor să beneficieze de un transfer, de la o școală, avea nota 9 la concurs și dorea un post mai bun, la care avea dreptul. Abuzurile, corupția, birocrăția, interesele acestor "zeițe omnipotente" devin motiv de scriere. Preluăm dialogul dintre un profesor birocrat, ajuns inspector la resurse umane, și un coleg care solicită un transfer:

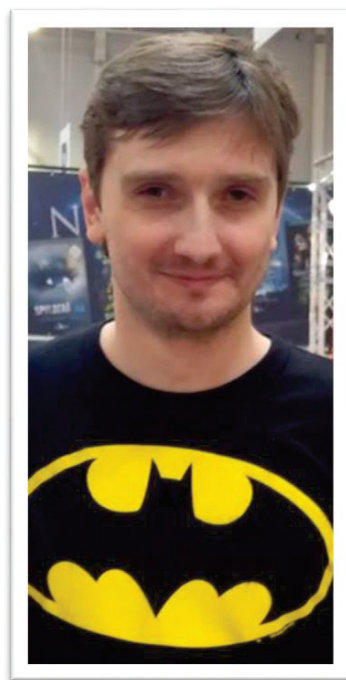
- "Teși afară, nesimțitule! Tu nu-mi tai mie calea ! Cum îți permiți să te bagi înaintea mea?
- Așa cum vă permiteți și dumneavoastră să ne tratați ca pe niște mucoși de grădiniță. Suntem colegi, până la urmă. Ați fost profesor înainte să deveniți inspector. Fără noi, funcția dumneavoastră s-ar desființa.
- Te compari cu mine? Am patruzeci de ani de activitate! Nu erai nici la tactu în c...e când am început eu să predau. De asta se duce dracului învățământul, din cauza ăstora tineri ca voi. Nu vă mai dau nici un post!
- Trăiți cu iluzia că sunt posturile dumneavoastră ...

- *Nu încep ședința până nu ieși afară! Dispari din fața mea!*" Ș.a.m.d. Un fel de scenariu kafkian.

Toate tevatura pare o secvență caragialiană, în limbaj și comportament

I se solicită o dovadă, inutilă, de la un liceu din Arad, prilej pentru Andrei de a se întâlni cu "poetul de pe Strada Episcopiei", profesorul Petru M. Haș, un fermecător boem, ironic, "figură rebelă", ins culturalizat, cititor de literatură fină și ducându-și traiul zilnic asemenea unui poet adevărat. În pus, "era cel mai educat om pe care l-am cunoscut". Cele câteva ore petrecute împreună au fost umplute cu o conversație culturală de înaltă ținută intelectuală. Personaje ale literaturii universale s-au perindat prin dialogul celor doi, filmele cu semnificație filosofică, discuțiile despre Cooper și Karamazovi sunt delicii încântătoare ale unor intelectuali subtili, cu o gândire iscoditoare, rânduie sintactic într-un limbaj elevat. Sunt câteva capitole care ponderează dialogul cu "harpiile", profesoare ironizate prin modul total acultural și necivilizat, virusat de formule asimilate din verbalizările stradale și banale ale celor ce trec indiferenți pe lângă librării. Întâlnirea dintre tânărul profesor, om cultivat, cu părinți cadre didactice, Florica – învățătoare și Gheorghe – profesor, scriitor consacrat, poet, critic literar, traducător, prozator și domnul Haș, un poet de valoare, profesor de limbă românească, echilibrează moralismul romanului,, aducând o fantă de iluminare culturală. Limbajul "harpiilor" (Pârjol, Pîndaru, Mănușa, pseudonime pentru inspectoare școlare) contrastează cu condiția lor de a fi antimodele de atitudine și de amabilitate verbală în relația cu cadrele didactice. O ședință de transfer în învățământ devine sursă de conflict narativ, temei pentru autor de a construi un text atractiv de roman viu, surprinzător și real vizavi de funcționarea relației dintre instituții și cadrele didactice.

Adolescentul descoperă Viena și Florența

Cele două narații (ședința de transfer și prânzul cu poetul de pe strada Episcopiei) se împletesc cu a treia, excepționala relatare a descoperirii Vienei și Florenței, de către tânărul profesor, care beneficiază de o călătorie culturală inițiatică, împreună cu tatăl său, purtătorul unei șepci, asemănătoare cu a lui Lenin. ”*Primisem cadou de la tata, înainte să împlinesc 18 ani (...) o hoinăreală inițiatică prin mai multe orașe europene*”. Viena: ”*un spectacol al culturilor celor mai diferite*”. Începe cu vizita la palatul Schönbrunn, emoționând pe tânărul devorator de cultură. Impresiile sunt dintre cele mai ciudate, acestea glisând între imaginile care șochează curiozitatea adolescentului și frumusețea operelor de artă, care dau farmec istoriei, culturii și civilizației vieneze. Florența este văzută cu sandviciurile în mână. La fel și Roma. Cioran îi vine în minte atunci când citește o inscripție pe un zid, tradusă astfel: ”*sufletul e în mod firesc păgân*”. Încântarea injectează o puternică stare de entuziasm: Veneția = *logodnica mării*; Florența = *Noua Atenă*; cetatea crinilor, cetatea înflorită; ”*Frumusețea terestră a Florenței, opusă cele marine a Veneției, a*

atrás numeroși scriitori, muzicieni și artiști străini...” Michelangelo. Giotto, filmul *Twin Peaks*, Dante, Ponte Vecchio și alte frumuseți pomenite contrastează cu conduita madamelor de la ISJ, menite să facă dreptate nu să încurce **transfer**-ul de pe un post pe altul.

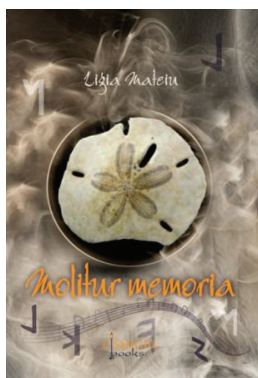
Jurnal de călătorie inițiatică

Romanul **Transfer** este ”un jurnal (cultural birocratic) de călătorie inițiatică”, afirmă criticul V. Pîrvu, e ”un roman ca un vis”, oscilând între realitate și reverie, banalitate și poezie. Completează C. Chevereșan: ”întâmplare reală din viața unui profesor din sistemul de învățământ autohton, bântuit încă de metehne de tristă amintire”. E un pretext pentru a evidenția contrastul dintre cultură și meschinărie, dintre poezie și banalitate, dintre intelectualitate și vulgaritate.

Andrei Mocuța a dobândit un excelent doctorat cu o teză despre scriitorul american J. D. Salinger, autorul romanului **De veghe în lanul de secară**. E o justificare a capacității sale intelectuale și a deschiderii spre marea literatură universală. Romanul **Transfer** se citește cu plăcere, având ancore de stimulare a lecturii, iar plimbarea, aproape labirintică, între narațiuni a cititorului îi oferă acestuia ademeniri și deopotrivă mirări. Textul caracterizează virtuțile unui scriitor deplin format, cunoscător al subtilităților narative, plin de mândrie și strălucire, calități ce-i deschide calea spre literatura înaltă. Andrei Mocuța știe scrie despre orice și are harul de a da scrisului farmec, fascinație și fremătare.

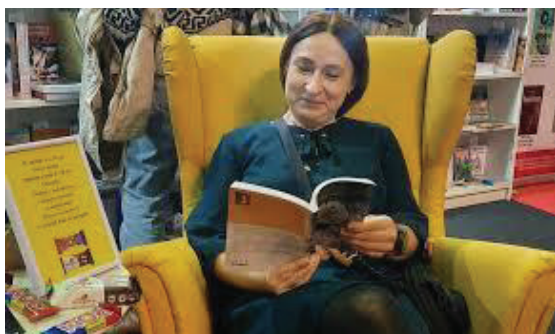
LIGIA MONICA MATEIU

AUTOBIOGRAFIE STIMULATĂ DE MEMORII

Cartea *Molitur Memoria* are un titlu care seamănă îndoială într-un cititor intrat în librărie. Aruncă privirea peste o copertă mohorâtă, preluată de pe *freepik.com*, având un cerc în care se lefăie ceva ce seamănă cu o floare de rochița rândunicii. Sus, cu caractere *Brusch Script*, e imprimat numele Ligia Mateiu, apoi titlul *Molitur memoria*, Cișmigiu Books, tipăritură a Editurii Universității din București: Apoi simplu: **roman**. 200 pagini, format A5 și o dedicație: *"Tuturor celor plecați cu avionul, trenul, mașina sau pentru totdeauna din Arad"!* 2023.

Ce semnifică acea "floricică involburată"? Seamănă cu o scoică? Poate e imaginea unei "gene" microscopice, un punct, pe care Eminescu l-a pus la temelia vieții noastre, a universului și pe care Ligia Mateiu l-a văzut prin ocheanul microscopului: *"Punctu-aceia în mișcare, mult mai slab ca boaba spumii / e stăpânul fără margini peste marginile lumii"...*

Câtă imaginație se scurge oare în scrierea unui roman de memorii? Imaginarul face ca orice definiție a artei să sfârșească în ambiguitate și deci devine poezie, epopee, poeticitate. Nici nu e datoria Ligiei (a autorului) să ne explice, fiindcă, fiind vorba de amintirile proprii, s-ar crede

că știe autorul prea bine ce s-a întâmplat cu adevărat. Eroare. Fantazarea – consecință a imaginarului – este, în scrierea artistică, cealaltă față a foii. Scrierea nu e doar descriere, Omul este stil, iar evenimentele vieții sale sunt dependente de ansamblul comportamentelor umane. Aici e vorba de *identitatea dintre cel care narează și cel care trăiește evenimentele*. Câtă fidelitate ne livrează scrierea e o problemă insolubilă. Adică nu contează pe cântarul artei narative. Autorul și naratorul sunt aceeași persoană. Călinescu, romancierul spunea că "Otilia sunt eu", iar "doctorul Codrescu din *Adela* e însuși Ibrăileanu".

Memoria Ligiei Mateiu fixată în scriere are credibilitate. Cu o sinceritate absolută și convingătoare, autoarea SE mărturisește. Iar *”molitur memoria”* e scrierea primei părți a vieții – poate părea ciudat – a fiecăruia dintre noi. Vorba lui Creangă: copilăria copilului universal. Adolescența adolescentului universal. Intrarea în viață a cetățeanului universal. Atunci care sunt elementele specifice ale mărturiilor autoarei? De ce amintirile lui Nilu (Ligiei) sunt mai plăcute scrise și lecturate decât ale noastre/ ale celorlalți dosite încă în subconștient ? Oamenii au mici ori mai mari taine pe care nu-și permit să le mărturisească, să se spovedească public, poate să nu dezvăluie vreo încălcare a morale ori a altor cutume.

În cotloanele memoriei se dosesc amintiri cărora le stă bine să rămână acolo, în aburul tainiei. Așa ar fi posibil să procedeze oricare mărturisitor despre sine, deși face spovedanie în numele sincerității. Ascunsul dezvăluit se încropește în literatură. Memoria *”molitur”* selectează și mărturisește doar ceea ce-i vine la socoteală autoarei în momentul creației. Ligia se creează ca personaj spre a se exprima, dar și să se dezică de sine. Vocea sa este transferată personajului, care *”vede”*, dar și care *”relatează”*. Spovedindu-se nouă, se purifică pentru o altă aventură.

Nu știu cât efort argumentativ ar fi nevoie pentru a transla apartenența textului de la *”amintire”* la *”roman”* autobiografic. Ligia e Nilu. În această situație, cum putem identifica perspectiva, distanța dintre timpul evenimentelor și vremea relatării. Ce se pierde, dar mai ales cum se conservă faptele? Asemenea romane au fost numite *documentale* (după Mihai Zamfir), având ca sursă memorii, biografii, respectând succesiunea, ordinea riguroasă a evenimentelor, *identificarea relatării cu structurile vieții*, pe sustragerea sa din ficțiune, abandonată, vanitoasă și inutilizabilă. Ligia se adresează direct cititorilor, ignorând personajele, scenele cu mesaj psihologic, chiar

un repertoriu coerent din punct de vedere narativ. E relatarea subiectivă a vieții unui om de succes, explicând mijloacele prin care a ajuns la cucerirea acestuia.

Jurnalele, memoriile, amintirile, autobiografiile literare aparțin *literaturii subiective*, iar Ioan Holban scrie despre ”text intim” a ”omului construit” nu a ”omului concret”, devenit personaj al propriei imagini, adică o *ficțiune a sinelui*. E o *literatură ”de frontieră”*, croită la granița dintre adevăr și fictiv, dintre poeticitate și obiectivitate, dintre real/ vizibil și închipuit/ psihic, dintre poezie și descriere. E autor – personaj! Să analizăm o situație comparativă:

L. Blaga	M. Preda	Gh. Schwartz	Creangă	Ligia Matei
<i>Hronicul și cântecul vârstelor (1947, publicat postum 1965)</i>	<i>Viața ca o pradă (1977)</i>	<i>Trădarea (2023)</i>	<i>Amintiri din copilărie</i>	<i>Molitur memoria (2023)</i>
Personalitate literară, filozofică,	Romancier reprezentativ al generației sale	Autor a 51 de volume, creator de stil	Prozator clasic român, ”genial” și povestitor remarcabil	Debut, medic genetician
<i>Poemele luminii, Nebănuitele trepte, Trilogiile, Luntrea lui Caron</i> (roman)	<i>Moromeții Delirul, Cel mai iubit dintre pământeni,</i>	<i>Cei O Sută, circa 5000 pagini, Vocalize,</i>	<i>Povești</i> , prelucrate din folclor	<i>Rârâieli de om peltic</i>
Formația din copilărie până la maturitate	Considerații despre sine într-o perioadă socială tulbură	Un fel de CV dezvoltat, aproape 80 de ani de viață	Sursă de literaturizare, copilăria ”copilului universal, amintiri încropite prin secvențe	Formarea și dezvoltarea personală; ani de formație intelectuală
”Începuturile mele stau sub semnul unei fabuloase absențe a cuvântului.”	”Aventura conștiinței mele a început într-o zi de iarnă când o anumită întârziere m-a făcut deodată să înțeleg că exist”	”Prima mea amintire mă plasează pe malul Timișului, pe umerii unui adult”.	”Nu știu alții cum sunt, dar eu când mă gândesc la locul nașterii mele, parcă-mi saltă și acum inima de bucurie”	”Locuiesc într-o casă cu etaj, ancorată superficial în pământ belgian.”

Elena Văcărescu: ”*M-am născut într-o foarte veche și vestită familie de boieri*” (*Memorii*, 1946)

Mihai Sadoveanu: ”*Cea mai veche amintire a mea se leagă de soarele de primăvară*” (*Mărturisiri*, 1960)

Arădeanul Gheorghe Schwartz, autorul a peste 15 mii de pagini și a 51 de volume, apreciat pentru **Opera Omnia** (2023) își intitulează textul autobiografic cu un cuvânt grav: **Trădarea**. Toate personajele cărților sale sunt EU, ar spune, dumicat separat, sub forma fațetelor variate ale personalității scriitorului. Biografia unui scriitor reiese suficient din cărțile autorului, fără a fi nevoie de o evidențiere explicită. Unii chiar (ex. Maiorescu, Rebreanu) au solicitat ca jurnalul să le fie publicat postmortem. N-aș zice că doar un scriitor ajuns valoros și apreciat are temeiuri pentru a-și scrie memoriile. Sau cel care a trăit sau a fost părtaș la evenimente istorice relevante (vezi Titu Maiorescu ori N. Iorga), atrocități publice (vezi Ana Frank la Auschwitz) ori evenimente culturale (vezi Elena Văcărescu sau Marta Bibescu). Memoriilor lor au devenit documente, surse de informare pentru limpezirea unei istorii. Oricine își asumă plăcerea de a deveni înscris public ! Are ceva interesant ? Principalul judecător este doar Măria – Sa, Cititorul. Care cititor ? Cel care caută modele sau cel care poate fi model.

Povestea unei vieți care continuă. Continua-va scrierea acesteia ? Va deveni, oare, mărturisirea un jurnal intim sau va rămâne un roman autobiografic ? Există însă o certitudine: Ligia scrie frumos, iscoditor, despre crâmpie din viața relativ obișnuită: o copilărie naturală, o adolescență firească care au condus spre o carieră de succes, alcătuită în vreo cinci - șase țări din vreo două continente. Ligia are ceva personal, intim, original în sine. Cartea e frumos scrisă, ademenește prin prospețime și unduiește curiozitatea cititorului. **Molitur memoria** (la fel ca și **Rârâieli de om peltic** – un fel de joc de limbaj) e o carte atrăgătoare, plină de farmec, dar mai cu seamă provocatoare. Ligia Mateiu, autoarea, își desenează talentul literar, care se scurge cu grație în alcătuirii demne de o literatură viguroasă.

GHEORGHE HODREA

COMEDII ȚĂRĂNEȘTI ÎN GRAI

În mediul cultural arădean, Gheorghe HODREA dispune de curiozitate și de o tenacitate apreciabilă în a exersa diferite formule de conturare a unei personalități intelectuale și creative. Scrie poezii și texte în graiul de la Sinte Mare, localitatea sa

natală. Elaborează povești ”*din tramvaiul 7*” precum și din ”*parcul bătrânilor*”, prezentând întâmplări cu mult haz și cu o înțeleaptă învățătură. Descrie alte evenimente despre modul în care *Unchioaia Persida zgodește vremea*, în care subtilizează mult umor sub scutul unor regionalisme. Alteori se înfățișează literar ca *Profesorul Sălcuță* care relatează întâmplări dăscălești, cu un comic inteligent, țesut în narațiuni pline de tâlc educativ.

Cărțile sale au beneficiat de lansări ample, cu participare elitistă, precum și de recenzii pozitive în diferite publicații zonale și naționale. Textele au devenit rostri la radio, la diferite festivaluri și spectacole școlare, la activități culturale cu tentă umoristică și cu derulare pe scenele căminelor culturale rurale. La Sinte Mare, chiar în casa proprie, a organizat un muzeu cu numeroase și valoroase piese etnografice, după cum, la Arad, a inaugurat recent o clasă de școlară tradițională, *Clasa Profesorului Sălcuță*, prin care reface atmosfera didactică din vremurile copilăriei sale.

Stimulat de interesul unora pentru textele sale, concepute în grai, sub forma unor scenete (dintre care unele l-au avut interpret), de această dată le publică în volumul **Teatru și alte comedii țărănești**. Le-am citit cu interes și pot să mă pronunț asupra calității scenice, a valorii literare, a creionării personajelor, precum și a modului de exprimare în grai al acestora. Fac o mențiune legată de cel care scrie în sensul că vorbește elevat, fiind un intelectual cultivat, sprijinind slujbele religioase la

Catedrala Veche din Arad și fiind doctor în teologia istorică. De aceea, unii se pot mira de capacitatea de adaptare privind vorbirea în grai, dar mai ales capacitatea de a converti o astfel de glăsuire într-un scris care să reprezinte atât stilul de pronunțare cât și cuvintele cu puternică înrădăcinare în vocabularul sintean.

”Comediilor țărănești”, cum le numește autorul, cuprind două scenete, coerent legate între ele prin tematică, personaje, tipologie, limbaj și evenimente: **Internetul și sătenii** și **Whats App-ul și sătenii**. Plasează secvențele în satul imaginar Sămânța, iar comicul este savuros, fiind realizat prin limbajul în grai popular, prin identificarea ironică a conflictului de mentalitate dintre generații (părinți și copii), prin surâsul derivat din asimilarea prea brutală a mentalității citadine, prin mirarea părinților vizavi de atașamentul copiilor la moda studentească ori la ”dotarea” acestora cu tehnica informațională.

Comedia țărănească este o scenetă despre o familie de gospodari din ”lumea rurală”, ajunsă, prin intermediul copiilor, să folosească *internetul* și utilități celulare de tip *whatsapp* pentru comunicare și divertisment, ignorând treburile casei, dar preocupată de efectele ”gurii satului”. Contactul dintre cultura rurală și civilizația electronică creează umor și stârnește râsul (și aplauzele) spectatorilor. *Personajele* sunt conturate în jurul unei trăsături de comportament, iar ticurile verbale, limbajul specific, formulele de relaționare le dau autenticitate și personalitate. *Evenimentele* sunt derulate după arta narativă, urmărind un punct culminant și un deznodământ comic. *Dialogurile* sunt organizate după o schemă potrivită pentru comedie și stârnirea buneii dispoziții.

Gheorghe Hodrea dispune de pricepere în alcătuirea textelor teatrale, cu tentă umoristică, folosind pentru această vorbirea în grai a personajelor, precum și organizarea dialogurilor. Indicațiile scenografice completează restituirea atmosferei spre a da comediilor mai multă savoare. Ca o completare, autorul prezintă afișul cu spectacolul de la Moneasa, în care actori de la teatrul arădean au dat viață personajelor, așa cum rezultă dintr-o fotografie cu spectatorii zâmbitori și satisfăcuți de calitatea textului, a reprezentației actorilor.

Monologul **Bace Toghiere și brânza** (Gh. Hodrea are ca brand popular numele Bace Toghiere, având ilustrată imaginea sa cu clop, zobon, cămeșă și un zâmbet seducător) are consistență și emană un aer de ironie, prin intermediul umorului creat de situații ciudate, de limbajul subtil și de imprevizibilitatea derulării evenimentelor. Monologul a fost rostit pe scenă, iar fotografiile ilustrează acest fapt, drept argument. În fine, al treilea text scenic este o comedie țărănească, având titlul **Problema de matematică**. Încurcăturile provocate de o *problemă de matematică* antrenează în dialog diferite personaje, care ajung să dea răspunsuri ”deștepte”, dar

încălcite. Oile dau lapte, din lapte se face brânză, brânza se vinde, iar ciobanii devin buni finanțiști.

Textele se pot citi chiar și de către cei care n-au avut prilejul de a fi trăit, măcar în copilărie, între rostirile oamenilor din zonele rurale. Convertite în limbaj literar, acestea nu și-ar pierde clinchetul care întreține comicul, dar ar pierde savoarea fascinantă a vorbirii țărănești.

În sprijin, Gheorghe Hodrea, alias Bace Toghiere, a conceput o foaie în exprimare populară, cu specificul diferitelor zone din ținutul zărandean, având ca titlu *Lada cu spinare*, un fel de *ladă cu zestre*. *Lada* cuprinde articole în care cuvintele sunt explicate prin sinonimie, după cum procedează și în cele trei texte din prezentul volum. Toate la un loc - foaie, muzeu, textele etc. - creează contextul de sprijin pentru reanimarea atmosferei ruralității, plină de înțelepciune, de optimism, de încredere în virtuțile ironiei și umorului, de farmec etc. pe care comunitățile rurale și le-au creat în procesul unei îndelungi conviețuiri. Râsul a rămas o sursă de bună dispoziție și de depășire a conflictelor, a dificultăților create de evoluția spre civilizație citadină. Încă Moromete mai trăiește.

Apreciem demersul lui Gheorghe HODREA de a salva ce mai e de salvat prin actualizarea culturii populare (muzee, texte, atmosferă, prototipuri de personaje). El însuși își afirmă responsabilitatea pentru un asemenea demers, publicând pe coperta patru a cărții următoarele (ca ținere de minte): "textele readuc în actualitate nenumărate regionalisme, cuvinte cu care ne-am "trezit", aparținătoare, de fapt, limbii vorbite în casă, în uliță și în comunitate, pe de altă parte ele vin să descrețească frunți, să trezească amintiri, să readucă în actualitate trăiri și sentimente (poate) uitate, tuturor celor care respectă satul din care au plecat demult, depozitar al atâtor valori ce ne obligă nu doar să le conservăm ci mai ales să le transmitem celor ce vor veni după noi, într-o lume ce ne-o mai bună".

NICU PINTEA

MUZEU AL ZARANDULUI ÎN ȘOMOSCHEȘ

În satul ȘOMOSCHEȘ (de lângă Cermei, j. Arad), la casa cu numărul 407, NICU PINTEA colecționează de o viață comori etnografice excepționale, cea mai valoroasă colecție din Țara Zărandului. E pasiunea unui OM pentru a recupera frânturi de suflete din satele zărandene. NICU PINTEA are pasiune, vocație și credință pentru salvarea/ conservarea spiritului rural din arealul cu centru la Ineu. Poartă costum național, de la cizme cu tureac și cioareci negri până la cămașă înflorată, cusută cu ornamente manuale, cu bumbi albi și numeroși, peste care pune un laibăr negru, făcut manual, cu bumbi dispuși ordonat în șiruri întrerupe de buzunare și alte utilități. Are o ținută aleasă, ochi pătrunzători, albicioși, un mers apăsător, cu o discretă melancolie în privire. *”Sunt Nicu PINTEA, născut în 7 oct. 1966 în Rogoz de Beliu, sat de deal, așezat între Măraș și Chișlaca”.* *”Am urmat școala în comuna Beliu, am fost încântat de Muzeul școlar de aici, alcătuit cu pricepere și dăruire de Domnul profesor de istorie EMIL LĂZUREANU”.* Muzeul colecționează sute de obiecte de pe valea Hășmașului, a Ciunteștiului, valea Groșilor, de la Archiș, Nermiș, Prunișor, de pe drumul Mărașului, cam din satele din care veneau copiii la școală. Muzeul a acumulat valori cu suflet, a devenit public, fiind totodată material didactic al profesorului. După moartea acestuia, imediat după 1990 interesele financiare ale responsabililor cu cheia (director, primar) au vandalizat, prin vânzare discretă, obiecte de patrimoniu. Acum, dezinteresul autorităților a așezat jalea, depresia și tristețe peste ceea ce a fost cândva ”fala belenilor”. *Mie, spune fostul elev Nicu Pintea, mi-a rămas dorința puternică de a încropi un muzeu după modelul Domnului profesor Lăzureanu. Încă de atunci, de pe când eram elev, am început să adun fel de fel de lucruri vechi, aruncate în vreun pod ori ieșite din interesul gospodariilor.*

Nicu PINTEA s-a strămutat cu familia la Ineu, se ocupă de bobinat electromotoare, mai vine la Șomoșcheș și poartă grija celor peste 100 de stupi, mai grădinărește, iar duminica participă la slujbele bisericești, cântând din strună, cu o voce de tenor plină, sigură, cu un timbru potrivit pentru pricesne și răspunsuri liturgice. În timp, a

cumpărat peste 1000 de piese de colecție, numai din arealul Zarand, care se întinde etnografic de la Ineu – Șicula – Șiria – Beiuș – Sebiș, până spre Hălmagiu. Am inventariat (cu privirea) zeci de sumane, cizme, cămăși bărbătești, costume de femei, băieți și copile, baticuri și căciuli/ pălării, laibăre, zădii, lucruri casnice (candelabre, lămpașe, lămpi, felegi ornamentate, țeșături de război), cărți vechi

bisericești, obiecte de utilitate casnică (farfurii, linguri, cuțite, bricege, topoare, fireze) ornamente estetice, ponevi, icoane, apoi dotări pentru activități agricole (plug, sape), săbii, baionete, cuțite, foarfeci etc. Dar cine poate face o înșiruire a atâtor amintiri ? ”*Fiecare obiect din colecția mea, afirmă Nicu PINTEA, are povestea lui, iar dintr-un colțișor i s-a prelins o lacrimă*”.

Discuția a evidențiat virtuțile omului, înzestrat cu vorbă înțeleaptă, călăuzit de criterii morale, cu o rațiune limpede, gândire clară și cu un spirit gospodăresc echilibrat și constructiv. Este pasionat de colectarea (prin cumpărare directă) unor obiecte cu valoare etnografică, spre a recupera tradițiile populare, focalizate NUMAI pe cele din Ținutul Zărandului. Cunoaște particularitățile acestora, are grijă de păstrarea lor, deși sunt înghesuite unele peste altele în lipsă de spațiu, le aerisește periodic și mai depozitează, altele prin poduri și anexele casei.

- Draga Domnule Nicu PINTEA, așa nu se mai poate. Cu toată grija Dv, depozitarea atâtor valori etnografice are nevoie de evidențiere. Ați cheltuit mulți bani pentru achiziționare, sprijinul venind și din partea soției și familiei cu înțelegere și îngăduință. Ce intenție aveți? Pentru că pasiunea va continua și va fi nevoie ca asemenea obiecte, ce amintesc de viața rurală, să devină expoziție, să fie un muzeu public. Aceste obiecte pretind viață, solicită înviorare, dar mai ales vor să educe tineretul ori să amintească un model de viață estetică și de trai elevat. Ele țin de un patrimoniu sufletesc.

- Apoi, Domnule dragă, am încercat să obțin sprijin de la autoritățile culturale prin a organiza într-o construcție potrivită un MUZEU ETNOGRAFIC AL ZARANDULUI. Toți mi-au promis, apreciind valoarea demersului meu. Mi-ar place să fiu custodele unui muzeu, să vină oameni să admire, să se lase captați de ambianța și viața rurală din părțile noastre, să facă referințe și comparații asupra influențelor, să studieze frumusețea adusă de mâinile dibace ale femeilor în gospodării și în ținuta vestimentară a familiei. Alături, sunt obiecte gospodărești, care mărturisesc despre organizarea soluțiilor pentru un trai echilibrat și o viață

rurală liniștită. Aștept să mă îmbie Consiliul județean sau vreo Primărie (Arad, Ineu) cu un proiect de muzeu sufletesc specific arădean. Poate ar intra în interesul Ministerului culturii un asemenea proiect național curat românesc. *Am în mine sămânța colecționarului, pasiunea pentru reînvierea prin lucruri și obiecte a sufletului fericit ori suferind al bunicilor și străbunicilor noștri și a modului lor de trai.* Vorbele lui Nicu Pinteau sunau ca o rugăciune, ca o jelanie, spre a salva atâtea lucruri de la înghesuială, de a sta dosite într-un depozit. Piese etnografice ar fi sursă de cunoaștere pentru elevi, studenți, pentru oameni ca să poată admira o memorie a timpului artistic, durat de gospodinele și gospodarii din arealul zărândan.

Domnule PINTEA, așteptați că se va găsi un decident care să contribuie la îmbogățirea zestrei publice a județului Arad, a avuției naționale, prin înființarea unui ***Muzeu etnografic*** sau un ***Muzeu al vieții rurale din ținutul Zarandului***, așezat aici între etnografia Banatului și etnografia Bihorului. *”Aș vrea un muzeu în care să vină lume din toată lumea. Să se minuneze”.* Așa ne

putem păstra memoria identității, iar aceasta este depozitată acum într-o casă țărănească din Șomoșcheș, gospodărită cu specială pasiune de un OM cu suflet, care poartă numele NICU PINTEA.

RAFTUL CU CĂRȚI SEMNATE DE GHEORGHE SCHWARTZ

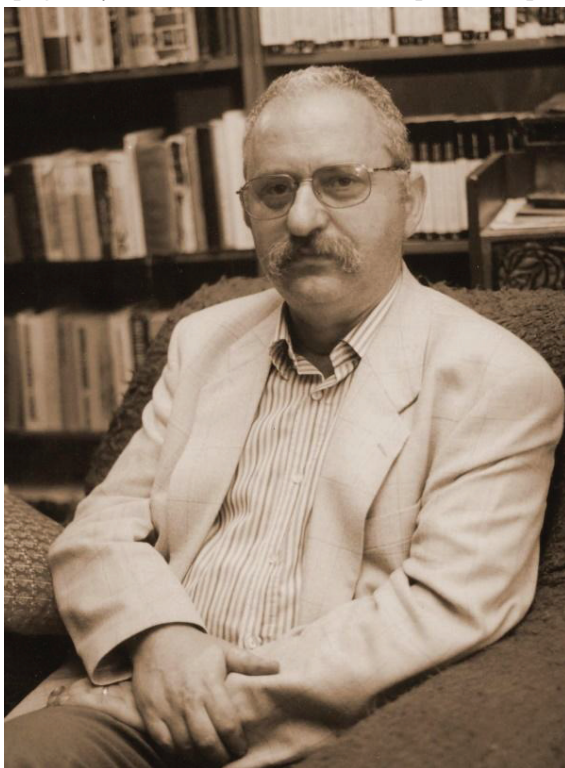
SCRIBUL PUNE 53 CĂRȚI PE RAFT ȘI BUNUL CITITOR LE RÂNDUIE

Relația dintre opera unui scriitor și criticii săi literari se aseamănă cu un joc de șah. E o competiție intelectuală între două texte: unul afectiv (limbaj conotativ, ar spune lingviștii), iar celălalt rațional (limbaj conotativ, ar spune filologii). Prima mutare pe tabla de șah o fac scriitorii, având o schemă de elaborare în virtutea principiului creației. Numai că literatura nu mai urmează regulamentul, iar scriitorii încurcă schemele, încalcă regula alternativei mutărilor pieselor și finalizează partida prin ridicarea de la masa de joc.

Criticii literari, cronicarii fenomenului scriitoricesc, monografii și analiștii operelor artistice încearcă să găsească schemele, mutările, modul de gândire, realitățile și ficțiunile, cu intenția de a explica ceea ce a intenționat șahistul – scriitor să

gestioneze jocul spre a părea acest că este corect și onest. Îndrăznesc să intre în mintea și sufletul creatorilor și să-l facă vizibil. Înzestrat cu lecturi dense, cu filozofia scrierii, cu o cultură estetică și cu gust rafinat, criticul literar pune în fața textului o oglindă, oricum diferită de la critic la cronicar, de la momentul lecturii și fidelitatea acesteia. Stăruința sa de a explica în limbajul său paraliterar conduce spre admirație și recunoștință, dar și spre grimasă ironică, replici nervoase ori gânduri tăioase.

Gheorghe Schwartz – un bun șahist – și-a fixat locația în provincie, la Arad, urbe pe care n-a părăsit-o, deși a fost ademenit de Capitală și chiar de Străinătate. Tratatul provincialismului are alte măsuri decât în centrele puternic culturalizate și cu tradițiile unui exercițiu literar complex. Au scris despre el critici importanți, i s-au realizat interpretări interesante, el însuși s-a bucurat de numeroase recenzii apărute în presa literară. Revistele i-au publicat fragmente, iar diferite instituții de cultură i-au acordat titluri, diplome, omagii, dar departe de cât ar fi meritat valoarea operei sale literare. Are peste 50 de cărți, a publicat cei mai vehement roman din literatura română și universală, cu 12 volume și peste 4000 pagini, și-a modificat stilul de vreo patru ori, prin ciclicitatea momentului elaborării

(ciclul "lugojan", ciclul *Celor O Sută*, ciclul *Vocalizelor* și ciclul *Convoiului*). Biografia sa, după cum rezultă din *Trădarea*, este ea însăși un roman: povestea evreului, filozofând în literatură, decanând în facultate și admirând acvariul cu pești din fața calculatorului la care scrie. Părul său și mustața îl apropie, ca asemănare, deopotrivă cu savantul Einstein și universitarul timișorean Cornel Ungureanu. Scribul citește mai mult decât scrie și scrie mai puțin decât ar dori. Partida de șah e câștigată întotdeauna de scriitor. Noi ceilalți ne iscălim.

GHEORGHE SCHWARTZ va împlini o vârstă înnobilită

frumusețea scrisului său. Viața oamenilor celebri dispune de momente înălțătoare și

clipe de deznădejde. Rar mi-a fost dat să cunosc un scriitor atât de ”normal”, echilibrat, cumpănit, dedicat scrisului. Singura sa pasiune a fost cititul, iar lecturile au devenit surse pentru scriere. Au mai fost scriitori prolifici, dar niciunul n-a fost ferit de patimi, politice, ideologice, de viață personală și de o viață cumpănită (aș lua exemplul lui Sadoveanu, a lui Voltaire ori Balzac).

A rămas fidel habitatului arădean, neafilindu-se la vreo grupare și fiind un scriitor ”de schimbul trei”. A scris aproape 60 de volume, iar opera sa prozodică, prin *Cei O Sută*, *Vocalize*, *Convoiul* etc., are valoarea incontestabilă a excelenței. Cutezanța de a scrie un text de 4848 pagini era voința atletică a unui scrib de a testa tenacitatea cititorilor și aceea a lecturilor ample și grăbite ale criticilor literari. Judecătorul suprem al scriitorilor sunt cititorii, cărora le propun o competiție, pentru autovalorizare, cu tenacitatea lui Gheorghe Schwartz de a provoca plăcerea cititorilor fideli hotărâți să lectureze nu doar a unui roman, ci a întregii sale opere literare.

Prezentarea în monografia amintită mai sus a cărților lui Gheorghe Schwartz e consecința unei documentări prealabile. Opiniile despre volumele scriitorului aveau nevoie de o convertire a părerilor într-un studiu analitic, pentru identificarea specificității stilului, dar mai ales a determinării locului scriitorului arădean în literatura română contemporană și ... europeană. Părerile sunt impresive și sunt expresia unei stări sufletești avute de cititor în momentul lecturii. Citite în momente diferite, cărțile creează opinii, adeseori controversate. Contează coagularea acestora într-o analiză temeinică, comparativă, atât a scrisului din etape, cât și a relației cu alte proze naționale și din literatura universală.

Gheorghe Schwartz scrie de mai mult de jumătate de secol. Textele sale au avut numeroase variabile contextuale, cum ar fi vârsta autorului, epoci diferite, lecturile proprii deschise spre literatura universală (Dostoievski, Kafka, Mann, Marquez, Borges; Alvaro Leal), evoluții profesionale și multe altele. Nu a trăit din scris, a avut profesuri didactice cu obligațiile lor birocratice, a rămas în Arad, într-un provincialism bârfitor și invidios, s-a ferit de grupuri literare și a evitat orice fel de spectaculozități gratuite. A dus o viață liniștită de familist și apartamentul din

Piața Catedralei i-a fost locul în care a zămislit întreaga sa creație literară și a

elaborat tratate universitare. A fost ”scriitorul de schimbul trei”. Fără vicii, bonom, calm și calculat, visător, cu ușoară irizare de naivitate, Gheorghe Schwartz a cultivat cu tenacitate dorința de a duce până la capăt proiectele sale literare, care se zămisleau imediat după ce încheia o editare. Din când în când, se irita în fața nedreptăților, iar revoltele sale deveneau articole de presă, bine documentate, având chiar credința că i se face o nedreptate. Ca profesor universitar, a beneficiat de prețuirea intelectuală a studenților, de punctualitate și rigurozitate științifică, iar cursurile i-au devenit cărți, cum a fost cazul *Psihologiei transversale*. Nu a întreținut prietenii pasionale, singurul amic fiind timpul între cărți și spațiul în care se așeza la calculatorul de lângă un acvariu imens, martorul tuturor însemnelor sale de pe monitor.

Acceptă etapizarea narațiunilor sale în trei cicluri: lugojan (5 romane; personal, mi se pare o denumire neinspirată !), cei o sută (cu 11 romane) și vocalizele (cu 8 romane). E o categorisire formală, deși fiecare set de narativitate propune un alt stil, altă problematică și altă structură compozițională. Romanele, alocate unei etape, par scrise de un alt autor, iar modificarea de registru stilistic e o caracteristică relevantă pentru autor, convertit în altul, după cum viața omului are viraje ce-i schimbă configurația condiției de muritor. Lui Gheorghe Schwartz i-am identificat vreo cinci măști stilistice, specifice modului în care scrisul îl reprezintă:

- descrierea unor întâmplări dintr-un burg – ca model lugojan, cu viciile și deliciile acestuia, cu personaje ducându-și existența într-un spațiu claustrat și supus unor psihoze (1);
- folosirea ficțiunii ca autoritate narativă, prin alcătuirea altor coordonate ale condiției umane în istoria babilonică, apropiat de întâia poveste a începuturilor, până în 2045; are o inspirație, aproape dificil de suportat, în a denumi personaje, dar mai ales de a le implica în povești care se intersectează cu autorități istorice; bărbații sunt purtătorii genetici, iar grija acestora este de a lăsa progeneruri, capabile să asigure lanțul evoluției umanității. Își duc activitatea pe lângă mari împărății ori în castele singuratice, dispun de averi și le consumă pe inutilități. Spațiul acestora este între Constantinopol, Roma, Atena, Viena, Florența etc., iar emoțiile personajelor alcătuiesc conștiința narațiunilor (2).
- *Vocalizele* în diferite game (minore ori majore) propun narativități cu personaje ironice și caricaturizate, care viețuiesc într-un teritoriu contemporan, metaforizat și ambiguu din punct de vedere politic (3).
- *Convoiul* începe un ciclu al umanității în viitor (poate fi încadrat în seria **Celor O Sută!**), structurat pe filozofia unei societăți robotice, cu o organizare riguroasă, informatizată, supusă controlului inteligenței artificiale a senzorilor și cipurilor (3).

- În fine, celelalte texte sunt exerciții pregătitoare pentru marile narațiuni pomenite mai sus. La un moment dat, chiar afirmă Ioan Holban (iar autorul împărtășește) că ”*pentru a înțelege mesajele din beletristica mea, este nevoie să citești Psihologia transversală ...*” (5).

Cantonarea sa provincială a împiedicat ca inovațiile sale în prozodia românească să devină sursă de școala narativă. El însuși a bravat într-o superbă indiferență față de receptarea criticii literare și de părtinirile acesteia. A căutat sprijin în traduceri pentru literaturile europene și în deschiderile acestora față de romanele lui Gh. Schwartz. Exigența în scriere, armonia frazei, corectitudinea logică a narațiunii, adâncimea concepției în comportamentul personajelor și subtila filozofie aplicată la rigorile discursului narativ. Deși a încercat să se detașeze suficient de personaje, n-a putut evita identificarea acestora cu sine. El se află peste tot, explicit și implicit, iar prototipul lui Țipor e structurat în personajul Schwartz von Schwartz. Virtuțile de povestitor și de alcătuire a personajelor cu caracter unitar și cu personalitate cimentată într-o pătimășă aspirație spre orgoliu dau narațiunilor originalitate și asemuire cu nopțile povestite ale Sherezadei.

Uroborus, mitul convoiului

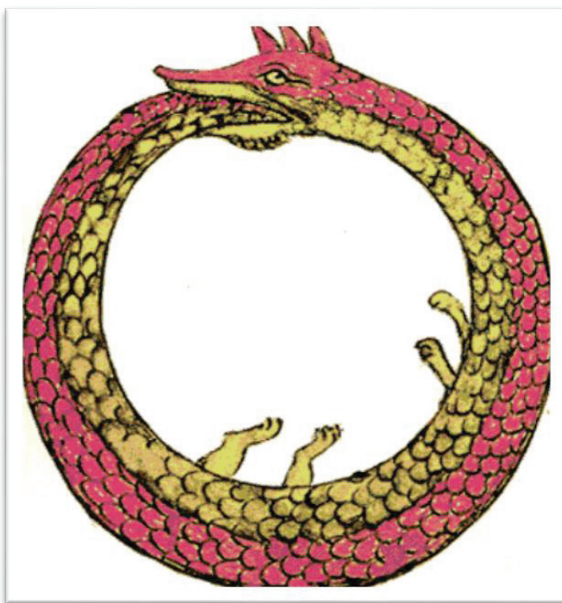
Marinela, devotata colaboratoare a scriitorului, lansează o mărturisire, față de care Gheorghe nu are nicio replică, deși o auzise bine: ”*Convoiul* se înșiruie în continuarea ”*Celor O Sută*”. Orientat de o asemenea remarcă, lectura mi-a fost

umbrită de obsesia găsirii unor similitudini narrative care să justifice o astfel de afirmație. Am recitat biografia lui Gheorghe (1944 -), Al O Sutălea, din romanul care încheie ciclul, *Agnus Dei*. Titlul capitolului este ”Să rezști”, care începe astfel: ”Cine este Al O Sutălea? Lui Gyuri i-au spus, mai mult în glumă, Gheorghe. Și Gheorghe a rămas” (p. 445). Cică un

cititor curajos și tenace i-ar fi pus o întrebare: ”- Nu cumva scribul ești dumneata ?” Discuția se termină întotdeauna în coadă de pește” .

Bietul scrib și bunul cititor se află amândoi în îndoială în relatarea istoriei umanității, romanizată în cele 4000 pagini, prin intermediul *Celor O Sută*. Și nu are justificare Scribul, din moment ce Țipor, Schwartz von Schwartz ori Gheorghe sunt personaje lămuritoare, după cum toate celelalte sunt frânturi din oglinda neciobită a personalității autorului. Ce are de-a face Scribul din *Cei O sută* cu *Convoiul*? Pe ce se bazează Marinela susținând continuitatea și justificarea că romanul *Convoiul* ar fi *Al O Sută Unulea*? *Agnus Dei* încheie traiul celor o sută de generații printr-un epilog, despre Marea Enciclopedie Universală, de 600 volume, care cuprinde răspunsuri despre viitor. Viitorul omenirii anticipat într-un trecut.

Convoiul oamenilor este anticipat de simbolul mitic, mai vechi decât antichitatea, numit Uroborus, un șarpe care-și înghite coada, având forma cercului. Omenirea și universul percep aparența celor trei momente ale timpului: trecut, prezent și viitor. Totul e ciclic și se reciclează, cum spune Platon, citat de Gheorghe Schwartz. *Uroborus* e întâia viețuitoare a universului, având chipul unui șarpe, care se mișcă în cerc devorându-și coada, fiind sieși hrană. Nichita Stănescu, în *Elegia Întâi*, îl descrie poetic:

”El începe cu sine și sfârșește
cu sine.
Nu-l vestește nici o aură, nu-l
urmează nici o coadă de cometă.
Din el nu străbate-n afară
nimic;
de aceea nu are chip
și nici formă...
El este înăuntrul desăvârșit,
și,

deși fără margini, e profund
limitat.
Dar de văzut nu se vede.”

Iar Eminescu filozofează în aceeași armonie lirică: ”În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină/ Și-n toată omenirea în veci același om.../ .../ Eterna alergare ...ș-un gând te-ademeneste:/ ”Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi”. (*Împărat și proletar*). Privind simbolul, sugestia eliadică a ”mitului eternei reîntoarceri” (Mircea Eliade, 1949) luminează reînnoirea cristică anuală, a recreării lumii prin ciclul anotimpurilor, a gândirii taoiste încrustată în Yin și Yang, sugestia contradicției care menține echilibrul existenței lumii și omului.

Imaginea alăturată – simbolul șarpelui cu coada înghițită – a inspirat alcătuirea ”convoiuului”, alcătuit din oameni înșiruiți, conduși spre o destinație ordonată, sub paza unor grade militare. Deposeați de trecut, goliți de amintiri (”amintirile nu mai sunt decât minciuni gogonate”), oamenii din convoi mășăluiesc, fără a se gândi la ceva, pentru că nu au nevoie de nimic. EL, Conrad sau Konrad, poate Costi, devine, ca toți cei cuprinși în marș, un ”robot umblător”: ”nu mai dau semne că ar fi oameni, nemaiesocializând, nemaier exteriorizând nici sentimente, nici emoții, doar umblând mecanic, doar mâncând mecanic, nerăspunzând la nicio provocare”. Cu trecutul șters din minte, cu prezentul redus la ”legumă umblătoare”, în interiorul convoiului ”viitorul e sigur”. De pe margine, o imensă gloată dorește să intre în corpul șarpelui, auzind că ”celor din convoi li s-a promis o viață veșnică și un trai paradiziac, atunci când șarpele își va înghiți coada” (p. 73).

Înăuntru (în trupul șarpelui), Afară și Înăuntru

În ceea ce-l privește, EL își pune probleme, gândește, are atitudini și dorințe, astfel că ”petele albe din planșa memoriei se umplu unele după altele”, gândirea îi generează prea multe întrebări periculoase de molipsitoare. Creierul și gândurile îl conduc spre o întrebare existențială: ”Cine am fost eu înainte de a ajunge în corpul șarpelui ?” Întrebările se multiplică, speculațiile ce năpădesc gândirea devin periculoase, femeia ”plătită de opoziție” îl ademenește. Capătă luciditate și renunțând la rinocerizare, iese din convoi, din trupul șarpelui. Asistă de pe margine la foștii săi

camarazi cum trec în ritm: ”stângul, dreptul, stângul, dreptul, stângul, dreptul”. Nu mai are privilegiul grupului din Convoi, dar e liber să-ți imagineze trecutul, să-și aleagă viitorul, să-și trăiască prezentul. A intrat - nici el nu știe cum - într-o

realitate ("distopică", după I. Holban în cuvântul însoțitor, *Viața în sarcofag*), iar acum a ieșit în condiția de om absurd. În cadrul experimentului *uroborus*, *condiția umană* e transformată într-o vietate absurdă, fără inițiativă, ascultătoare, cu gândirea amputată de percepția timpului, călăuzit de alții spre o destinație (spațială) ca un fel de în – CERC – are. Membrii convoiului și-au pierdut identitatea, fiecare e un număr, așa cum protagonistul este 827, iar șirul "e nemuritor", neștiind unde începe și unde se termină. Alții decid, iar marșul fără scop ori poate spre o viață veșnică devine o rutină până când 827 nu mai dorește un viitor alcătuit de alții și renunță, iese din *Afară* (partea a II-a) din rând.

Stă pe o bancă de cealaltă parte a șoselei, în timp ce nesfârșitul Convoiul trece în continuare. Eh, i-a spus Generalul, "nu te reține nimeni în Convoi, n-ai decât să te sinucizi" (p. 79). Acum e Afară. Nu aderă la grupul disperaților care aspiră să intre în Convoi, dar, afară, e el însuși disperat. E luat de o ambulanță dintr-o parcare și dus, în carantină, la spital. E o nouă lume, dar și această e supusă "protocolului", obligațiilor și reglementărilor. De el se ocupă roboți cu chip uman. Oricând e liber să părăsească spitalul și camera 827. Încep remușcările: "Ce a fost în mintea mea să ies din trupul șarpelui în urma unui impuls, fără să mă asigur că o să am minime condiții să pornesc pe noua cale? NOUA CALE de AFARĂ. Are timp să mediteze la starea sa în Convoi, cu "creierul spălat", dar fără grija subzistenței, sau aici, în singurătatea "sarcofagului", unde "memoria trecutului este un pericol pentru înțelegerea prezentului". Ieșind din Spital, va ajunge într-o altă lume, nici ca cea din Convoi și nici ca aceea din Carantină. Cu va fi aceasta ? Este obsedat de plecare (ieșirea într-o NOUĂ LUME), iar amânarea și găsirea justificărilor l-a determinat pe I. Holban să orienteze lectura către Kafka ori Orwell. În fine, semnează documentele de ieșire. A treia realitate. E singur pe o cale ferată, mergând spre necunoscut. Îi revin fragmente în memorie, se ordonează în "marele puzzle", semn al ieșirii din amnezie. Ajunge într-o metropolă la un motel, camera 827, unde constată că gândurile sale sunt citite și se împlinesc fără vorbărie: "nu trebuie să pun nicio întrebare cu voce tare. E îndeajuns să mi-o formulez în gând. Controlul minții continuă și afară...". I se spune că a trecut examenul de a se adapta la viața în care este nevoie de tehnici de supraviețuire, deși a abandonat "certitudinea pe o iluzie". EL a ales viața cu probleme în schimbul vieții confortabile din Convoi. I se spune că a fost monitorizat încă din Convoi, iar acum e clientul unui experiment, menit să găsească soluții pentru o nouă ordine în vederea supraviețuirii speciei umane. Societatea NOUĂ (a treia) este condusă de gânduri și intenții, modernizată și robotizată. Gândul conduce o mașină fără șofer, iar plata cumpărăturilor se efectuează tot astfel. Numai că CINEVA din *servicii* are controlul total al gândurilor.

În Convoi, viața era sigură, dar lipsesc ”micile tabieturi”. Era ca o armată de clone, un robot umanoid care îndeplinea un program impus. *Afară* are impresia *racolării*, a înrolării pentru o misiune. Singurătate: ”Mi-e teamă că am început să înnebunesc, am vedenii, creierul spălat nu dă semne că-mi restituie amintirile” (p. 160). Cum o fi fost viața de dinainte? Care dinainte? Cea dinainte de a intra în trupul șarpelui sau cea ”sigură” din Convoi? Impresia este că omului i se cenzurează deopotrivă vorbirea și gândurile. Aceasta o fi noua ordine mondială ... democratică? Anchetarea sa (”Vă pare rău că ați părăsit Convoiul?”) pare un proces kafkian. Semnează chestionarul de acceptare a Marii Schimbări, adică la un viitor stabilit de alții. Adică o societate utopică ideală. În Convoi, e o viață fără griji, dar se schimbă ”toate caracteristicile umane”. Înainte de a reintra în Convoi (ca un privilegiat), mai merge într-o bibliotecă, unde i se oferă în gând cartea solicitată. O plătește ”prin extragerea mentală a costurilor”.

Revine în camera 827, are un vis, iar la trezire e teleportat în trupul șarpelui. Din nou în Convoi, la viața liniștită, fără voință, fără nevoi și fără trecut. Trecutul e o poveste, iar viitorul e ipotetic. Numai prezentul e concret: ”În trupul șarpelui totul este concret, fără trecu t și fără gânduri de viitor, în care se poate întâmpla orice. Dar care pare infinit. Și care parcă nici nu există ca viitor. Căci fără nervi, speranțe și deziluzii nu există viitor”. (p. 193). Își pune tot mai puține întrebări, semn că a intrat în ”starea sa de bine”, așa cum o resimt toți ce cuprinși în Convoi. Cei din trupul șarpelui sunt amnezici, cam așa cum a fost la operația din copilărie de apendice: ”a fost atât de frumos, mă simțeam atât de liber, sub anestezie am fost fericit” (p. 197).

Semnificații

Noul tip de scriere a prozelor îndepărtează subtil (și poetic) nararea de poveste. Abstractizarea discursului naratarului conduce spre o polisemie accentuală, provocând semnificații deschise și subtilități speculative de sorginte filosofică. Gheorghe Schwartz dispune de o aleasă cultură filosofică – asimilată sistematic în facultate -, iar romanele sale găzduiesc sugestii ce dau texturii literare măreție speculativă, dedusă din gândirea filozofilor. Cititorii nu au suficiență de a consuma doar plăcerea lecturii, necesitând ei înșiși de a poseda o deschidere spre gândirea metafizică și spre o simbolizare ideatică. Lectura *Convoiului* mi-a solicitat valorificarea unor cunoștințe despre ”condiția umană”, despre relația dintre om și umanitate, despre democrație și uzurparea personalității individului, despre dependența omului de mentalul social. Și nu în ultimul rând despre sursele fericirii pentru a supraviețui onest și concesiv. În fine, autorul creionează sensul vieții omului într-o lume robotizată, uzurpatoare de umanitate. Câtă libertate mai dă individului satisfacție, când, între atâtea smart-uri confortabile, devine ”prostul

casei”? Cum poate duce un trai onest omenirea fără memorie, fără un trecut și fără perspectiva (și speranța) unui viitor. Iar prezentul, prezentul este un marș condus de altundeva, tu, omule, fiind un ascultător, care nici măcar nu aspiți la demnitate. Omul viitorului e un robot humanoid. Iar lumea e un Convoi ce râvnește să-și înghită coada, fiind autopoietic (se restructurează prin propriile seducții) și suficient sieși.

Convoiul e un text prolific, care, fără a se destrăma, suportă multe interpretări. Stăruința autorului este de a instala imaginația, croșetat pe o mitologie cu reflexe de anticipare a viitorului omenirii, în evoluția sa spre perfecțiunea existenței (dacă putem spune așa). Scris la persoana întâi, cu personaje fără identitate, structurate într-o machetă psihologică, acțiunea pare justificarea unei teorii posibile. În evoluția omului și a umanității, de la vremea Babilonului până la Gyuri (2045), așa cum procedează cu *Cei O Sută*, o verigă din șir e Convoiul, o anticipare (deja previzibilă) a unui viitor, dominat de roboți humanoizi și, deopotrivă, de oameni robotizați. Omenirea pierde "micile tabieturi", ajungând un dispozitiv într-un amplu angrenaj

mecanic. Condiției umane îi lipsește dimensiunea "bio-psihică", iar omul – membru într-un șir – Convoi – sau într-o singurătate "liniștitoare" – omul nu simte, nu gândește, nu acționează după voia minții și sufletului său. Toate trăsăturile sale se reduc la a face ceea ce spun alte instanțe, necunoscute, în timp ce emotivitatea, inteligența, caracterul, imaginația, voința etc. își pierd consistența în uitare. Prezentul nu mai este animat de trecut și nici de pofa unui viitor mai bun. Ființa umană se adaptează/ s-a adaptat ideii de supraviețuire și confort existențial. Omul se conservă biologic, renunțând la valorile cunoașterii, morale, estetice și de credință, la idealuri și speranțe, la gândire, sentiment, memorie, senzații și reflexe, caracter, chiar și la condiția sa economică și social-culturală. Este anticiparea căderii omului în păcatul de a-și pierde atributele, achiziționate prin grija proprie de a-și dura un trai mai bun, prin civilizare și conștiință culturală.

Cum realizează romancierul Gheorghe Schwartz o asemenea idee (adică a depersonalizării individului cuprins într-un angrenaj social fără "mici tabieturi" umane) ? Să cercetăm stilistica expresiei, total diferită de structura narativă (cu

personaje și evenimente) din, de ex., *Cei O Sută* ? Procesul de modificare a stilului schwarțian a început prin alt ciclu românesc intitulat *Vocalize*. Diluarea narațiunii și împrăștierea conturului personajelor sunt înlocuite cu un SINE, tulburat de o rânduială socială și de gesturile fără noimă ale decidenților.

Chiar dacă nu îmi displace pedanteria speculativă, consider că imaginația autorului nostru își are sursa în meditația asupra unei noi relații dintre individ și societate, valorificând ideea "filozoafei" Hannah Arendt (1906 - 1975), din scrierea "Banalitatea răului" (1962).

Fără gândire și judecată umanistă, oamenii ajung în situație "de apatie morală" față de suferința altora și asistă nepăsători la apariția unui rău banal, un fel de concesie fără motiv făcută răului nouă și semenilor noștri. Noi înșine suntem "martori indiferenți", conformiști și dezumanizați", nemiloși și apatici, la atâtea rele care

copleșesc umanitatea. Organizarea societății în cele trei categorii structurale (înainte de asimilarea în *Convoi*, traiul în *Convoi*, ieșirea într-o societate robotizată, în care individul își pierde destinul, căci soarta ne-o dictează alții). Insul nu mai dispune de identitate, căci, deși se află înregimentat într-un anumit tip de grupare (absurdă) suportă exclusiunea socială, fiind dezumanizat, lipsit de drepturi, fără nici un simț al comunității. Istoria îi este ștearsă din memorie, își "pierde dreptul de a avea drepturi" (H. Arendt), devenind o ființă nudă, un fel de individ abstract, înșiruit, fără cetățenie, victima unui scenariu dezolant.

Autorul nici el nu știe cum îl cheamă, e un număr, ca într-un lagăr, lipsit de pluralitatea umană, deși se află într-un *Convoi* de oameni fără sfârșit, cu singurul scop de a-și înghiți coada.

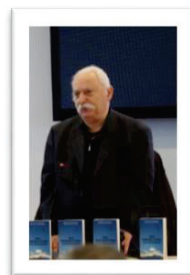
Depersonalizarea cuprinde toate formele de acțiune, iar ieșirea din *Convoi* nu-l scapă de însingurare/ solidaritate umană. Găsește ființe robotizate, controlate de Servicii, inși goliți de semnificații și o societate denaturată în vorbire, acțiune și comuniune afectivă. Este total dependent de cineva, general sau locotenent, fără a regăsi vreun sens libertății, deși are impresia că există un bine comun, care se exercită asupra lui. Reintrarea în *Convoi* coincide cu depresiunea pozitivă, a

acceptării culpabilității prin adaptarea condiției de pacient într-o altă realitate. Ș.a.m.d.

Am început cronica noastră de roman cu opinia Marinelei, prima cititoare a textului, cum că ciclul *Cei O Sută* se continuă prin *Convoiul*.

Gheorghe Schwartz anticipează viitorul ca o ființare a omului într-o singurătate a metalelor și

fîrelor robotice inteligente, pierzându-și caracteristicile care i-au asigurat evoluția, inclusiv gândirea de a se gândi pe sine. Natura umană se intersectează cu natura robotică, care preia "munca, acțiunea, opera și gândirea", reducând individul la un număr, iar viața sa va fi controlată în totalitate de Cineva, aflat(ți) în labirintul unui Castel kafkian.

Convoiul lui Gheorghe Schwartz constituie o meditație asupra viitorului, anticipând condiția umană, într-o societate ce tinde spre globalizarea, în care individul ajunge într-un confort disconfortabil, o ființă fără virtute, fără vocație, fără conștiință, fără "mici tabieturi", dar și fără grija formulelor de supraviețuire. Se confirmă că Gheorghe Schwartz este un scriitor de primă mărime în literatura română și avangardist al evoluției literaturii contemporane europene.

PS: În *România literară*, nr. 22, 23 mai 2025, N. Oprea semnează o cronică de carte la romanul *Convoiul*, intitulată "O utopie cu caracter distopic" (p. 11). Scrie despre "încalcașia omului predispus către alienare", fiind influențat de literatura absurdului cu suport kafkian și existențialismul promov r  ndeoșebi de Albert Camus". Pomeneshce de "trăiri robotizate", de "roboți umblători", de "prizonieri de bună voie ai convoiului militarizat pentru a recupera memoria și a-ș  regăsi identitatea în libertate". Crez nd că p r șind convoiul dob ndeshce identitatea, ajunge într-un spital cu reguli stricte, un fel de caracina, dar controlat în continuare de foruri superioare robotizate. E o cronică de compensare, care se finalizează cu remarca pefațatorului, Ioan Hobana, care afirmă că prozatorul "dislocă realul pentru a crea o nouă realitate, apăsat distopică".

LAVINIA BETEA

NOSTALGII COLEGIALE ȘI FARMECUL RELATĂRII

Chemările afective motivează întâlnirile periodice ale absolvenților diferitelor etape de împliniri școlare, fie ele gimnaziale, fie liceale, fie universitare. Acestea au un ritual, cu revederea la instituția de învățământ cu profesorii, prezentarea împlinirilor personale și profesionale, urmată de o reuniune colegială pentru conversații evocatoare.

LAVINIA BETEA, analist al istoriei contemporane vizând nomenclatura comunistă, este absolventă a Liceului Pedagogic din Arad. Originară din Bănești (de lângă Hălmașiu), a publicat volume esențiale de psihologie politică și socială, face jurnalism și comunicare media, a devenit profesor universitar și coordonator de doctorate la o universitate franceză, având cea mai valoroasă autoritate națională dintre toți absolvenții pedagogicului arădean. A degustat din spiritul intelectual al capitalei, al Clujului și a avut o provocatoare experiență pariziană cu renumitul autor al

Mașinii de fabricat zei, marele învățat Serge Moscovici. A avut șansa de a înălța aspirația, pe baza unei vocații intelectuale atent întreținute, spre valorile autentice ale unei generații ce avea nevoie de modele, de devotament și încredere în calitățile sale de cercetător (și

creator), de om de știință inteligent, harnic și înzestrat cu arta scrisului, urzită cu

pricepere și responsabilitate. După cum constatăm din volumul *Învățătorii ...*, atmosfera de conturare a identității a liceului pedagogic i-a rămas o nostalgie, cu amintiri frumoase, dar și cu mâhniri tulburătoare. Regia cărții cu titlul *”Învățătorii. Autoportretul unei generații”* (Editura Corint, București, 2025) și-a găsit scena într-o pensiune montană: ”Iată suntem în data de 1 iulie 2024. Ne aflăm la pensiunea *”Bucuria Munților”* din satul Dârlești, comuna Horea din Munții Apuseni. Șase foști colegi de liceu vom petrece aici cinci zile cu proiectul rememorării celor cinci ani de școală care ne-au pregătit pentru profesia de învățător într-una dintre cele mai prestigioase instituții românești de profil” (p. 7).

Colegii, pentru acest ”interviu de grup”, sunt: **ANA BENGHIA (VARGA)**, **BENEDICT BENGHIA**, **CORNEL IENĂȘESCU**, **GEORGETA PASCU** și **DUMITRU RADU**. Ana provine dintr-o familie germană din Țiria, Benedict a copilărit la Bârzava, Lavinia în Bănești, Georgeta, din familie maghiară din Șimand, Dimitrie în Firiteaz, Cornel la Lupești, sate din județul Arad. Volumul e dedicat dirigintelui, prof. **IOAN IVAȘCU**, a cărui amintire s-a încrustat în memoria foștilor elevi din perioada 1971 – 1976.

GENERAȚIE ADOLESCENTINĂ

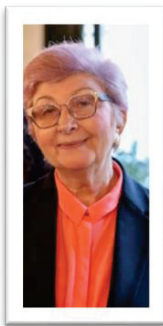

Prezența recentă a grupului pentru a marca mulți ani din cariera didactică a lui Ioan Ivașcu în Alioș, comuna Mașloc, E UN OMAGIU și respect adus Educatorului. Clasa pe care el, ca diriginte, a condus-o a obținut premiul I pe țară la concursul

național din 1975, iar mediile de repartiție ale absolvenților argumentează că a fost o clasă cu cele mai bune rezultate din liceu din generațiile contemporane⁶.

Precizăm că Preparandia din Arad s-a înființat în anul 1812 (întâiul director - Dimitrie Țichindeal, după Eminescu, "gură de aur") pentru pregătirea clerului ortodox și a învățătorilor în limba română, funcționând neîntrerupt.

Cum este conceput conținutul volumului, astfel ca să "descrie" atmosfera școlară

pentru a pregăti cum se cuvine învățătoria pentru educarea copiilor ? Regizorul "interviului" aplică metoda focus-grup, în care o temă este dezbătută de toți participanții. Aceștia au avut o prestație de înaltă valoare didactică în generația lor, fiind învățători în localități rurale sau orașe (Arad & Timișoara). O notă aparte a opiniilor celor șase cuprinde o comparație dintre ceea ce au învățat, cum au aplicat, dificultățile întâmpinate în etape diferențiate de mentalități fundamental modificate: vremea comunistă și timpul noii democrații de după 1990. Cinci ani împreună într-un internat școlar, cu privirea întoarsă spre *acasa de acasă*, adolescenții și-au alcătuit profilul sub îndrumarea unor profesori mai buni sau mai răi, afectuoși ori detașați, înlocuitori

de părinți ori indiferenți, într-o etapă a vieții tulburată de modificări biologice, emoționale, afective, raționale. Ruși de cuibul nativ, motivați de ambiții și îndemnați de teama "gurii satului", proaspeții "orașeni" și-au consumat nostalgiile și au convertit preocupările ruralității în aspirații intelectuale și de asumare a unei profesii de apostolat. Unii adolescenți se vor întoarce în sate spre a sădi în elevi "flacăra țichindeliană", devenind "o mică preparandie" pentru copii. Alții "vor zbura" spre cunoașterea învățăturilor înalte și vor deveni intelectuali elitiști, scriitori, doctori în științe, creatori, profesori, inspectori școlari ori decidenți. Un fapt e cert: chiar în condiții "de tip Makarenko", cu claustrare în internat, program planificat de învățare, tratament inchizițional, zbucium afectiv și sadism torturant, absolvenții de liceu pedagogic au ajuns să fie cetățeni onorabili, harnici, devotați aspirațiilor copiilor și iubitori de învățătura proprie și a elevilor încredințați. Adolescenții internați ca într-un ospiciu, în viziunea despotică a șefului, erau *formați*, diluându-li-se emoțiile, gândurile rebele (specifice adolescenților dintotdeauna), meniți să devină oameni noi ai vremurilor socialiste, disciplinați, ascultători, umili fără replică, dar cu frică. Atunci, veți întreba, cum au avut puțința de a se adapta unor noi comportamente societate, atitudinale, intelectuale, emoționale, devenind dascăli de succes și cu vizibilitate pozitivă ? Cum și-au împlinit vocația după 1990 ? Ar fi putut fi o întrebare nouă în acest interviu - dialogat.

⁶ Precizăm că Preparandia din Arad s-a înființat în anul 1812 (întâiul director - Dimitrie Țichindeal, după Eminescu, "gură de aur") pentru pregătirea clerului ortodox și a învățătorilor în limba română, funcționând neîntrerupt.

Cele 15 capitole ale volumului sunt teme ale conținutului textului, de fapt o discuție - opinie a celor șase colegi de clasă despre problemele lor de adaptare la un alt tip de mentalitate decât cea din familiile lor țărănești. Copilandrii de 15 ani au fost motivați de condiții sociale să devină independenți în ceea ce privește opțiunile de viață. Ruși de familie și înstrăinați de comunitatea rurală, adolescenții intrau într-o altă mentalitate, deveneau orășeni între străini, "mici țărani" de oraș, așa cum am fost majoritatea elevilor de la Liceul Pedagogic din Arad în perioada 1950 - 1990. "Opțiuni de viață", examen de admitere", viața în internatul bastilian, apoi cursurile școlare cu pregătirea curriculară (cultură generală de învățător și metodică, practica pedagogică), profesorii, unii - cum a fost dirigintele Ioan IVAȘCU – adevărați părinți și îndrumători de vocație și cu iubire pentru înțelegerea vârstei adolescente, serbările școlare și deplasările artistice în sate, calitatea clasei aflată în competiție pe țară (locul I la Licee Pedagogice pentru "*Cea mai bună clasă*" (din țară), după cum menționează ziarele centrale din anul 1975), apoi "poveștile de dragoste ale adolescenților", repartiția (desigur în sate) și reformele instituționale.

Asemenea unui decameron, fiecare din cei șase, acum maturi, pensionați, cu o exemplară activitate de îndrumare și călăuzire a multor generații de copii spre a deveni oameni de caracter și cu vocația moralității asumate, fiecare are opinii izvorâte din regrete, complexe, nostalgii. Spunându-și părerea despre atmosfera în care au fost tratați de sistemul școlar "popengist", autorii exprimă atitudini critice, iar eu, trecând prin aceeași atmosferă conștientizez că frumusețea adolescenței ne-a fost știrbită de pătimiri și zgândărită prin vicieri de fericire. Obligatorietatea internării, cu program rigid și pedepse de claustrare, rigiditatea unor profesori, lipsa de empatie a altora, răutățile derivate din neînțelegerea vârstei în care explodează idilele și se confesează sufletul, distracțiile ordonate și supravegheate, absența asistenței psihologice în anii de alcătuire a identității devin piedici într-o dezvoltare naturală, preluată de la sovieticul Makarenko și aplicată de conducerea liceului. Au fost deopotrivă profesori cu vocație, bine pregătiți profesional, metodic și uman, după cum alți profesori n-au înțeles specificul vârstei elevilor și nici crizele firești care irigă personalitatea acestora. Erau și ei oameni cu aspirații, talente, pasiuni, obturate pătimaș de instanța puterii profesorilor.

Cu toate acestea, cei șase (ca mulți dintre absolvenții pedagogicului arădean) au ajuns importante surse de înțelepciune didactică, dedicându-se cunoașterii și făuririi unei cariere dascălești de înaltă ținută profesională: Lavinia a scris peste 30 de cărți apreciate la nivel național și european, sute de articole de presă, a obținut grade universitare și coordonare de doctorat la Universitatea din Montpellier, Ana, căsătorită cu Benedict, au profesat cu înaltă calificare și devotament în învățământul primar, deși avea licența în matematică, Dimitrie a rămas în sfera cancelariilor

profesore cu doctoratul în arte plastice și design, Georgeta și Cornel au avut un relevant exercițiu de dascălie dedicată elevilor din clasele primare.

Cartea *Învățătorii. Autoportretul unei generații* este unicat, un document viu, mărturisitor despre convertirea unor tineri aspiranți la gloria înțelepciunii de elevată ținută intelectuală, morală și cu conștiință civică. Orice volum despre instituțiile pedagogică va folosi opiniile sincere ale celor ce au trăit momente frumoase și tresăriri dezamăgitoare în anii formării/ formatării pentru a deveni învățători. Ca fost elev al Liceului Pedagogic din Arad, am trecut prin aceleași zbuciumări afective și emoționale, prin atmosfera bastiliană a internatului (ne)educațional, prin rigiditatea autorității directorială privind programul restrictiv și ținuta obligatorie a elevilor (exigent controlată), interdicția de a dezvolta aptitudinile sportive și artistice în cluburi de specialitate, furtul de iubire adolescentină, controale medicale de suspiciuni umiltoare (pentru fete), abuzul de pedepse pentru abateri inocente etc. O înțeleg pe Lavinia Betea, psiholog și istoric, sociolog și jurnalist, pentru identificarea crizei de educație pozitivă, care - în cazul multor pedagogiști - a creat fisuri de personalitate, grație acestei atmosfere de excesivizare a "necesității creării omului nou". Cartea am citit-o în două zile, apoi am reluat-o prin fișare, recuperând în imaginație propria adolescență, pe care majoritatea elevilor din pedagogic au consumat-o în perioada 1960 – 1990. Remarcăm profesionalismul *Editurii Corint*, condițiile grafice și calitatea editării. Inițiativa scriitoarei, învățătoarea universitară, pentru încropirea "biografiei unei generații", fiind model pentru alți absolvenți de a mărturisi despre alcătuirea personalității în condiții sociale nepotrivite aspirației naturale a adolescenței

AUTORII: "ȘI EI AU FOST ADOLESCENȚI"

UNIFORME ȘCOLARE, CORDELUȚE ETC.

*IMAGINEA ÎNVĂȚĂTORULUI FERICIT (ANA BENGHIA CU 42 DE COPII
ÎN GRIJĂ ZILNICĂ)*

LAVINIA BETEA, universitară pasionată de psihologia socială și istoria nomenclaturii comuniste

Mi-a fost colegă la Universitatea Aurel Vlaicu din Arad. Lavinia BETEA este specialistă în psihologia socială și psihologia politică, sub clopotul bucuriei metafizice și a unui fascinant deschizător de uși pentru intrarea în eseistica iluziilor. Considerațiile ce urmează nu sunt prezentare de carte, ci impresii. Un fel de eseu smerit despre o experiență intelectuală.

Lavinia Betea s-a dedicat mult timp analizei unor aspecte de *psihologie socială*, despre comportamentul unor personalități politice din vremea comunismului românesc: Ceaușescu și soția lui (Elena), Manea Mănescu, Lucrețiu Pătrășcanu, Ștefan Andrei, Maurer, Bârlădeanu etc și alți lideri comuniști. Mai amintim un splendid volum de *"Psihologie politică. Indivd, lider, mulțime în regimul comunist"*. Jurnalistă, poetă, eseistă! Universitară pasionată de psihologia socială.

Cea mai provocatoare carte, cu parfum de literatură, este *"Bărbați și femei"*, un volum despre relatarea relației elevate cu psihologul Serge Moscovici, mentorul său parizian și conducătorul de doctorat, un cercetător admirabil, autorul unui volum de psihologie socială, citat de alți mari savanți și tradus în numeroase limbi: *Psihologia socială sau Mașina de fabrica zei* (1976). După opinia lui Serge Moscovici, cel născut în România (Brăila, 1925) și stabilit în Paris, *psihologia socială* poate fi sintetizată, ca definiție, într-o scurtă frazare: *"suntem autorizați să observăm cum o întreagă societate se adăpostește în fiecare individ"*. Lavinia Betea (în cartea *"Bărbați și femei"*), cu harul său poetic, altoit

pe idei de psihologie formativă, redă *"întâlnirile - intelectualizate - cu Serge Moscovici"*. Ce legătură are conținutul textului cu problematica de gen? E relatarea întâlnirii unui **bărbat**, om de știință - cu o **femeie**, născută în Hălmagiu, pe "coasta dealului". Destinele li se intersectează, prin asemănări biografice și trasee de afectivitate științifică. La distanță *"unei treimi de veac, viețile noastre fraternizau"*. În mentalul social, încă se mai păstrează reminiscențe, slăbiciuni ale relației inegale dintre bărbați și femei. Sunt studii de caz și de gen.

În satul meu, mărturisește Lavinia, apare necesitatea *"omului nou"*. Așa că întâlnirea din Paris cu psihologul Moscovici pentru admiterea la doctorat, e prilej de

a contura o temă legată de "omul nou", proiectat de noile instituții ale regimului comunist. Se stabilea o relație student - magistru: "*Un magistru însemna admirația fără margini și dorința de a te așeza în preajma lui sub acoperișurile înalte ale științei*" (p. 41). Și totuși, o prietenă o întreabă, la o cafea într-un bistrou parizian: "*Ce vei face la Paris?*"; "*Dacă-i răspund că am venit cu o bursă Sörös, răspunsul mă puneă într-o încurcătură*". Așa că ...

Paris, Paris! Întâia ispită a celei venită de pe dâmbul dealului de la Hălmagiu a fost să vadă muzee, monumente, opere de artă. Dar "*mai interesantă a fost contemplarea acestor bărbați și femei despre celebritatea cărora în știința bucuriilor lumii știam din lecturile adolescenței*". Oamenii de pe străzile pariziene "*vor fi subiectul principal al observației mele în toate zilele petrecute la Paris*". Urmează o veritabilă poezie despre viața adolescenților parizieni: "*tineri – fără istorie încă – fremătând în înlănțuiri grațioase, cu buzele strivite de sorbirea unui alt trup cu aspectul plantelor neoprite din explozia creșterii*". Din autobiografia lui Serge, pe care a degustat-o cu litere cu tot, reține câteva experiențe și glăsuiri, cum ar fi "*să gândești întotdeauna cu inima!*", dar și "*să studiez, să trăiesc în mijlocul unor cărți care să-mi țină loc de pământ natal...*". Cum "*să trăiești fără o limbă. Este o boală. A-ți pierde propria limbă este totuna cu a-ți pierde sănătatea*".

Mai sunt și alte învățăminte pe care maestrul le transmite doctorandei. A fost o întâlnire de grație, între un român, motivat de societate, să părăsească țara și o româncă din Apusenii Moșilor mirată de lumea cea pestriță pariziană, alcătuită parcă din alt aluat, nu mai primenitor, ci perceput total diferit. *Voi deveni și eu așa, se întreabă Lavinia, sau voi rămâne încrustată cu nostalgia tărâmului ce riscă să devină o amintire?* Împletirea faptelor relatate în autobiografia Bărbatului cu experiența de viață ale Femeii pare croșetată de un destin misterios, iar întâlnirea are loc sub aerul senin al mărturisirilor grațioase.

Au purtat "**convorbiri despre bărbați și femei**" (p. 80). Scrie El: "*Diferențele dintre sexe sunt cea dintâi distincție socială*". Răspunde Ea: "*Relațiile dintre bărbați și femei se schimbaseră atât de mult în ultimele decenii, încât puteau fi apreciate ca o caracteristică a timpului nostru*". Sociologic, inegalitatea dintre femei și bărbați e "*raționalitatea genezei societății umane*". Insistă Serge: "*Nu este prea cinstit ca femeile să nu aibă egalitatea pe care și-o doresc*". Da, asistăm la o feminizare a relațiilor dintre bărbați și femei. Ba chiar o descumpănire în favoarea Dânselor. Chiar eu, ar fi zis Serge, puteam fi "dojenit", având rolul unui "*savant înconjurat de femei*". Eram șef la LEPS. Femeile sunt "*mai conștiincioase și mai active*". Și astfel, dialogul de mare încărcătură intelectuală și emoțională dintre B și

F, devine un eseu provocator privind evoluția de gen, în care femeia ocupă tot mai mult teritoriu profesional și social.

Nici nu pot identifica dacă ascensiunea comportamentală a femeii spre *amazonie* (preocupări masculine) a depășit bariera de echilibrare. Vocile femeilor, spune Bărbatul, sunt ”mai încântătoare, mai blânde”, par ritualuri de înfrumusețare prin care ademenirea zăbovește sub cerul însoțit al gesturilor despre *imaginea nouă a umanității*. Cărțile Laviniei Betea sunt surse de meditație și de reflecție.

Despre muzele emancipării: **PRINȚESELE ROȘII**

Lavinia Betea a avut conducător de doctorat pe Serge Moscovici. Era parizian, ajuns în cultura universitară din Brăila. Psihosociolog de renume mondial, publică un volum de ”psihologie socială”, o știință de justificare a mistificărilor pe care societatea le creează. ”Mașina de fabrica zeilor”! ”Dacă nu are zei, adică pasiuni puternice și simboluri eficiente, o societate nu este capabilă să (se) mobilizeze..” Doar ”conflictul reanimă credințele, stimulează pasiunile” O societate cuprinsă în conflict ”este necesară”; deoarece ”apatia întreține deviația”. A cui apatie? A societății, a maselor. Concepția discipolului a devenit călăuză pentru Lavinia Betea în cărțile pe care le-a scris despre nomenclatura comunistă românească.

O cercetare sociologică serioasă generează teorii valoroase. Lavinia Betea (n. Hălmagiu), profesor de psihologie socială (și politică) are circa 30 de volume, preponderent axate pe probleme de politici recente și aflate în proces de uitare. Se ocupă de publicistică și conduce doctorantura în științele comunicării (la UBB) și umaniste (la Univ. Montpellier). A scris despre *Ceaușescu și epoca sa*, despre *Gladiatorii lui Stalin*, despre *Tovarășa și Moartea unui lider comunist*, despre *Un Machiavelli românesc*, despre *Povești din Cartierul Primăverii*, despre *Mentalități și remanențe comuniste*, precum și alte câteva lucrări despre psihologie politică. În aceeași tonalitate, recent, Lavinia Betea seduce librăriile cu volumul **Prințesele roșii**⁷ (Corint, 2024), despre ”femei și bărbați, părinți și copii în ideologia și cotidianul comunist”. 443 pagini, adresate istoricilor și psihologilor, filozofilor și jurnaliștilor, literaților și sociologilor. Carte ademenitoare prin titlu, atractivă prin

⁷ Lavinia Betea, *Prințesele roșii. Femei și bărbați, părinți și copii în ideologia și cotidianul comunist*, București, Editura Corint, 2024, 443 pagini.

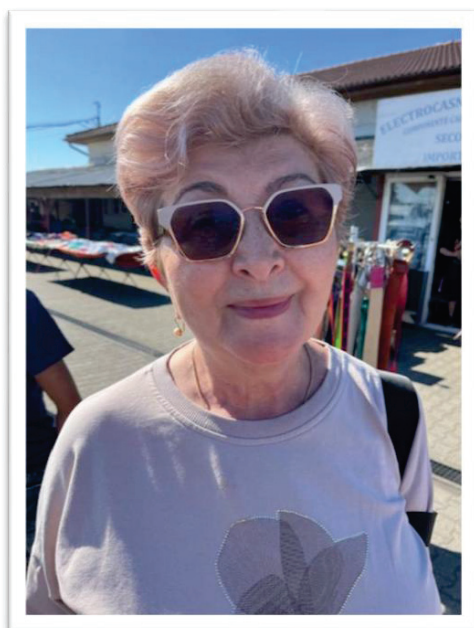
fotografia de pe copertă. Lavinia este ea însăși o credibilă sursă de idei, interpretări documentate, excelând prin obiectivitate, coerență, virtuți literare, încât textul se citește cu plăcerea unui roman incitant, despre *”o mașină de fabricat zei”*. *”Pasiuni ori simboluri”*. Fete de decidenți comuniști. Ei nu reușesc, în propriile familii, să educe *”omul nou”*: *”exemplele din această carte demonstrează că nici măcar aceia care și-au propus să schimbe lumea ... n-au reușit să-și modeleze urmașii în sensul dorit”*. Beizadele ajung modele de vilegiaturiști ratați din punct de vedere al dorinței părinților de a le urma ideologia.

Prințesele roșii sunt fetele lui Stalin, Gheorghiu Dej, Ceaușescu și a altor *”unchi”*: Svetlana Alliluieva Stalina, Lica Gheorghiu și Zoie Ceaușescu. Amănuntele biografice din copilărie, adolescență și căsnicii, comportamente moderne, date despre succesori și aspiranți la căsnicia unor bărbați cu *”prințesele beizadele”* asigură atractivitatea lecturii. Derivațiile matrimoniale sunt la fel de romănțioase. Marx este ademenit de aristocrata Jenny, fiică de baron, iar unul dintre fii e conceput cu menajera. Prietenul său, Engels și-a arătat cu adevărat prietenia, înfiindu-i acest al optulea urmaș. Engels trăia în concubinaj cu o muncitoare irlandeză analfabetă. Lenin și-a întreținut amorul liber și emanciparea sexuală cu Innesa, Kollontai și altele.

De reținut afirmația: *”Evenimentele revoluționare le-au declanșat femeile”*. Comunismul a fost sursa unei *”adevărate revoluții sexuale”*. La *”om nou”* – *”femeie nouă, emancipată”*. S-a mai atenuat și *”sclavia domestică a soțiilor”*. Svetlana, fiica lui Stalin, a urmat pasiunea pentru lectură, cultură, artă, cinema a tatălui. S-a căsătorit cu un coleg, student de etnie evreiască, de la Facultatea de istorie, Universitatea Moscova. Curând urmează alt ginere pentru Stalin. Cu multe infidelități. Svetlana se îndrăgostea adolescentin, iar *”bârfele o taxau nimfomană”*. Sexul trecea peste gradul de rudenie. Oricum era o neastâmpărată, *”având o viață extraordinară și tumultoasă”*, după cum o prezintă Rosemary Sullivan (într-o carte citată, cu prefața românească semnată de Lavinia Betea.). Va avea și o fiică, o nepoată americană, în urma mărișului cu W. Peters.

Abia la pagina 150, ajungem la *Prințesele roșii* din România. Ana Pauker, fiică de evrei rurali din ținutul Vaslui. La femeile *”roșii”*, *”politica vine cu dragostea de mână”*. Se căsătorește cu Marcel, fiu de ziarist, provenit din elita evreiască bucureșteană: *”inteligent și carismatic, e un Don Juan în cercul femeilor cultivate, iubitoare de aventură și bărbați originali”*. Marcel Pauker o cunoaște pe Ana (Hana), femeie de serviciu în birourile tatălui. Era *”o frumusețe brună, cu trăsături voluntare și alură de amazoană puternică și curajoasă, adeptă a amorului liber, emancipată și liber-cugetătoare”* (p. 168). După achiziții de copii cu bărbați de prin

Moscova și Paris, Ana Pauker ajunge Ministru de Externe și Vicepremier la București. În 1950 era *"cea mai puternică femeie în viață"*. Moare în 1960 de cancer la sân, cenușa incinerării fiind împrăștiată. La pagina 200, ajungem s-o cunoaștem pe prima *"prințesă roșie"* româncă autentică: Lica. Vasilica Gheorghiu, fiica lui Dej. Surorii ei, mezina, îi ziceau Tanța. În 1950, Lica avea 22 ani și era ispitită de aventuri. Cartierul Primăverii era plin de *"adolescente (care) s-au metamorfozat din rățușca modestă în lebăda maiestuoasă"*. Lica a deprins gustul vieții, avea parte de servitori, *"petreceri asigurate, plăcerea restaurantelor scumpe, bijuterii, blănuri și iubiți de dragul amorului"*. Pentru domesticire, partidul e nevoit s-o căsătorească. I-a ales un șef de cabinet, *"bine verificat, arătos, fără vicii, inteligent și de perspectivă"*. (Tanți, sora sa mai mică, a făcut pasiune pentru unul din celebri trupe *Trio Grigoriu*. Nu era onorabil pentru familia primului comunist. Așa că-l încurcă pe Grigoriu-ul îndrăgostit, la Arad, cu o prostituată.). Lica și-a început drumurile spre Paris pentru coafură, garderobă, spectacole, apoi în stațiuni de lux și se consumă într-o viață mondenă. Gospodăria de partid achita costurile. *"Se bârfește că are mai mulți amanți deodată"*. Un fel de Don Juan feminină. Îi plac artiștii și postura de mare demoazelă. Ciulei, regizorul, îi oferă roluri, în teatru, apoi în cinematografie, de prima donă, bine remunerată. *"Nu e talentată, dar e mare-n tată!"* Face o dramă pasională pentru un medic chirurg, dar căsătorit. Apoi o altă pasiune erotică, urmată de căsătoria cu directorul USR Brașov. Gheorghiu Dej înfiază nepoții Licăi, actrița fiind prea ocupată în studioul Buftea, cu filmările.

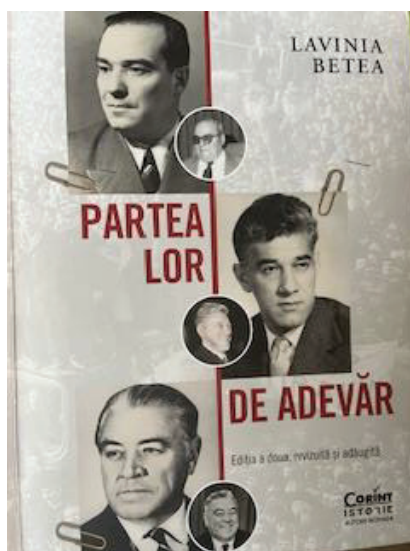

Am ajuns la ultima *"prințesă roșie"* și la mama ei, Lenuța. Fiica soților Ceaușescu s-a născut în 1949, avea numele Elena – Zoie, după numele unei femei partizan sovietic. Mama era *"certăreață, pizmașă, rea, orgolioasă"*, trecând direct de la primară la facultatea de chimie. Prințesele au crescut în *"cartierul roșu"*, de toate treburile și nevoile lor ocupându-se preferențial Gospodăria de Partid. Liceanca frumoasă și premiată a început să fie curtată de Petre Roman. Ca să potolească elanul adolescenților, Petrică e trimis la studenție la Toulouse, iar Zoie rămâne studentă la matematică în București. Apoi a devenit posesoare de doctorat cu teza *"Extrapolări*

operatoriale”. Mai multe căsătorii și tot atâtea divorțuri. Ultima prințesă roșie moare la 57 ani, în 2006.

Esențiale subiecte de romane. Viața beizadelelor pare decupată din filme. Conflictul dintre generații e motorul societății, cum susține psihologia socială, prin scrierea lui Moscovici. Relatarea jurnalistei cu studii dense de psihologie și cu o preocupare constantă pentru sociologia decidenților, profesorul universitar riguros, exemplar prin conduită și profesură, Laviniei Betea e totodată un excelent talentat scriitor. Mănuiește informațiile cu harul artistului de cuvinte, dispune de o frazare scurtă și esențializată, își justifică afirmațiile cu citări selecte și frecventează arhive, cărți temeinice, jurnale, mărturii, coagulându-le într-un discurs coerent, atrăgător, fascinant prin grija pentru proprietatea cuvântului și farmecul sintacticii. Ca toate volumele sale, textele despre *Prințesele roșii* dispun de o ținută științifică, argumentată și riguros exprimată, fiind călăuzită de promisiunea cronicarului: *”Eu am să dau sama de ale mele, câte scriu”*. Titlul e provocator și cartea va face o frumoasă carieră internațională, prin multiple traduceri. Binemerită să fie considerată cartea anului, având toate ingredientele și satisfăcând opțiunea multor categorii de cititori de pe un amplu eșichier intelectual și afectiv.

Mai sunt și alte derivații de la înzorzonarea ”prințeselor roșii” cu scrupule morale. Dar uite asta face lumea, domnule, cum spune Will, în timp ce se-nvârte, se și roade. Iar rosăturile nu cad prea departe de osie.

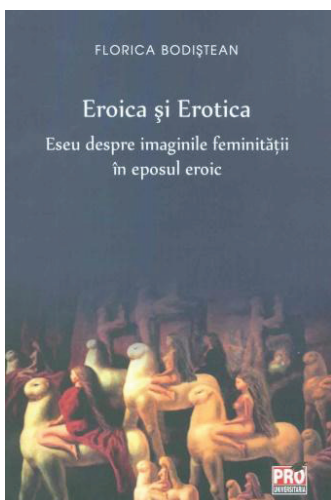
FLORICA BODIȘTEAN

UNIVERSITAR CU VOCAȚIE ESEISTICĂ

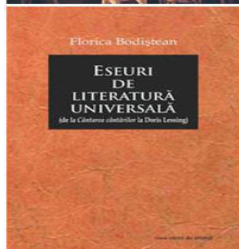
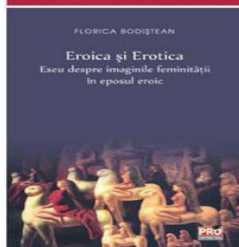
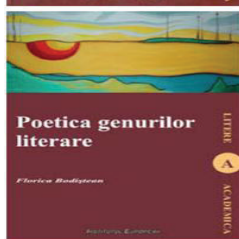
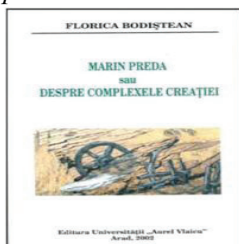
Universitara Florica BODIȘTEAN are o carte excepțională despre *Eroica și Erotica*, o viziune stilistică asupra dimensiunii relației dintre femei și bărbați, reprezentată în literatură. Mi-a fost elevă la Pedagogic, apoi colegă la Universitatea Aurel Vlaicu. Ea, la filologie, eu la educație. Femeie și bărbat, mentor și discipol. Olimpică liceală și apoi autoare de volume de interpretare a textelor literare românești și universale, stilistă după modelul profesorului ei adorat, Gheorghe Tohăneanu de la Filologia timișoreană. Profesoară la Liceul Pedagogic, acolo unde a fost elevă, pășește în învățământul superior cu o cultură literară excepțională, fapt ce-i îngăduie să finalizeze un doctorat cu o teză despre *Arta literară la Marin Preda* (2000), devenită volum intitulat *Marin Preda sau complexe creației* (2002), urmată apoi de *O teorie a literaturii* (2005), *Poetica genurilor literare* (2006), *Literatura pentru copii sau dincolo de story* (2007), *Eroica și Erotica. Eseu despre imaginile feminității în eposul eroic* (2013) și *Eseuri de literatură universală (de la Cântarea cântărilor la Doris Lessing)* (2013).

Toate volumele dispun de eleganța scrisului, în care cuibăresc idei provocatoare, apropiind critica literară de farmecul exprimării și al jonglării subtile cu cuvintele, apropiind-o de *eseistica beletristică*. Dispune de lecturi temeinice și realizează interpretări elevate, originale și idei care generează sugestii pentru comentarii și reinterpretări literare. Scrisul său despre scrisul altora confiscă atenția cititorului prin frazarea generoasă, prin subtilitatea expresiei și frumusețea exprimării, evitând idei comune și limbaje frecventate.

Dintre toate cărțile d. Florica Bodiștean, cu siguranță cea mai complexă și creativă este *Eroica și Erotica*, un eseu amplu despre imaginile feminității în eposul eroic. Literatură comparată pornind de la două teme care se intersectează spre a se releva, regăsindu-se în conflict spre a se evidenția reciproc. *Erotica și eroica* propune o viziune asupra femeilor și bărbaților în literatură, văzută altfel decât, bunăoară Lavinia Betea (*Bărbați și femei*, 2007), Adriana Babeți (*Dandysmul. O istorie*, 2004), Aurora Liiceanu (*Supuse sau rebele*, 2013) ori Nancy Friday

(*Fantasmеle erotice ale femeilor*, 2008) și Elena Macavei (*Curtezane și pseudocurtezane în mitologie, istorie și literatură*, 2011). Autoarele sunt femei.

Acest eseu nu este o *recenzie de carte*. Sunt sugestii impresive și admirative despre modul în care autoarea analizează apartenența la gen, aflată deopotrivă în conflict și compensare. F. Bodiștean argumentează cu exemple din *Iliada*, acea lume a bărbaților care-și măsluiesc orgoliul motivat de o Elenă; apoi, în *Eneida* cu femeia fatală și zeițele bune vizavi de zeițe rele, în erosul medieval, cu femeia livrească din *Don Quijote*, apoi în epoca romantică prin emanciparea feminității, în realismul contemporan ori în postmodernismul de ascensiune a femeii intersectându-se cu spațiul masculinității. În totul, se face recurs la evoluția femeii de la obiect de amazoană la cel de decident, de trecerea de la femeia demetrică și cu atribuții casnice la mândria bărbatului ori chiar aceea care-i face umbră, fără a-i ține umbrela.

Scanăm împreună adnotările eselui, subliniate în urma mai multor lecturi. Zice autoarea chiar în prima frază: *"două mobiluri dinamizează viața bărbaților: afirmarea socială și dragostea, femeia în ultima instanță"* (p. 9). Se continuă, ca studiu de gen, cu interesul pentru efectele arhetipale ale masculinului și femininului (deși adeseori *"esențele se mai hibridează"*). Nu doar războiul – eroicul – e câmp de luptă, ci și dragostea, *"o erotomanie, cu nimic mai prejos decât arena sau frontul armelor propriu-zise"*. Bărbatul din mine nu se miră de apoftegma autoarei cum că *"femeile sunt cele care răspund de problema echilibrului bărbătesc, ca mod de situare în existență"* (p. 12). Orgolioși, derivat dintr-un comportament vetust și ancestral, ei încă mai vor *"să cânte pe stâlpul porților, iar femeile să păzească microcosmosul familial de excese"*. Există contradicții în *"sufletul sexelor"*, extrase din prejudecăți tradiționale. *"Eternul feminin"*, spune Profesoara, acoperă ambiguitatea și ambivalența femeii, după cum tot Femeia crede că există *"un etern masculin"*, ceea ce zdruncină stereotipiile *"sexului tare"*. Încheierea argumentației devine replică de videoclip: *"Tot ceea ce a fost scris de bărbați despre femei trebuie considerat suspect, căci bărbații sunt deopotrivă parte și judecător"*.

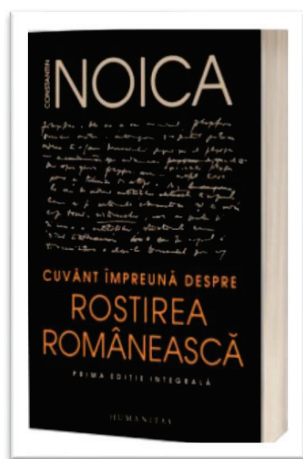
Iar mai departe, dă cuvântul scriitorilor să se pronunțe. Toți sunt bărbați: Homer, Cervantes, Scott, Manzoni, Tolstoi, Rebreanu, Petrescu, Hemingway, Stendhal, Călinescu. Balconul din care privește îi aparține autoarei, stăpâna cuvintelor și eroina interpretărilor. Pentru Ulise, sunt două tipuri de *femei*: *demetrică* (mamă/soție) și *afroditică* (iubită). Are modele în Penelopa și Elena, dar și Ela, soție și amantă, ca și Ana Pavlovna. *Afroditica* e genul de femeie făcută pentru dragoste: ”*seducătoare, senzuală, intens sexualizată, tentantă, care farmecă, vrăjește, înlănțuie*” (p. 19). E batanta, curtezana, gheișa, prostituata, adulterina. Dar mai există, susține J. Evola în *Metafizica sexului* (2006), *femeia amazonică*, asemenea zeițelor Atena sau Artemis, care-l concurează pe bărbat, asumându-și independența. Pentru unele femei, frumusețea e un blestem, pentru altele o sursă de atragere a masculinismului. Briseis, cea râvnită de rege, e aducătoare de nenorocire nu doar că era ”*îmbujorată și înstelată-n priviri*” ci era stăpânită de Achile. Orgoliul viteazului iritat e zgândărit.

Ne-am întins peste spațiul îngăduit. Vom trece la ”*aspirațiile bovarice ale femeilor*”, ca eliberare de sub ”*masculinitatea arogantă*”. Ortega, în *Studii despre iubire* (1995), referindu-se la relația erotică din cel mai ipocrit veac mediu, constată că bărbații par supuși pasiunii, dar nu pentru femeia reală, ci pentru cea ideală, literaturizată, profilată ca stimulent poetic. Cert e că ”*elixirul amoros*” animă istoria. Avansarea sexualității pe scena relației femeie – bărbat caligrafiază un alt tip de schemă erotică. Și Ea și El sunt deopotrivă obiecte decorative și sursă de plăcere. Aventurile sunt pătimașe. Blândețea e însușirea celor slabi. Slăbiciunile sting erosul, încurajând amanteria și sexualizarea în trei.

Democratizarea sexului corupe tradiționalul echilibru familial și al cuplului demetric. Atitudinea masculinizată a lui George Sand a schimbat termenii ecuației: femeia nu rămâne sursă de putere (orgoliu și plăcere), ci exercită autoritatea (puterea) și decidența. Mai un pas până la liberalizarea relațiilor erotice, prin curentul *corectitudinea politică*, în năzuința de a nu tulbura aspirațiile actualei generații spre excese și totale îngăduințe sexuale.

Folosind o argumentație puternic raționalizată prin mânuirea afectelor, Florica BODIȘTEAN a demonstrat, în *Eroica și Erotica*, cum societalul și concepțiile libertine au modificat relațiile dintre femeie și bărbat, ca prototipuri ale democratizării. Cele două concepte sunt izvoare ale progresului umanității de la dictatura masculinității spre dictatura feminității.

IOAN BIRIȘ ȘI FLOREA LUCACI DESPRE CONSTANTIN NOICA

Filozoful de la Păltiniș, **Constantin NOICA** (1909, Vătănești – 1987, Sibiu), a stârnit interesul a doi profesori universitari arădeni: Ioan BIRIȘ și FLOREA LUCACI⁸. Ioan Biriș a elaborat un studiu temeinic despre *Holomeria simbolică a lui Constantin Noica* (2019, 300 pagini)⁹, iar Florea Lucaci a analizat *Întruchipările gândirii la Constantin Noica* (2020, 255 pagini)¹⁰. Noica a scris mult și temeinic, promovând un stil eseistic, în care ideile filozofice sunt îmbrăcate în haina semanticii atractive, iar domeniile abordate sunt dintre cele mai provocatoare pentru spațiul cultural românesc. Amintim de *Schiță pentru istoria lui cum e cu puțință ceva nou* (lucrarea de

doctorat) (1940), *Pagini despre sufletul românesc* (1944), *Rostirea filozofică românească* (1970), *Creație și frumos în rostirea românească* (1973), *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești* (1975), *Sentimentul românesc al ființei* (1978), *Devenirea întru ființă (despre filozofia tradițională și tratat de ontologie)* (1981), la care se adaugă scrierile postume, cum ar fi *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* (1990) și *Introducere în miracolul eminescian* (1992). La Păltiniș, a organizat seminarii "peripatetice" cu tematică filozofică și culturală, promovând inițierea și educația tinerilor în modul de gândire și de operare cu logica metafizică.

Asupra acestui important filosof și scriitor și-au focalizat interesul cei universitari arădeni, pasionați de scrieri analitice despre concepte, idei, structuri, viziuni

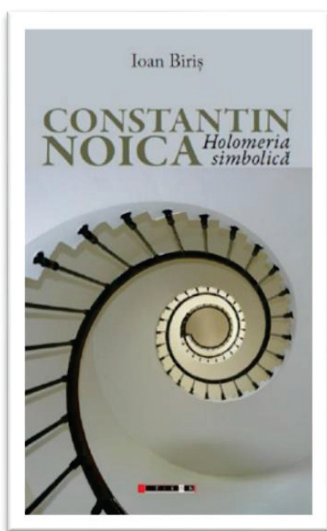
⁸ Recent Societatea arădeană de filosofie (SAF) a elaborat un întâi volum reprezentativ despre *Filozofia românească în spațiul arădean* (Editura Eikon, București, 2023), coordonat de Ioan BIRIȘ și Maria SINACI, pe baza identificării a 53 de intelectuali arădeni cu preocupări de gândire filozofică, începând cu Dimitrie Țichindeal (1812) până în prezent. E un demers curajos și tenace, menit să pună pe harta filozofiei naționale, preocupările intelectuale ale arădenilor.

⁹ Ioan Biriș, *Constantin Noica. Holomeria simbolică*, Editura Eikon, București, 2019.

¹⁰ Florea Lucaci, *Constantin Noica. Întruchipări ale gândirii*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022.

specifice intersecției filosofiei cu sociologia și logica, a cunoașterii științifice cu literatura și eseistică.

- **Ioan Biriș** a scris despre *Totalitate, sistem, holon* (1992), *Valorile dreptului și logica intențională* (1996), *Conceptele științei* (2010), *Lucian Blaga. Conceptele dogmatice* (2020), *Limbajul și crampele mintale (de la Bolzano la Quine)* (2021) etc., precum și alte studii, eseuri, articole, inclusiv o *Sociologie a civilizațiilor* (2000) etc..
- **Florea Lucaci** glisează preocupările filosofice spre teosofie, fiind pasionat de *Ființa. De la Parmenide la începuturile filozofiei creștine* (2006), *Propoziții biblice. Interpretări logico-filosofice* (2005), *Spiritul cuvintelor. Filozofie și logică în scrierile Sfinților Părinți capadocieni* (2012), *Spiritul biblic și rațiunea filosofică* (2023), având deopotrivă preocupări literare, prin două romane: *Sâmbăta albă* (2018) și *Domnul Teo* (2023) etc.

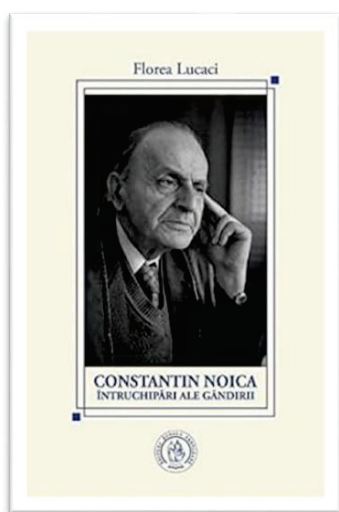

Holomeria simbolică identificată de Ioan BIRIȘ în viziunea lui C. Noica are nevoie de clarificare semantică și conceptuală, gest demarat chiar de autor în *Cuvânt înainte*: „Problema HOLOMERIEI, respectiv logica partitivă de acest tip, o logică în care o parte, un individual reușește să fie de puterea întregului” (p. 9). Încă nu mi se pare suficient de clar, încât se impune să chemăm în sprijin pe chiar colegul nostru, Florea Lucaci, autorul unei cronici la acest volum despre Noica. Iată ce susține Lucaci: ”Ioan Biriș a căutat să pună în lumină imaginea unui filosof pentru care demersul logic nu este un simplu instrument metodologic, ci o formă de cultură exemplară”¹¹. Să fie oare vorba de ”opțiunea pentru o cultură de tip geometric”, temeiul

”identității Occidentului”? Pentru aceasta, susține eseistul în revista *Arca* (Arad), I. Biriș analizează limbajul hermeneutic, deoarece exemplele filosofului nostru țin de „situația holomerică din interiorul trinității creștine, despre situația holomerică logos - limbă, despre umanitatea socratică etc.” se citează din volum. Logicianul Lucaci încheie astfel: ”Autorul ne convinge că și Noica a tins să fie un holomer, aspirând ca prin rostirea filozofică românească (partea) să ne integrăm în marea cultură europeană (întregul), asumându-ne-o și dând seamă de identitatea sa.”.

¹¹ F. Lucaci, *Noica sau despre o viață sub imperativul ideii*, în *Arca*, revistă de cultură, Arad, nr. 1/ 2020

Subțirimea culturii mele filozofice și logico-matematice nu-mi îngăduie să explic ori să aduc lămuriri suplimentare, lăsând cuvintele celor doi filozofi autentici să se îndeplinească întru clarificare. Totuși nu mă pot despărți de text fără a simplifica discursul cu o precizare (din *Prefață*) lui I. Biriș: *”Desfășurarea discursului ideatic din cele douăsprezece capitole ale cărții conturează tot atâtea ”trepte” ale gândirii lui Noica pentru soluționarea problemei holomeriei simbolice: de la mathesis și metoda matematică la știința proporțiilor și logica relațiilor, la logica invenției spirituale, la metodologia identității, logica creației culturale, raționalitatea și calculul ființei, rațiunea categorială și rațiunea individului, ideea de câmp și fundamentele logicii, metoda progresiei regresive și semnificația limbajului, ideea de totalitate, specificul conceptelor hermeneutice și logicile partitive întemeiate de Brentano, Lesniewski și Noica.”* (ș.a.m.d., p. 10). Ratarea mea în limbajul filosofiei pare irecuperabilă, fiind incapabil să leg capitolele într-o structură coerentă de înțelegere productivă pe baza unei lecturi de plăcere. Cu siguranță mi-ar aduce mult mai deplină încântare lectura și comentariul despre *Conceptele dogmatice la Lucian Blaga* (2020), studiu elaborat de Ioan Biriș.

Cele două părți ale volumului *Constantin Noica, întruchipări ale gândirii* (2020) sunt anticipate de un fel de cuvânt explicativ al autorului Florea Lucaci, având titlul *”Noica, un semădău al culturii române”*. Avea dreptate: apariția unei cărți a lui Noica era un *”fenomen social”*, iar zecile de mii de exemplare făceau fericiți insuficienți doritori. Scrisul lui Noica *”fermea prin expresivitatea limbii române”* și *”frumusețea raționamentelor”*, fiind un fel de **semădău**, adică cel care dă seama de modul folosirii cuvintelor, rostul și înțelesul lor, cum a procedat Eminescu, pe care însuși Noica l-a numit *”semădău”*. Semădău = a ține seama de sensul cuvintelor, a le folosi cu rost, a scrie ca să se

înțeleagă limpede ceea ce scrie cineva, cf. modelului spusei cronicarului M. Costin: *”Eu voi da sama de ale mele, câte scriu”*. Contorsionările de limbaj nu sprijină nici știința și nici buna credință a cititorului. Limba română, cum bine susține F. Lucaci, împărtășind ideea lui Noica, *”poartă cu ea întregul logos-ului”*. Participant la Simpozioanele naționale *”Constantin Noica”*, organizate sub auspiciul Academiei, F. Lucaci a manifestat interes față de *”gândirea filosofică noiciană”*, îndrăznind, în acest volum, *”să formalizez unele idei, verificându-le gradul de operaționalizare la nivel existențial și, implicit, al construcțiilor logico-lingvistice”* (p. 9). Partea I e titrată *”Bucuria de a gândi”*, o frumoasă chemare la lectură, autorul fiind convins

că textele lui Noica ”*sporesc cu fiecare lectură și interpretare*”, oferind lectorilor și textului un soi de bucurie de care e cuprinsă ”*devenirea întru ființă*”. Analizele încep cu *Mathesis universalis ca proiect hermeneutic* – o formă de bucurie simplă pentru că stimulează reflecția și starea despre ”*poetul adevărat este cel care devine la un moment dat Poezia*” (citată din *Scrisori despre logica lui Hermes* ale lui Noica). Extrapolând, împărtășim **bucuria de a gândi** împreună cu Noica.

Când pomenim de gândire, așteptăm deopotrivă reprezentarea acesteia, care înseamnă folosința cuvintelor. Nu-i așa ”*lumea a fost creată nu în timp, ci în timpul rostirii cuvintelor*”. E, susține Florea Lucaci, important **să gândim pe drum** (când lecturăm din Noica) și **la marginea drumului** (când reflectăm asupra textelor spre a le înțelege cum se cuvine). În justificările sale despre conceptele și structurile gospodăririi acestora, autorul aduce numeroase argumente din marii filosofi din Antichitate până la Kant și Hegel, folosindu-se de silogisme și de citări abundente din **filozofiile -”închideri ce se deschid”**. Iar acestea sunt (doar) cele concepute de Platon și Hegel.

Pe baza unor lecturi temeinice, adnotate și comparate, din operele lui Noica, folosind un limbaj coerent, clar și nesofisticat, Florea Lucaci limpezește întruchipările gândirii care s-au încrustat în sistemul filozofic și cultural al lui C. Noica. Explicațiile sunt coerente, comparațiile potrivite, argumentele convingătoare, astfel că un asemenea volum devine un excelent ghid în stimularea capacității de asimilare creatoare a concepției filosofice noiciene. Multe alte sugestii derivă din interpretării textului eseistic care îmbracă structura de gândire a lui Noica, iar încheiere cărții dispune de o atentă amprentă morală: ”*omul își confirmă prin calcul credința în ceea ce poate fi, regândindu-și drumul cu riscurile sale și cu rostul său în lume*” (p. 247).

Interesul celor doi foști colegi universitari, interesați de ”*devenirea întru ființă*” a lui Noica, filosof român reprezentativ și referențial, justifică și susține fără dubiu, preocuparea pentru a găsi, în literatura filosofică națională, loc pentru ”spațiul arădean”. Pe harta gândirii filosofice din țara noastră, există preocupări relevante pentru stimularea interpretărilor complexe ale ideilor speculative și reflexive. Ioan Biriș și Florea Lucaci sunt filosofi contemporani din sud-vestul spațiului românesc, afirmându-se în maniera, dimensiunea și spiritul gândirii naționale.

IOAN BIRIȘ, FILOSOFUL ARĂDEAN INAMOVIBIL

Cel mai viguros și vehement gânditor contemporan întrale filosofiei din spațiul arădean este **Ioan BIRIȘ**. Încurajat de succese în serie, de la traseul liceal de vârf până la exercițiul unei profesuri plină de intelectualitate asumată în filosofie (logică și sociologie), de la

șansele profesionale până la perfecționări în străinătate, având contactul cu importanți gânditori contemporani, de la ținuta sa, ușor epatantă și festivist colorată până la cultivarea exemplară a unui farmec personal, Ioan BIRIȘ avea suficiente motive de exprimare a încrederii în imaginea de sine. Aspirația spre glorie înseamnă admirație și deopotrivă invidie. Un bun prieten, G. N. Bebal, ins cu o diversificată cultură umanistă și o gândire antrenată, prin lecturi filosofice de calitate, reproșa că volumul *Filosofie românească în spațiul arădean* (coord. Ioan Biriș, Maria Sinaci), nu cuprinde ceea ce noi numim ”filosofi”, ci profesori de filosofie, că românilor, în scurta lor istorie națională, nu le-a ajuns timp așezat în bună cumpănire pentru a reflecta și nici a medita cât de cât temeinic la condiția umană și dimensionarea cunoașterii. Vasile Conta, Mihai Eminescu, Lucian Blaga, P. P. Negulescu și eventual C. Noica n-au reușit să contureze o literatură filosofică suficient de originală ca să aibă identitate. Ceilalți care s-au apropiat de structurile de gândire sistematică și de alcătuirea unui cadru hermeneutic le-au lipsit fie lecturi temeinice, fie timpul pentru ademeniri subtile de gândire, fie limbajul potrivit pentru organizarea discursului într-o coerență schematizată. În ceea ce privește locuirea în expresivizarea limbajului modern și contemporan al filosofiei, prin injectarea acestuia cu seruri preluate sau împrumutate de la psihologi, logicieni,

informaticieni, matematicieni etc. doar câțiva (Noica, Marga, Arman, Iuga, Biriș, Frunză) reușesc să treacă dincolo de granița profesoratului, spre a se detașa de descrieri / comentarii derivate din filosofii autentici, creatori de sistem după eșantionul de gânditori germani, francezi, americani, englezi etc. De altă parte, în volumul amintit mai sus, există destul de mulți ”filosofi”, alături cu superficialitate în cartea –dicționar, inclusiv Țichindeal și alții, care sunt rânduiți pentru activitatea lor în alte domenii, cum ar fi literatură (e cazul scriitorului Schwartz, al criticului Ilica, al pedagogului Popeangă ori a unor profesori de istorie, științe sociale). Inutil să combat o asemenea opinie.

Recurgem la wiki, în măsura în care putem să dăm crezare acestei surse. Născut în 14 oct 1948 (Nadăș, j. Arad), cu studii liceale la Arad și universitare de filosofie la UBB, Cluj-Napoca, șef de promoție, are mai multe stagii de documentare în străinătate, colaborează la reviste de specialitate, are o carieră universitară, preponderent banatică și obține conducere de doctorate în filosofie la UV Timișoara. Specializat postdoctoral la München, Praga, Padova, Dijon, decan, director de școală doctorală filosofică, a participat la Congrese mondiale de filosofie, câștigându-și autoritatea de a fi rânduit printre principalii profesori de filosofie din țară. De aceea este citat pentru lucrările sale în domeniul filosofiei analitice, logică și ontologie. A coagulat, în jurul său, un grup de licențiați în domeniu și a înființat, în Arad, **Societatea Arădeană de Filosofie**, sub egida căreia a coordonat (cu colaborarea Mariei Sinaci) un prim dicționar filosofic (*Filosofie românească în spațiul arădean*). Astfel, stabilește arhitectura celor care au predat filosofia în licee, au avut preocupări de interpretare a activității acestora, râvnind să alcătuiască o primă referință științifică a ceea ce înseamnă manifestare de gândire asupra cunoașterii omului și a lumii. Filosofia provincială e prea subțire, dacă nu are ecouri în cea națională și europeană. Întregul se obține din părți, dacă depășește semnificația acestora. Se află în lucru o altă carte despre **Raționaliști**, coordonată de Maria Oprea și Caius Cuțaru, sub atenta îndrumare a lui I. Biriș.

IOAN BIRIȘ, în *Testul Splengler (eseuri și portrete)* (2023), alcătuieste câteva portrete contemporane ale unor aspiranți la gloria filosofică: Ion Aluaș, Alexandru Boboc, Ion Ceapraz, Teodor Dima, Călina Mare și Achim Mihu, toți profesori universitari, scăldați în ideologia vremii lor. Chiar de-or fi avut ”*harul cugetării și contemplării*”, ei optează pentru eseu, după cum susține Ioan Biriș, citându-l pe A. Huxley, iar eseistica e un fel de ”oboseală a rațiunii”, ceea ce din punct de vedere al *gândirii pure* e ”*un soi de contracultură*”. După opinia autorului (I. Biriș), filosofia, în natura sa nedistorsionată, nu poate fi decât cugetare vizând ”*soluții raționale la problemele cunoașterii, căutare de răspunsuri la cele mai înălțătoare întrebări ale intelectului*”. Și totuși volumul – cu un titlu atât de ciudat și contorsionat, după cum

sunt și altele (*Totalitate, sistem, holon*, 1992, *Constantin Noica, Holomeria simbolică*, 2019 ori *Limbajul și crampele mintale*, 2021), autorul se lasă încântat de tehnica discursul structural și interpretativ, emițând opinii ce atrage interesul prin chiar titlu lor. Eseistica e gen de scriere dinamică, la care recurge adeseori graba timpului insuficient. Este cazul eseului "*Filosofia astăzi: despre crize, provocări, soluții*", care dă răspuns îndoileii prietenului meu, iritat de orgoliul profesorilor de filosofie de a se intitula *filosofi*, dar și de întrebarea ipotetică despre "*Ce este greșit în filosofia de azi?*". Răspunzând celor două provocări, se vor decela "*câmpurile problematice ale filosofiei contemporane*".

Întrucât ne aflăm cu considerațiile în stadiul de ipoteză, resimt nevoia de a oferi cititorului un răgaz de odihnă și de tragere a răsuflării, "întrând" în parcursul intelectual al lui Ioan Biriș de la *o ideologie* spre *știința filosofică* și *știința sociologică*, unde a obținut specializări înalte prin studii doctorale.

Personal, am scris câteva "eseuri" despre unele dintre cărțile lui Ioan Biriș. Este o personalitate dinamică, cu un discurs coerent, îmbrăcat într-un limbaj elevat și justificat de o logică impecabilă a rostirii. Conștient de o personalitate puternică, frecventează lecturi de calitate, pe care le distilează în concepte și structuri care, prezentate public, stârnesc admirație și încântare.

Să revenim, cu voia cititorului care a avut răbdarea lecturii de până acum, la întrebările rămase fără răspuns. Prima: *Filosofia astăzi: despre crize, provocări, soluții* (p. 166). Crizele "umanioarelor" și a filosofiei depind de "veniturile societății". "Criza filosofiei" se distinge de "criza instituțiilor filosofice" (ca o marginalizare a disciplinei *filosofie* în programele școlare și universitare). Astfel s-a ajuns la "o degradare drastică a condiției profesorului, iar societatea nu conștientizează nevoia de *filosofie*" (p. 172). Soluția ar fi schimbarea fundamentală a efectelor aplicative ale filosofiei și recâștigarea autorității și legitimității domeniului. *Ce este greșit în filosofia de azi?* (p. 231) Politicile educaționale actuale mizează pe indivizi "specializați" și mai puțin sau deloc pe indivizi "educați". De altă parte, filosofii ignoră noile provocări ale lumii reale, adică teoriile venite din bio-informatică, semantica web, inteligența artificială, terapii umane etc. Acestea ar condimenta domeniul filosofic de cunoaștere și i-ar anima semantizarea, irigându-i preocupările. Care sunt *Câmpurile problematice ale filosofiei contemporane* (p. 59)? Împărtășind punctele de vedere ale lui Andrei Marga, Ioan Biriș identifică următoarele "câmpuri problematice" specifice filosofiei actuale: "*problema comunicării, a finitudinii existenței umane, a intenționalității actelor de conștiință, a sistemelor de cunoștințe, a situării științei în poziție centrală și a "stilului" de filosofare*" (p. 61). Răspunsurile la întrebări sunt probleme reale,

care au nevoie de explicații și detalieri. Aș menționa că esențial este asumarea unui alt *stil de filosofare* decât cel clasic sau modern.

Despre unele volume ale lui Ioan Biriș, am publicat cronici de prezentare. Din toatele, a rezultat că lecturile sale cu conținut filosofic au fost distilate în interpretări riguroase, coerente, că textele biruie dificultățile de limbaj în care se zbate filosofia și logica științelor sociale, iar ”conceptele științei”, legile, principiile și explicațiile sunt considerate ”unități cognitive” conform triunghiului ”realitate – limbaj – gândire”. Conceptele științifice au generat teorii, pe baza investigației autorului pornind de la ipoteze originale. Are ca temei 200 de surse bibliografice, precum și 9 referințe sitografice.

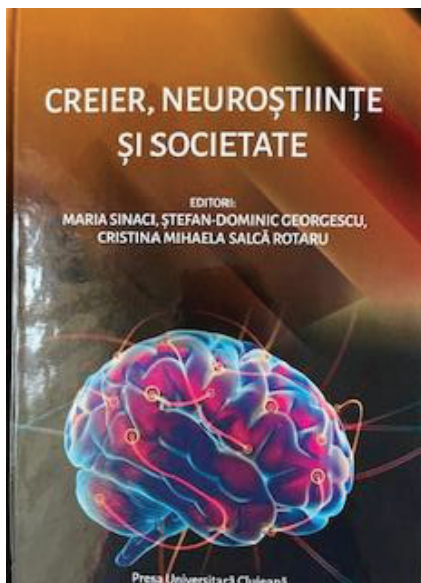
Eu cred că există cititori cărora acest articol le va deschide interesul pentru filosofie, un domeniu al cunoașterii dificil, dar capabil să rafineze inteligența și să mențină pasiunea pentru rânduirea cunoașterii în scheme de reprezentare și sugestii de dezvoltare intelectuală. Gândirea se antrenează pentru piscuri înalte prin antrenamente sistematice și coerente. Cărțile lui Ioan Biriș adaugă ”cugetării filosofice” un mod de interpretare, care – scuturat de ingredientele prea tari ale epatării – se rialiază trendului filosofiei contemporane europene.

Publicând ”*Filosofia lui Blaga*” (2024), Marta Petreu îl citează pe filosoful Leo Șestov, afirmând că ”*datoria filosofiei este aceea de a-l învăța pe om să trăiască în incertitudine*”.

Prin teoria minus-cunoașterii, L. Blaga a construit ”*o metafizică de poveste*”.

MARIA SINACI
(COORDONEAZĂ)
STUDII DESPRE NEUROȘTIINȚE

Volumul *Creier, Neuroștiințe și societate* (Presa Universitară Clujeană, 2024), coordonat de Maria SINACI (Universitatea Aurel Vlaicu din Arad), Ștefan-Dominic GEORGESCU (Institutul de filozofie și Psihologie "Constantin Rădulescu-Motru, Academia Română / Academia de Studii Economice din București) și Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU (Universitatea Transilvania din Brașov) are ca prefăcător pe conf. univ. dr. Dana RAD de la Universitatea Aurel Vlaicu din Arad. Este scris de universitari și are destinație universitară. Cuprinde studii riguroase, cu rezumate în engleză, cuvinte cheie, referințe critice și bibliografie amplă cu preferință

pentru surse provenite din literatura științifică englezească. Sunt sintetizate și comentate chestiuni legate de *creier și neuroștiințe*, un domeniu care a stârnit interesul deopotrivă al psihologilor, filosofilor, medicilor, biologilor, informaticienilor din principalele universități. Lectura identifică productivitatea prefixului *neuro*, care și-a extins uzanța în concepte ca *neurofilosofie*, *neurochimie*, *neurobiologie*, *neurologie*, *neurofeedback*, *neurotehnologie*, *neurodispozitive*, *neuroetică*, *neurocăști*, *neuromarketing*, *neurorăzboi*, *neurodrept*, *neurodrepturi*, *neuroanatomie*. (Conform cerințelor derivării cu prefixe, *neuro-* vine de la neuron – celulă a țesutului nervos din creier cu funcția comunicare –; așezarea înaintea substantivelor presupune aplicații neuronală în domeniu.)

Studiile cuprinse în volum au o tematică variată (eclectică), în această prezentare, voi ignora textele care mi se par de completare și de complezență, cum ar fi cele inspirate de "cum a revoluționat preotul Iosif Trifa comunicarea în mediu religios", "contextul pandemiei Covid-19", "diagnosticările economico-financiare la nivelul Ministerului Sănătății", chestiuni legate de "decizii economice", "sportul ca punte între neuroștiințe ..." și chiar despre "sertarele gândirii în *Concert de muzică de*

Bach de Hortensia Papadat Bengescu” . Textele menționate mai sus nu au decăt cusurul de a fi plasate într-un volum nepotrivit, deși sunt scrise corect și atractiv.

Apreciem câteva studii, care mențin interesul pentru creier și neuroștiințe, cum ar fi *Despre geneza neurofilosofiei* (Ioan Biriș), *Creierul, mintea, mintea extinsă* (Henrieta Șerban), *Bătălia pentru creier: promisiunile și provocările etice ale neurotehnologiei* (Maria Sinaci), despre *Podcast-urile românești* (Carmen Ungur Brehoi) ori *Fenomenele de cyberbulling și hate speech* (Simona Fer). La un loc, ideile volumului alimentează ceea ce prefațatoarea punctează despre ”explorarea conexiunilor dintre dimensiunile interioare ale individului și structurile sociale”. Relația dintre individ și societate funcționează fluctuant, posedată de conflicte interioare și constrângeri sociale, fragilizând ”integritatea morală” și afectând ”tensiunile interioare” și ”disfuncționalitățile” în promovarea ”binelui comun”. De aceea, cercetarea proceselor mentale cu sprijinul ”tehnologiilor emergente” oferă date și sugestii derivate din gestionarea socialului, a impactului neuroștiinței asupra ”integrității morale” în comportamentului uman.

Pluralizarea termenului din titlu (**neuroștiințe**) nu este (prea) inspirată. Apelăm la wiki, spre a preciza un punct de vedere: ”**Neuroștiința** (sau **neurobiologia**) este studiul științific al sistemului nervos. Este o știință multidisciplinară care combină fiziologie, anatomie, biologie moleculară, biologie de dezvoltare, citologie, știința calculatoarelor și modelarea matematică pentru a înțelege proprietățile fundamentale și emergente ale neuronilor și a circuitelor neuronale.” (accesat 14 nov. 2024). Mintea este o funcție a creierului, prin intermediul celulelor neuronice, fiind deopotrivă generatoare de ”cogniții și emoții”, răsturnând multe supoziții ale psihologiei tradiționale (universitarul F. Voiculescu, autorul unor volume despre resursele pedagogice, îmi sugerează: ”Conștiința rezultă din simbioza între creier și cultură, fiind dependentă de amândouă. Într-un fel, prin cultură, creierul se întâlnește cu el însuși, acum și peste timp. Luați-i creierului cultura și va deveni o masă de neuroni și conexiuni limitată la o funcție de adaptare biologică, neconștientă de ea însăși). Aproape 50 de personalități au dobândit Nobel-ul în domeniul fiziologiei, pornind de la analize ale funcționării relației dintre creier, minte, gândire, emoții, reprezentări, corp, învățare etc.

Întâiul studiu, semnat de universitarul timișorean (de origine arădeană) Ioan Biriș, se referă la ”geneza neurofilosofiei” prin explicarea neologismului ”*neurofilosofie*”. Având ca referință studii analitice, filosoful configurează următoarea definiție: ”*neurofilosofia* studiază fundamentele naturale, respectiv cunoștințele și faptele lumii viului care sunt invocate pentru a explica diferitele comportamente sau decizii, în virtutea tezei lui Selverston după care comportamentele sunt rezultatul

interacțiunii neuronilor cuprinși în rețele neuronale” (p. 17). Conștient că o asemenea dezvoltare semantică nu îndeplinește condițiile logice ale unei definiții, Biriș operează o rafinare a explicațiilor apelând la Patricia Smith Churchland, care dă termenului forma ”substantivală”. Numai că în explicațiile suplimentare este introdusă noțiunea de ”neuroștiințe”, această solicitând, la rândul ei, o explicare de concept. Ar însemna ”un domeniu de cunoaștere a modului în care creierul produce reprezentări” și determină comportamente, de ”înțelegere a mecanismelor neuronale” și ”a proceselor subiacente din complexul minte – creier” (p. 19). Adoptând, prin citare, concluziile cărții Patriciei S. Churchland (*Neurophilosophy. Toward a Unified Science of the Mind-Brain*, 1986), Biriș o citează: ”creierul meu și Eu sunt inseparabile. Eu sunt ceea ce sunt deoarece creierul meu este ceea ce este”. Prin urmare, mintea e proces și consecință a funcției a creierului. Ș.a.m.d. Foarte interesant este comentariul despre ”emergența misterioasă”, precum și despre atragerea ”fizicii cuantice” în explicarea dualismului minte – creier ca ”metaforă”. Studiul lui Biriș sintetizează noutățile despre creier și minte, în urma analizelor complexe ale neuroștiinței, cu menirea revitalizării filosofiei, creând o punte solidă de regenerare a teoriei cunoașterii.

Relația dintre creier – minte – conștiință – conștiință de sine – cogniție are ”o fascinație îndelungată”. Tot mai mulți psihologi, filosofi, fiziologi sunt preocupați de cercetarea legăturii duale (în ambele sensuri) dintre minte și creier, iar contemporaneitatea are deja preocupări pentru ”mintea extinsă” de tehnologia asociată (de. ex. iPhone). Computaționalitatea e o extensie a minții, un fel de ”memorie externă”, după opinia Henrietei ȘERBAN în *Creier, minte și minte extinsă* (p. 45). E de discutat cât de stabilă este o asemenea afirmație și câtă artificialitate cuprinde din punct de vedere al neuroștiinței. Inteligența artificială și robotica umană ameliorează o asemenea idee și posibil să genereze adausuri la completarea conceptului.

Recent dispărutul filosof american, Daniel Dennett, ”gânditor extrem de popular, chiar și înafara tărâmului iubitorilor de înțelepciune” devine subiect de comentariu pentru A. – D. STĂNCIULESCU, din perspectiva evoluționistă a conștiinței umane. Dennett încearcă, forțând vulnerabilitatea graniței, să adune sub aceeași cupolă ”filosofia și știința”, prin ”aplecarea sa intrigantă spre știință în detrimentul purei filosofării”, ceea ce irită un coleg (Dahlbom, 1998), cu preferință pentru neamestecul ”științei cu filosofia”. Dennett folosește evoluționismul (ca teorie științifică) pentru explicarea conștiinței umane, în sensul în care mintea (inocentă) a evoluat de la stadiu de a nu genera gândire spre ceea ce reprezintă ea astăzi. Ba mai mult, de la ”minți simple”, prin evoluție darvinistă, s-a ajuns la ”intelligența artificială”, ca perspectivă evoluționistă a minții. Unele idei ale filosofului american sunt

”ficționaliste”, iar asemenea imaginație ”deschide calea pentru un realism cerebral revitalizant, extrem de provocator, anunțând că urmează vremuri emoționante” (p. 65). Împărtășind fără rezerve teoria lui Dennett, Stănculescu își amplifică încântarea față de ”mâna călăuzitoare a unui meșter olar (a lui Dumnezeu, ca entitate superioară)”, precum și față de tipurile mentale în evoluția (selectivă a) minții umane: ființe darwiniene (”oportuniste, ingenioase, viclene”), ființe skineriene (macromolecule ce supraviețuiesc grație unor evenimente) și ființe popperiene (organisme deștepte). Inserția de metaforizare a lui D. Dennett ar fi avut nevoie de un comentariu, după cum merita o intervenție a celui care i-a studiat cu temeinicie cartea, despre afirmația ”Conștiința nu este un mister, ci un puzzle care e pe cale să se rezolve”. Bibliografia de susținere a studiului ar fi sprijinit-o pe autoare să clarifice stilul subtil și alegoric al textului despre minte și creier a lui D. Gennett.

Se poate accepta fără rezerve că există ”o bătălie pentru creier”. Maria SINACI identifică *provocările și promisiunile etice* ale neurotehnologiei. **Neurotehnologia** e acea componentă a minții extinse, printr-un dispozitiv electronic, ca un fel de proteză de sprijin, implanturi ori conexiuni computerizate, pentru stimularea funcțiilor și pentru monitorizarea activităților neuronale. Cercetările avansate pentru cunoașterea creierului uman au intrat în preocupările sistematice ale companiilor NeuroTech, determinând apariția ”neuroștiinței digitale”. Neurotehnologia, susține M. Sinaci, este domeniu al științei și ingineriei, care încearcă să integreze componentele tehnice cu sistemul nervos” (p. 216). Neurotehnologiile presupun ”conectarea creierului la computere sau alte dispozitive, care pot fi invazive (sub formă de electrozi implementați ori cipuri în creier) ori non-invazive (sub formă de dispozitive atașate, ex. casca). Ecuția presupune / vizează asigurarea ”unei simbioze între inteligența artificială și abilitățile cognitive umane” (p. 218). Utilizarea neurotehnologiilor are efecte benefice (inducerea stării de bine, îmbunătățirea funcțiilor creierului, reducerea stresul, însănătoșirea maladiile emoționale, aplicațiile medicale etc.). Folosirea acestora de către consumatori independenți creează îngrijorări periculoase, determinate de agresivitate și răspândirea de știri maladive. ”Citirea creierului altcuiva”, crearea de identități false, violarea intimității mentale, manipularea creierului altuia, răspândirea de spaima și confuzii conduc spre chestiuni de etică, de ”neurodrepturi” și de legalitate juridică. Complexitatea problemei determină necesitatea unei ”poliții” care să asigure derapajele etice. În studiul său, Sinaci folosește aproape 50 de referințe informaționale din literatura filosofiei eticii, preponderent în limba engleză. Sintetizarea acestora a generat un text coerent, logic, îndeplinind exigențele unui exemplu de studiu științific de înaltă calitate filosofică.

Alt studiu, derivate ca problematica neuroștiinței, prin valoarea sa de actualitate, se referă la **cyberbullying**, respectiv **hate speech** (Simona FER). **Cyberbullying** ("hărțuire cibernetică") este definită ca "postare electronică de mesaje răutăcioase despre o persoană, făcută sub anonim" (p. 253). Este o agresiune generatoare de disconfort, provocată de un agresor digital, cu "efect răvășitor", dezvoltând anxietate și depresie și chiar "comportamente suicidare". **Hate speech** este un discurs instigator la xenofobie, ură etnică sau rasială, imigranți ori discriminare medicală.

Chiar recent în campania electorală prezidențială românească, s-a pomenit de "*ferme de trol*", ca o modalitate de dezinformare, știri false, menite să discrediteze opoziția și să manipuleze electoratul. Totodată, opinia publică este atenționată asupra "noilor tipuri de escrocherii (prin intermediul mesageriilor)", folosind clone ale brandurilor, spre a afla date personale și bancare, fenomen ce a intrat în atenția națională a Securității Cibernetică în vederea furturilor din carduri bancare.

Mai sunt "câteva studii" care, din punctul meu de vedere, au nevoie de consistență și de alt registru de prezentare. Unele sunt simple "articole", îmbrăcate în ținută universitară, iar altele tratează chestiuni nerelevante și fără vreo legătură cu tematica volumului, deși epatează printr-o bibliografie seducătoare, ale cărei idei nu se regăsesc în conținutul textului. Destule (și suspecte) poartă autoriatul nediferențiat al mai multora, semn că unii sunt "atașați" din prietenie ori colegialitate. E ciudat și suspect ca un articol de cinci pagini să aibă mai mulți autori, după cum n-am înțeles obiceiul universitarilor de a deveni auxiliii la un articol fără consistență și fără mesaje originale.

Volumul **Creier, Neuroștiințe și societate** tratează, prin câteva studii, o problematică de actualitate și foarte productivă pentru continuarea cercetării acesteia. Tematica despre creier și neuroștiință e o sursă de cercetare înaltă din care nu pot absenta medici specializați în psihiatrie, în neurochirurgie, a căror expertiză este esențială pentru concluzii temeinice și sigure.

MIRCEA ELIADE

LICENȚA LUI ELIADE DESPRE *FILOSOFIA RENĂȘTERII*

La 20 de ani, în 1928, Mircea Eliade își susține teza de licență la Universitatea din București cu teza *Contribuții la filosofia Renașterii*, fiind evaluat cu "magna cum laudae". Comisia de atribuire a licenței în filoSofie a fost alcătuită din P. P. Negulescu (președinte), cu care a susținut în prealabil proba scrisă și orală la *Istoria filosofiei*, Constantin Rădulescu – Motru, membru, examinator la examenul oral și scris la *Logică* și Dimitrie Gusti, membru, examinator oral la *Estetică*. În timpul elaborării licenței, avea titlul provizoriu *Filosofia italiană de la Marsillio Ficini la Giordano Bruno*.

Manuscrisul tezei a fost identificat în Arhiva Facultății de litere și filosofie a Universității din București, de către Constantin Popescu – Cadem, care o publică în suplimentul nr. 1 al *Revistei de istorie și teorie literară*, în anul 1984, cu o prefață de Zoe Dumitrescu-Bușulenga. Textul prefațatoarei este un frumos eseu despre începuturile filosofice ale tânărului Mircea Eliade, studentul bucureștean în care creșteau mugurii celor peste 30 de cărți fundamentale, filosofie și proză, dintre care reținem: *Istoria Religiiilor*, *Isabel și apele diavolului*, *Maitreyi*, *Huliganii*, *Nuntă în cer*, *Noaptea de sânziene*, *19 trandafiri*, *Domnișoara Cristina*, *Șarpele*, *La țigănci*, *În curte la Dionis* etc. A fost nevoit, în 1945, să se expatrieze la Chicago, unde a decedat în 1986, după ce a predat mulți ani *Filosofia religiilor* la Universitatea americană.

Literatura sa are impregnat în texte nu doar subiecte exotice, ci și ample idei filosofice, iar această împletire a deschis căi de interpretare deopotrivă din partea literaților, cât și a filosofilor. Cititorii au regăsit în prozele sale satisfacții literare și inedite provocări de fantazare și imaginație tulburătoare.

Prefața doamnei Zoe Dumitrescu – Bușulenga, filolog, comparatist și filosof al culturii îndeamnă la o lectură repetată. Amintește că teza de doctorat despre *Filosofia indiană a lui Mircea Eliade* a fost publicată în RITL, ceea ce deschidea calea de cunoaștere a savantului și scriitorului și descoperirea valorilor literare și filosofice ale unui gânditor profund, original și surprinzător de proaspăt. A fost unul dintre marii orientaliști ai secolului. Începuturile sale stau sub interesul descoperirii Renașterii europene, prin contactul direct cu spiritul italian "a unui suflet tânăr, cu

mintea curioasă, neliniștită, doritor și nou la întâlnirea cu Italia.” Întrevedere studentului cu Giovanni Gentile, specialist italian al Renașterii, dar mai ales cu Giovanni Papini, un scriitor cu ”o stranie personalitate” a culturii florentine, enciclopedist, scriitor, filosof și jurnalist pamfletar a fost seducătoare. Romanele papiniene, *Un om sfârșit* și *Gog*, sunt împărtășiri ale unor confesiuni și experiențe tulburătoare din propria sa viață.

Citirea lucrării de licență a absolventului de 20 ani evidențiază precaritatea limbajului științific, superficialitatea documentării, dependența de sursele livrești, compensate de o îndrăzneală adolescentină în aspirația sa spre originalitate. Filosofia renașcentistă creștea din cea antică, pe terenul intelectual al unui Ev mediu saturat de agresivitatea teologiei și a autorității dogmaticii transcendente. Sursele cunoașterii se regăseau în cărțile creștine, în Biblie, iar Dumnezeu era considerată o realitate atotcuprinzătoare.

Începeau să mijească mugurii umanismului. Omul e ”măsura tuturor lucrurilor”. Mintea, gândirea, spiritul devin concurente ale inspirației divine, iar faptele rezultate din funcționarea acestora – eliberate de dependența totală față de cuvintele teologilor, inspirate de Biblie și de voința divină – confirmă capacitatea omului de ”renaștere”, de regândire a ecuației unei alte lumi: se publică scrieri inspirate de puterea intelectului uman (Petrarca, F. Bacon, Erasmus, Th. Morus, Machiavelli, Erasmus), se descoperă pământul și mările (C. Columb, Vasco da Gama), instrumentele științei dau certitudini de cunoaștere (tiparul, armele de foc, parașuta), artele plastice și arhitecturale accentuează frumusețea naturală și corporală a omului (Leonardo da Vinci, Michelangelo; Botticelli), teorii ale universului cosmic produc drame inchiziționale (G. Bruno, N. Copernic, Galilei), cuvintele Bibliei sunt contestate prin proteste publice (Luther, Calvin, Zwingli), scriitori descoperă alte forme literare (Shakespeare, Rabelais), iar gânditorii raționaliști (Descartes, Spinoza, Leibniz) justifică puterea minții umane de a modifica paradigma cunoașterea și rolul sufletului uman. Perioada Renașterii (1400 - 1600) a produs schimbări majore în cultură, tehnică, știință, mod de gândire, politică, artă și cunoaștere.

În fața unor asemenea realizări, care au schimbat fundamental paradigma Evului Mediu european, tânărul român de 20 de ani gândește alcătuirea lucrării sale de licență altfel decât ar fi făcut-o unul obișnuit. Mircea Eliade are cutezanța – încântând elita filosofilor români interbelici – de a identifica originile/ rădăcinile Renașterii, precum și punțile de trecere de la filosofia teologică la cea umanistă. Deși teza lui Eliade este considerată ”o eboșă” (schită, crochiu), fiind ”plină de tinerească jactanță” (înfumurare), după expresia prefațatoarei Bușulenga, ea cuprinde temeritatea unui spirit critic, având la bază năzuința spre originalitate și spre o analiză personală a spiritului renașcentist și a filosofiei raționaliste. În

manuscris, teza de licență avea 70 de pagini, trei capitole, note explicative prin citarea și comentarea unor texte de referință, preponderent italienească. Titlul capitolelor spun mai mult decât se speră într-o teză de licență: ***Umanismul, conciliile și venirea grecilor*** (I), ***Restaurarea și depășirea valorilor antice*** (II) și ***Renașterea filosofică în Spania*** (III). Filosofia Renașterii, susține Eliade, se esențializează prin ”pierderea raporturilor directe cu transcendentalul”, adică despărțirea și convertirea evlaviei teologice în conștiința liberă a omului. Aceasta a început de la Petrarca și s-a finit la Campanella și Luther, prin configurarea unei ”noi dogmatice”. Este vorba de ”exaltarea gloriei păgâne în locul smereniei evlavioase creștine” (p. 24). Sunt pași de dezvoltare a umanismului, prin erudiție literară, prin reprezentare artistico – plastică, prin științe (fizică, matematică, astronomie) și apoi prin sistematizare filosofică. Evoluția sistematică spre umanizare însemna îndepărtarea de dogmatismul teologic, fiind determinată, susține Eliade, de ”introducerea elenismului în Italia, venirea grecilor și conciliile” (p. 28). Mai ales **conciliile** (la acestea participau erudiți, ”capete cugetătoare și talentele cele mai de seamă”) stimulează ”o formidabilă efervescență, fie filosofică, fie teologică”. Unele dezbateri sunt polemici facile, purtate de dragul stilului și retoricii, alte sunt violente și triviale, dar și elegante improvizații. Sunt exerciții oneste de controverse, făcându-și loc tot mai mult dezbateri despre pasiunile și patimile omului, voluptatea simțurilor și desfătarea trupului, evanescența moralei creștine. Eliade citează pe Lorenzo Valla (n. 1407, erudit cu multe păcate, dar epicureu convins), autorul cărții ***De Voluptate*** (1431), din care selectează, pentru justificare: ”în dialectica voluptății, multe virtuți se pot reduce la desfătarea trupului”. A fost un afront împotriva religiei și a teologilor, deși ”mulți eclesiastici exaltau plăcerile”.

Instalarea umanismului în locul ipocriziei teologice a căpătat expresie în creațiile literaților și artiștilor. Profesorul academic din Roma, Pomponio Leto (1428 - 1498), scrie ***Vite dei Papi***, batjocorind viciile unui papă și ipocrizia clerului. Punerea la îndoială a corectitudinii comportamentelor practicanților și a teoretizatorilor dogmelor teologice a deschis uși pentru cutezanța ieșirii omului de sub autoritatea, aproape absolută a teologiei.

Renașterea avea nevoie de ”***Restaurarea și depășirea valorilor antice***”, cf. capitolul II al licenței lui Eliade. Omul va fi exaltat, în Italia, de Marsilio Ficino și Pico della Mirandola, despre care ”scriem una din paginile cele mai însuflețite și mai originale din istoria Renașterii” (p. 38). Ficino răstoarnă autoritatea scolastică și pune în loc libera cugetare și buna rațiune, devenind ”un superb exemplar al Renașterii erudite”. Raționalistii, ca excelența filosofică a Renașterii, au promovat spiritul științific, folosind cultura matematică, ca schelet pentru ordine. Ficino e ”un superb exemplar

al Renașterii erudite” (p. 39), dușman al ”autorității scolastice”, dar ”partizan al unei noi autorități”, după cum se exprimă Eliade. Opera lui Ficino, *Theologia Platonică*, nu cuprinde ”o dialectică originală”, întrucât ”elemente neoplatonice, augustinienne, mistico-creștine abundă”, ceea ce luminează o gândire duală: nu se rupe definitiv de dogmatică scolastică, ci o comprimă spre a face loc spiritului științific și umanist. Încă bântuie ocultismul, superstițiile, obscurantismul, ceea ce, susține tânărul licențiat, dovedește că ”tehnica își are obârșia în magie”, iar Ficino trece drept ”un platonician entuziast și idolatru”, recurgând la doctrina dublului adevăr, doar de teama inchiziției (cum s-a întâmplat cu Descartes și Spinoza, principalii filosofi al Raționalismului). Omagiul adus omului își face tot mai mult loc în modul de gândire, prin ”restaurarea” încrederii în puterile reale ale Omului: ”oamenii sunt născocitori ai nenumăratelor arte, pe care le îndeplinesc după bunul lor plac: lucru care își dobândește semnificația de la aceea că ei singuri exercită multe arte...” (M. Ficino). Artele sunt creații ale omului, nu sunt inspirații divine, ci alcătuite ”după bunul lor plac” și cu propria lor voință. Sunt citați Leonardo da Vinci și Pico della Mirandola, modele de ”exaltare a puterilor omului” (p. 42). În fine, Ficino a curățat ”sistemele filosofice și religioase precedente de zgura ignoranței și a le conduce la primordiala formă, la inițiala *unitate* (s. a.)”. Ficino anticipează ideea de număr, concept matematic, după care e rânduit ritmul universal al cosmosului într-o armonie cabalică. Omagiul adus omului e rostit cu o relevanță încântare: ”Magnum, o Asclepios, miracillum est homo”, întărită de ”homo est parvus mundus” (”omul este o lume mică”). Omul, extrage Eliade un citat, ”strânge și contopește spre integrarea substanței sale toate elementele întregii lumi”. Spunea presocraticul Protagoras (n. 486 î.Hr.) că „*Omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor care există precum există și a celor care nu există precum nu există*”, iar recuperarea de către renașcențiști a acestui dicton cu semnificația sa ”eretică” confirmă ”restaurarea” valorilor antice și începutul detașării de obscurantismul teologic. Eliade aduce argumente pentru ideea aspirației omului spre libertate și autoritate prin comentarii despre Pomponazzi, Galilei, Campanella, Manetti, Bacon etc.

Ultimul capitol al tezei de licență este intitulat *Renașterea filosofică în Spania* și lasă impresia unei completări cantitative spre a realiza cerințele impuse de facultate privind numărul minim de pagini. Tânărul licențiat se simte mult mai lejer în analiza gândirii filosofice renașcentiste spaniole. Această, susține Eliade, n-a avut opreliști de exprimare, iar filosofii europeni au ignorat-o, socotind mișcarea raționalistă ”prea italiană și prea engleză”. Filosofia spaniolă a manifestat o pasiune, aproape pătimașă, pentru ”conciliația între Platon și Aristot” (p. 57), având caracter ”armonizator”. După vehementa îndrăzneală a promovării celor doi mari ”frunțași” filosofi greci în detrimentul interesului pentru influențele filosofilor arabi, averoiști, cu textele lor ”barbare”. mișcarea renașcentistă spaniolă se alătură spiritului

raționalist și împărtășirii teoriei carteziene a dualității corp – suflet a omului. Consideră Eliade că Spania a avut câțiva precursori ai lui Descartes, menționând pe Vives, Sanchez, Pedro de Valencia, dar și Raymund de Sabunde ori Benito Pererio. Filosofia spaniolă este dominată de Luis Vives, gânditor cu ”o operă imensă și enciclopedică”. Vives acordă valoare minții, dar și senzațiilor, mijloace de intermediere a experiențelor umane: ”noi avem cunoașterea și judecata sentimentelor, fanteziei și a minții” (trad. din latină, p. 69.). E ciudat că Eliade nu pomeniște deloc numele lui Spinoza, deși evreul avea origini iberice. Alt spaniol, medic stabilit în Franța, Francisco Sanchez, devine înfocat adept al lui Descartes, părintele raționalismului filosofic european. Iată cum încheie Sanchez un text de-al său: ”Menirea Renașterii era să pogoare adevărul din cer în natură și din natură în mintea omului”. Ne regăsim prin aceste considerente în inima raționalismului filosofic.

Cu toată înșiruirea și comentarea unor personalități ale gândirii spaniole, ”aceasta nu a fecundat și nu s-a dezvoltat” (p. 77), deși s-a manifestat ”ca o efervescență spirituală cu germeni prețioși, lansând cele dintâi intuiții ale metodei și valorilor moderne” (p. 77).

Vom puncta câteva concluzii, vizavi de teza de licență a absolventului Mircea Eliade, care, la 20 de ani, se încumetă să filosofeze în jurul unei teme dificile, într-un mod original, deși avea de elaborat un text cu miză administrativă. Remarcăm siguranța limbajului științific, precum și cultura filosofică. Pomenirea atâtor nume și opere, capacitatea de analiză, sinteză și comparație, fidelitatea față de ideile ce urmează a fi justificate, utilizarea ”scrierii academice” etc. confirmă vocația lui Eliade pentru cunoașterea înaltă și aspirația de a deveni un autentic filosof, cu aplecare spre literatură. Prefațatoarea Zoe Dumitrescu – Bușulenga scrie generos despre ”experiența estetică maturizată” a lui Eliade, asemuind-o unei scurte cufundări de scafandru curios, în apele adânci ale culturii europene înainte de orientarea sa spre spiritualitățile altor continente, ale altor puncte cardinale”. La marginea adolescenței, Mircea Eliade dovedește înzestrări de filosof matur, afirmându-se ca o certitudine în cercul gânditorilor de idei înalte.

GÂNDIREA PEDAGOGICĂ SURSĂ DE MISTIFICARE ȘTIINȚIFICĂ

În cartea mea intitulată *O istorie a gândirii pedagogice* (2010), am prezentat, sub formă de medalioane și idei generatoare de gândire pedagogică, evoluția și teoria educației de la origini până în actualitate, considerând că educația constituie ”o acțiune umanizatoare” de formare și dezvoltare a omului. Am constatat că între cei pomeniți se află personalități care se regăsesc deopotrivă în filosofie, că multe dintre problemele celor două domenii ale cunoașterii sunt comune și au fost tratate deopotrivă de filosofi și pedagogi. Știu totodată că pedagogia ca știință s-a desprins din filosofie și că doctrinele pedagogice au luat o cale spre independență încă de la Comenius, J. Locke, J. J. Rousseau, J. Pestalozzi, Im. Kant, Herbart, Froebel, Tolstoi și W. James. Mai apoi, o seamă de personalități sunt revendicate deopotrivă de pedagogi și filosofi: Levin, Moreno, Parson (filosofia/ pedagogia socială), Piaget, Maslow, Vâgotsky, C. Rogers, Bandura, Goleman, Gardner (filosofia/ pedagogia psihologică), iar în gândirea românească amintim pe Narly, G. Antonescu, O. Ghibu, Bârsănescu, Cucoș, Voiculescu, Macavei etc. Iau exemplul lui Im. Kant, care, pe lângă *Criticile sale* ..., a scris *Tratat de pedagogie* (1868).

Lansez un îndemn la reflecție asupra unor probleme filosofice și didactice, persistente în sistemul educațional actual din țara noastră. De ce m-ați crede? Am organizat învățarea (am predat) în școli primare, gimnaziale, liceale și universitare. Am fost director școlar, inclusiv la Liceul pedagogic, decan de facultate de științe ale educației, am scris vreo 20 de cărți despre învățare, educație și am efectuat numeroase vizite în comisii ARACIS, pentru acreditarea programelor de studii universitare. Detașat acum de activitățile didactice curente, îmi permit să emit reflecții care să sugereze o schimbare în bine a stării educației, a pedagogiei, ca știință a educației, și a didacticii, ca aplicație metodică a demersurilor teoretice ale acesteia. Opiniile derivă din observarea activităților școlare, din comportamentul unor cadre didactice, din calitatea îndoielnică a unui eșantion tot mai extins de absolvenți ai învățământului general și din configurația societății românești, ”educate” pe baza unor legi vulnerabile ale educației naționale. Voi comenta doar câteva neajunsuri, unele fiind detaliate în recentul meu volum, intitulat *Derapaje în educația românească*, apărut la Editura Ideea europeană, în anul 2022.

a. Prima chestiune se referă la *legitimitatea terminologiei pedagogice*, atât de afectată de invazia unor semnificații ale conceptelor, fără ca pedagogii (ca teoreticieni ai științei educației) să ia suficientă și fermă atitudine. Protejarea conceptualizării într-un domeniu științific constituie un temei de stabilitate și "zid de apărare" împotriva altor științe de vecinătate ("de frontieră"). În cazul nostru, domeniul pedagogiei, ca știință recunoscută a educației, este asaltată de alte științe, care se revendică "ale educației", și care împing granițele epistemice și conceptuale peste atitudinea pertinentă a unui vecin mult prea constrâns de nevoia soluțiilor. Pedagogia nu s-a știut apăra, iar unii pedagogi (ajunși conducători de doctorate, fără ca ei să fi dobândit suficientă știință de a scrie!) chiar justifică pălăria numită "științele educației" sub care se cuibăresc psihologi, sociologi, antropologi, defectologi, educologi, filosofi, înghesuindu-i "pe cei de acasă", prin răsfirarea coatelor, într-un cotlon întunecat. Tot mai mulți "prieteni ai științei educației" devin interesați de învățare, erijându-se în salvatori și participând la îmbrăcarea câte unui petic din haina atât de largă și generoasă, numită "*științe*" ale educației. Desigur, "vecinii" trebuie să se ajute, să se împrumute, cu o idee, cu un cuvânt, un concept, o noțiune ori o teorie. Dar de la un sprijin științific de bună vecinătate (care poate fi numit interdisciplinar) s-a ajuns la imperializarea atitudinii și delegitimarea pedagogiei ca știință principală, fundamentală și responsabilă a educației. Confuzia de termeni solicită pedagogilor (adică a celor peste 400 de profesori cu doctoratul în științele educației, precum și a multor habilitați să gestioneze doctoranzii tot mai numeroși!) clarificări și legitimări conceptuale, cum ar fi cazul unor noțiuni (*curriculum, scenariu, management, rol, ergonomie, activități integrate, competențe generative, evaluarea randamentului, tehnologie didactică* ș.a.).

b. Pedagogii contemporani nu au sentimentul unei *comunități științifice coerente*, ar fi o altă opinie. Nici nu există o instanță, de tip asociativ, care să pondereze excesele ori să încurajeze valorile. Asociația Academică a Pedagogilor ori Asociația Pedagogilor Creștini au fost înființate recent atrăgând atenția asupra inactivității bătrânei Asociații a Pedagogilor. Critica analitică ori sintetică este inexistentă, chiar și pentru că nu există o presă pedagogică de opinie (un fel de arbitru, care să dispună - și să impună - de criterii valorice). Astfel că apar volume cu același titlu semnate de autori diferiți, nu sunt analizate ideile comune sau compilate ale acestora, nu sunt inventariate sugestiile pozitive, nu sunt comparate textele volumelor pentru ponderarea plagiatelor parțiale din literatura pedagogică națională sau internațională.

În comunitatea pedagogilor români, nu există elemente care să le întrețină o dezirabilă rigoare științifică. Oricine poate scrie orice, ideile, impresiile, opiniile, dacă există sau sunt preluate, trec cu nonșalanță în "criteriile de promovare", cumulara punctajelor ISI, cu factor de impact și de "îmbogățire a rafturilor – rândul doi - bibliotecilor personale" etc. Plagiarea e o seducție, la care unii nici nu pot rezista.

c. Următoarea reflecție ține de comportamentul *obedient* (executant) *al cadrelor didactice*. Serviciile profesorului țin de îndeplinirea - în cadrul unui proces coerent, sistematic și colectiv - a unor atribuții stabilite prin programe curriculare, supravegheate de Inspectoratele școlare. Caracterul birocratic (justificativ al activității) își pune amprenta asupra activității didactice. Recomandările metodologice, cele de adoptarea unor strategii (de regulă transmise prin scrisori metodice din partea ministerului sau inspectoratelor) etc., deci *recomandările devin dispoziții*. Dacă acestea se referă la activități integrate, organizăm activitățile în formulă integrată (confundată cu interdisciplinaritatea), deși programele școlare sunt elaborate pe discipline de învățământ. Dacă se recomandă înlocuirea obiectivelor educaționale cu competențe transversale, desfășurăm "activități centrate pe competențe". Dacă recomandarea decidenților se focalizează pe "tehnici ale gândirii critice", cine nu se adaptează devine conservator, retrograd. Câtă independență mai poate afișa profesorul, presat de "recomandări" pentru îndeplinirea unei programe școlare incoerente, față de care elevii înșiși au blocaje motivaționale? Câtă suspiciune mai poate suporta profesorul sub presiunea neparcurgerii programei, a întârzierii utilizării metodelor activ-participative, a rezultatelor neconforme cu conținutul subiectelor elaborate într-un birou de pe strada Berthelot, a evitării (din diferite motive) tehnicilor informaționale, a manualelor neinspirate, a "camerelor de supraveghere a supravegheților" la examene, a asistențelor de control, a formalismului gradelor didactice, a necunoașterii literaturii de specialitate etc. De altă parte, sub presiunea uimirii în fața ținutei unor cadre didactice în exercițiul didactic, îmi las amintirea spre sfaturile profesorului Vasile Popeangă: "În fața elevilor, sunteți exemple în toate cele ce le faceți și cum arătați. Ținuta voastră în fața clasei e cea duminicală, îngrijită și curată, cu pantofi lustruiți și cămașa călcată, cu frizura/ coafură decentă și aranjată, manifestând o gestică potrivită, o mimică semnificativă și o atitudine paternalistă față de elevii clasei. Fiți obiectivi și corecți în apreciere și lăsați impresia că sunteți cei mai valoroși și mai bine pregătiți în ceea ce spuneți, ceea ce faceți și demni în toate faptele voastre !".

d. *Formarea inițială* pentru exercițiul profesoral este consecința unui "master didactic" de doi ani, program de studii universitare care "vizează

în mod integrat cele trei componente esențiale ale profesionalizării pentru cariera didactică: pregătire avansată psihopedagogică, didactică și de specialitate”. Standardele ARACIS sunt alcătuite astfel, încât să asigure școlilor și universităților profesori cu o demnă, decentă și onorabilă expertiză didactică (cu toate că din setul de însușiri asigurate de masterul didactic lipsește dimensiunea sociologică, după cum aspectele psihologice sunt abundente și multe nerelevante). În procedura de formare inițială (și continuă) prin masterul didactic (înlocuitor al ”modulului pedagogic), se manifestă alte derapaje. Aplicarea tipologiei disciplinelor (obligatorii și opționale) are aceeași configurație (dar într-o formulare mai sofisticată) ca la programul de licență, fiind operaționalizată de aceiași profesori cu aceleași conținuturi de curs, cu aceeași superficialitate în participarea la practica pedagogică. Denumirea disciplinelor din *Planul de învățământ* au nevoie de traducător: *Medii virtuale de învățare și RED (resurse educaționale deschise), Abilități de formare, coaching și mentorat*. Mai mult, mulți universitari cu atribuții de formare inițială nu au nici un fel de experiență didactică în preuniversitar (denumire discriminatorie pentru școală). Propuneam cândva ca formarea profesorilor să se asigure prin facultăți pedagogice, iar specializarea să se dobândească prin masterat în domeniu. Exemplu: profesorul de istorie să fie licențiat în științele educației și cu masterat în istorie. El nu s-ar da istoric, ca acum, ci profesor de istorie. Etc.

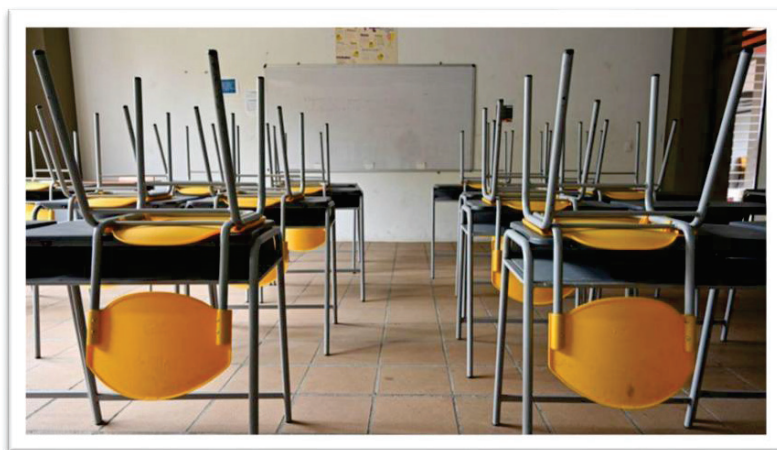
e. În fine, dragi profesori, mai vin universitarii cu *teorii educaționale*, cu *pedanterii pedagogice* și cu *mofturi didactice*, propunându-vă ”o pedagogie modernă”, irigată de ”competențe transversale și metacognitive”, ”perspective integrate”, *E-Learning, Web-based learning și Blended learning* sau ”o didactică postmodernă” cu *aplicații ale neuroștiințelor cognitive în învățare*, care preia idei și texte eterogene, spre a vă ”perfecționa” în devenirea profesională și în ”cariera” didactică. În plus, ”Echipa academică din universitate” vă va învăța ”*competențe solide de cercetare aplicată*”. Îi credeți pe cuvânt, deși știți că în grădinițe ori școli veți regăsiți o altă realitate. Toate teoriile ori doctrinele devin doar eventuale resurse ”bibliografice” în fața unor scenarii, folosibile doar la sesiuni metodice de comunicări pentru punctaj de promovare ori la inspecțiile de grade didactice spre a convinge asistența de modernitatea discursului vostru elevat.

Remanierile de atitudine didactică și restructurările sunt sprijinite de singurul element uman care nu costă: *iubirea* (ca element al vocației). Dacă iubești elevul, studentul, ai toate argumentele să fii un profesor de vocație. Satisfacțiile tale sunt temeiuri pentru prestații didactice de calitate, încărcate deplin cu

valoare. Dar cum poți să te dedici în totalitate vocației didactice, dacă profesorii (lectori, conferențieri, habilitați) au deopotrivă alte joburi, au norme suplimentare, proiecte de cercetare, activități conexe, care consumă din timpul pentru lecturi, pregătirea activităților de a doua zi? Calitatea de a fi profesor înseamnă permanentă lectură, reflecție, cercetare, pregătire zilnică pentru întâlnirea cu elevii și studenții. Gândul la alte cele nu se potrivește nici cu grija pentru a furniza elevilor/ studenților un exemplu de intelectualitate și nici cu vocația de a fi ”părintele” didactic al acestora.

Concluzia acestui eseu converge spre ideea că numai dacă iubești cu devotament ceea ce faci vei fi răsplătit cu iubire și vei fi prețuit de elevi/ studenți. Eu sper ca lectura onestă sugerează argumente pentru reflecțiile proprii ale profesorilor și ale decidenților pentru a contribui efectiv la o veritabilă **”Românie educată”**.

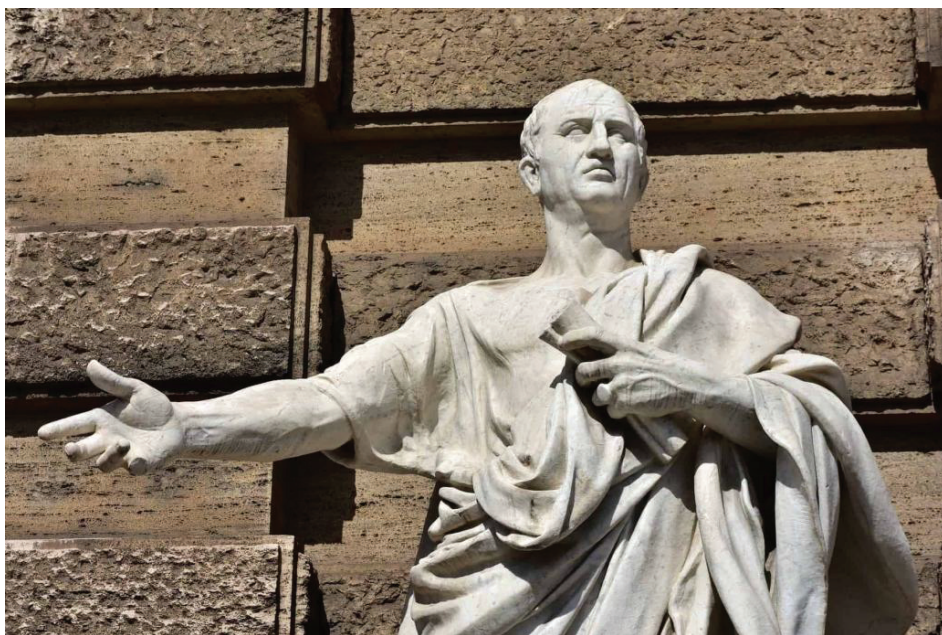
Ca să nu mai spun și de noi, care ne numim filosofi, deși suntem doar profesori care organizăm învățarea și prea puțini creatori de gândire filosofică. Diferența dintre filosoful ca om de știință și filosoful care descifrează pentru elevi/ studenți o programă școlară/ un curriculum universitar e o altă chestiune ce are drept la discernământ.

DISCURS ȘI ORATORIE

DESPRE NECESITATEA UNEI ALTE ORDINI ESTETICE

A trecut destulă vreme de când a dispărut *discursul elevat*. Retorica elegantă este sfidată, iar sfidarea retoricii, după cum spune E. Simion dovedește absența ambiției spirituale. Limbajul duminical și expresiv, care împachetează reflecții, filosofii, idei, este înlocuit de vorbirea simplistă, adeseori fără conținut și fără veridicitate. Deh, societatea poate trăi fără elevație în gândire, iar traiul îi este chiar mai puțin tulburat.

1. În ceea ce privește scrierea, cărțile răsar duium în ceea mai liniștită inocență, oricine se (poate) crede creator, copiind idei și texte, descriindu-și viața, blagoslovind expediente ori bolborosind versuri fără gramaticalitate și semnificație. Fel de fel de publicații provinciale găzduiesc texte ale unor iluștri necunoscuți, fără talent ori virtuți creatoare. Mulți bat la geamurile vreunei publicații obscure ori a unei ligi de (pseudo)scriitori, poate chiar risipind tupeul pentru uniunea scriitoricească profesionistă spre a li se deschide calea spre cartea de vizită cu

cuvântul *scriitor*. Slavici îi numea pe aceștia ”scrietori”, un fel de negustori de tarabă, a căror perversiune intelectuală rătăcește în divagații și derapaje literare.

2. În fața microfonului, nu se cotlonesc idei înalte, generoase, despre problemelor destinului, științei, raționalității, democrației, libertății, credinței. Conviețuim într-o epocă în care logoreea zăbovește prea des la marginea curajului. Nu avem o intelectualitate seducătoare, pentru că nu există universitari influenți și nici retorici de măreție semantică. Discursul dezamăgitor și neizbutit izvorăște dintr-o îndelungată zumzăială academică, de unde s-au scurs cohorte de licențiați, masteranzi, doctori în științe, înși placizi și incapabili de a creiona idei proiective și nici discursuri înălțătoare. Contemporaneitatea nu evoluează într-un proiect coerent, ci prin mecanisme de supraviețuire ori prin gesturi politice aventuroase, specifice unor decidenți trufași. La televiziuni, se perindă aceiași politicieni indigești, infatuați, plictisiți de preaplinul limbajului lor insipid și amăgitor. Desigur că zapping-ul (schimbarea posturilor cu telecomanda) permite scanarea rapidă a problematicilor zilnice, anunțate pe burtiera ecranului în cele mai spectaculoase sintagme ademenitoare (ex. *Răzbunarea franțuzoaicei, pe cine a turnat primăria* etc.). *Ecranul la purtător* prezintă concomitența derulării evenimentelor, iar apetența către frugalitate încurajează ”omul recent” să alimenteze curiozitatea prin culoare, muzică, dinamism, sub blândă teroarea a „bombardamentelor” informaționale, chiar dacă se intersectează cu *fake news*.

3. Schemele stabile ale progresului se deconstruiesc prin întreținerea incertitudinii și relativizarea valorilor umaniste, atitudine mult mai confortabilă decât gravitatea dezamăgirii. Lipsesc idei, gesturi înălțătoare și fapte c eating minunăția. Arta însăși – ca fenomen de creație și expresie a elitismului – se deșiră în vulgaritate. Produsele artistice sunt ex-puse în stradă, se dizolvă în mass-media, etichetează cutii de chibrituri, se amestecă și coabitează generos cu anonimatul. Arta s-a des-nobilat (dar s-a umanizat!), permițând exprimarea slăbiciunilor prin amestecul de kitsch-uri și pastişă. Ea se consumă, dar nu se mai degustă, asemeni unui vin pregătit ”pour les connesurs”. Arta plastică, la fel ca și scrierea, și-a vulgarizat aparițiile, iar provincializarea acesteia argumentează derizoriul și amatorismul îmbrăcat în haina orgoliului neponderat. Se caută pe sine.

4. Generația actuală¹² se complăce într-un climat de incultură și obscenitate.

¹² Folosim conceptul de *generație* cu alt înțeles decât cel determinat de vârstă. *Generația contemporană* se referă la configurația spirituală a epocii actuale și nu are de-a face cu mentalitatea tinereții, ci cu calitatea relației estetice dintre cultura eșantionului de populație în raport cu ideea de creație.

Eminescu ironiza "mintea scurtă" a celor care merg la Paris spre a învăța "cum se leagă nodul la cravată". Insul se consumă în libertăți verbale, comportamentale, atitudinale și volitive, specifice ambianței cotidiene și, deci, nefasonată de vreo grijă morală. S-a integrat spațiului public virtual și stradal, ducându-și fără regret singurătatea între cei mulți, subțire școliți. Autostrada informațională este dinamică, atractivă, vie, colorată, dar superficială și dezordonată. *O provocare a efemerității* este întreținută de show-urile televizate, cu un amalgam de improvizații, decoruri intens colorate, fese și piepturi dezgolite, cu manele și „vipuri” îndoienice etc. În tot acest mixaj de sunet și lumină, apar actori de teatre selecte, dansatoare de cabaret, scriitori de succes ori plagiatori, cântăreți de serenade și rostitori de manele, politicieni agramați și sportivi de performanță. Seriozitatea pare abandonată în favoarea *bunei dispoziții*, întreaga facilitate derulându-se cu cea mai insensibilă *inocență intelectuală*. Trecerea, prin butonare, de pe un canal tv pe altul, „surfing-ul cultural”, seriarele, brief-urile informaționale se alătură spectacolului oferit de facebook, un imens și fascinant univers al lumii virtuale, dar vii, dinamice și atrăgătoare. Este clar vorba de un nou tip de civilitate, de o lume în care se poate trăi cu adjuvante, cu imitații, în mijlocul "satului global" excitat de știri calde, muzică și evenimente proaspete și neapărat șocante. Fruntea nebrăzdată de vreo cută nu-și agonisește suficient timp de reflecții și meditații intelectuale. Mintea se lasă ademenită de spectacolul emoțional.

5. Suntem *efemerizi*. Omul grăbit nu mai lecturează temeinic despre ceea ce a fost, nu trage prea mult cu ochiul la istorie, ci se privește pe sine, un fel de selfi multiplicat. Nici timp nu mai are pentru proiecții de viitor, pentru că timpul nu mai are trei dimensiuni. Există doar vremea unui prezent, ce include doar cioburi de clipe grăbite. Sintagma "*libertate culturală*" (un fel de *cancel culture*) nu caută vreo justificare metafizică, producând o evidentă ruptură între cultura elitistă și capacitatea majorității de a-i înțelege semnificațiile. Indivizi cu brumă culturală devin autori de cărți, politicieni iluștri, plagiatori universitari ori decidenți parveniți. Sunt un fel de "ciocoi noi", obsedați de sclavia banului, singura măsură a calității vieții. Confundându-se cu falsa amăgeală, Cultura a coborât în mulțimea isterizată și deplin dezinhăbată. În piețe și parcuri, pe site-uri și prin „*autostrada informațională*”, indivizii mimează creația, plagiază, cântă, dansează, improvizează, comunică la distanță cu necunoscuți, ignorând aproape toate canoanele etice și estetice. „Valorile” moderne au fost sparte și date spre consum mulțimii, obsedată de o glorie facilă și profitabilă. Vorbele frumoase și noblețea modelelor își diluează efectele în furnicarul vânzolit al vieții publice. Isterizată, aceasta își devorează cu entuziasm idolii, imaginea acestora se voalează în fărâme și se risipește în alcătuiți fără noimă. Colajul, glumițele, bășcălia, parodia culturală sunt numite "manifestări artistice". Totul pare băcălie, important e să stimuleze buna dispoziție. Nu e nimic frustrant în această, dar oamenii mai au nevoie, măcar din când în când, de

reflecții, gânduri serioase și meditații subtile. Nici o instanță estetică nu mai colorează această mentalitate, niciun intelectual autentic nu afișează vocația revoltei, niciun gânditor nu caută răspunsuri mature. Se abandonează rigoarea, rușinea, ordinea, lăsând loc imposturii epidermice și superficialității. Violarea – sau oricum nerespectarea – convențiilor morale, retorice, gramaticale, educaționale nu se exercită ca o revoltă a nemulțumirii, ci ca o voință asumată de incertitudine și haos. În grămadă, individul se simte bine, putând fi deopotrivă solitar și solidar, exploziv și liniștit, interiorizat sau ironic, prost sau deștept. Acolo își ascunde cu infidelă perfidie defectele – pentru că, oricum, nimănui nu-i pasă de ele – și tot acolo poate exploda în gesturi de creativitate vulgară. E un joc înșelător al oglinzilor în care insul se manifestă asemeni unui punctișor în mulțimea intoxicată psihic de seducții și extazie. Nu există restricții, nici etice, nici estetice, nici științifice.

6. *Cât timp se va putea supraviețui fără idealuri înalte, fără valori mărețe, fără cultură elevată, fără modele virtuozice? În lipsa năzuinței spre valori (și modele) universale, lumile actuale se privesc în oglinzi retrovizoare, seduse de narcisism. Un fel de selfie postat zilnic pe facebook, în care imaginea maschează o minte vidată de idei mărețe. Figurile de ceară, personajele de tip manolean, aflate într-o lungă convalescență, indică mai degrabă o **eroare de autopercepție**.*

Concluzie: Societatea umană, ca și natura, are capacitatea de a se autoregla funcțional și de a se echilibra structural, intrând în propria **devenire naturală**. Avem nevoie de narațiuni înălțătoare și de genii inspirate de speranța unei **noi ordini în condiția umană**. Calitatea vieții va recaligrafia mirajul superficialității, iar spiritualitatea derivată va pune întrebări incomode/ neliniștitoare și va găsi răspunsuri pozitive la ineditele probleme ale existenței. Năzuim spre aura speranței clipelor maturizării. Mă încurajez prin apelarea la suficientă răbdare pentru o nouă ordine în mentalitate. Refuz să accept instalarea deplină a haosului moral, recunoscând deschis posibilitatea de a greși în reflecția noastră despre lumea de astăzi, brăzdată de amenințări și de aversiuni apocaliptice.

ARAD

FOSTUL FRUMOS ORAȘ DE PE MUREȘ

ARAD, frumosul oraș de pe Mureș, râul care-l cuprinde cu o generoasă buclă în formă de omega, dispune încă de numeroase oportunități estetice, care l-ar face atractiv și mai turistic. Ne plângem că Arad este un sat mai mare ("capitală de județ"), că nu prea ai ce face în timpul liber, că nu se întâmplă mai nimic sau foarte rar în vreun weekend, că Primăria nu are bani pentru așa ceva, că nu există proiecte, că dacă se face ceva, estetizarea n-are noimă (vezi și fiarele ruginite care simulează omagiu unirii) etc.

Arădenii așteaptă de un sfert de veac împlinirea promisiunilor (electorale) ca Cetatea să devină un PUB cultural și să fie un loc al cetățenilor, după cum Mureș să fie un loc de agrement, iar Domeniul Ceala să fie convertit într-o frumoasă Grădină zoologică ori să adăpostească un Muzeu etnografic. Iată, am numit doar trei

oportunități ale urbei noastre pentru a fi estetizată, convertite în oferte de cultură ale autorităților: Cetatea Arad, Mureșul/ malurile râului și Domeniul – Pădurea Ceala.

Să luăm bunăoară *Malurile Mureșului*. Nu mă refer la locurile care au fost scoase din sălbăticie și tufăreală, cum ar fi Frumosul Parc pentru copii (recent devenit spațiu de agrement și de joacă în zona Micălaca), Parcul Europa, Terenurile de tenis, Ștrandul, Parcul Chinologic. Cele pomenite mai sus și altele sunt realizări în folosul arădenilor și pot fi trecute la faptele BUNE ale Primăriei. Exisă încă

numeroase oportunități care ar face din Malurile Mureș spații pentru agrement și pentru a deveni utilități publice.

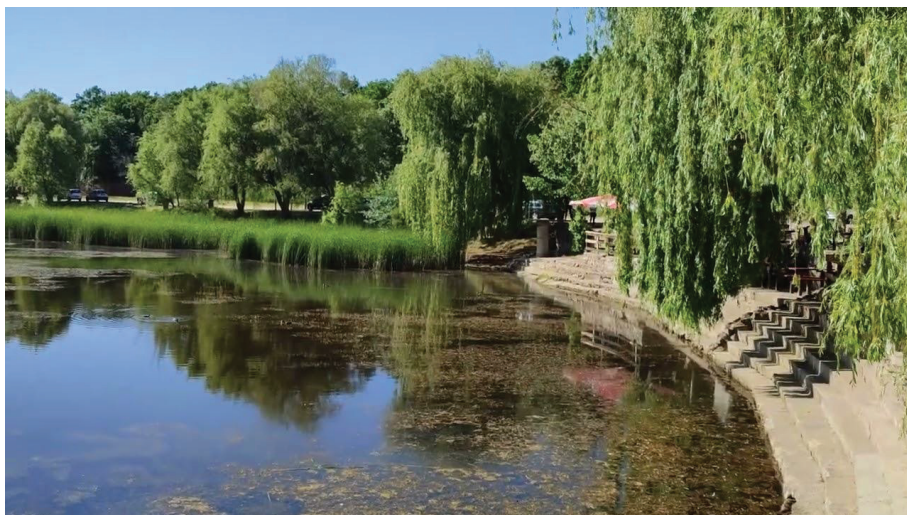
Între cele două poduri (Decebal și Traian), pe stânga râului Mureș, se regăsește ruina unei foste baze sportive (fosta "Abed"), năpădită de bălării, cu construcții abandonate, cu niște terenuri sportive (tenis, fotbal, volei) improvizate, loc de depozitare a gunoaielor și spațiu sălbătic. Iarna, un locșor devine patinoar, ceea ce asigură o mare afluență de copii și tineri pentru patinaj și atmosferă. Cu puține investiții financiare, ar putea deveni o bază sportivă generoasă și zonă estetică-sportivă pentru arădeni. Mai încolo, e un spațiu asfaltat, folosit de aventurieri pentru scârțâitul cauciucurilor. Continuând, dincolo de Parcul Chinologic, urmează un spațiu care ar putea amenajat ca Parc tematic sau chiar ca o bază sportivă complexă. Pe partea cealaltă, dincolo de terenurile de tenis, există, de asemenea, un spațiu

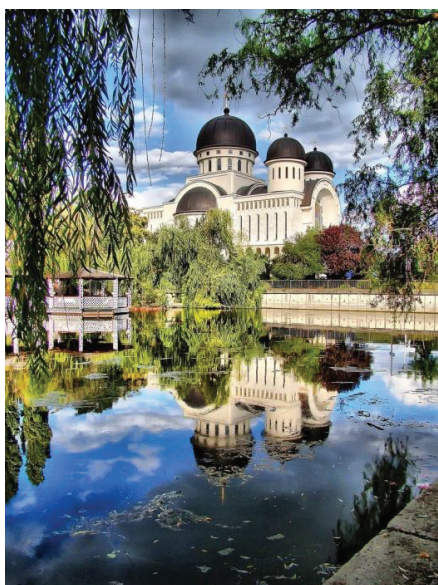
abandonat, unde se ascund homeless ori cei care au vreun secret erotic.

Așteptând ca Cetatea să fie atribuită arădenilor (ca un foarte atractiv obiectiv turistic), între Mureș și Cetate e un spațiu verde unde s-ar putea amenaja un *Parc în aer liber cu tehnică militară* învechită: tancuri, tunuri, transportoare blindate, camioane etc., foarte atractive pentru copii (după modelul muzeului locomotivelor de la Reșița ori Parcul Aventura de la Orăștie).

Pădurea Ceala – acum parc rezervat – ar putea fi amenajată ca Grădină zoologică sau Muzeu etnografic sau Ofertă turistică pentru trasee tematice, cu ghid, spații de relaxare, plimbări cu barca ori cu mașini deschise, trenulețe pentru copii etc.

Ceea ce am semnalat constituie doar o provocare. Alte proiecte, sugerate Primăriei, pot corecta sau completa dorința noastră de a converti Arad într-un oraș atractiv, unde oamenii ar beneficia în timpul liber de relaxare activă și de socializare.

Noua Catedrală Ortodoxă din Arad
oglindită în oglinda Lacului din Pădurice.

VICTOR BABESCU

DESTINE MILITARE ALE CETĂȚII ARADULUI

O introducere: Într-un săptămânal apărut la Arad, condus de Andrei Ando, (e vorba de *Occident*, Arad), în numărul din 29 noiembrie – 5 decembrie 2002, am publicat articolul **”O iubire tragică: familia Babescu”**. Am pornit de la drama erotică a poetului Aron Cotruș, care în 1923, locuia în incinta Teatrului din Arad (din anul 1913, a fost publicist la ziarul *Românul*) și a fost redactor-șef al colecției de carte românească, de la *Biblioteca Sămănătorul*. Poetul era un bărbat frumos, stilat, elegant, născut în Hășag (Sibiu), adorat de frumuseți și râvnit de voința lor de măritiș. A sedus interesul bogatei și extraordinar de frumoasei evreice ERZABET, cu care s-a logodit, dar, în preajma nunții, domnișoara s-a sinucis, fără nicio explicație.

Profesorul **VICTOR BABESCU** (n. Arad, 20 aug. 1882 – m. Urlați, 1929) a fost numit director al Gimnaziului de băieți ”Iosif Vulcan” (pe strada Lucian Blaga, acum Colegiul Tehnologic de Industrie Alimentară), recent înființat în locul unui gimnaziu maghiar. Avea studii de geografie și oceanografie de la Academia din

Budapesta, dovedind suplețe intelectuală, om de carte, sportiv și călător în ținuturi exotice, pasionat vânător și ziarist. A fost înrolat în armata imperială, ca artilerist, apoi, rănit, va fi retras de pe front și numit comandantul Cetății Belgrad. În octombrie 1919, va reveni la Arad, ca director al Gimnaziului "Vulcan", unde va fi repartizată frumoasa profesoară de franceză **LUCIA POPESCU**, născută în 2 mai 1883, la Urlați de lângă Ploiești. Absolventă a Universității din București, i-a avut profesori pe Titu Maiorescu și Nicolae Iorga, apoi a finalizat studiile la Universitatea din Sorbona, fiind o virtuoaasă scriitoare, la fel ca și soțul ei. În 1928, profesoara Lucia moare subit, este înmormântată în cripta familiei din Urlați, ca după un an, Victor Babescu să se sinucidă, prin împușcare, chiar deasupra mormântului Luciei. O dramă shakespeariană! Avea 47 ani.

Oricare cititor (care a avut răbdarea să parcurgă articolul până aici) se întreabă ce legătură are dramele tragice amintite cu Cetatea Aradului? Uneori mai cred că așa ne place istoria. De ce? Pentru că profesorul – geograf Victor BABESCU a recuperat **arhiva Cetății Aradului**, mutată de armata regală sârbă la Belgrad, și a **conceput un proiect** (aflat în Arhiva Primăriei Arad) de transformare a Cetății într-un CENTRU CIVIC, cu vile și spații pentru activități culturale diverse, muzeu militar și etnografic (cf. *Anualele Școlii Gimnaziale*, Arad, 1923 – 1929).

Era prin anul 1928, când a avut loc târnosirea Bisericii din incinta Cetății. (Cetatea Arad, de malul stâng al Mureșului inferior, acolo unde începe bucla Omega a cursului apei a fost construită pe vremea împărătesei Maria Tereza, 1783, ca strategie de apărare împotriva imperiului Otoman, având cazemate subterane, dispunea de protecție prin inundarea spațiului dintre ziduri – pe la 1960, încă exista stăvilarul de oprire a Mureșului și inundarea locului dintre șanțurile de apărare). Atunci, profesorul Babescu înaintează Primăriei un proiect de pacificare a cetății.

Un conținut. Istoricii consideră că, până în 1918, fiind sub administrare imperială austriacă, *"cetatea a fost închisoare pentru mulți prizonieri de război, militari turci, francezi, bosniaci, sârbi"*. Aici a fost executat revoluționarul pașoptist Eftimie Murgu din Rudăria (Țara Almăjului), precum și cei 13 generali ai armatei maghiare. Aici au murit de boli și înfometare sute de prizonieri.

Cetatea a focalizat interesul armatelor în decembrie 1918. În Arad, dezordinea, abuzurile, jafurile nu pot fi ținute în frâu. Vinovăția trecea de o parte sau alta. Revoluția maghiară a Crizantemelor produce crime și teroare printre români. Armata în retragere a feldmareșalului german Mackensen urma să treacă prin Arad: *"este vorba de retragerea prin Transilvania a tehnicii militare ...Patru sute de camioane întră la ora 18 (în data de 3 noiembrie) în Arad dinspre Timișoara într-o*

coloană ce pare înfinită” (Andrei Ando, 1918, vol. III, Editura UVT, 2019, p. 52). În 12 noiembrie, se înființează **garda națională română** din Arad, având în componență foști ofițeri imperiali, dezlegați de jurământ militar. În 12 noiembrie, **trupe militare sârbe** se stabilesc în Cetatea Arad, după ce ocupă întreg Banatul, de la Orșova până în Aradul Nou, Timișoara; Reșița, Orțișoara, Turnu Severin: *”am venit împuternicit de comandantul trupelor din Balcani, generalul Franchet d’Esperay, ca în fruntea armatei mele, spune cdt. sârb, lt.col. Popovici, să ocup Aradul Nou și Cetatea Aradului”* (A. Ando, loc. cit., p. 308). În același timp, guvernul ungar *”pregătește întărirea militară a Aradului”*, administrația fiind încă maghiară. Abia în iulie 1919, Cetatea a fost preluată de **armata română**, devenind Garnizoana Arad: *”suntem convinși că armata regulată română pregătită să ocupe Ardealul și părțile românești ale Ungariei este o armată culturală...”* (Idem, vol. 4, p. 81). Încă de pe vremea ocupației sârbe, în Cetate erau încartiruite corpuri de **armată franceze**. În 31 decembrie 1918, a sosit în Cetate, Regimentul I African, iar orașul a intrat sub ocupația **armatei franceze**. Guvernatorul militar al Aradului, Generalul Gondrecourt, aprobă înființarea unei divizii militare și a jandarmeriei maghiare. Se complică și mai mult viața din urbea noastră, inclusiv cu tentativa de desființare a Gărzilor Naționale Române. Trec alte două decenii de neliniște. Apoi, în 1944, Cetatea a fost ocupată de **armata sovietică**. A fost preluată de Ministerul Român de Război, în anul 1958, când activitatea Cetății și-a reluat, prin continuitate, *”vocația războinică”*. **Cetatea Aradului** a fost folosită ca locație pentru **armata imperială austriacă**, pentru **armata maghiară**, pentru **armata sârbă**, pentru **armata franceze**, pentru **armata română**, pentru **armata sovietică** și, din nou, pentru **Batalionul Mixt Româno - Ungar de Menținere a Păcii** (din anul 1999).

Întâia tentativă de **TRECERE A CETĂȚII ÎN CIRCUIT CIVIL** s-a datorat proiectului inițiat de profesorul arădean Victor Babescu. Au urmat altele, după Revoluția din 1989, cu numeroase promisiuni, inclusiv din perioada în care Ministrul al Apărării Naționale a fost un arădean. S-a scris, în presă, despre împiedicarea dezvoltării naturale a Aradului pe ambele maluri ale Mureșului, despre condițiile nepotrivite pentru militari, despre convertirea spațiului Cetății, după modelul din Timișoara și Oradea, în centru cultural și turistic, mizându-se pe starea bună a clădirilor etc. S-a scris despre înființarea unui muzeu de tehnică militară și reactivarea Bisericii din interiorul Cetății (deși franciscană, prin anul 1945, a fost sfințită în ritual ortodox), pe care, actualmente cresc copaci, ajunși cu trunchiul la dimensiunea taliei unui militar suplu. S-ar mai găsi, poate, statuia **Mariei Tereza pe cal**, un monument artistic sculptural cu valoare de patrimoniu, care zace și se degradează într-o hrubă întunecoasă. Au fost opinii, că Cetatea găzduiește instalații electronice atât de complicate și secrete, încât mutarea de aici ar periclita siguranța

militară a Europei. Dar cine poate știi adevărul? Arădenii constată că discuțiile se prelungesc, că civilitatea acestui obiectiv militar întârzie să devină obiectiv turistic, dând un semnal pozitiv că generația actuală gândește altfel relația dintre pace și război.

O încheiere. Bietul scrib își cere scuze cititorului că i-a încercat zăbava cu opinii care caligrafiază un spectacol cu parfum de istorie militară, spectacol în care doi actori, un publicist profesor și un POET, Aron COTRUȘ, autorul versurilor **Ai noștri sunt acești munți:**

...Da, acest pământ daco-român,
Cine ar putea mai mult ca noi să spuie
c-al lui e?

Cine l-a arat
din începuturile vremurilor neîncetat?
Cine l-a semănat?
Cine i-a fost slugă și stăpân?
Care dintre neamurile vechi și noi
au îngropat în sânul lui atâți eroi?
și cu doina de veacuri aicea plânge?
Cine l-a apărat mai dârz de-al năvălirilor puhoi
și l-a adăpat atâtea mii și mii de ani,
cu sânge și sudori
Ca noi?"

CANCEL CULTURE SAU DESPRE EUROPENIZARE

Bântuie o stafie, căreia unii i-au dat nume englezesc sosit pe filieră americană (*cancel culture* – cultura anulării), boicotând adevăruri istorice, sociale, literare și culturale. În numele conceptului, este permis orice nu este expres interzis. Fenomene condamnate de moralitatea publică ajung principii, iar grupurile minoritare – de obicei foarte active – au întronat o *discriminare pozitivă*. Nu mă gândesc doar la minoritățile sexuale și nici la revendicările imigranților ori ale grupurilor religioase. Am în vedere ignoranța dirijată a unor decidenți, care, dorind să-și impună o voință maladivă sau împrumutată, ajung să comită greșeli ce afectează identitatea națională și spiritul specific poporului român.

Directivele de atitudine politică vin din Vest, iar obediența e hrănită prin excesul de zel al decidenților. Zice Ursula ceva, ecoul spuselor sale se amplifică. Strigă cineva ”Slava...”, imediat curg euro, dolari, avioane, tancuri, arme, echipamente pentru ”apărarea democrației” și a Europei. Ce contează că avem exemple în istorie prin care Paris-ul a scăpat de distrugere, Basarabia a fost evacuată fără vărsare de sânge, Alsacia și Lorena au trecut dintr-o autoritate statală în alta, Austria a evitat pierderi umane. Întreținem flacăra războiului până pierim. Pacea e o iluzie, iar discuția despre pace pare o utopie. Statele de peste ocean, prin influență prezidențială, întrețin un război sângeros în apropierea noastră, iar noi găzduim armate străine și permitem, cu mult exces de zel, trecerea armamentului, menit să ucidă, prin granița de nord. Cum își permite – ca să folosesc a exprima publică – un Ciolac(u) să invite un corp de armată germană să staționeze permanent în România? Eu nu sunt de acord, pentru că nu m-a întrebat cineva. Cum îți permite CNAS să instruiască aviatori străini în România fără ca românii, cetățenii țării, să fie întrebați? Eu nu sunt de acord. Așa cum nu sunt de acord ca un corp de soldați americani să staționeze în țara noastră. Cum și-a permis aceiași să ia decizii în numele tuturor? Nu e suficient că ne-au ocupat multinaționalele, fără ca produsele românești să fie protejate? Spre vânzare, Merele vin din Polonia, ceapa din Germania, pătrunjelul din Bulgaria, perele din Spania și Turcia, strugurii din Croația, cartofii din Slovacia, varza din Ungaria, grâul din Ucraina, fasolea din Grecia etc.

Operațiunea specială a slavilor își are motivația în greșelile mai vechi, când cetățeni de altă etnie au devenit victime ale abuzurilor identitare. În U-craina (*noua Craină*) de astăzi, există vaste teritorii cu populație rusă (*Crimeea, Donețk, Lugansk, Herson, Zaporojie și Odessa*) – dar și cu populație etnică românească, maghiară,

poloneză, slovacă (*Transcarpatia*) – asupra căreia legile de anulare a identității au avut efecte fără precedent contemporan (atentat la limba minorităților, la școli, biserici, administrații). Nicio stradă din Cernăuți nu are nume care să amintească de Eminescu, Stefan, Nistor, Hasdeu, Porumbescu ori Pușcariu. ”*Avem Schengen* doar cu Ucraina”, ca să permitem comerțul ei cu cereale modificate ori cu deșeuri de în și cânepă. Șicanele cu Băstroe sunt ”răsplătite” de guvernanți prin întreținerea refugiaților, alocarea de euro pentru continuarea războiului și pentru înlesnirea traficului în favoarea unui stat devenit dintr-odată ”demn de milă”. Statul vecin folosește armele americane, tancurile și avioanele europene și fondurile cerșite pentru recuperarea teritoriilor expunându-și tinerii; dar noi și alții *când* ne asumăm dreptul de a ne recupera teritoriile ocupate și deznaționalizate agresiv de vecini? Statul e închisoarea cetățenilor!

Demontarea plăcii memoriale a lui Eminescu din Cernăuți

Ne aflăm pe o cale greșită, impusă de alții și asumată politic de ”o coaliție monstruoasă”, existentă pentru înăbușirea Răscoalei țărănești din 1907. Dar cine mai știe ce e cu istoria, căci necunoscând-o, se pierde geografia. La noi, *Istoria României* a devenit o disciplină școlară de o jumătate de oră – axată pe viața civilă, evitând prezentarea adevăratelor cauze care au întreținut conflictele cu vecini și cu trădările. În locul *Istoriei Românilor* a apărut *Istoria Holocaustului*, iar *Limba română* (în *Planul de învățământ*) a fost împinsă înafara tabelului de ... *Educația sexuală*. Fără cunoașterea istoriei, ne pierdem dreptul la replică, precum și capacitatea de a judeca nedreptățile celor puternici și vânoși. Cine mai știe de Pactul Ribbentrop – Molotov, de Înțelegerea de la Malta și Ialta, de împărțirea influențelor

în Europa între foștii prieteni de arme (Statele Unite, URSS, Anglia), de colonialismul agresiv al țărilor oceanice, de comerțul cu sclavi și motivele reale ale războaielor sângeroase din Afganistan, Irak, Siria și chiar cel mai aproape de noi, din Iugoslavia? De ce NU se vorbește de pace ci de înarmare sângeroasă? De ce industria de armament prosperă ca să distrugă? De ce mor tineri forțați să vadă în vecin un odios dușman?

Cancel culture mai înseamnă renunțarea la însemnele istorice. Statuia filosofului Mircea Vulcănescu era să fie dăruită din Capitală, alegoria statuară *Școala Ardeleană* din Cluj a ajuns fără soclu, iar alții au săpat la temelia statuii lui Maniu ca să cadă singură. *Crucea Neamului* e prea înaltă și deranjează, după cum, curând, statuia lui *Iancu* din Cluj va strica obrazul "artistic" al pieței. *Avram Iancu* nu se mai află la Turda, iar în Oradea, *Mihai Viteazul pe cal* a fost mutat la periferie. De altă parte, *Iancu de Hunedoara* a apărut la Târgu Mureș cu inscripții maghiare, după cum *Gabriel Bethlen* și *S. von Bruckenthal* au statui proaspete la Alba-Iulia și Sibiu.

La Arad, momentul *Marii Unirii* a fost omagiat de punerea pe verticală a unor table ruginite în fața fostului cinema Dacia, oferit pentru rugăciuni unui cult și unei cofetării cu numele *Milano*, în timp ce un monument național inspirat de Unirea din 1918 zace (fiind plătit cu sute de mii) de peste un deceniu în grădina sculptorului Florin Corde din localitatea Chiselet, județul Călărași, acesta refuzând s-o plaseze pe "o baltă împuțită". *Statuia lui Gojdu* din Oradea e năpădită de buruieni și boscheți, iar mormintele multor *eroi necunoscuți* sunt date în totalitate uitării. Dar pe *Aleea Statuilor* de pe *Câmpia libertății* (a libertății poporului român) din Blaj, lângă Bălcescu, Kogălniceanu, Șaguna, Pumnul se rânduie poetul Petöfi Sandor și episcopul Lemeny, luptători pașoptiști pentru "libertatea românilor din imperiul dualist".

Nu se poate uita nici "inocența" unui Patapievici și a unor mititei din jurul său de a-l demitiza pe Eminescu pentru naționalism ("Cu Eminescu, spunea H.P., nu putem intra în Europa" (!!!)). Citez din articolul Magdei Ursache, din revista *Alternanțe*, nr. 3 din 2023, că "a existat scandalul poneiului roz, cu crucea svastică pe crupă, iar căluțul roz e opera unui grafician care a găsit cu cale s-o picteze pe Sfânta Parascheva beată și pe Ștefan cel Mare tatuat cu Fuck pe braț ca un lover medieval". Sunt stupide filosofii ale așa zisei "corectitudini politice", fluturată de postmoderniștii europeni, cu care marșează o generație, de tipul lui Cărtărescu cel care, în romanul *Orbitor* (1999), singurul roman citit, zice el, de Băsescu, scrie fără rușine mizerii pornografice rușinos de reprodus. De aceea voi pune (puncte - puncte): " – Dragule, dă-mi-o ..., te rog, te implor, dă-mi-o și-n popou ...aaaaah!

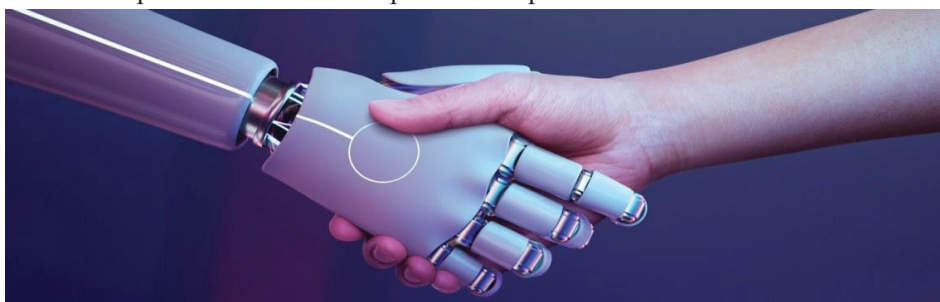
aaaaah” (p. 185); ”- Îmi bag p... în regina Angliei” (p. 241); – “La rândul ei, femeia primea-n gura caldă, rujată, tumefiată de dorință, capul umed al p...” (339); – “Vrei să ne f... în cur? Unii oameni nu și-o băgau în gaura femeilor, ci în fundul altor bărbați” (339). Cu acest scriitor, se bate la poarta Premiului Nobel, cheltuind, prin ICR, sute de mii de euro pentru traducere și promovare.

E amoral/ și imoral să citez asemenea mizerii literare și astfel de replici sfidătoare la adresa valorilor estetice. O lume care cântă folosind un arcuș fără sacâz, scârțâind din încheieturi, și-a găsit strategiile pentru justificare. *România educată* a profesorului președinte produce eșecuri în serie. Presa constată că statul a eșuat, democrația are capul spart, școala pregătește generații după generații pentru străinătate, justiția subiectivizează și măsoară cu ochi politici, economia varsă fonduri în transnaționale, finanțele distribuie banii la comandă politică, prostia defilează cu inocență, iar corupția împrăștie onestitatea, valorile și demnitatea. Cine suntem, ce mai avem, cum suntem, ce (mai) vrem? Măcar de-ar exista un viitor! Și o speranță! Sau un Țepeș, al cărui guvern să se ocupe de meșterea: să facă suficiente țepe pentru stârpirea unei mentalități de guvernanță și pentru recâștigarea încrederii în demnitate.

AI (ARTIFICIAL INTELLIGENCE) CREAȚIA ARTISTICĂ PRIN "INTELIGENȚA" ARTIFICIALĂ

Într-o recentă conversație cu un distins prieten având elevate aplecări pentru pictură, poezie și muzică, am fost puternic contrat la afirmația că AI ("inteligența artificială") nu va fi vreodată un concurent serios pentru ceea ce poeții și artiștii plastici sunt capabili să creeze. Activitatea efectivă de crearea a textelor cu mesaj liric ori a picturilor cu metafore coloristice rămâne o preocupare specific umană. Programele AI prelucrează modelele existente ale artiștilor confirmați de instanțe valorice. Până la urmă, am fost nevoit să fac concesii în fața argumentului că selecția calității operelor de artă (cel puțin cele plastice) este dată de *cel care cumpără*, fiind o sursă de finanțare pentru alcătuirea unor tablouri. Cine are bani de investit în opere de artă devine un promotor al promovării.

- Robotul humanoid primește un program și execută fără cusur linii și curbe, pune culorile solicitate și le combină măiestrit, până la a fi perfect. Deja arta robotică aparține viitorului, mi se argumentează.

- Un robot, zic eu - ins mai conservator și un admirator al picturilor din muzeele clasice - nu va putea genera vreodată picturile admirabile și comparabile cu valoarea celor semnate de Degas, Leonardo da Vinci, Van Gogh, Rembrandt, Botticelli, Salvador Dali, Picasso și nici poezia lui Eminescu ori Arghezi, Esenin ori Prevert. Apropo, îți amintesc, drag prieten, de poezia *Lecția despre cub* a lui Nichita Stănescu, cel care șlefuieste o piatră până la a fi perfect, ca apoi îi știrbește un colț:

"Se ia o bucată de piatră,
se cioplește cu o daltă de sânge,
se lustruiește cu ochiul lui Homer,
se răzuiește cu raze
până cubul iese perfect.

După aceea se sărută de numărate ori cubul
 cu gura ta, cu gura altora
 și mai ales cu gura infantei.
 După aceea se ia un ciocan
 și brusc se fărâmă un colț de-al cubului.
 Toți, dar absolut toți zice-vor:
 - Ce cub perfect ar fi fost acesta
 de n-ar fi avut un colț sfărâmat!”

Un alt prieten îmi transmite o fotografie cu o poezie creată de Chat GPT. E adevărat în limba engleză.

- Poate că m-ai convins, prietene. Dar în poezie? Cine poate înlocui metaforele, alegoriile, figurile de stil complexe, ecoul semantic al cuvintelor. Dacă ”e posibil să se alcătuiască poezie prin soft” cu cine concurează valoarea acesteia? Oricum nu cu emoțiile cuvintelor din limbajul unui poet autentic. Inteligența artificială nu este în stare să producă emoții umane cinstite. Eventual să inducă!

- Finlandezul Jukka Aalho a scris cartea de poezii *Aum Golly*, cu sprijinul AI, iar faptul că a avut un mare *succes economic* constituie un argument pentru viitorul literaturii. O altă știre din anul 2017: ”Cartea este intitulată *Sunshine Misses Windows*, iar autorul ei este *Xiaoice* (Microsoft Little Ice), care, cu ajutorul softului artistic, a scris peste 10.000 de poeme în 2.760 de ore. Dintre acestea au fost selectate 139 pentru volumul care a fost publicat la Editura Cheers Publishing din Beijing”. A avut mare succes financiar.

Iată, la noi, o versificare efectuată de un robot:
Mulțumesc omului din cer, de D. Petruț Cămui:

”... mă sufoc în locul acesta,
 viața are forma unei găuri de vierme,
 lucrurile despre care am uitat că există fac să-mi
 dea lacrimile
 nu mai recunosc minciuna,
 poate zahărul m-a făcut imprevizibil sau omul

din cer n-a murit
 pentru noi,
 vreau să ajungă stratul de ozon,
 pomii explodați demografic,
 șobolanii îndrăgostiți de groapa orașului,
 sentimentul de țară se întoarce în cărți,

cine ești tu să-mi spui "nu face asta"

când îmi tai venele și pun îndoială la "favorite"... (ilustrarea artistică a poetului (vezi imaginea robotică!) care scrie seamănă cu imaginea luciferică a astrului eminescian: "un mor frumos cu ochii vii/ ce scânteie-n afară"). E adevărat că textul e mai reușit decât al unora pe care criticul Manolescu îi numește "veleitari". Iar dintre aceștia sunt mulți, prea mulți pentru a consuma din sensibilitatea și gusturile restrânse ale cititorilor.

Îți propun, distins prieten, să concluzionăm:

- Există, insistă prietenul, câteva muzee ale viitorului (Berlin, Dubai, Washington, Paris etc.) care cuprind opere de artă creată de roboți humanoizi, înzestrați cu programe A.I., ca aplicații tehnologice ale acestora. Un muzeu din Rio de Janeiro promovează un sistem de educație a tinerilor de a crea și de a fi pregătiți (educați) spre a alcătui viitorul relației dintre "artiștii artificiali" și picturile acestora. Gustul publicului are nevoie nu doar de o nouă paradigmă de înțelegere și de reconfigurare a sa, ci și de o empatie pentru a-și construi o altă grilă de apreciere valorică. Acest fapt ar însemna o minte deschisă și o cultură a unei emoționalități modulare. Arta plastică a avansat foarte mult în relația sa cu inteligența artificială ca și "artist". Da, AI creează artă (prin compilație). Și nu doar de câțiva ani, ci de multă vreme. În ultimul timp, implicarea programelor AI în creație a devenit nu doar o modă, ci o metodă. Softurile de inteligență artificială devin concurenți serioși pentru artiștii plastici.

Tablouri realizate prin "arta digitală" - cum i se mai spune - au fost recompensată cu premiu la expoziții comune cu artiștii contemporani. Jason Allen a conceput, pentru o competiție, o grafică premiată (deși nu avea nici talent artistic și nici vocație estetică), el fiind doar managerul unei companii de jocuri. (*"Arta este moartă, frate. S-a terminat. IA a câștigat. Oamenii au pierdut"*, declara Jason Allen pentru *New York Times* în septembrie 2022, după ce a trimis o imagine generată cu ajutorul *Midjourney* la un concurs, pe care chiar l-a câștigat.). IA creează muzică pentru fundal, pentru videoclipuri, completează simfonii (Beethoven, Mahler). Alături, puteți privi un tablou, efectuat cu soft de inteligență artificială. Nu pot spune că nu este interesant și că nu stârnește emoționalitatea¹³. De altfel, softurile înmagazinează peste 350 de emoții, ce pot fi înserate în operele de artă. Dar ... Softurile preiau din operele artiștilor "umani" milioane de imagini, pe care mașina robotică le

¹³ <https://www.victorkapra.ro/2022/09/arta-creata-inteligena-artificiala>

prelucrează conform unui program comandat. Se angajează, în procedură, o chestiune de etică, un fel de plagiere secvențială.

Tu: ”creația artistică robotizată va fi un concurent temeinic pentru artiști, iar viitorul va fi al artei computerizate”;

Eu: ”picturile, poeziile, armoniile muzicale includ scrisul cu sânge, gânduri tulburate, sentimente umane controversate; concurența este benefică excluzând din clasamente amatorismele artistice, generate de absența valorii și a autocenzurii.”
Nu ne îndoim că AI poate genera conținut creativ. Profunzimea sufletului uman rămâne însă un mister ce poate fi relevat (și revelat) numai de o autentică și măreață conștiință artistică. AI constituie un auxiliu pentru artiști și un îndemn pentru stimularea motivantă a imaginației și ... concurenței.

Feminitate robotoidă

UNIVERSITATE

DECLINUL PEVIZIBIL AL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI UNIVERSITAR

Două clasamente universitare internaționale au fost publicate recent: **Academic Ranking of World Universities (ARWU)** și **Times Higher Education (THE)**. În ambele, universitățile românești nu se regăsesc în prima mie. THE cuprinde analiza activității a 1904 universități din 108 țări. Unele universități românești au fost clasate pe ultimele locuri, alături de cele din Algeria, Pakistan și Ucraina. Criteriile de clasificare vizează calitatea educației, valoarea personalului didactic, impactul cercetării și performanța vizibilă în societate.

Asta e "cam de mulțisor povestea". Nicio intervenție explicativă n-a emis doamna ministresă Deca, nici șeful Rectorilor, S. Cîmpeanu, fost ministru și rector plagiator, sub ocrotirea căruia alți rectori ocupă demnitatea universitară, deși sunt dovediți plagiatori sau autoplagiatori (?). "Roadele" managementului rectorilor de două – trei mandate sunt relevante în astfel de comparații internaționale.

Filozoful Andrei MARGA publică un articol incitant despre "*Un declin previzibil al universităților*" (Revista *Tribuna*, Cluj, nr. 505, sept. 2023, pp. 13 – 14.). Nu este întâia oară când se emit opinii privind starea degradabilă a universităților românești, iar absența acestora din prima mie a clasamentului Shanghai ar fi trebuit să declanșeze o veritabilă furtună națională. Ca în fiecare an, ierarhiile internaționale comparative (pentru preuniversitar *testul Pisa*) stârnesc puține comentarii, dar tăcerea "impresionantă" a celor responsabili de declinul învățământului general și

universitar românesc rămâne o sursă de conflicte intelectuale, sociale, culturale și ... politice. Din păcate, două – trei articole vânzoleșc liniștea ministeriabililor, a universitarilor, inspectorilor școlari, directorilor și a profesorilor, după care se perpetuează aceleași comportamente birocratice. Nici măcar nu există vreo dovadă de **conștientizare a degradării progresive și alerte a educației** (în fine, intersectez voit educația cu învățământul!), nu se schimbă nimic, nu se identifică eventuale cauze și nici nu se demarează o analiză responsabilă și expertă a legislației și procedurilor care întrețin ”un asemenea declin previzibil”, finalizată cu soluții explicite.

Se însumează, prin acumulare, mai multe deficiențe care împiedică dezvoltarea și stimularea calitativă a stării învățământului din ”România educată”. Ele devin vizibile, deci evidente, atât din perspectiva satisfacției elevilor, studenților și profesorilor, cât și a societății în ansamblul ei. Și în acest an, ”s-a ratat prezența în lista primelor o mie de universități”. În spatele unei asemenea situații se regăsesc mai multe cauze, derivate din actuala *Lege a educației* (2011), din organizarea instituțiilor responsabile cu calitatea învățământului (minister, inspectorate, casele corpului didactic – inutilele căpușe pentru dascăli -, școli, licee, facultăți, universități, apoi Aracis, Aracip etc.).

Au fost sesizate disfuncții legate de superficiala pregătire a personalului didactic în facultăți, de implementarea deficitară a *Procesului de la Bologna*, de promovarea cadrelor didactice după proceduri învechite, pe baza unor criterii colegiale și a punctajelor statistice, a trivializării cercetării științifice (licență, doctorate, grade didactice, masterate), superficiala responsabilitate vizavi de confuziile culturale ale perfecționării didactice, nepedepsirea și toleranța plagiatelor, absența cercetării științifice reale, neutilizarea (și neparticiparea) universităților în dezvoltarea societății, absența unui proces de integrare profesională și de stopare a migrației absolvenților, funcționarea unor instituții de învățământ care se complac în mediocritate etc. Implicarea politicului, abuzul de autoritate și instalarea pe funcții a nepotismului, amatorismul – întreținut de interese de grup – în decizii etc. au condus la o vizibilă deteriorare a educației, erodând adânc funcționarea normală și naturală – firească a societății.

Să luăm exemplul modului de funcționare a universităților și a facultăților componente. Acreditarea programelor de studii se realizează în mod colegial, pe baza constatării birocratice, în care locul esențial îl ocupă cercetarea științifică și calitatea întocmirii dosarelor, în funcție de criterii. Cerințele ARACIS sunt o mostră de birocrăție și manipulare subtilă, lăsând autonomiei universitare dreptul (vegheat de sugestii și procente) elaborării unor programe de studii. Acest document de bază

(Planul de învățământ) are ca temei dedicarea unor discipline pentru asigurarea normelor didactice, deși mulți "universitari" au mai multe "încadrări", proiecte ori servicii paralele. Nu există o garanție că profesorul mai citește ceva, mai scrie (dacă știe să scrie științific???) vreun un curs (dacă mai dispune de timp și ...inspirație), cu idei compilate ori plagiate. Apoi mai publică (pe euro) vreun articol ISI, un altul în revistă BDI, asigurându-i promovarea.

Slăbirea exigenței la examene derivă din insuficienta pregătire a profesorilor de a organiza cursuri și seminarii de calitate, lipsa unei culturi pedagogice, rarefierea prezenței la cursuri, îngăduința față de studenții plătitori, atmosfera binevoitoare în relația dintre studenți și profesori și altele creează false cariere și mai ales imaginea publică a unui învățământ superior parohial, bazat pe grade de rudenie și extinsă colegialitate. În plus, se manifestă absența unei culturi de evaluare obiectivă a studenților și elevilor și permiterea unor efecte perverse de distorsionare a aprecierii.

Andrei Marga, fost rector, fost ministru, filozof cu temeinice studii de valoare europeană, identifică doar câțiva factori care determină declinul universităților în vremea actuală. Asemenea factori sugerează soluții:

- Așa numiții "prof. dr." (extrem de numeroși) nu dispun de cultură reală și actualizată, n-au lectură la zi, frecventează eventual documentări rudimentare din literatura națională, elaborând "scrieri de adaptare" ori cursuri plagiate, fără idei originale și fără relevanță. Cursurile (ca sinteze compilate) devin cărți de specialitate, necesare pentru obținerea unui titlu superior. Se constată că mediocritatea face casă bună cu nepotismul, protecția reciprocă, că profesorii se complac în activități festive de lustruire reciprocă și de preamărire a rectorilor, decanilor ori ministrului. Grandomania celor cu titlul "prof. dr." nu are nicio justificare de autoritate științifică, tocmai prin inflația profesurii și acoperirea intelectuală în dobândirea acestuia;
- Paralizarea creativității și inițiativei este determinată chiar de alegerea rectorilor după model parlamentar, iar aceștia își numesc decanii, prorectorii, evident dintre cei care-l susțin spre a evita orice fel de "opozitie" (iar Senatul devine un instrument de legalizare a imposturii, plagiatului și deciziilor abuzive);
- Fixismul pe posturi (valabil și în preuniversitar, unde titularizarea pe viață este o cutumă arhaică și încurajează instalarea inculturii și a superficialității) creează o "stare vegetativă", nonvalorică, întreținând în facultăți inși ne semnificativi și lipsiți de autoritate științifică și profesională;

- Universitățile nu râvnesc să-și configureze ”o cultură instituțională” și nici nu adoptă o formulă coerentă și atent explicită de evaluare instituțională pornind de la evaluarea prestației reale a profesorilor;
- Înlocuirea meritocrației cu aducerea la catedră a unor nulități și organizarea de concursuri adresate etc. au creat un contingent profesoral, responsabil de forma(ta)rea superficială și falsă a educației actualei generații;
- Universitățile sunt total ”înțoarse cu spatele la societate”, abuzând de tolerarea și instalarea de decidenți (rectori, decani) cu o intelectualitate subțiată, fiind susținuți de recomandarea politicului și a serviciilor;
- „Plagiatul în sistemul de învățământ superior nu se măsoară în procente,, (cum se încearcă !). El există și trebuie tratat ca furt, iar autorul tratat ca atare, fiind consecința unui caracter duplicitar, josnic, imoral, demn de oprobiul public și de ironiile studenților. Poate un plagiator (dovedit sau nu) să susțină cursuri și seminarii privind în ochi studenții ori vorbindu-le despre etică ?

Subscriem la punctele de vedere ale prof. dr. emerit Andrei Marga (și al altor câțiva). Sistemul de învățământ are nevoie de **o cotitură istorică**. Actualmente ”ruta persoanelor în viață o decid școlarizarea, calificarea, corupția, nepotismul, coteriile” (V. Marga, în R.L.);, care se combină în diferite feluri în biografii grație aranjamentelor controlate de forțe oculte. E nevoie de o deșteptare reală (inclusiv studenții se complac într-o asemenea atmosferă îngăduitoare, ”hrănindu-se – și inhalând - cu ceea ce li se livrează”, pentru că obiectivul lor se rezumă la dobândirea unor diplome cu cât mai lesnicios efort.

Cele de mai sus sunt reale, vizibile și constatabile fără prea multe căutări, fiind dovada vulnerabilității prestigiului și autorității universitare din țara noastră. Clasamentele internaționale o dovedesc, iar superficiala profesionalitate și cultură a absolvenților o confirmă. Avem nevoie ca aceste instituții să reprezinte un reper fundamental, un model al dezvoltării, o țință de înaltă (și extinsă) autoritate morală, culturală, științifică și instituțională.

Plagiatul universitar dovedit (și chiar nedovedit, dar existent)

Chestiunea plagiatului universitar dovedit nu mai ține de procese în justiție (care și ea are nevoie de redresare), ci de conștiință. Și morală. Însușirea unui text care nu-ți aparține spre a obține avantaje a devenit un obicei universitar, pentru că în eșantionul de dascălie s-au aciuit mulți falși intelectuali fără vocație și fără înzestrări didactice. Creează vulnerabilitate pentru întregul contingent și, după obicei, judecata opiniei publice generalizează. Neștiința scrierii nu generează cărți și

articole, decât, eventual, organizând scrisul altora, prin compilare de idei și cărți. Scrierea este o întreprindere de care autorul ar trebui să dea seamă ("eu voi da seamă de ale mele câte scriu", spunea învățatul cronicar Miron Costin), iar elaborarea de studii de tip universitar (numite "academice") este total diferită de redactarea de cursuri "academice", care chiar se bazează pe compilații, fiind însă de "uz intern" (completând "biobibliografia subțire") și nicidecum cărți de autor, purtătoare de idei originale.

Mica vânzoleală a plagiatelor (cu 5 %, 14%, 25% sau 100% - ca și cum procentul ar conta) și a promovărilor în învățământul superior pe funcții înalte plătite de stat cu mii de lei a vânturat puțin coridoarele ministerului educației, apoi presa s-a mai agitat câteva zile, după care s-a intrat în liniștea cea confortabilă a vieții universitare. Se cumpără lucrări de licență, disertații, lucrări de doctorat, se promovează examene cu referate copiate, se publică ISI și BDI pe bani în reviste focalizate pe piratare, se obțin titluri (conferențiar, profesor, habilitare) prin comisii colegiale. Aproape nimeni nu intră în depresie morală, roata educației se învârtătește inocentă. Doctorii în educației ocupă spațiile statelor de plată și a încadrărilor din învățământul superior, sunt mai mulți profesori și conferențieri decât lectori și asistenți, rectorii dovediți de plagiată ocupă funcții mai multe mandate, decanii la fel, studenții o duc bine și după trei ani obțin diplomă de licență, apoi de masterat, apoi de doctorat, fără ca să dobândească suficientă intelectualitate ori știință. Veleitari și găști, complicitate colegială, Lumânărari și Prostovani formează, cred ei, elita patriei, continuând să fure idei, să mimeze cultură și să-și plimbe orgoliul prin cărți de vizită siglate cu titluri și demnități.

Ce mult mi-a plăcut eseul filozofului Mircea Arman, redactorul – șef de la revista *Tribuna* din Cluj-Napoca - afirmând: "*nu egalitarismele și tembelismul progresist este cel mai periculos pentru cultura lumii, ci așa-numita "cultură a anulării" pe care minți bolnave au reușit să o afirme, iar impostori și lichele intelectuale profită din plin de această maladie a gândirii contemporane*". Se poate trăi bine dotat cu o cultură superficială, chiar în medii culturale și universitare. Iar filozoful A. Marga, în recenta sa carte *Emanciparea României* (2023), integrează plagierea universitară în conceptul de "*degradare a vieții academice*", prin renunțarea la exigență (față de sine și față de alții), la diluarea valorilor, la invazia unei iresponsabilități față de "o Românie normală", renunțarea la "o democrație curată". Absența meritocrației (promovarea pe merite reale) și a aspirației spre demnitate umană sunt cauze ale imposturii și ale degradării intelectuale, iar sursa se află în educația universitară precară, deficitară, întreținută de superficialitate, nonresponsabilitate și perfidie mascată. Avem nevoie de o reîmprospătare a discursului didactic, de o redefinire a intelectualității universitare, de schimbări fundamentale în structuri și mentalitate

prin căutări responsabile de soluții, pentru completarea vidului valoric cu educație reală, pentru desprinderea clară a adevărului (transmis prin instituții) de minciună, prin eliminarea confuziilor valorilor, atât de atent organizată de chiar cei investiți să le genereze... Ce facem însă cu plagiatorii pe care nici un oprobriu public nu-i moralizează? Cum poate privi în ochi, fără jenă, cel vinovat de hoție intelectuală?

Pretextul pentru articolul de opinie, având ca temă **CHESTIUNEA PLAGIATULUI UNIVERSITAR DOVEDIT (ȘI CHIAR NEDOVEDIT, DAR EXISTENT)**, apărut în *criticarad* (28 dec. 2023), a derivat, ca inspirație, din ceea ce se întâmplă, cam de mulțor, în universități. Grave abuzuri sunt practicate de rectori și cu complicitatea, agățându-se de funcție prin orice mijloace, deși sunt acuzați de plagiere dovedită (ca modalitate de ocupare a demnității universitare). Presa de acum vreo patru ani a consemnat ”șmecheria” unor șefi de universități, în frunte cu Sorin Cîmpeanu, ministru pe atunci al Educației, care i-a învățat pe alți opt rectori (printre care Marilen Pirtea, I. Vasile Abrudan, Ramona Lile etc.) să se autosuspende câteva zile spre a mai câștiga dreptul la încă un mandat.

O șmechereală la lege (“mandate complete”). Scriam în articolul menționat:

”Chestiunea plagiatului universitar dovedit nu mai ține de procese în justiție (care și ea are nevoie de redresare), ci de conștiință. Și morală. Însușirea unui text care nu-ți aparține spre a obține avantaje a devenit un obicei universitar, pentru că în eșantionul de dascălie s-au aciuat mulți falși intelectuali fără vocație și fără înzestrări didactice. Creează vulnerabilitate pentru întregul contingent și, după obicei, judecata opiniei publice generalizează. Neștiința scrierii nu generează cărți și articole, decât, eventual, organizând scrisul altora, prin compilare de idei și cărți. Scrierea este o întreprindere de care autorul ar trebui să dea seamă (”eu voi da seamă de ale mele câte scriu”, spunea învățatul cronicar Miron Costin), iar elaborarea de studii de tip universitar (numite ”academice”) este total diferite de redactarea de cursuri ”academice”, care chiar se bazează pe compilații, fiind însă de ”uz intern” (completând ”biobibliografia subțire”) și nicidecum cărți de autor, purtătoare de idei originale”.

Mica vânzoleală a plagiatelor (cu 5 %, 14%, 25% sau 100% - ca și cum procentul ar conta) și a promovărilor în învățământul superior pe funcții înalte plătite de stat cu mii de lei a vânturat puțin coridoarele ministerului educației, apoi presa s-a mai agitat câteva zile, după care s-a intrat în liniștea cea confortabilă a vieții universitare. Se cumpără lucrări de licență, disertații, lucrări de doctorat, se promovează examene cu referate copiate, se publică articolașe în reviste ISI și BDI pe bani (focalizate pe piratare), se obțin titluri (conferențiar, profesor, habilitare) prin comisii colegiale. Aproape nimeni nu intră în depresie morală, roata educației

se învâртеște inocentă. Doctorii în educației ocupă spațiile statelor de plată și a încadrărilor din învățământul superior, sunt mai mulți profesori și conferențieri decât lectori și asistenți, rectorii dovediți de plagiatură ocupă funcții mai multe mandate, decanii la fel, studenții o duc bine în superficialitate și după trei ani obțin diplomă de licență, apoi de masterat, apoi de doctorat, fără ca să dobândească suficientă intelectualitate ori știință. Veleitari și găști, complicitate colegială, Lumânărari și Prostovani formează, cred ei, elita patriei, continuând să fure idei, să mimeze cultură și să-și plimbe orgoliul prin cărți de vizită siglate cu titluri și demnități.”

Imediat după publicare au apărut comentarii, dintre care selectez cel al profesorului dr. Florea VOICULESCU, exprorector al Universității 1 Decembrie 1918 din Alba-Iulia, din care cităm: ”în stilul și cu acuratețea cu care ne-a obișnuit, profesorul Anton Ilica sintetizează în acest scurt articol realitatea și implicațiile grave ale plagiatului, în mod deosebit ale celui din mediul universitar. Are dreptate profesorul în tot ceea ce spune. Subscriu, fiind și eu convins că plagiatul, alături de alte fenomene de aceeași factură, este un simptom sever al degradării învățământului universitar în ultimele decenii. În privința soluțiilor propuse în final, sunt de acord cu ele (n-aș avea cum să nu fiu de acord), dar nu cred că se vor aplica în orizontul de timp care ne este accesibil.

Celor interesați, le recomand cartea profesorului Anton Ilica, „Derapaje în educația românească” (Editura Ideea europeană, 2022), o carte ce ar trebui inclusă în bibliografia obligatorie pentru decidenții politici.

Știați că, potrivit Associated Press (Tue, January 2, 2024), președintele universității Harvard, Claudine Gay, a demisionat marți (02.12.2023) pe fondul unor acuzații de plagiat? Potrivit sursei citate, în urma audierii din congres, cariera academică a lui Gay a fost supusă unei examinări intense în urma căreia s-au descoperit mai multe cazuri de presupus plagiat în teza ei de doctorat din 1997. Consiliul de conducere al Harvard s-a adunat inițial în spatele lui Gay, spunând că o revizuire a lucrării ei academice a scos doar „câteva cazuri de citare inadecvată”. Câteva zile mai târziu, Harvard Corporation a dezvăluit că a găsit două exemple suplimentare de „limbaj duplicativ fără atribuire adecvată”. consiliul a spus că Gay își va actualiza disertația și va face corecții. Demisia a rămas demisie. De aceea, Harvard e Harvard. <https://www.criticarad.ro/chestiunea-plagiatului-universitar-dovedit-si-chiar-nedovedit-dar-existent/>.

Până nu demult, LEN (nr. 1/ 2011) limita numărul de mandate pentru Rectori și Decani la două („complete”) de câte patru ani, iar Noua Lege a Învățământului Superior permite ocuparea mai multor mandate, unii aflându-se chiar la al patrulea.

Această etapă a alegerilor pentru conducerea universităților a dezvăluit situații în care unii se regăsesc în fruntea unor universități de aproape un sfert de veac. Fostul fost, client de partid și abonat la funcții, Sorin Câmpeanu a fost confirmat rector în al patrulea mandat la USAMV București, Mircea Costoiu ocupă pentru al patrulea mandat conducerea UPB, la fel Remus Procopie la SNSPA, Ramona Lile, la UAV Arad (neconfirmată încă), Marilen Pirtea de la UVT, I. Vasile Abrudan de la UT Brașov, precum și alți rectori cu trei mandate etc. De noua lege, au profitat și alții, cum ar fi Tudorel Toader (Iași), Cosmin Popescu (Timișoara), Ionuț Spînu (Craiova) etc. Unii au fost votați cu procente amețitoare, deși în biografia științifică a acestora există destule secvențe vulnerabile, dintre care plagiatul este evident și dovedit. Cauza demisiei ministrului Câmpeanu de la Educație a fost acuzația de plagiat (dovedit, iar demisia înseamnă recunoaștere), Ramona Lile a fost retrogradată în urma dovedirii copierii unor "blocuri de texte" și a constatării unor articole plagiate, devenite (și dovedite) publice, Marilen Pirtea are o singură carte, iar celelalte articole sunt colective, inclusiv în domeniul chimiei, unde "alții i-au strecurat numele", împotriva voinței lui și "dintr-o neînțelegere". Se constată de către presă că Marilen Pirtea se regăsește în situația "plagiaturii cu repetiție", ceea ce n-a deranjat alegătorii universității să-i acorde votul masiv pentru al patrulea mandat (de cinci ani). Dar nu e doar atât. Cel mai tânăr rector, Marilen Pirtea, are numeroase atribuții, ceea ce-l determină să lucreze cât vreo trei: este rector (din 2012), este deputat (din 2016), este vicepreședinte la deputați (din 2018), are plata cu ora, este membru în Consiliul de Administrație al Aeroportului din Timișoara, este conducător de doctorat, este Președintele Consorțiului Universitaria (asociație cu cinci universități mari și cu tradiție), editor la trei reviste internaționale, secretar al Comisiei pentru buget, finanțe și bănci, plus membru în alte comitete etc. . Când să mai fie timp pentru cercetare, pentru scrierea de studii, pentru conducerea corespunzătoare a vreunui dintre domeniile de care se ocupă! În plus, trebuie să mai participe la ședințele de partid, să-și gospodărească averea (terenuri, bijuterii, apartamente, venituri multiple etc.)?

Încheiam articolul de opinie astfel: "Se poate trăi bine dotat cu o cultură superficială, chiar în medii culturale și universitare. Filozoful A. Marga, în recenta sa carte ***Emanciparea României*** (2023), integra plagiarea universitară în conceptul de "degradare a vieții academice", prin renunțarea la exigență (față de sine și față de alții), la diluarea valorilor, la invazia unei iresponsabilități față de "o Românie normală", renunțarea la "o democrație curată". Absența meritocrației (promovarea pe merite reale) și a aspirației spre demnitate umană sunt cauze ale imposturii și ale degradării intelectuale, iar sursa se află în educația universitară precară, deficitară, întreținută de superficialitate, nonresponsabilitate și perfidie mascată. Avem nevoie de o reîmprospătare a discursului didactic, de o redefinire a intelectualității

universitare, de schimbări fundamentale în structuri și mentalitate prin căutări responsabile de soluții, pentru completarea vidului valoric cu educație reală, pentru desprinderea clară a adevărului (transmis prin instituții) de minciună, prin eliminarea confuziilor valorilor, atât de atent organizată de chiar cei investiți să le genereze... Ce facem însă cu plagiatorii pe care nici un oprobriu public nu-i moralizează? Cum poate cel vinovat de hoție intelectuală să-i privească în ochi pe colegi și studenți, fără jenă,?”

Ei, vorba lui F. Voiculescu, citat mai sus: la Harvard, doar suspiciunea atrage după sine demisia din funcție, pe când la noi, hoția intelectuală și impostura funcționărească par chiar criterii pentru alegerea pe funcții universitare. În alt limbaj, asemenea comportamente se numește bovarism, adică omul ”se concepe altul decât este”, trăind iluzia că merită să fie ceea ce nu este în stare decât utilizând mijloace josnice și ridicole pentru frenezie.

Un învățământ superior imatur

Beneficiarii sistemului de învățământ consideră că există o continuitate în criza funcționării corespunzătoare a acestuia. Societatea (prin intermediul presei) constată de atâta vreme că școlile au probleme pe care nici măcar nu le conștientizează cum se cuvine, iar universitățile aproape că nu mai sunt cotate calitativ și comparativ cu ceea ce se așteaptă de la o profesionalizare înaltă. Profesorii dobândesc diplomă după o pregătire superficială, preponderent teoretică, programele de educație

folosite pentru învățare sunt lipsite de practici educaționale, funcționarea relației dintre elevi – programe – profesori – examinări – evaluări se mimează în cea mai relevantă atmosferă caragialiană: Unii universitari, care pregătesc profesori, nu au predat nici măcar o oră în învățământul preuniversitar, așa încât, lipsiți de o minimă experiență în domeniul pentru care îi pregătesc pe alții, nu reușesc să transmită altceva decât teorii „savante”, care eșuează în confruntarea cu realitatea uneori dramatică a învățării și educației. Superficialitatea exercițiului pedagogic are consecințe grave și impact interuman eșuat asupra devenirii elevilor și studenților de a fi suficient de utili societății. Înșiși profesorii ar trebui evaluați periodic, spre a-i stimula să învețe și să rămână intelectuali autentici. Îmi mărturisesc o distinsă colegă, că a auzit un conferențiar că nu-și amintește de când nu a mai citit o carte. Unii universitari au 2 – 3 norme didactice, în aceeași universitate sau la altele, dispun de un serviciu paralel etc. Când mai dispun de timp pentru pregătirea pentru ore, cursuri și creativitate, pentru păstrarea condiției lor de intelectuali superiori. Mulți sunt funcționari, dobândind habilitare spre a scoate în serie doctori în științe, într-o țară fără știință autentică. Universitățile sunt paralele cu viața și nu participă la intelectualizarea societății românești. Puțini sunt cei cărora le pasă că intenția absolvenților este de a obține un serviciu în alte țări (un fel de pregătire pentru emigrare), folosindu-se de o diplomă plătită de contribuabilii români, „generându-se astfel o scurgere a capitalului uman oferit gratuit altor țări.” (îmi șoptește fostul prorector al universității albauliene, F. Voiculescu).

Nu ignor faptul că există o gravă confuzie între învățare și educație. Programul prezidențial ”România educată” a sfârșit într-un eșec, fiind un exemplu de nepricepere, amatorism cu inserții politice. De un sfert de veac, școlile și universitățile sunt executante ale birocrăției ministeriale - al educației -, prin intermediul inspectoratelor școlare și directorilor instituționali. La rândul lor, pedagogii – ca teoreticieni ai educației – justifică (și descriu) ceea ce recomandă Curriculum-ul Național, (de ex., adepții ”paradigmelor obiectivelor” au devenit înfocați susținători ai ”competențelor”, iar metodicienii explică pasional, pentru studenți, tehnicile gândirii critice și ale interdisciplinarității. Recent a apărut a cincea ediție dintr-o pedagogie a anului 1990).

Inserția politicului în domeniul educației afectează calitatea acestuia. Angajările politice au preponderență în birourile instituțiilor de stat, unde sunt numite persoane (chiar la decizii) prin aranjamente (citeam undeva că într-un județ angajarea chiar și a unui modest funcționar are nevoie de acordul șefului de partid dominant), clientelă, mafie, trafic. De altfel, diplomele au valoare îndoielnică, meritele sunt vulnerabile, moralitatea neevaluată, iar cazierul uman nu există. Meritocrația este doar de fațadă, în realitate nefuncțională. Din păcate, decidenții angajați astfel hotărăsc asupra vieții noastre.

Cine mai gândește la interesul public și la a forma "buni cetățeni"? De câteva decenii, nu se exprimă idei și viziuni, ci doar plumbări formale. De tot atâta vreme, universitățile dormitează sub plapuma "autonomiei", deși ele cuprind inteligență, care ar putea fi valorificată pentru bunăstarea țării. Au rămas instituții economice și comerciale, fiind controlate colegial de acel Aracis, inutil, prin proceduri viciate de evaluare și încărcat birocratie și superficialitate. Expresia "universitățile sunt motorul unei societăți" a rămas o etichetă, acestea fiind rupte de problemele sociale, intelectuale, economice și științifice ale țării. Ce bine spunea universitarul F. Voiculescu: "educația costă, dar lipsa educației costă și mai mult". Promovarea unei exigențe reale, renunțarea la titularizările pe viață, considerarea școlii ca o instituție reală de cultură, schimbarea stufoaselor documente "curriculare" în favoarea unui plan de învățământ nou, aerisit, scuturat de discipline didactice inutile (servind interesele profesorilor titulari pe viață, pentru asigurarea normelor didactice), adaptarea acestuia la schimbărilor sociale etc. sunt chestiuni a căror ignorare perpetuează starea de imaturitate a învățământului. Întâiul ministru reformator al educației și școlii, Spiru Haret, afirma cu justețe că "educația nu poate fi altfel decât societatea", completând că "societatea este consecința educației", iar "școala este oglinda stării morale a societății".

Atâtea s-ar putea spune despre confortul profesiei didactice! Confortul conduce spre superficialitate, iar superficialitatea generează, în învățământ, "analfabetism funcțional", mediocritate, diletantism. Candidaturile (politice) pentru decizii (înalte, parlamentare, primariale) evidențiază trasee "educaționale" și universitare superficiale, cu folosirea plagiaturilor pentru cariere, finalizarea studiilor superioare în "universități imature", prin concesiile în serie făcute de profesori, prin falfăirea diplomelor fără acoperire reală intelectuală. Prestigiul profesorilor și-l recâștigă ei înșiși. Avem nevoie de schimbări fundamentale (nu reforme), de o nouă structurare, începând cu viziunea și terminologia, continuând cu decizii legislative clare și credibile și asigurarea unui exercițiu didactic responsabil, coerent, întreținut de profesori cu vocație. Un învățământ imatur confirmă cu diplomă oficială un absolvent superficial pregătit pentru viață satisfăcătoare.

FOAMEA DE FERICIRE

Oamenii ar fi dorit să poposească veșnic în spațiul tinereții și să dobândească veșnicia, iar basmul românesc *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte* e metafora căutării. Personajul sanscrit, Ghilgameș, caută *iarba vieții* spre a reda viața prietenului său, Enkidu. Izvorul cu apă vie, apa tămăduirii, iconii din celălalt tărâm și alte asemenea speranțe se regăsesc în mitul creștinătății, al sacrificiului lui Iisus pentru învierea în veacul veacurilor. Omenirea a căutat zeificarea, iar credințele au oferit speranța vieții veșnice, faraonice sau cristice, budiste ori lamaiste. E semn că viața e frumoasă, cu toate fațetele ei.

Omenirea e alcătuită dintr-o sumă de evenimente în care personajele sunt ei, cei fericiți, cei melancolici, cei bucueroși, cei triști. (Când ne salutăm cu "Bună ziua", dorim semenului nostru o lumină binefăcătoare, la fel ca urarea "La mulți ani cu fericire". Vrem ca lumea să fie fericită într-o cultură a tristeții.)

CHESTIUNEA NOASTRĂ ESTE CUM TRĂIM. Cartea *Împotriva fericirii. Elogiul melancoliei* a lui Eric G. Wilson este un eseu, care elogiază melancolia, suport din care crește fericirea. Textul ne îndeamnă la o meditație profundă despre clipele frumoase din viețile oamenilor. (Eu înțeleg cuvântul *melancholy* ca o variantă semantică a *tristeții*, o stare mai delicată decât o ușoară depresie. Pe chipul omului se citesc semnele fericirii și ale nefericirii.)

CE E FERICIREA? Cuvântul e înțeles de oricine până în momentul în care i se cere să-l definească. DEX: "*stare mentală de bine*", cu "*emoții pozitive și bucurie intensă*", expresivă sau interiorizată. Îți vine să strigi cu glas puternic: "*Sunt fericit*"! Plângem cu lacrimi înfloritoare sau râdem cu fața înnobilită de zâmbete pure. *Foamea de fericire* rămâne o aspirație. *Disperarea* ia forma litaniei și afectează calitatea vieții, în ciuda adicțiilor (alcool, droguri, medicații).

CÂT DE FERICIT EȘTI, OMULE! Cât durează starea clipelor fericite, cât de necesară este melancolia pentru ca se reflecte pe chipul tău fericirea ? Care sunt semnele fericirii tale și te întreb dacă este necesară melancolia (tristețea) pentru a-ți releva (și revela) beatitudinea ! De unde (ne) vine *fericirea*? De unde (ne) vine *tristețea*? Intrăm deja pe știința psihologiei pozitiviste, accedem în meditația despre starea omului în diferitele sale momente afective. Când suntem fericiți, nici nu conștientizăm că dăunăm tristeții, că am convertit rânjetul și încruntarea în zâmbet, ca semn al beatitudinii, afirmă eseistul Eric G. Watson.

CARE ESTE IZVORUL FERICIRII ȘI CARE ESTE IZVORUL TRISTEȚII? Întrebările oferă singurele răspunsul. Când cred că sunt deplin fericit, constat că izvorul acestei stări se regăsește într-o minciună pozitivă. Adevărul în care am

crezut că habitez mă aruncă într-o turbureală. Suntem în conturul fericirii cu prețul tristeții și al deznădejdiei celorlalți ori a atâtor semeni de-ai noștri melancolici (citește *trști și disperați*). Două stări psihice antitetice.

OMUL FERICIT ESTE OMUL GOL, susține profesorul universitar de psihologie și literatură, în eseul amintit. Oamenii, fericiți sau nu, sunt consumați de *ceva*, sunt erodați de gânduri, de potențialități macabre, de izgonirea din clipă, de pierderea zâmbetului larg și ironic. Lumea nu e atât de ospitalieră și omenirea are, în tristețe și maladii, surse de coșmaruri, spaime, temeri, ticăloșii etc. Mitul fraților dușmani, Cain și Abel, induce o stare de pericolozitate permanentă, iar mitul sisific întreține pedeapsa pentru viciile fericirii noastre. Prețioasă, pentru om, e fiecare clipă, pentru că "*sabia lui Damocles*" atârână de un fir de păr deasupra capetelor noastre. *Literatura și arta* își găsesc resurse în suferință. Eu nu cunosc vreun creator care să se declare fericit.

Filozoful H. Amiel și-a permis să susțină că "MELANCOLIA E TEMELIA TUTUROR LUCRURILOR". Tristețea (melancolică) îngăduie să te bucuri de fericire, iar omul dobândește speranța unei vieți împlinite, active, viață cu sens și plăcută. Aspirația spre fericire izvorăște din nedeșăvârșire, din baia de suferință, din "*lipsurile acestei lumi diabolic de minunată*" (Eric Wilson, p. 78). Nu există bucurie (*însemnul fericirii*) fără tristețe (*însemnul melancoliei*). Obsesia fericirii derivă din obsesia melancoliei.

După opinia lui Byron, "MELANCOLIA E UN DAR ÎNSPĂIMÂNTĂTOR". E totuși DAR, CADOU, asemenea calului troian. Bucuria urmează deznădejdiei, iar durerea se resimte prin pierderea fericirii. "*Să ai o zi bună*", te salută vecinul în fiecare dimineață. "*La mulți ani cu fericire*" e clișeu clasic al aniversărilor. Dincolo de cele două sensuri, se regăsește starea TA, tristă, dramatică, "melancolică". Și cât de multe exemple există în istoria personalităților ilustre ale lumii. Oameni fericiți pentru o clipă ("*rămâi clipă, ești atâta de frumoasă*", rostește Faust) ajung pacienți pentru psihologi și medici.

Antinomiile condiției umane: *oameni fericiți* cad pe neașteptate pradă deznădejdiei / vizavi/ de *inși fără însușiri* degustă fericiți din clipele existenței. Pilule medicamentoase prelungesc agonia. Sabia damocleană (atârânănd de un fir deasupra capului nostru) planează ca o deznădejde peste fericirea umanității, împletind binele și răul, bucuria și tristețea în firele mărtișorului vieții noastre, ar spune profesorul american Eric G. Wilson. Punerea problemei despre "*contra fericirii*" îndeamnă la "*elogiul melancoliei*". Își dau mâna pentru existența omului și a condiției acestuia între semenii săi. Antiteza dintre fericire și nefericire întreține omului o viață dinamică, activă și generatoare de soluții. Oare chiar frumusețea melancoliei bătătorește calea spre fericire ?

CUVÂNTELNICE

(ARTICOLĂȘE DE FOND (editoriale), SCRISE PENTRU
PUBLICAȚIA ÎN GRAI: *LADA CU SPINARE*, COORDONATĂ DE
GHEORGHE HODREA ȘI SPRIJINITĂ FINANCIAR (ȘI AFECTIV)
DE AUREL USCA)

Foaia în grai popular, intitulată *LADA CU SPINARE* a intrat în al treilea an de apariție periodică lunară. Publicația apare sub îngrijirea pr. GHEORGHE HODREA, membru al UZPR, filiala Ioan Slavici Arad, prin finanțarea voluntară a lui Aurel USCA. Publică articole cu tentă ironică, umoristică, având ca problematică relatarea unor întâmplări hazlii din lumea satelor zărândene. Colaborează permanent **Ioan Matiuș**, poet, membru al Uniunii Scriitorilor din România, **Eugenia Crainic**, ziarist și romancier, membru al UZPR, **Anton Ilica**, prof. univ. dr., publicist și eseist, membru al UZPR, **Monica Mateiu**, romancier, cercetător în genetică la Universitatea Anvers din Belgia, **Ioan Alexandru Ardelean**, din Macea, prozator și poet, inițiator al Festivalului *Gura satului* din Macea, profesorul **Dumitru Otavă** din Șimand, ing. și scriitor **Ioan Cotoc** din Leasa / Timișoara, **Ovidiu Balint**, președintele mArta, cronicarul sportiv **Vali Wiski**, artist plastic **Dumitru Paina**, membru al *Uniunii Artiștilor Plastici* și alții. Publicația *Lada cu spinare* se distribuie gratis, iar ținuta grafică, problematica articolelor, limbajul folosit, tendința de a da graiului zărândan personalitate fac din foaia populară o bună continuatoare a ziarelor populare din vechimea Aradului, foaia *Cucu* și *Gura satului*.

BACE TOGHIERE DIN SINTEA MARE ȘI *LADA CU SPINARE*

Poate trece drept lingușire o prezentare a responsabilului publicației *LADA CU SPINARE*, foaie în grai popular, inițiată, concepută și gestionată în totalitate de Gheorghe HODREA, căruia i se mai spune Bace Toghier. Și-a asumat porecla,

preluând vorba și portul personajului din Sinteia Mare, plasând ilustrații pe mașină, îmbrăcând la anumite acțiuni ținută specifică zonei sale natale și semnând multe creații literare cu acest pseudonim. Își poartă cu fală cloplul, laibărul, cămeșă cusută cu floricele și glăsuiește în limbajul sătenilor și neamurilor sale sintănene. Deși

are școli importante, licența în Teologie ortodoxă, doctoratul în Istoria bisericească, publicând numeroase cărți cu povestiri populare și întâmplări ironice, Gheorghe Hodrea și-a caligrafiat pasiunea pentru conservarea, în muzee etnografice, a obiectelor folosite în gospodăriile țărănești. Acasă, la Sinteia Mare, și-a încropit un foarte bogat muzeu, cuprinzând tot ceea ce avea gospodarul pe lângă casă, de la Cartea sfântă până la Crucea ori Icoana ortodoxă din casă, șterguri ornamentale, costume de sărbătoare, obiecte de utilitate gospodărească din bucătărie până la pernele ornamentale din camera pentru oaspeți, de la lămpi cu petrol până la dulapuri, mese, scaune, ladă cu spinare, unelte agricole, precum și multe altele, care alcătuiesc universul de trai al unui ales gospodar. Peste toate cele, după modelul poveștilor de pe laviță, el însuși este un atent observator al vorbelor din satul său și le orânduie în texte povestite, cum ar fi cele atribuite Unchioaiei Persida ori lui Bace Toghier.

Lada cu spinare (mereu îmi vine în scriere să spun "*ladă de zestre*") a fost inițiată de pr. Gheorghe HODREA, având menirea de a conserva nu doar obiecte, ci glăsuiri, spre salvarea graiului din ținutul zărăndean, solicitând colaborarea unor intelectuali proveniți din diferite sate (Măsca, Șimand, Sinteia Mare, Macea, Sinteia Mică, Șomoșcheș). Are grijă de a configura o transcriere unitară a textelor, păstrând totuși specificul rostirii fiecărui sat. Inițiativa sa de a prezenta, în serial, fotografiile comentate ale unor valori etnografice, asigură o promovare a acestora prin descriere și istorisire. Fiecare piesă etnografică are o poveste și fiecare cuprinde în sine ecoul unui suflet. La prezentarea romanului autobiografic, *Moritur memoria* (2023) a

Ligiei MATEIU, originară din Sinteia Mare, a invitat pe Lucian din Sinteia Mare, îmbrăcat în costum popular, care a prezentat specificul costumației, a cizmelor, a sumanului, a cioarecilor, cămeșii și sumanului.

Activitatea complexă de relevare a trecutului vieții publice și de conservare a tradițiilor populare e un demers onorabil, cu valoare de patrimoniu, dar mai ales de mândrie și respect pentru zestrea materială și spirituală a satelor românești. Din cealaltă Sinteia Mică, un alt om generos, Aurel USCA, a fost sensibilizat pentru asemenea inițiativă și sprijină efectiv apariția foii în grai, LADA CU SPINARE, care tinde să se internaționalizeze, fiind distribuită de Mona lui Măzărăoie în Belgia și pe unde mai călătorește cercetătoarea în genetică informațională, dr. L. Mateiu. *Lada cu spinare* continuă prin creșterea în calitatea textelor, prin multiplicarea tematică și diversificarea colaboratorilor. Important este că, având apariție lunară, s-a ajuns la numărul zece, împlinind curând vârsta de un an. Sufletul *Lăzii cu spinare* este Gheorghe HODREA, un intelectual cu inițiative, care și-a păstrat într-un colțșor al inimii sale prețuirea pentru valorile satului românesc și pentru recuperarea obiceiurilor, tradițiilor, graiului și obiectelor, în pericol de uitare.

E vremea ca administratorii culturali ai Aradului să manifeste un interes explicit pentru complexul de acțiuni desfășurate în jurul foii în grai LADA CU SPINARE, de a cărei apariție se ocupă în totalitate pr. Gheorghe HODREA, sprijinit financiar de Aurel USCA din Sinteia Mică.

EVENTIMENT - „LADA CU SPINARE”, LA UN AN DE LA APARIȚIE

După cuvântul de mulțumire pentru excelenta colaborare, adresat colegilor de către Gheorghe Hodrea, a urmat agapa frățească cu pozele aferente momentului.

Gheorghe Hodrea Anton Iliea Aurel Usca

**MEMBRII
COLEGIULUI REDACȚIONAL
prezenți la eveniment**

Aducem mulțumiri gazdelor noastre de la Restaurantul-Pizzerie Venezia, din Arad, Str. Dimitrie Bolintineanu, nr. 12.

Eugenia Crainic

Ioan A. Ardelean

Ligia M. Mateiu

Dumitru Otavă

Vali Viski

Dumitru Paina

MONA, EUGENIA, AUREL, ȘTEFAN, MITRU, GHIȚĂ ȘI NELU

Cu tenacitate și pricepere, **Lada cu spinare** încheie anul 2023 cu frumoasele urări ale lui Gheorghe HODREA și colaboratorilor săi. Trei evenimente importante ating dimensiunea națională: participarea colaboratoarei noastre LIGIA MONICA MATEIU, originară din Sinteia Mare și stabilită în Belgia, la Târgul de carte Gaudeamus din București, unde și-a lansat volumul autobiografic **Molitur memoria** (1); lansarea de către Eugenia CRAINIC (colaboratoare la **Lada cu spinare**) a cărții sale **Oameni care m-au trăit**, la Bookfest, târg internațional de carte (2) și întâlnirea la Arad cu scriitorul Ștefan MITROI, la invitația prietenului și colaboratorului foii în grai, **Lada cu spinare**, Aurel USCA (3).

1. O distinsă colaboratoare a noastră, Doamna dr. LIGIA MATEIU, cercetător-senior în bioinformatică și genetică medicală la Universitatea din Anvers (Belgia), originară din Sinteia Mare, și-a lansat cartea **Molitur Memoria** (Editura Universitară, București) la Târgul Gaudeamus, București, fiind primită cu entuziasm de participanți, pentru abordarea unui subiect ispititor: genetica. **MONA, străniepoata lu' Măzăroi, așezată în Belgia**, prezintă în actualul număr cu textul în grai Miculaie a' lu' Onisîie și boconcii cu radiu, a debutat cu povestirile **Rârâieli de om peltic** (2022). La Târgul de carte Gaudeamus, a avut alături publicația în grai **Lada cu zestre**, căreia i-a făcut o frumoasă prezentare, stârnind interesul auditoriului. Presa arădeană a marcat evenimentul ca unul de referință.

2. Distinsa, frumoasa, eleganta și inteligenta publicistă și prozatoare Eugenia CRAINIC (colaboratoare la **Lada cu spinare**) a lansat cartea **Oameni care m-au trăit**, la Bookfest, târg internațional de carte, București, unde, mărturisește, *"am avut cea mai frumoasă lansare din târg, cu zeci de inimi bătând pentru mine, iar a mea pentru toți cei prezenți"*. Mi-a plăcut selecția unor versuri, ca *"o minunată excursie sufletească"*, din lectura recentului volum al Ramonei Pantea, **Împrimăvărarea pietrelor** (2023), dintre care rețin pe cele ce-au încântat-o pe scriitoarea Eugenia Crainic: *"Te-aș îmbrățișa, dar îmi ești deja în suflet..."*. Scrisul Eugeniei pe blog e adorabil, iar propoziția *"nimic mai remarcabil ca spectacolul firii umane"* iese din gândul unui intelectual subtil, care innobilează farmecul unor clipe înălțătoare. *"Reușită priză de frumos și inedit"*. În acest număr, publică un fremătător text despre **"Bună gimineța, Moș Crășiuun!"**, în grai păncotan.

3. Ștefan MITROI este unul dintre cei mai valoroși și viguroși **poeți** români contemporani, precum și un **prozator** (schite, nuvele, romane) inspirat din temeuriile satului natal, Seliște de Teleorman, a casei părinților săi și a veșniciei

spațiului său nativ. Recentele volume lansate la Arad, în prezența criticilor literari Adrian Dinu Rachieru, Anton Ilica și a poetei Ana Maria Păunescu, au fost **Pisica surdomută și alte unsprezece povestiri** și **Memoria fumului**, un splendid volum liric despre obârșie, părinți, săteni și amintiri rememorate. *Scriam*: "Generos până la inocență, încărcat cu o aură de bunătate și cu fărâme de suflet înmuiat în sfințenie, mereu cu privirea întoarsă spre lumină, spre chipul părinților și bunicilor, Ștefan MITROI alege cuvinte și verbe, le încălzește la sân și le aranjează în poeme cântătoare, inducând celorlalți o bună dispoziție și o aleasă satisfacție sentimentală." Colaboratorul și prietenul publicației și al nostru, **AUREL USCA**, ne-a făcut o onoare specială pentru înlesnirea unei companii literare selecte.

4. Iau vorbele lui Bace Toghiere, alias **Gheorghe HODREA**, cărora li se adaugă Nelu din Macea și Mitrut din Șumand, folosindu-le pentru a mulțumi colaboratorilor pentru textele publicate și a dori cititorilor **Sărbători fericite și Un An Nou îmbelșugat, în pace și bunăstare, liniște și prietenie**. Invoc o urare tradițională din satele noastre natale pentru toți cei cu gând de prietenie pentru ceea ce cuprinde *Lada cu spinare*: "**La mulți ani cu sănătate, cele bune să se-adune, cele rele să se spele**". Totodată, dorim calitate crescută și valoare acestei foi în grai, spre a livra cititorilor satisfacții și zâmbete, bucurii și așteptări împlinite. Anul 2024 să devină spornic pentru *Lada* (noastră) *cu spinare*.

DOMNUL AUREL USCA sau DESPRE O PRIETENIE CULTURALĂ

Dacă treceți spre Pâncota și mai departe către Ineu – pe unde Lică Sămădău a lui Slavici umbla cu turmele sale de porci prin pădurile nesfârșite din Țara Zărandului – îndemn cititorul să apuce drumul de la Sântana spre Olari, apoi să arunce o privire spre cea mai înflorită locuință din Sinteia Mică. Înconjurată de o livadă de trandafiri multicolori, casa familiei USCA, Florica și Aurel, te îmbie cu uimire să cuprinzi cu ochii mirați o frumoasă, curată și elegantă CASA atât de grijuliu gospodărită a Domnului Aurel.

Bărbat harnic, pasionat de cultură, riguros documentat, mereu cu zâmbetul pe buze și atent la explicații, cititor de presă literară și noutăți editoriale, Domnul Aurel

USCA își alimentează aleanurile pentru cultura literară prin pasiunea cunoașterii și stimulării activităților estetice. Organizează recitaluri de poezie și cântec popular, sprijină apariția acestei publicații prin gesturi filantropice, stimulează aparițiile editoriale (vezi și *Eminescu* de A. Ilica, dar și *Exilat în poezie* de N. Nicoară - Horia), organizează fastuos nunți și spectacole cu scriitori, întreține o bogată

corespondență cu poeți, prozatori, dramaturgi, așa de dragul valorii și a esteticii. Recent, a fost interesat de *Istoria ... literaturii contemporane* a lui Alex Ștefănescu, în schimbul ei, mi-a oferit *Integrala Poeziei Nichita Stănescu* (Vasiliana...98, 2013), un volum documentar de 800 pagini, cu mențiunea onorabilă "Pentru distinsul profesor Anton Ilica, cu prietenie, admirație și respect, din partea lui Aurel USCA, Arad, 31.10.2023". Gestul Domniei sale se reazemă pe cultul nostru pentru lirica lui Nichita.

Aurel se implică direct în sprijinul apariției acestei publicații în grai, deși nu publică (încă), dar se regăsește cu întreg sufletul alături de responsabilul *Lăzii cu spinare*, Gheorghe HODREA, la rândul său, om neliniștit/ ispitit de numeroase inițiative cu ecouri culturale: scrie cărți de poezie, cu povești și povestiri, cu întâmplări umoristice, în formă literară ori în grai, inițiază muzee (*Muzeu etnografic* în casa natală din Sinte Mare ori *Muzeu școlar Clasa profesorului Sălcuță*), susține emisiuni culturale, alimentându-și clipele cu o participare efectivă la dinamizarea actelor elevate de cultură arădeană și nu numai.

LADA CU SPINARE, publicația în grai, a ajuns la numărul 7, iar colaboratorii și-au dobândit deja autoritatea de a scrie în grai prin transcrierea cât mai corectă a pronunțării din spațiul dintre râurile Mureș – Crișuri, până spre înălțimile Bihariei.

Remarcăm textele semnate de Bace Toghiere, Bace Ghiuri lui Hamfău, Florica de la Macea, Eugenia Crainic, Mitruț Otavă, Mona din Belgia, Viki. Unu-i din Sinte Mare, ceilalți din Macea, Șimand ori Șicula, Tăgădău sau Socodor.

Publicația lunară, ***Lada cu spinare***, apărută prin osârdia lui Gheorghe HODREA, continuă...să întrețină un anumit tip de autoritate culturală și să-și câștige personalitate în peisajul revuistic actual.

ROZELE LUI FLORY ȘI AUREL

Poetul Ștefan Mitroi, prieten al familiei Usca din Sinte Mică, în poemul *Atâta frumusețe*, spune povestea satului în care a sosit o femeie foarte frumoasă, iar, la plecare, în urma ei a rămas grămezi de frumusețe presărată prin case. Din când în când bărbații o caută și o așteaptă să revină cu duioșie, iar femeile o așteaptă să mai aducă frumusețea (da!) în satul Sinitea. De atunci, au trecut mai mulți ani, dar oamenii s-au molipsit de frumos și au început să se poarte elegant, să-și rânduiască gesturile, să arate trecătorilor, cu fală, că prin Sinte Mică a trecut o zână, iar mulți au devenit zânatici, adică iubitori de frumos.

Casa de la întorsura șoselei este a familiei USCA. Este înconjurată de 800 trandafiri, care de care mai frumoși și mai aromați. Toți ademenesc privirea și mirosul într-o amplă orchestrație estetică. Casa pare scăldată în culori de curcubeu, iar trandafirii zâmbesc, ca un fel de fală, îndemnând la admirație și încântare.

Mie mi s-a opăcit gândul la poetul E. A. Poe, care, în ***Privighetoarea și trandafirul***, închipuie un tragic poem de iubire. Cică o frumoasă prințesă a pretins unui tânăr un trandafir roșu de culoare sângelui. Auzind, o privighetoare se așează pe o roză, își înfinge un spin în inimă și începe să cânte. Spre dimineață, în grădină se ivi un trandafir cum numai în povești există, iar la rădăcină zăcea privighetoarea înțepenită. Cântecele său a dat culoarea cea misterioasă, scursă direct din inima sa în inflorescența trandafirului. Superb și misterios!

Cum să poți scrie despre rozele dimprejurul casei familiei USCA fără a aminti de *Rondelurile rozelor* ale lui Alex. Macedonski ? ***Rondelul marilor roze***:

”Miresme plutesc prin grădină,
Iar roua deșiră mărgele
Pe roze bogate și grele,
Ce-abia mai pot capul să-și țină.”

Sau *Rondelul beat de roze*:

De roze e beată grădina
Cu tot ce se află-mprejur
E beat și cerescul azur,
Și zâzâie, beată, albina.

În jurul casei familiei, frumusețea și-a drămuit cuib, alcătuit din petalele scuturate de vânt. Noaptea sunt cuprinse de zvon de privighetoare, iar aromele trandafirii parfumează lumina razelor de lună.

Voi, dragi cititori, înfrumusețați-vă și dați ochilor bucuria rozelor îndrăgostite, cusute cu iubire pe iile îmbrăcate în zi de sărbătoare. Nu doar veșnicia s-a născut la sat, cum spune Blaga, ci și frumusețea naturală. Trandafirul simbolizează împreunarea buzelor într-o misterioasă sărutare. Casa cu cei 800 de trandafiri este semnul îmbrățișării inimii cu sufletul, a iubirii cu zâmbetul de îngeri. Valsul trandafirilor prin zâmbete și fericiri.

CASA DINTRE TRANDAFIRI

Dacă dinspre Arad, călătorule, apuci spre șoseaua Orășii, după puțin timp, treci, spre dreapta, către Sântana, apoi continui drumul spre Olari, până te întâmpină un sat nu mic, cum îi spune numele, ci măreț, cu oameni harnici, gospodari și făloși. La un moment dat, șoseaua din Sinteia Mică ocolește spre Zarand și Seleuș, scurgându-se în drumul ce duce spre Ineu, acolo pe unde Slavici își închipuia un Lică Sămădău, o Ana și un Ghiță, dar mai ales o *Moară cu noroc*, dar fără noroc.

În Sinteia Mică, pe dreapta, o casă frumoasă se scaldă în arome de trandafiri și se mândrește cu aura de culori care o înconjoară, plutind parcă într-un imens lan de

trandafiri zâmbitori, coborâți de pe mânecile iilor femeilor ori de pe sumanele bărbaților dedați cu frumusețea și coloristică picturilor populare.

Aici locuiește AUREL USCA și FLORI USCA, parcă într-o poiană de îngeri. Eu nu-l cunosc decât de puțin timp pe omul acesta, dar mi se pare zămislit dintr-un amestec cumpănit de **generozitate** și **demnitate**. Cele două însușiri converg spre omul înzestrat cu dragoste față de estetică, în care a presărat iubirea pentru a fi părtaș la cultură și înaltă prețuire pentru înfățișările creatorilor. Iubește cântul popular și dansul, cultivă tradițiile populare, își întreține gustul pentru poezie, literatură și artă, pentru muzică și teatru, pentru valorile spirituale menite să dea omului ființare deplină. Alocă fonduri pentru spectacole, tipăriri de cărți, organizări de prezentări editoriale, fiind receptiv la orice fenomen estetic, menit să îndulcească condiția umană.

- Frate Ghiță, mult mă bucur că ai scos o publicație în grai, în graiul nostru din Sinitea (Sintea Mică – n.n.), Sintea Mare, Macea, Socodor, Șomoscheș, Măsca, Șiria, Ineu. Sunt încântat, zice Aurel, de apariția publicației ***Lada cu spinare*** și de conținutul acestei publicații. Are specificul ei și nu se confundă cu oricare alta din țară. Iată de ce te rog acceptă să finanțez în totalitate aparițiile și să suport toate cheltuielile de tipărire. Contează pe mine de aici încolo! Am asistat la această promisiune și, iată, a trecut un an, ***Lada cu spinare*** a apărut cu periodicitate, a crescut în valoare, a adunat noi colaboratori și a dobândit personalitate.

Altădată:

- Frate Ghiță (eh, așa-și zic ei, vecinii, unul din Sintea Mică, celălalt din Sintea Mare, fără a fi rude ori ținând de vreo confrerie), trebuie să căutăm noi colaboratori, să extindem aria de răspândire, s-o distribuim pentru cunoașterea graiului, frumosului din gospodăriile zărândene; să dibuim coordonatele identității și contribuția graiului la conturarea spiritualității transilvane. Să ne gândim chiar la internaționalizarea răspândirii publicației ***Lada cu spinare*** în alte spații de cultură specifică. Am aflat că a fost prezentată la Consulatul românesc din Belgia, grație scriitoarei Ligia Mateiu, originară din Arad.

Lada cu spinare și-a dobândit personalitatea pe nișa ei de expresivizare, prin grija redactorului pentru apariția periodică și pentru întreținerea nivelului calitativ al articolelor, precum și prin implicarea directă a lui Aurel Usca în finanțare, ceea ce-i asigură independența și libertatea de exprimare.

Aurel USCA locuiește în Sinitea, într-o casă înconjurată de flori trandafirii, binecuvântată de spiritului unui OM, pasionat de cultură, călăuzit de demnitate și înzestrat cu voința de a fi util tuturor celor ce iubesc arta și poezia. Dacă treceți prin

Sinitea după înflorirea trandafirilor, între cele peste 600 de flori multicolore s-ar putea să observi conturul sufletesc al gazdei, creionat din avânturile înmiresmate ale aromelor și din bucuria albinelor, zumzând printre curcubeiele sinitene.

SUPERGRAI ULTRAMODERN

Mă mai duc io - mai rar, da' mă duc – pînă la un meu natal, Tăgădău. După ce trec podul și păstă Teuz încep să vorbesc ca p-acolo, în grai, parc-aș vorbi cu părinții, frații, vecinii, mătușile ori unchii mei. Îmi vin din pruncie vorbe populare, amintiri de cînd copilăream și hăndrăleam pe coclauri rurale. Eram copil și, chiar dacă nu am spectaculoase amintiri din copilărie, eram fericit. *"Așa eram eu, spunea și Creangă, la vîrsta cea fericită"*.

Trecui eu zilele trecute pînă la Culița, înșurat cu nepoata mea, Lenuța lu' Hârțău.

- *"Bine-ai venit, Anticuț, că am a te întreba cîte ceva! Știu că ești domn învățat, cu doctorat în vorbire, scrii, citești, mergi pînă străinătăți și vorbești cu domni mari. Da' hai să te întreb io cîte ceva dăspre limba noastră! Iacă dăspră ce-i voroava: Fusă acasă Liliانا lu' Pruncu lu' Toaca dă pînă ulița Pălincăriei. Îș' duce traiul pînă București, unde studențește, îi faină domnișoară (nu-i modru, că îi frumoasă, dar îi cam zboară ochii din cap). Vine la Prăvălie să facă shopping (zâce ea!) și o aud io că, fiind la rînd, glăsuie șoldeului dă lîngă ea: **ranking-ul pe research** zice că nicio universitate nu se află în top. Anticuț! Ce-o vrut să zîcă fata?;*

- *"Lenuță, zîsăi io, **ranking** înseamnă clasament, **research** înseamnă cercetare, iar **top** înseamnă foarte bun";*

- *"Bine, m-ai lămurit ca bîta-n părete!"*

La care intră-n vorbă Culița, bărbatu-so:

- *"Unchiu! Știi că am avut noi aici un teren de fotbal cu fîntînă la centru. Cu vedere, vâlău, ciutură și apă bună. Dacă tăt adusăi voarba dă fotbal, oare **superligă** înseamnă superfotbal? Da' ce-i cu **play off** și **play on**? Ș-am mai aflat ceva dî la televizor ș-anume că antrenorul îi cînd **manager**, cînd **coach**, iar cluburile îs **academii**, **universități**, **politehnici** sau **hermanstath**. Io nu înțeleg prea multe, dăși mărg pînă la UTA și mai sudui și io ca și ceilalți dînd peluză sud";*

- “Io nu zic nimic, la astea nu mă pricep, îi spun io. Da’ întreabă-l cum stă treaba pă Neluțu dă la Chișlaca, îi senator și mai face câte-o miuță la terenul de relaxare a’ parlamentarilor!”;

- “Unchiule! S-o băgat iară în voroavă nepoata-me, Lenuța. Liliana mai vorbea de **resort, city, spa, hairstylist, chef, fashion, snack, smart, food, LIVE** (aștea le-am apucat să le notez p-o hîrtie). Bată-i să-i bată, da’ n-avem noi voroave (mai) frumoase: oraș, baie, frizer, bucătar, modă, deștept, scurt, viu, direct și altele.

- “Măi, niamuri!, am glăsuț io, nu vă daț’ voi atîta dă tradiționaliști. Aia dă la Tv scriu multe cuvinte noi, cum ar fi: **show, event, cool, chat, look, live, showbiz, market, blogerită, second hand**”... Mai hipermodernizați-vă și voi că s-or schimbat vremurile! Pă tine, Lenuță, te cam văd pe telefon cu punctul acela verde.

- “S-or fi schimbată vremurile, unchiule, întră-n vorbă Culița, da’ iaca, per exemplu, zî dumeta ce-i cu titlul aista: O croazieră **sold aut?**, titlul recenziei semnată de A.P. la ”Corabia năbunilor”, on volum semnat de Mircea Dinescu, ciala cu ”delicatesuri poetice”, că văzui minunia asta la on nepot d-a’ mneo;

- “Dragii mei! Nu vă mai miraț’ atîta, că doară Ministrul nostr’ fost al educației, mare șef și versatil politician, Câmpeanu, o dat o lege a **bullying**-ului. Agresiune, hărțuire! Da ce-nțălegeț’ voi cînd auzîț’ dă **Back to Scholl și AfterSchool?**;

- “Nu-nțălejem nimic, Anticuț dragă. Mai bine zî - ne ce înseamnă versatil, că nu-l precepem?”;

- “Îi un politician care zboară dîn cracă în cracă și-ș’ schimbă culoarea cămășii, în funcție de interese. Așe ca primaru’ dîn Pădureni!”. Da’ hai să ne-ntoarcem la ale noastre!

Iaca, Lenuță, v-am adus câteceva din Arad, cumpărături dă la **Lidl, Kaufland, Auchan, Penny, Carrefour, Mall**, că am un preten **manager** la **hipermarket și retailul** îi merge foarte bine;

- “Ioai, unchiule, o oftat adînc Culița, doară nu și dumeta ai uitat că **Penny** înseamnă bănuț, **Carrefour** = răspântie, **Kaufland** = loc de cumpărare, **Lidl** = ieftin; io le știu aștia tăt dî la nepotu’

FLORICA, EUGENIA ȘI MONICA

E luna martie, purtătoare de speranțe, bucurii, primăveri, mai mult soare și lumină-n suflet. E luna cu sărbătorile dedicate femeilor, luna în care natura (cuvânt feminin) înflorește, arătându-și sporul de împlinire, prin bucuria staminelor îndrăgostite de vântul cel cald și aducător de rod. Îl invoc pe Blaga, poetul ce zorea cuvintele primăvăroase să-și lase polenul peste noi: *"Risipei se deda florarul": /"De pe stamine de alun/ Din plopilor albi se cerne jarul/ Orice-nceput se vrea fecund/ Risipei se deda florarul".* Așa că *"bucură-te, floare mărilor, bucură-te și nu te speria de rod..."*. Entuziasmul meu se împrăștie, ca polenul, peste Delii, Elene, Flory, Lucreții, peste Eugenie, Monici și Florici, peste toate cele pe care le omagiem cu numele de Mamă, Soție, Soră, Iubită, Fiice ori Nepoate.

La sugestia Bachelui Toghieri, posesorul cheii de la *Lada cu spinare*, omagiem preadistinsile noastre colege, în osândă de a-și aminti fremătătoarele lor întâmplări din junețe și de a le relata în graiul cel dulce al copilăriei. Căci toți suntem de la sat, iar satele noastre au crescut flăcăi harnici și fete frumoase, Cosânzene și Luceferi, Cătăline și Călini, Gheorghe, Alexandru, Ioan, Anton, Dumitru, Vali, Aurel și alții care vor mai veni în caleașca nobleții.

Dragile noastre colege, despre voi, scriu. În ordinea alfabetică. În rădvanul nostru, voi ocupați locul de cinstire, prețuire și respect.

FLORICA R. Cândea aduce în *Lada*, zestrea măcenească și castelană, cu întâmplări și rețete, dar mai ales cu farmecul graiului rostit de Bujor și Iorgovan din nuvela *Pădureanca*. A șirianului Slavici. Amintește de Castelul Cernovici, de aleile scriitorilor, de bunici săi, dar mai ales de copilăria fericită (*"ce-i pasă copilului, când mama și tata se gândesc la neajunsurile vieții ..."*, se bucura Nică). Scrie cu o încântătoare plăcere despre atmosfera vremurii, în graiul atât de mătăsos, învățat de la părinții și bunicii săi și căruia îi inhalează prospețimea și-l rostește cu bucuria începutului. Deși încărcată cu povara voluntară a editării foii culturale Gutenberg, s-a rânduit în șirul celor cărora le pasă de limbajul popular în graiul din părțile zărandene. Scrisul său îmbină pronunțarea populară cu limbajul profesoarei de limba românească, iar când rostește câte ceva în grai este adorabilă și dulceața vorbei seamănă cu descântecul de deochi al frumoaselor din codrul castelan.

EUGENIA Crainic aduce în *Lada cu Spinare* întâmplări absolut pline de har, înțelepciune, umor și farmec adolescentin din satul Mâșca. Recent ne-a povestit în cel mai neuitat grai despre farmecul pionieresc al copilăriei sale, a copilei inteligente, înțelepte, cu harul discursului elevat și plăcerea orgoliului de a fi *"regina copiilor purtători de cravate și însemne"*. Folosește un limbaj de ținută

literară, având o memorie curată, o pronunțare surprinzător de nuanțată și calată pe grai sătesc. Nerăbdătoare în frumusețea sa reală să scrie despre ”trecute vremi de doamne și domnițe”, despre hâtroșii măscani și despre propria copilărie, îmbăiată în voroava cea sinceră a mamei, Jeni a produs o mare bucurie celor care depun zestre în *Lada cu spinare* a lui Bace Toghier. Eugenia Crainic scrie nu doar în grai, ci, ca virtuos publicist, dispune de un discurs ales, tighelat cu elevație, croșetat cu o aleasă și căutată inteligență fastuoasă.

MONICA Mateiu încarcă în *Lada cu spinare* amintiri, înzorzonate cu emotivitate, din satul său bunicesc, Sinte Mare. Sosește între ”baci” din mediul genetic, matematic, informatic, semnând cu pseudonimul *MONA, străniepoata lu’ Măzăroi, așezată în Belgia*. A văzut lumea în lat, se alintă cu analize matematice, vorbește cu grație și încântare despre noi pe la ICR din Bruxelles, mai alergă pe munți și-și amintește cu pasiune de graiul copilăriei sale. Într-un asemenea imbold pasional, mai publică literatură, înlocuind glasul cifrelor cu vorbele rârâite (*”Rârâieli de om peltic”*, 2023). Se refugiază în amintirile din copilărie, publicând *”Molitur Memoria”* (2023), o frumoasă alcătuire, ca o poveste de viață împlinită, deși seniorita bioinformaticiană de la Universitatea din Antwerp se uită mai mult în microscop după gene și ...sprâncene. Nu a uitat graiul copilăriei sale, pe care altoiește frumoase mlădițe de lumină serafică.

Purtați în suflet iubire, proșteime, lumină, bucurii, din care ne hrănim nesațul!

AROME PRIMĂVĂRATICE RÂNDUITE ÎN LADA CU SPINARE

Nicăieri primăvara nu se resimte că reînvie cu atâta vigoare ca în satele cu pomi înfloriți. În serile întârziate, lumina amiroasă a arome primăvăratice împrăștiată cu generozitate peste gene și sprâncene. La sat se resimte că florile adună căldura solară și o răspândește printre oameni, vestindu-le că vin sărbătorile din martie - aprilie, cele pascale. E biruința rodului merilor și perilor, a caiselor și a cireșelor bune de încercelat după ureche. Atunci, tinerii colindă prin livezile cu pomii în pârgă, se lasă încântați de vântul răspândit prin pletele fecioarelor îndrăgostite și-și anină câte-o floare după ureche ori în borul pălăriei. E semn de îndrăgostire, dar și

însemnul începutului de poveste. ”Bade pălărie nouă/ Tu mi-ai rupt inima-n două/
Tu mi-ai rupt-o tu mi-o case/ cu fir roșu de mătase”.

Blaga, poetul din Lancrăm, prelucrează și el o doină populară și ne dă un frumos
imn închinat dorului:

”Sub un fag, lângă tulpină,
Badea cântă și suspină.
Doamne, cum sună izvorul
Unde-și cântă badea dorul.”

Cine mai știe câte doruri se ascund în gospodăriile rurale care mai păstrează vreo
Ladă cu spinare. Câtă muncă de femeie harnică, așezată în zori la războiul de țesut
de cu dimineață, se orânduie în *poneve, felegi, iie înflorată* și *cămeși* pentru feciorii
casei. Țărăncile puneau acolo fărâme din sufletul lor, preluând din semnele
frumoase ale naturii culorile primăverii! Așezau acolo iubirea lor pentru gospodărie,
pentru bărbat, pentru feciori și fetele, ca să fie fala satului.

Îmbrăcată în costume înălbite, familia apuca drumul spre biserică, pentru
binecuvântare. Hainele lor miroseau a vânt proaspăt, iar ochii păstrau încă
fremătarea dragostei. Apoi, *Lada cu spinare* devenea locul în care înfloriturile de pe
îmbrăcămintea familiei se cuibărea cuminte până duminica viitoare. Poate că în
vreo seară târzie, se mai auzea murmurul unui cântec doinit, spre adormirea
hainelor sărbătorești. În aceste cântece, înșirate în lemnul sculptat al acestui ”dulap”
așezat orizontal, se regăsește dorul și jalea, iubirea și bucuria, speranța și tristețea,
adică toate sentimentele omului, date de Dumnezeu spre mântuire. Încheiem cu
gândul zburătăcit la nepăsare:

”Firule, măi fir de iarbă,
Pe tine cine te-ntreabă
De ți-e teamă, de te doare
Când ești călcat în picioare”...

Abia acum înțeleg de ce pe *Lădoaia de zestre* a mamei mele, Saveta, este încrustat
soarele, iar în jurul său scrie ”lumina harică”. De unde-o fi știut meșterul asemenea
cuvinte ?

GRAIUL E CATIFELAREA LUMINII, - scriere și vorbire în grai -

Lada cu spinare, publicație lunară în graiul zărândan, a ajuns la al șaptezecelea număr, beneficiind de aprecieri, cum ar fi aceea a scriitorului bucureștean Ștefan MITROI, precum și a altora care au reușit să se debaraseze de o mentalitate tradiționalistă. Vorbirea în limbaj popular (în grai) este practică de oameni necultivați, cuprinzând vorbe folosite în comunicarea orală dintre săteni, neavând șlefuire artistică.

A fost mai puțin utilizată pentru scrieri publice, iar cei care au dăruit sens vorbelor populare, au rămas în grupul mediu al scriitorilor. Alții, cum au fost scriitorii din epoca romantismului național, au folosit folclorul pentru a fi sursă de inspirație pentru creațiile lor originale. Amintim că *Luceafărul* și *Călin (file din poveste)* sunt inspirate din basme populare, că multe dintre *poeziile* lui Coșbuc au teme în doinele și poeziile populare, că *Poveștile* lui Creangă își au sursa identificată în cele culese din satele din jurul Humuleștiului etc. Anton Pann, Văcăreștii, Alecsandri, Ispirescu, apoi Ath. Marienescu, Victor Vlad Delamarina au regăsit în creația populară anonimă frumoase alcătuiți ce meritau culese, prelucrate și publicate. Inclusiv compozitorii s-au folosit de motive și armonii populare, de versuri "colective" și orale pentru a oferi creații fermecătoare și reprezentative.

Alte creații populare au devenit culegeri de doine, lirice, povești, basme, snoave, proverbe, zicători, strigături etc.

Chestiunea dificilă nu este atât vorbirea populară – fiecare sat are într-un fel sau altul graiul său – cât scrierea acesteia. Bănățenii și-au alcătuit o transcriere unitară a vorbirii populare. Poate și alte zone etnografice. După cum observați, cei care publică în **Lada cu spinare** provin din sate apropiate, dar transcrierea limbajului în grai este neunitară. D. Otavă

transcrie cu influență maghiară, G. Hodrea identifică pronunțarea din Sinteza Mare, E. Crainic are un limbaj diferit, specific arealului Pâncota – Măderat, I. Cotoc transcrie graiul hălmăgean, D. Paina scrie în grai bihorean din zona Livada de Bihor, Mona Ligia Mateiu are inflexiuni strecurate din vocabularul citadin, în timp ce Ioan Alex. Ardelean scrie în grai măcenesc. Știm că e dificilă convertirea, cu atât mai mult cu cât toți cei pomeniți scriu deopotrivă în limbaj literar artistic, cu o viguroasă expresie stilistică și prin abordarea mai multor genuri literare. Atunci, veți zice, de ce limbaj în grai ? Răspund: numai prin fixarea graiului într-o formulă scrisă există certitudinea salvării acestuia. De ce e nevoie ? Graiul constituie rădăcina limbii române, iar transferul de cuvinte populare spre limba artistică asigură acesteia dinamism, vehemență și fremătare. Modelul popular rămâne sursă de încântare pentru cititorii care știu prețui sufletul cuvintelor rostuite în beteala flăcărilor bengalice (foc sufletesc). Graiul e catifelarea luminii, din care curge razele de soare și lacrimile neșterse ale omului necăjit.

GEOGRAFIA DIALECTALĂ ZĂRÂNDEANĂ

După spusa lingviștilor, adică a acelor oameni de știință care se ocupă cu compararea limbilor, cu analiza limbajului și cu istoria creșterii și descreșterii limbilor vorbite, **româna** aparține familiei **limbilor romanice**, alături de franceza, catalana, spaniola, italiana, portugheza și retoromana. Diferențele de pronunție, vocabular, anumite structuri gramaticale specifice unor zone geografice motivează dialectele (**idiom**), iar acestea sunt dacoromân, aromân sau macedoromân (vorbit în zone macedonene, albaneze, sârbești), meglenoromân (zona Meglen din Balcani) și istroromân (vorbit în zona croată, peninsula Istria). Structura gramaticală și anumite cuvinte fac dialectele să înrudească vorbirea populației, asigurând totuși înțelegerea dintre oameni.

Limba română, vorbită pe teritoriul țării noastre și în alte ținuturi, dispune de mai multe graiuri sau subdialecte: ardelenesc, bănațean, crișean, bucovinean, maramureșean, muntenesc și moldovenesc. Limbajul în grai nu împiedică înțelegerea dintre români, diferențele fiind de pronunțare a aceluiași sunet (toți - tăț'), de sinonimizare (mână - brâncă), de frazare (Io mis N'elu) și mai puțin de

sintaxă. Graiurile au subgraiuri (cum ar fi bihorean, față de crișean), multe fiind influențate de regionalisme împrumutate din alte limbi în urma conviețuirilor diferitelor naționalități în aceeași comunitate (ex. șogor, zeamă, obloc, ștrimfi, zacuscă, plăcintă, chiflă etc.). (A se vedea cuvintele explicate la fiecare articol, prin care autorii promovează, prin sinonimie, regionalismele folosite în texte).

Scrierea din foaia **LADA CU SPINARE**, inițiată de Bace Toghier, adică Gheorghe Hodrea din Sinte Mare aparține subgraiului crișean, cu anumite particularități de pronunțare și asimilarea unor cuvinte împrumutate din maghiară, germană, sârbă etc. Redactorul-șef și-a ales colaboratori din zona Macea (prof. Florica Ranta Cândea și Ioan Alexandru Ardelean, cu pseudonimul *Bace Ghiuri lu Hamfău*), din Șimand pe profesorul Mitruț Otavă, din Cociuba (de lângă Dieci) pe Pătru-Marius Brașai, ”pruncu’ lu’ Pătru lu’ Bubi, gi la Coșioba”, pe sine, din satul Sinte Mare. Remarc interesul lui Aurel USCA pentru grai, pentru fapte culturale și pentru încurajarea apariției publicației *Lada cu spinare*.

Când acest ziar va cuprinde mai multe texte în grai și se va răspândi vestea ivirii, vor exista opinii legate de transcrierea fonetică (mai ales), iar cei mai vehemenți contestatari vor fi vorbitorii în grai bănățean, grai din vecinătate. Particularitățile vorbirii în grai bănățean îl diferențiază de graiul crișean, deci transcrierea fonetică nu poate fi identică spre a exprima autenticitatea vorbirii regionale. De exemplu, binșenii au o vorbă mult îndulcită față de almăjenii, iar gugulanii adeseori se miră auzind un vârfurean pronunțând aceeași frazare.

Scriitorii își permit să realizeze ”culoarea locală” prin utilizarea de regionalisme în textele lor (ex. Ion Creangă), după cum alții scriu în grai (Victor Vlad Delamarina, Tata Oancea, Doru Delacodru ori Vasile Barbu).

De ce o publicație lunară în grai? Prin această foaie în grai, Bace Toghier are intenția de a atrage atenția lingviștilor asupra graiul zărăndean, din arealul Sinte Mare – Macea – Șimand - Cociuba (deocamdată), vorbit în satele din jurul înălțimilor Zărândului spre Câmpia Crișurilor până la poalele Apusenilor.

- Apăi, oameni buni, io nu prea știu scrie în grai, că dusu-m-am de-acasă de tânăr, dară când ajung în satul mnieu de lângă Beli vorbesc cu oamenii vechi de aclo pre limba copilăriei mele. Tulai doamne, Anti, da tu când ajungi aici nu mai ești chiar domn, ci țăran, după vorovă, ca noi. Așa o fi, mătușă Veta, așa o fi!

DOSOFTEI ȘI *PSALTIREA ROMÂNEASCĂ* (ÎN GRAI)

Pentru că responsabilul acestei publicații în grai, Gheorghe HODREA este arhidiacon în Arad, și pentru că am semnat câte un CUVÂNTELNIC la fiecare număr, de această dată cer îngăduința cititorilor să le propun o lectură cultural – teologică.

Dosoftei (1624 - 1693), mitropolit ortodox, a tradus din slavonă în limba română *Psaltirea în versuri*, fiind una dintre cele mai luminoase scrieri liturgice din literatura teologică ortodoxă. Este o versificare a *Psalmilor* biblici, elaborată în româneasca acelor timpuri, asemuită, oarecum, cu scrierea în grai.

Versurile de slavă pentru Dumnezeu îl pot rândui pe Călugăr între primii poeți cu ecouri profund admirative și invocatoare, așa cum o dovedește în *Psalmul 8*, din care preluăm următoarea exprimare lirică:

”Doamne, Domnul nostru, cum ți-ai făcut nume,
Dă se minunează-n toată părțile din lume!
Că prin toate ceriuri tu dai cuviință,
Sugarii din brață ți-cântă cu credință...
Văz că-i făcut ceriul de mânule tale
Cu toată podoaba, și-i pornit cu cale, (...)
Ce poate fi omul de-l aduci aminte,
De cerci pentru dânsul folos înainte?”

Dosoftei, un important cărturar român, născut la Suceava și călugărit întru Domnul, în *Psalmi*, aduce omagiu și slavă pentru Dumnezeu. Punerea cuvintelor în organizare poetică, versificată, sunt un moment important în evoluția limbii române, iar aceasta seamănă cu limba în grai a sătenilor de astăzi. Iată un alt exemplu din *Psalmul 122*:

"Mi-am rădicat ochii miei cu ruga / Cătră tine, Doamne, -n vreme lungă, / Din ceri, unde-i este lăcuinia, / I-am căutatu-i cu toata priinia. / Ca o slugă la svânta ta mână / .. Ase-s ochii noștri cătră Domnul, / Să ne miluiască pre tot omul. /

Pentru farmecul exprimării, mai amintesc patru versuri (P, 136) ado(mi)rabile prin rostirea lor din strană și cu un profund mesaj cristic:

"La apa Vavilonului/
Jelind de Țara Domnului/
Acolo sezum și plânsăm/
La voroavă că ne strânsăm/
Și cu inema amară/
Prin Sion și pentru Țară,
Aducându-ne aminte/
Plângeam cu lacrimi fierbinte/"

Deși limbajul datează din anul 1673, când s-a versificat ***Psaltirea***, textul e inteligibil, fiind presărat cu glăsuiri strălucind de semnificații lirice și ademenitoare la lectură. Sunt potrivite pentru publicația în graiul anilor 2023. De aceea, demersul lui Gheorghe Hodrea este unul dintre cele mai onorabile, oneste și mărețe pentru limba românească. Lada cu spinare își păstrează cadența și menirea.

"LIMBA ÎMPIEDICATĂ" - ȘIRIANA LUI SLAVICI

În 1869, la Viena, se întâlnesc studenții auditori Ioan Slavici și Mihai Eminescu, legând o temeinică prietenie. Eminescu provenea din Botoșani-ul basarabean, dar vorbea corect limba românească, iar Slavici era fiul cojocarului din Șiria, sat podgorean multiethnic, unde oamenii se salutau după limba fiecăruia, după cum își învață mama copilul: "*Când întâlnești un român, spune-i "bună ziua", ungurului să spui "yo napot", iar neamțului "guten tag". Treaba lui cum îți răspunde...*".

Vorbirea lui Slavici se schimbă mult după contactul cu Eminescu. Slavici vorbea o șiriană în grai ("*limbă împiedică*", după Călinescu), influențată de interferența a trei limbaje (român, nemțesc și maghiar), după cum rezultă din textul său de debut, comedia ***Fata de birău*** (1871). Eminescu îl învață "româneasca" literară, apoi îl

introduce între scriitorii junimiști, la Iași și București, devenind un prozator viguros, prin romanele **Mara**, **Moara cu noroc**, **Corbeiu** și câteva nuvele inspirate din toposul zărăndean: **Pădureanca**, **Popa Tanda**, **Budulea Taichii**, **Gura satului**, **Scormon** și alte nuvele din popor. Comedia **Fata de birău**, cu care debutează în *Convorbiri literare*, e încropită în limbaj șirian, având savoarea textele în ”grai de abecedar”, așa cum se vorbește pe ulițele satelor de la poalele Cetății Vilagoș. Să ascultăm vreun actor rostind pe scenă următoarele replici pe scena unui teatru bucureștean. Vorbește Margo Loți, meșterul ungur din Ciohotești: ”Te ...nțeles. Da' nu pochiem face chind se da la minie rochiile ghiela chimpurile mai lung. Apoi mare poruncit la mine, che, gata fi la sare, che vra marge munie la varos”. Ați înțeles ce vrea să spună prin ”che vra margă munie la varos” (că vrea să meargă mâine la oraș) ?! Iată voroava lui Badea Harlea, birăul satului, tatăl Anitei, fata sa de măritat, pețită de Cimbru, dascălașul: ”Ian lasă, nu-mi mai face comedii de-ale dumitale, că m-am săturat de ele! Dacă voiești a vorbi cu mine, apoi vorbește cum să vorbește ca să te-nțeleagă omul, iar nu ca nealtă lume.” ”Nu te mânca mai mult cu mine...”

Poate or mai rosti unii șirieni în grai, iar Părintele Poneavă, preotul pensionar al satului, care publică în **Lada cu spinare**, cu siguranță are în memoria sa vorbe care se mai rostesc pe lavițele șiriene. Când Anita ajunge la fântână, ”scapă olul” cu funie cu tot și Cimbru pomenește de jocul tineresc al căzutului în fântână: ”Știi ...când zâc io c-am căzut în fântână, tu mă-ntrebi că de câți stânjini, și de câți oi zâce io, atâtea sărutări să-mi dai tu mie.” Anita, îmbujorată, apucă să zică *Ba io, zeu!*

Cine dorește, poate ajunge de la Arad la Sinteia (cea Mare ori cea Mică), trecând prin Șiria! Răcorirea cu o Mustoasă de Măderat ori cu o vorbă șirienească ori admirația Statuilor lui Slavici, Eminescu, S. Borlea, Russu Șirianu, Baroneasa Bohus, învățătorul Ștefu ori muzicianul Monția poate oferi satisfacție turistică și culturală.

LADA CU SPINARE ÎNTRĂ ÎN AL DOILEA AN

ZESTREA. Zestrea e alcătuită din ceea ce primeau fecioarele la măritiş din partea părinţilor. Sunt valori afective, care se adunau şi se păstrau cu grijă în *lada cu zestre* sau *lada cu spinare*. **Lada** este un obiect de mobilier, făcut de mâini pricepute şi ornamentat de ochi îndrăgostiţi de frumos, în care se puneau valorile etnografice, de cultură populară, ce urmau să însoţească fele măritate la casa bărbatului. Erau broderii, costume populare păstrate cu grijă pentru mersul la biserică, poneve, sumane, cămăşi ornamentate, cusute cu dibăcie, scoarţe şi încălţăminte şi altecele, ca danii din partea familiei, care însoţesc fata măritată în casele feciorilor. Unele lăzi, confecţionate de meşteri populari şi ornamentate de pictori naivi, aveau capacul ondulat ca o spinare. Sub forma unui dulap, rânduit orizontal, *Lada cu spinare* era mândria caselor în care o fată devine gata de măritat.

Un scenariu specific. Lăzile adăposteau zestrea fetei, fiind cărate, pe aici, prin Apuseni, până pe vârful Găina, acolo unde se întâlneau tinerii din ținuturi diferite pentru înşurătoare. De la Hălmagiu şi Luncşoara, familiile porneau spre platoul "târgului de fete" (nepotrivită formulă, căci fetele nu se vindeau, ci era un loc de întâlnire a tinerilor din spaţii diferite – evitarea cosanguinităţii -), având zestrea fetei şi a feciorului, pe care o etalau cu cea mai aleasă evidenţă şi provocare. Aşa şi de la Câmpeni şi Vidra de Sus, Brad şi Bucureşti, Abrud şi de pe valea Arieşului. Acolo cei potriviţi şi plăcuţi se căsătoreau, iar lada cu zestre a fetei erau dusă în familia bărbatului spre fala acestuia.

De ce Muntele Găina? Sus, la aproape 1500 metri, pe platou se întâlnesc în toiul verii şi acum tineri spre cunoaştere. La începuturi, veneau moşii şi crişenii, zărândanii şi montani, iar astăzi, exotismul legendar adună mulţime din ţară şi lume. Valea Arieşului şi Roşia Montană, înconjurând munţii Bihariei, sunt pline cu aur ("Munţii noştri aur poartă..." R. Gyr). Cică, metalul gălbui provine de la o găină ce făcea ouă de aur, până ce un flăcău hapsân şi fără minte a furat ouăle din cuiabar şi le-a scăpat, din buzunar, pe povârniş în ape.

Lada cu zestre / spinare se mai găseşte doar în muzee etnografice. Publicaţia lunară în grai, intitulată *Lada cu spinare*, a ajuns la 20 de numere, găzduind publicarea unor texte, redactate în graiul popular. Sunt amintiri, întâmplări, poveşti/povestiri, memorii, portrete din lumea cea aurită a satului zărândeian. "Intellectualii subţiri" îşi amintesc cu atâta savoare de timpul când copilăreau, zburdând pe uliţele satului şi bucurându-se de vremea nepăsătoare (cum spune Creangă "*ce-i pasă copilului ...*") şi de năzbâtiile inocente ale curiozităţii. DAR... Oricât am scrie noi de frumos şi în graiul cel sănătos şi savuros al satului, *Lada cu spinare* îşi caută acum ŞI O ALTĂ înfăţişare. **Rostirea în grai** are în plus relief verbal, iar

pronunțarea cuprinde nuanțele cele mai subtile ale glăsurii. Responsabilul publicației, Gheorghe HODREA, a demarat rostirea pentru ***Radio Tradițiile etnografice Lada cu spinare***. Ascultarea textelor publicate, în forma lor vorbită, oralizată, are un farmec special, amintind zicerile de pe ulițele satului ori de pe lavițele din fața caselor. Dubla exprimare (scrisă și orală) deschide sufletul nostru spre o lume nostalgică, prin recuperarea limbajului popular românesc, atrăgând atenția asupra frumuseții acestuia, ca un tezaur de înțelepciune, de mândrie și de responsabilitate pentru cultura etnografică națională.

BUCURII ÎNTOMNATE ȘI BILANȚURI RODNICE

A sosit toamna. ***Lada cu spinare*** se deschide (la propriu), iar sătenii își scot hainele de lână, laibărele, sumanele, cioarecii și cizmele. Până să le îmbrace, își pregătesc cămăările cu de toate cele, pivnițele cu vinuri și țuici, hambarele cu bucate, colnele cu lemne și se apucă de îngrașatul animalelor. Faptele sunt astfel rânduite, ca iarna să fie anotimpul poveștilor, a horelor, a sărbătorilor creștine. Sunt bucurii întomnate și bilanțuri rodnice. Sunt cele care asigură traiul cumpătat și reprezintă însemne ale unui bun gospodar.

Publicația ***Lada cu spinare*** "crește", a ajuns la 19, semn că a trecut de la adolescență la tinerețe, că cei care o scriu și-au strunit imaginația și amintirile, dând cititorilor prilej de nostalgie, de încântare și de relatare scrisă (urmează și rostită !) despre vremurile în care sufletul vremuieste și spațiile natale devin contemporane, identificând copilăria cu maturitatea, prin umplerea unor momente cu umor, obiceiuri, tradiții, evenimente într-un limbaj etnografic savuros. Acestea năvălesc peste "modernismele" noastre, ale orașenilor de pe-acum intelectualizați, creionându-ne o stare de bine, sub oblăduirea unui surâs șăgalnic și încărcat de fală scriitoricească.

Toate acestea sunt consecința implicării efective ale responsabilului publicației, pr. dr. Gheorghe HODREA, cu implicarea prietenului Dan Aurel USCA, pentru asigurarea calității articolelor, păstrarea unei coerențe de transcriere, cuprinderea unor zone etnografice diverse, dar din ținutul Zarandului (Sintea Mare, Sintea Mică, Șomoșcheș, Măsca, Laz, Șimand, Macea, Șiria, Tăgădău). Mesajul ***Lăzii cu spinare***

a ajuns în multe medii intelectuale, de la Academie la Universități, de la Biblioteci județene la Centre culturale din țară, Belgia, Austria, Italia, semn al deschiderii spre primenire și dragoste pentru frumusețea graiului popular.

Septembrie este luna în care pr. dr. Gheorghe HODREA a împlinit 60 de ani, prilej de a alcătui o cărticică omagială și aniversară, în stilu-i atipic, cu titlul **60**. La mulți ani, în numele tuturor colaboratorilor, prietenilor și a cunoscuților din bisericile ortodoxe în care sprijină predicile duminicale și celelalte evenimente religioase. Vârsta nici nu "se citește" în numărul de ani, ci în bucuriile care asigură sufletului vigoare, satisfacții, împliniri, realizări materiale și spirituale. Iar acestea sunt numeroase, de la cărți publicate până la muzeul etnografic din casa natală din Sinte Mare, de la frumusețea predicilor până la glasul său de cântări bisericești, de la aprecierea virtuților sale teologice până la farmecul său în fastuoase inițiative originale, de natură culturală.

Dar cea mai relevantă, înaltă, bucurioasă și deplină realizare este dobândirea calității sale de BUNIC. În 15 septembrie 2024, s-a născut OLIVIA – INGRID, întâia sa nepoată, de la Raluca și Eduard, distinși continuatori ai familiei, care au adus atâta bucurie pentru Străbunica din Sinte Mare și Bunica sa, Elena. Dorim OLIVIEI – INGRID o bună creștere întru sănătate și frumusețe, o minte zglobie și un suflet grațios. Desigur că Olivia – Ingrid devine cea mai înaltă realizare a toamnei, căreia-i facem acum bilanțul.

Cu alt tonus și credință, continuăm apariția Lăzii cu spinare, dorind consolidarea publicației, creșterea calității, promovarea încrederii în valorile satului zărândan, precum și a spiritului de prietenie în coagularea voluntară a vieții culturale și etnografice arădene.

CARAVANA ROSTIREA ÎN GRAI PRIN SATELE ARĂDENE

Inițiativa responsabilului apariției publicației în grai LADA CU SPINARE, Gheorghe HODREA, de a oferi ascultătorilor articolele într-o formulă rostită dă o altă dimensiune valorică acestuia. Vorbirea populară are un alt farmec decât scriere.

Glăsuirea e însoțită de specificitatea limbajului, gestică, mimică, intonație, iar pronunțarea muzicală a întâmplărilor relatate transferă spre ascultători lumina din sufletul cuvântului. Graiul popular e întâia limbă vorbită, e **limbajul matern al copilului**, crescut în mediul rural. E limba mamei noastre, după expresia poetului român din Serbia, Doru Delacodru. Abia după trecerea de cei șapte ani de iarbă verde de acasă, după orășenizare, tânărul asimilează limba română literară.

Limba română are mai multe **dialecte** (variante ale vorbirii, care respectă structura limbii vorbite și scrise, având diferențe de pronunțare, de limbaj și mici alternanțe gramaticale): **dacoromân** (din jurul arcului carpatic), **aromân** (existent încă în Albania și Macedonia), **istroromân** (folosit pe Valea Istrei din Croația) și **meglenoromân** (vorbit de-a lungul Văii Vardar din Grecia). Exemplu: "*Tatăl nostru care ești în ceruri*" este rostit în alt dialect "*Țățe nostru car le ști în țer*".

Dialectele au și ele variante de vorbire proprie (numite **graiuri**), cum ar fi maramureșean, crișean, dobrogean, oltean, bănățean, moldovean etc. Acestea au particularități specifice de glăsuire, iar **Lada cu Spinare** mizează pe identificarea unui *grai zărândeian*, întins geografic în satele cu numele Șiria, Sinteia, Șicula, Pâncota, Măderat, Șilindia, Buteni, Cermei, Șomoșcheș, până la Hălmagiu și apoi în cele de la Socodor, Șimand, Macea, Beliu, Tăgădău, Hășmaș, Vârfuri, Dieci, Moneasa etc. Este un grai care dispune de identitate de limbaj, de expresie vocalică (*unchioaie, tereluș*), de consoane muiate (t, n, g, de ex.) etc. De aceea, autorii articolele dau explicații ale cuvintelor cu semnificație specifică. În fine, e tot mai dificil a fi transcrise, dar pronunțarea vine parcă de la sine, din subconștientul nostru copilăresc, existent prin grija copierii vorbirii mamei, familiei și a comunicării din comunitatea etnografică. Acestea au fiecare specificitatea lor. Așa cum costumația populară diferă prin nuanțe de la sat la sat, la fel și vorbirea dispune de identitate de grai: *laibăr, cămeșă, ciucur, cioareci, clop, iștalău, marhă, pâne/ pită, târnaț, vramniță, tăleti, lăcruță, lădușia, ciufulă, voroavă* și multe, multe altele. **Vorbirea în grai e limba maternă**, iar vorbirea literară menține coerența limbii române. Intenția noastră, a colaboratorilor voluntari ai publicației în grai, este de a institui o transcriere unitară și, poate, chiar de a-l oficializa (dificil, fiind un grai strâmtorat între cel crișean și cel bănățean).

Inițiativa redactorului-șef, Gh. HODREA și a lui Aurel USCA de a propune articole rostite de către autori poate deveni o CARAVANĂ pentru promovarea coerentă a farmecului pronunțării în grai, iar succesul primei manifestări de la Olari încurajează un asemenea demers.

PS

- Recent, în postul Paștelui, **Aurel USCA** a invitat un oaspete drag nouă, scriitorul **ȘTEFAN MITROI**. În Biserica Ortodoxă din SINTEA MICĂ, (preot paroh **Teodor Cristian COSMA**) Ștefan Mitroi ne-a prezentat cartea despre "poveștile cerului și ale pământului", publicate în ziarul **LUMINA** al Patriarhiei Ortodoxe Române. Lectura lor, a îngemănat sufletele cu cuvintele purtătoare de har și simbolică.

- Publicația ***Lada cu spinare*** (redactor-șef Gheorghe HODREA) vă întâmpină cu aroma primăvărată, misterioasă și plină de har a expresiei: **HRISTOS A ÎNVIAT!**

MEDALIOANE

CINE "UMPLE" CU SCRIERI ÎN GRAI LADA CU SPINARE ?

GHEORGHE HODREA

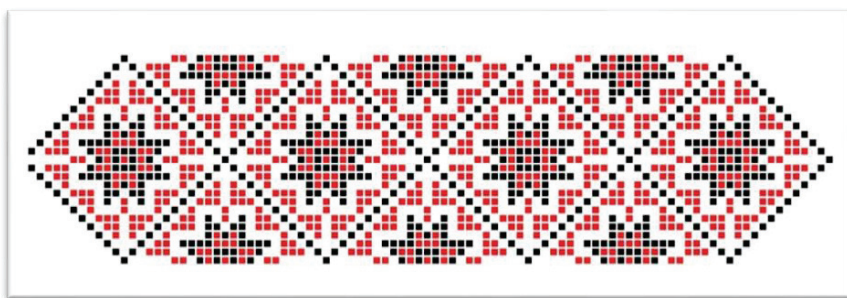
Afirmă că este un om obișnuit, născut o singură dată în toamna anului 1964 și renăscut de fiecare dată când reușește să facă o faptă bună. Este un visător, un melancolic, poate prea mult ancorat în trecutul cu amintirile bogate pe care i le-a acordat cu atâta dărnicie copilăria petrecută în localitatea Sinteia Mare. Pe de altă parte acordă celor din jur încredere maximă fiind devotat până la capăt cauzelor nobile.

Teolog, poseorul unui masterat și al unui doctorat, a debutat în scris în anul 2007. Până în prezent a publicat: 150 de povești populare hazlii pe seama personajului creat, Bace Toghiere, devenit marcă înregistrată, 3 cărți de poezie în grai, 6 cărți de proză în grai, 2 volume de teatru, cărți și aticole de istorie în reviste de specialitate. A colaborat și colaborează cu publicații din țară și din diaspora. A avut rubrici permanente la câteva posturi de radio din țară și din străinătate. Este autorul a 8

compoziții muzicale (text și linii melodice). A înființat două muzee, unul etnografic, la casa părintească din Sinteia Mare, altul în Arad – *Muzeul Școlar Clasa Profesorului Sălcuță*. Dincolo de toate cele prezentate, începând din martie 2023 a demarat proiectul de suflet *Lada cu spinare – Foaie culturală în grai*.

“Mi-am asumat riscul înființării acestei foi, bazându-mă pe credința că încă mai sunt generații care cunosc cuvintele vechi din zona noastră și deseori se gândesc cu nostalgie la anii copilăriei, **la pita cu unsoare împănată cu ciapă și presărată cu sare, piper și piparcă râjnită, la tocana dă croampe cu carne, la plăcinta coardă cu mac...** la care adaug obiceiurile și tradițiile de la sat ... Textele nu se vor doar aducătoare de zâmbete, sau chiar hohote de râs, ci ele vin să împropăteze în mințile și sufletele noastre amintirile anilor frumoși petrecuți la sat. Presărate cu multe cuvinte vechi, poveștile vor să-i întinerească pe cititori preț de câteva clipe, *clătânind ușurel baierile inimilor*.

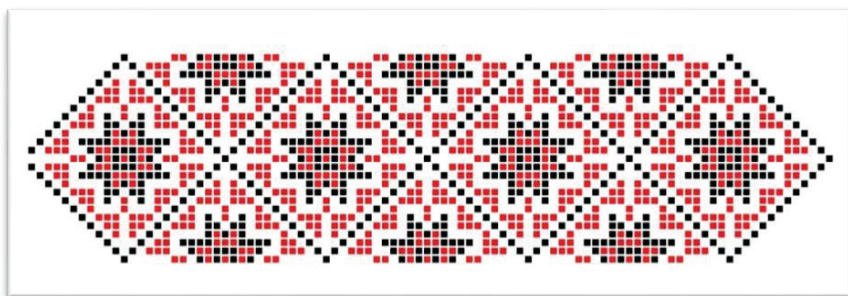
Reușita punerii în practică a unei idei trebuie să îndeplinească trei condiții: să fii la locul potrivit, în momentul potrivit și în prezența omului potrivit. În cazul meu, omul potrivit este Aurel Usca. Lui precum și prietenilor mei care scriu în *Lada cu spinare* le mulțumesc. Iubesc pacea și înțelegerea și urăsc singurătatea. Din acest motiv îmi place să fiu înconjurat de toți cei cu care pot avea ceva în comun, care să aducă o schimbare în bine pe plan spiritual și cultural, spre folosul tuturor. Altfel nu facem decât să pierdem fără rost timpul, care pe zi ce trece este din ce în ce mai prețios”.

AUREL USCA

este originar din Sinteia Mică (cu numele său din vechime Sinitea), fiind născut în ziua de 1 sept. 1957. Din adolescență are plăcerea citirii poeziilor, dispune de har la lectură și și-a făcut obiceiul de a transcrie cele care-i plac într-un fel de jurnal literar. Nu doar că-și întreține plăcerea infuzării lirismului în stimularea emotivității – ca sursă de plăcere afectivă –, dar manifestă o generozitate (financiară), atât de apreciată în domeniul cultural. Susține foaia *Lada cu zestre*, cu apariție lunară,

finanțează apariția de cărți de poezie, organizează lansări de cărți, stimulează echipe de fotbal etc. Pasionat de estetica ambianței, și-a alcătuit la Sinteza Mică o frumoasă grădină cu trandafiri care-o ornamează casa și trăiește ca un boem, alături de Flory, soția sa. Aproape că e dependent de mecenatul său cultural, iar iubirea sa pentru cultură, lirism și frumusețe i-a devenit o caracteristică personalizată.

IOAN ALEXANDRU ARDELEAN

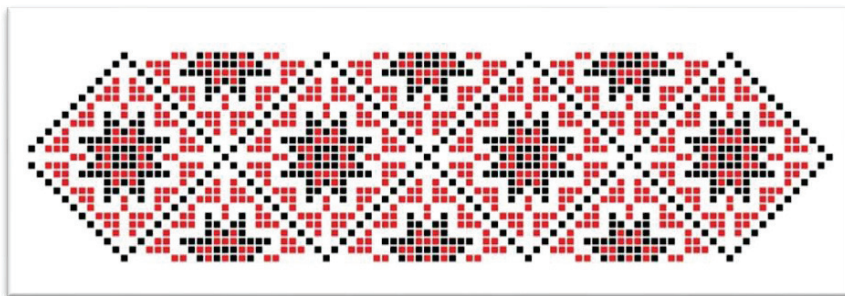
S-a născut în 04.01.1956, locuiește în comuna Macea din județul Arad, sat de câmpie pe care îl iubește necondiționat. În Macea cimitirul este plin de moși și strămoși, acolo sunt și cei care fac parte din neamul lui, oameni harnici, iubitori de Dunezeu și țară.

Toate aceste lucruri l-au încurajat să scrie, așa a scos primul ziar de Macea, *Satul meu*, publicație în care a apărut personajul pe care l-a creat, caruia i-a pus la dispoziție o rubrică specială. Cu timpul au început să se ivă primele cărți care-i poartă semnătura. Scrie proză, poezie, fabule, scenete de teatru sătesc (două dintre ele au luat marele premiu, una la Găiești, alta la Bistrița). Scrie articole în publicațiile locale: *Gutenberg*, *Standard* și *Liga literară arădeană*...

Despre *Lada cu spinare* zice: "Foaia culturală în grai *Lada cu spinare*, înmănată pă d-a fchia, este un proiect de suflet la nașterea căruia pot zice că am asistat și eu. Când prietenul meu, părintele Gheorghe Hodrea, mi-a împărtășit ideea de a porni la drum un astfel de proiect, am acceptat din prima clipă, necondiționat, să-i fiu alături. Așa am ajuns să scriu la această foaie culturală, în grai, bucurându-mă că pot să scriu în grai măcean, aici personajul meu se simte bine printre ceilalți colegi de scris, mai ales la diversele întâlniri.

Întâmplările povestite de mine sunt adevărate și culese din satul Macea, dar trecute prin filtrul personajului pe care l-am creat, un măcean bătrîn, dar hîrtu și poznaș. Pot să vă spun un secret, nu l-am văzut niciodată supărat pe bătrînul măcean, nici măcar în pandemie, când nu avea voie să iasă din casă, eu mergeam să-i fac cumpărăturile. În încheiere am să dau cuvîntul personajului meu: - Oamini buni! Să

știți că la Macea și la Olari, tâtădiauna or fost oameni diștepți, daa' ca amu, niciodată!" i se mai spune Baci Ghiuri lu' Hamfău!

IOAN COTOC

Ioan a lu Lentu ge la Halmagi, s-a născut în satul Leasa, comuna Hălmagiu, pe vremea când rușii își căutau încartiruirea în casele sătenilor. A crescut și s-a format în lumea satului natal. Primele lui jucării au fost o toporișcă și un ciocan. Mai târziu a primit de la un unchi un joc din cuburi de lemn, colorate diferit, cu care putea construi case, castele, poduri și care i-a plăcut așa de mult încât îl căra cu el pe la copiii din vecini nedespărțindu-se de el decât atunci când au mai rămas doar trei piese, celelalte se pierduseră câte una prin iarbă, ori cine mai știe pe unde.

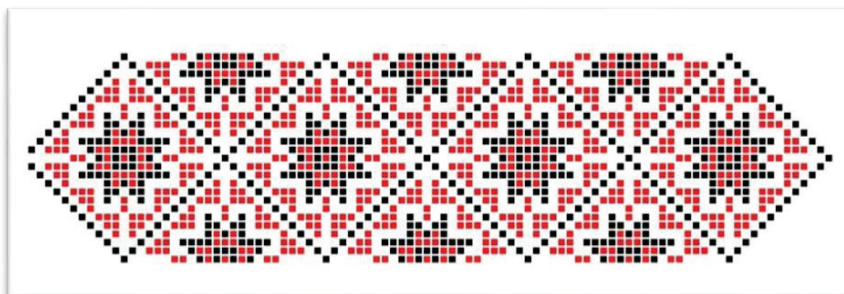
A îndrăgit de mic cărțile aflate prin casă de la tata și frații lui mai mici. A fost trimis la școală în sat la vârsta de șase ani, știind să citească titlurile articolelor cursiv, din ziar. Ciclul doi al școlii elementare l-a făcut la Hălmagiu, timp în care i s-a dezvoltat pofta de literatură, poftă care l-a stăpânit pînă astăzi. Liceul l-a făcut mai târziu, la Gurabarza, unde a avut parte de profesori buni, unii dintre ei fiindu-i modele și mentori.

Facultatea a făcut-o la Timișoara devenind inginer mecanic cu specializarea locomotive Diesel. Din treaptă în treaptă a fost promovat pînă în funcția de șef al depoului Timișoara c. Acolo l-a găsit Revoluția. Aprobându-se grupa I de muncă la 50 de ani, când era în plenitudinea experienței și a puterii de muncă, a fost trimis în pensie. Însă, nu s-a speriat. Și-am spus că e inginer și s-a angajat în construcții, muncind pînă la vârsta de 70 de ani. A lăsat în urmă câteva lucrări printre care și o biserică. Este căsătorit cu Mărioara și are doi copii.

Începând din anul 1971 a publicat 15 cărți: monografii, povestiri, versuri, iar acum scrie în *Lada cu spinare* povești cu vâlvele băilor și lupilor.

“Am scris și scriu în grai deoarece port în suflet amintirea vremurilor petrecute la Leasa, chipuri ale celor din vechime și farmecul locurilor care m-au crescut. Întru

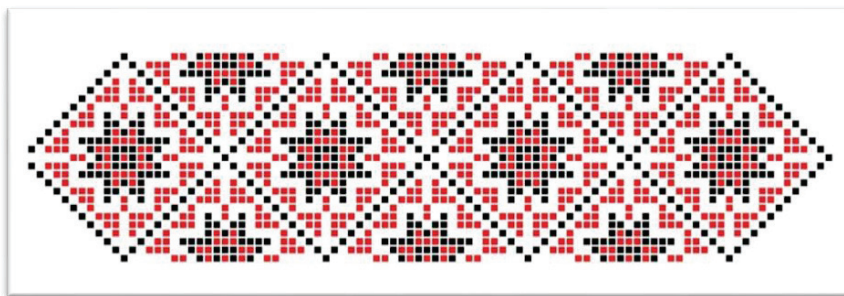
amintirea alor mei și spre aducere aminte, mă bucur să pot scrie în *Lada cu spinare* povești auzite, dar și trăite de mine în frumoasele locuri din zona Hălmagiului. Toate acestea vor să ne întoarcă la izvoare, la autentic, la cele tradiționale, într-o vreme în care ne inundă atâtea și atâtea obiceiuri strine de noi”

FLORICA R. CÂNDEA

Florica R. Căndea s-a născut în localitatea Macea (4 mai 1950), unde a copilărit; și-a îmbogățit-o scriind opt volume despre satul său natal: *Balada măcenilor care s-or pierdut de șireglă* (2005), *Carte, vouă, fiilor satului* (2006), *Macea, alean și dor* (2007), *Rapsozi și rapsodii măcene* (2009), *Mărturii măcene* (2011), *Macea, vatră, chipuri, rânduiești* (2013) *Macea, înscrisuri monografice* (2018) și *Cuvântul, ca bagaj local* (2023, 2024). La un loc, scrierile profesoarei de limbă românească alcătuiesc o complexă monografie a localității Macea, renumită pentru Castelul Csernovics, construit prin anii 1724, de o familie nobiliară din Imperiul Austriac, de origine sârbă.

Florica R. Căndea și-a rânduit scrisul, dedicând satului său natal o amplă cunună de frumuseți documentare și oamenilor care au păstrat tradiții, obiceiuri, port, limbaj și o zestre afectivă bogată și grijuliu întreținută într-o coerentă structură identitară. Alte volume de poezii, numite sintetic *Clipe din pagini*, dezvăluie un suflet aplecat spre reflecții, aspirând spre o autobiografie lirică, înspre justificarea întrebării, frecvent pusă, „*De ce scriu femeile*”. Revista culturală *Gutenberg*, de care se ocupă ca Redactor – șef, umple cu periodicitate spațiul cultural arădean, oferind iubitorilor de cultură și de carte spațiu editorial pentru debut și publicare, referințe și poetizare. A scris în graiul măcenesc și adeseori vorbește așa ca în copilăria sa. Are timpul foarte ocupat cu editarea publicației culturale *Gutenberg. Universul cărții*, care are o apariție neîntreruptă de peste 15 ani. Este una dintre cele mai valoroase reviste culturale din Arad, care nu aparține de vreo uniune scriitoricească profesionistă. Revista are apariție semestrială, are format B5, o grafică lucrată cu profesionalitate și peste 120 de pagini.

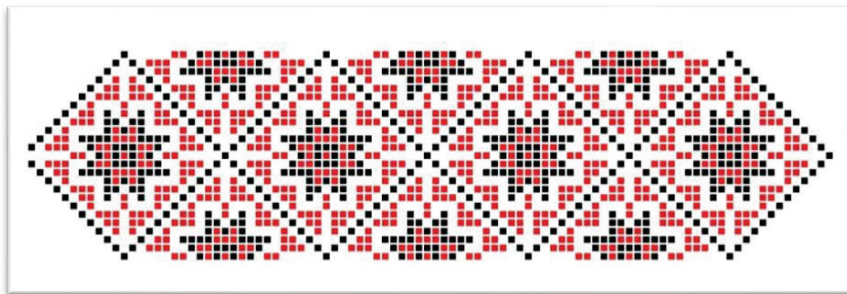
EUGENIA CRAINIC

Născută în Arad, în anul 1972, este în primul rând ziaristă. Absolventă de Drept și Litere, a preferat jurnalismul oricărei alte profesii, practicându-l în mod constant din 1993 și până în 2008 (ziaristă la cotidianul Adevărul de Arad, ulterior membră fondatoare a cotidianului Observator arădean, realizatoare de emisiuni live la postul local de televiziune Info TV etc.); ulterior însă, acceptând o nouă provocare, a virat spre o carieră în Resurse Umane, respective Comunicare. Scrisul i-a intrat însă în sânge. Autoare de blog, autoare de texte pentru revista on-line Catchy, este și autoare de povestiri scurte polițiste și mystery & thriller (premiată la Festivalul Național de Literatură mystery & thriller – Râșnov 2012 – cu povestirea scurtă *Moarte în lupanarul străjerilor*, care se poate citi în volumul auctorial de proză scurtă *Oameni care m-au trăit*, publicat anul trecut, în mai 2023, la Editura pentru Artă și literatură București); de asemenea, este coautoare a volumului de povestiri polițiste *Noir de Timișoara*, Editura Tritonic București – 2019, coautoare a volumului de proză scurtă *Neterminatele iubiri*, Editura Național București – 2022, coautoare a volumului de proză scurtă *Culoare dincolo de gri*, Editura pentru Artă și literatură București – 2024.

A debutat în literatură în anul 2018, cu romanul polițist *Studenta criminală* (ficțiune pură), publicat la Editura Mirador – Arad, inspirat, însă, din crima de la Medicină, din anul 2009. Cartea s-a bucurat de recenzii excelente, constituind o lectură incitantă și atractivă. Eugenia Crainic a fost premiată, la nouă luni de la apariția romanului, cu Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor din România. Eugenia Crainic scrie recenzii în mai multe reviste literare, dar și pe blogul personal, a înființat și dezvoltat pagina de facebook *Limba română pentru afecțiuni de limbajul feisbuc* (pentru peste 11.000 de membri), unde explică, pe înțelesul tuturor, diverse probleme ivite în folosirea limbii române.

Este căsătorită cu un ofițer de poliție și are doi copii. “Scriu în *Lada cu spinare* pentru a nu mi se încețoșa filonul ardelenesc din zona Pâncota-Măderat. Pentru

mine, graiul din acest colț de țară e prima limbă vorbită vreodată, înainte ca limba română literară să-mi devină cunoscută. Am mare nevoie de neuitare, pentru liniștea sufletului și pentru odihna veșnică a bunicilor mei.”

LIGIA MONICA MATEIU

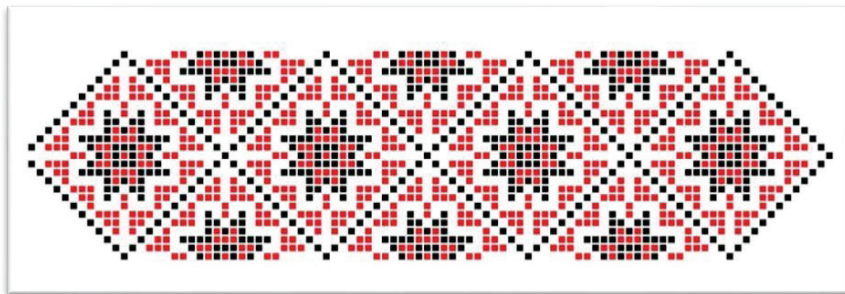
Pentru unii Ligia, pentru alții Mona, a plecat în pibegie la 25 de ani și de 25 de ani. De când se știe învăță și afirmă că pe măsură ce trece timpul își dă seama că nu știe nimic! Toată viața i-a plăcut să citească și să-și scrie gândurile în engleză, limba în care își câștigă existența.

Asta până într-o zi când, inspirată de sticleții din fața geamului ei și de insectele care îi invadau florile din grădină, a început să scrie, în română, ce crede ea despre minunățiile din jurul ei. Mai în glumă, mai în serios, a apărut prima carte *Rârâieli de om peltic* Editura Siono București în 2022. Ulterior, cei de la Editura Siono, au invitat-o să participe cu text în două antologii: *Un nou început* (cu un text pe tema emigrării) (2023) și *De ziua ta, Femeie!* (2024).

Cartea care susține că o reprezintă cel mai bine, un roman autobiografic, intitulat *Molitur Memoria* a fost selectată pentru publicare la Editura Universitară București (2023). Participarea ei, ca autor, la târgul de carte Gaudeamus Radio Romania, București, în doi ani consecutivi a fost mai mult decât un vis împlinit și i-a readus în viață toată splendoarea limbii române scrise.

Afirmă că “*Lada cu spinare* a apărut în viața mea, după ce s-a stins lumina copilăriei mele: bunica. Ea este cea care a adus satul ei natal, Sinteia Mare, în Aradul meu. De la ea am auzit de oameni loviți cu leuca, oameni jîmbi, împiliți, dar și de oameni nealcoși, răsăriți și cîchie și mai cîchie. De fiecare dată când scriu un text în grai sunt într-un dialog cu bunica și strămoșii mei! Iubesc și vorba și portul, căci la fel de dragă îmi este și ia cusută de străbunica mea din Sinteia Mare, cu firul nemuritor al dragostei și al vieții!”

Oameni buni! Așa cum a afirmat mai sus, unii îi zic Ligia, alții Mona. De fapt este vorba despre Mona, străniepoata lu' Măzăroi, așezată în Belgia, prof. univ. Dr., cercetător în genetică moleculară, la Universitatea din Antwerp.

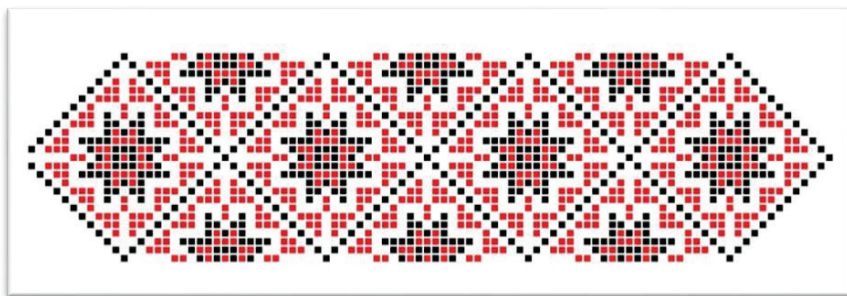
DIMITRIE OTAVA

Este profesor de muzică, născut la Socodor, dar șimândan din anul 1970. S-a născut și a trăit în acest colț de țară luând cunoștință, cum este și firesc, de graiul vorbit de părinții și străbunii lui, neferindu-se a-l folosi nici ca elev al Pedagogiceii din Arad și nici ca student.

Ca o ilustrare a faptului că iubește din suflet acest grai, într-una dintre lucrările scrise, *Pă laviță la uliță*, apărută în anul 2013, s-a aplecat asupra acestei teme, prezentând câteva dintre caracteristicile limbii neaoșe din zonă, completate cu un glosar ce conține câteva sute de cuvinte și expresii, menționând că apreciază gestul profesorului universitar doctor Anton Ilica, fost coleg de Pedagogică, de a semna prefața acestei lucrări.

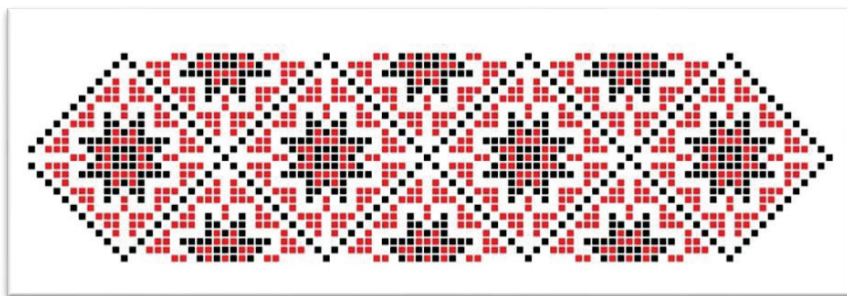
Și-a încercat *talentul* și în scrierea a două romane, unde, de asemenea, a utilizat din plin elemente de grai local. Pe de altă parte precizează că și-am pus semnătura pe zece cărți (ca autor, coordonator, respectiv colaborator) șapte dintre acestea având conținut monografic legat de Șimand și Socodor. În toate scrierile personale, în care apar grupuri de sunete străine limbii literare, utilizează ortografia limbii maghiare, deoarece afirmă că “nu se poate să nu recunoaștem că aci, în zona noastră, traiul îndelungat alături de maghiari și-a pus amprenta pe modul în care ne exprimăm, apărând o serie de sunete străine limbii literare, doar că una este limba literară, și alta este *limba inimii*.”

“Scriu în grai în Lada cu spinare deoarece graiul meu l-am așezat pe un pedestal înalt, pentru că m-am născut aici, în ținutul lui, al graiului, pentru că este graiul prin care m-a alintat mama, graiul prin care am comunicat cu prietenii copilăriei, avându-l și azi, la 80 de ani, prezent și aproape intact într-un colț al sufletului”.

IOAN MATIUȚ

născut în iarna lui 1956, apropiu de Crăciun, în Chișineu – Criș, dar a copilărit la Mișca în apropierea unei păduri și a iazului cu pește. Jurnalist cu studii universitare, s-a afirmat în poezie, editare, fiind membru al Uniunii scriitorilor din România. A publicat: *stâlpi de sare* (1996), *umbre* (1999), *priviri* (2003), *între ceruri* (2009), *respiră să nu uiți* (2011), *fuga din urmă* (2013), *contraatacul de panică* (2020), *Vederi din Mirador* (2023), editura **Mirador** avându-l director. Scrie în graiul de pe Crișuri, relatând frumoase întâmplări din copilărie, la vânătoare, la pescuit, din gospodăria bunicilor, având farmec, ironie și umor. Se plimbă mult cu bicicleta pe malul Mureșului, pe câmpuri și prin păduri, surprinzând zbuciumul naturii, care-i devine sursă de sensibilitate și de emoție artistică. Atunci când scrie în grai se copilărește cu cea mai aleasă seriozitate și dă texte ademenitoare și încărcate de farmec literar.

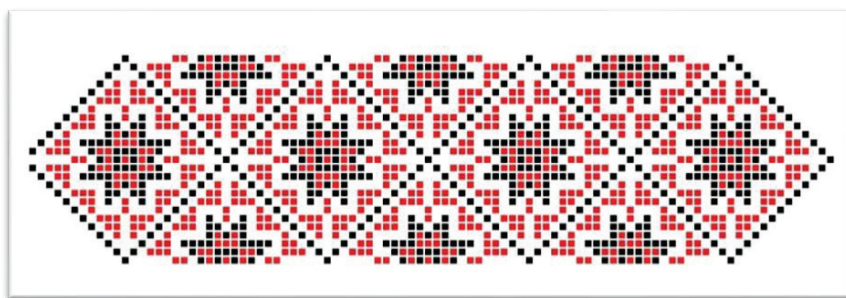
OVIDIU BALINT

Bun vorbitor în limbile română, engleză, franceză și italiană, a debutat profesional după cum urmează: **debutat literar** în revista culturală *Co-incidence*, Aix-en-Provence, France, în anul 1990; **debut jurnalistic** în săptămânalul *Litera de tipar*, Arad, în anul 1990; **debut editorial** în *Carte de colorat poeme*, Mirador, în anul 1997.

Deși s-a pregătit temeinic în cele ale ingineriei la Universitatea *Aurel Vlaicu* (1995), Arad, după încheierea studiilor masterale în management și marketing în mass-media, având experiență profesională întru ale scrisului încă din anul 1991 (între anii 1991-1992, reporter la săptămânalul *Opinia*, Arad) și-a continuat activitatea nu întru cele aferente ale înscrișurilor din diploma de licență ci întru cele ale Mass-Mediei arădene.

Astfel, între anii 1992 și până în prezent a fost: reporter și redactor la cotidianul *Timișoara*; regizor tehnic la *Teatrul Clasic Ioan Slavici*, Arad; fondator și editor șef știri la *TV Intersat*, Arad; șef editor la *TV Arad*; fondator și redactor-șef adjunct la cotidianul *Observator arădean*; manager general al Casei de Cultură a Municipiului Arad; redactor editor la cotidianul *Agenda zilei de Arad*; fondator și manager al *Port Arthur Rock Festival Arad*, *Folk Music Festival Arad*; manager de proiecte culturale ale României la *Festivalul Internațional de Teatru de la Avignon, Franța*; fondator, manager, editorialului cultural lunar *Avancronica*, Arad; publicist la săptămânalul *Flacăra roșie*, *newsar Arad*, *specialarad*; manager proiect finanțat de AFCN: *Atelierele construcția de la Ineu*; producător la *Arad, dragostea mea*, regia Titus Muntean și *Arad, un oraș care era să fie mutat*, regia Iosif Costinaș; manager (fondator) și deținătorul mărcii **Festivalul Internațional de Teatru și Film Underground**. A publicat 4 cărți, a fost redactor de carte (la 4 cărți) și a scris 3 antologii. Din anul 2023 este manager al **HUB-ului Cultural mARTA**.

“Apreciez foaia culturală Lada cu spinare deoarece cunosc graiul din părțile Aradului, cu atât mai mult cu cât copilăria petrecută în Sinteia Mare mi-a fost marcată de farmecul caselor cu laviță în uliță, de jocurile vremii de atunci și mai ales de poveștile bunicului meu, Laia Totolonului, vecin ogriadă-n ogriada cu familia Hodrea”.

DUMITRU PAINA

De pământ din Livada de Bihor, a studiat la *Institutul de Arte Plastice Ioan Andreescu din Cluj*. A fost lector universitar la *Facultatea de arte vizuale, din Oradea* și la *Univesitatea Vasile Goldiș, din Arad*. Din anul 2000 până în prezent este președintele *Fundației Umanitare Art Mondo Arad*.

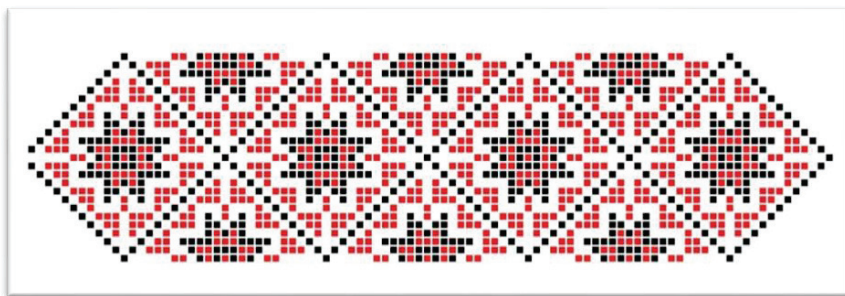
Și-a prezentat lucrările de sculptură în nenumărate expoziții regionale, naționale și internaționale. A avut 5 expoziții personale și a participat la simpozioane naționale și internaționale. A executat lucrări monumentale și de for public (33 la număr), lucrări de restaurări și reconstituiri (6 la număr) primind importante premii și distincții (- Premiul Juriului Rumiily, Franța 1997; - Premiul I Belley, Franța, 1998; - Diplomă de Merit Uniunea Națională a Restauratorilor de Monumente istorice din România, 2003; - Titlu de Excelență pentru întreaga activitate, Primăria Arad, 2011).

Menționăm că unele dintre lucrările sale fac parte din colecții publice și particulare.

Alături de valoroasele lucrări executate: busturi și statui - Vasile Goldiș, Radu Golescu, Alexandru Ioan Cuza, Regina Maria, Ludovic Boor, Uros Patean, Mihai Stoian, Mihai Botez, Bujor Buda, Mihai Eminescum Mihai Takaks, Aurtel Ardelean, Iosif Conta... musai trebuie așezată piesa cea mai valoroasă, care a cimentat puternic relația dintre dăruitor și dăruit, este vorba de statueta Bace Toghier.

Dincolo de cele prezentate mai sus sculptorul pe care urmează să-l prezentăm, deși duce o luptă grea cu piatra, metalul, ori lemnul, este un om blând, sensibil, având un simț al umorului foarte dezvoltat, această calitate fiindu-i răsplătită cu premiul doi, la secțiunea de interpreți individuali – Festivalul de umor sătesc *Gura Satului*, Macea, 2023.

“Da! Am ajuns în Gura Satului și asta m-a bucurat nespus. Când din Gura Satului am intrat în Lada cu spinare nu mi-a fost teamă, înăuntru ei am întâlnit oameni luminați care știu ce scriu și scriu ce știu! Asemeni lor, scriu și eu despre o lume trecută, pe care o aducem între noi cu tot cu frumusețile ei, spre bucuria cititorului care iubește autenticul și valorile acestui colț de lume”.

ANTON ILICA

Anti lu' Pasărea din Tăgădău i se spunea în satul său de la poalele Codrului Moma. Ne-a dat părinți nume frumoase, după cum erau și ale lor: Alexandru, Elisabeta, Tudor, Anton. Eram harnic la școală, vorbeam în grai, pentru că nu aveam altă variantă decât să spun *feleagă, sopon, ștrimfi, jeam, iștalău, ocol, nădragi, bumbi, gurmaz, vramniță, croampe, părădici, toci* (la fotbal) etc.

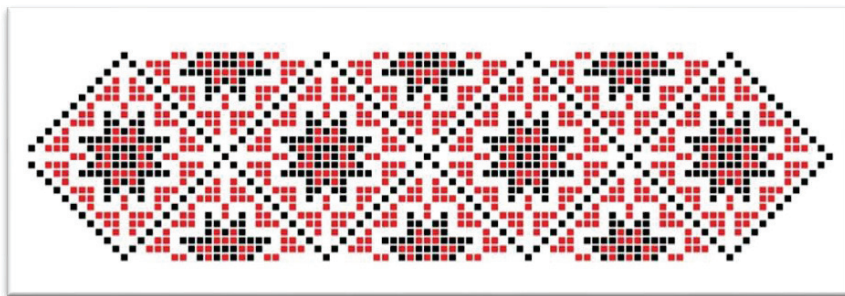
Apoi, într-o seară mama îmi spune cu multă seriozitate: te fac ori dascăl ori popă, așa pricăjit cum ești nu prea ești bun de muncă. Vei da culoare neofilită vieții oriunde-ai fi. Căci vântul bate unde vrea el, nu unde voim noi. Auzi "*culoare neofilită*"! Și dus am fost în căutarea fericirii.

Am ajuns elev la Pedagogic, unde colegii erau toți de la sat, dar fiecare pronunța/vorbea în graiul său din Măgulecea, Denta, Comorâște, Fântânele, Mănerău, Fârdea, Chizătău, Chisindia, Dieci, Hălmagiu, Cărpioara etc.

Am urmat Facultatea de Filologie din Timișoara, apoi am obținut doctoratul în Științele educației. Profesor la Liceul Pedagogic și mai apoi director, am avut o mare îngăduință pentru fiii de țărani și le-am purtat de grijă. Am ajuns profesor universitar în Arad, construind Facultatea de profesori. Un profesor bun este un veșnic cititor, iar comentariile literare m-au călăuzit spre scriere. Am publicat 31 de cărți, cu tematică literară, opinii filozofice și eseuri despre starea învățământului românesc. Am semnat circa 11.000 de diplome de învățători și educatoare, ca director și decan, am fost ales membru al Academiei Sârbe pentru Educație, iar acum fac publicistică. Toate articolele dintr-un an le adun într-o carte. Îmi place să am grijă de corp, schiind iarna și jucând tenis de câmp vara, după cum am grijă de minte, citind permanent și scriind zilnic pentru plăcere. Scriu și încurajez pe toți cei care scriu, elaborez prefețe pentru volume de poezie.

Curios și cu neastăpărul locului, am văzut Tibetul și Deșertul egiptean, China și Texasul, Parisul și Hurgada, Whashington și Olari, Louvru și San Marco, Gioconda

și David, Piramidele și Dolomiții, Poarta Sărutului și Mormântul lui Eminescu, Sarmisegetusa Regia și Bărsana, Săpânța și Tatra. Cu toate acestea, lumea culturii e atât de mare, încât am văzut și am citit atât de puțin, încât resimt sărăcia mea prin lipsa de suficientă cultură. Vorbesc în grai, doar atunci când ajung în Tăgădăul meu natal și-mi întâlnesc cu drag consătenii, de care mi-e dor neconținut. Iată de ce scriu în Lada cu spinare! Amu, io vă țuc cu mult drag...

VALI VISKI

Fără a băga de seamă cât de repede trece timpul, în acest an, 2024, sărbătorește împlinirea a 30 de ani în frumoasa misiune de jurnalist sportiv. A început această misiune presărată din belșug cu pasiune și devotament, în anul 1994, la Arad, în publicația *Adevărul*, în echipa domnului Chebeleu, activând până în anul 1998.

Din anul 1998 până în anul 2000 a fost corespondent la publicația *Pro Sport* – în echipa mestrului Ovidiu Ioanițoaia, după care, în aceeași echipă condusă de Ovidiu Ioanițoaia, a scris pentru *Gazeta Sporturilor* între anii 2000–2006. În paralel, nefiind însă paralel cu sportul ci fiind un excepțional specialist de analiză sportivă, Vali Viski a colaborat și la oublicația *Fanatik*, între anii 2004–2006, în echipă cu Horia Ivanovici și Ioan Viorel. Adăugăm că între anii 2005–2006, a scris în publicația *Informația Aradului*.

Între anii 2009-2020 a încântat auzul iubitorilor de sport la *Radio Sport Total FM*, comentator radio în echipa lui Horațiu Sima și Ionel Luțan, iar din anul 2014 până în prezent este crainic radio la meciurile echipei UTA, transmise de *Radio Timișoara*.

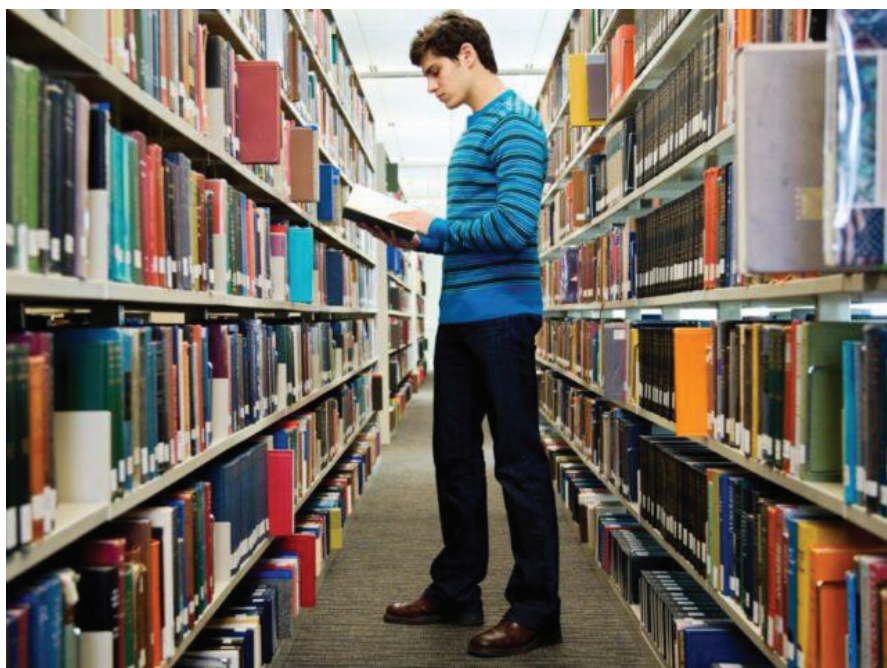
Articole ce poartă semnătura lui le aflăm și în *Săptămânalul Sport Cafe*, între anii 2013-2014, precum și în publicația *Fotbal Vest*, cel mai vechi săptămânal de sport din România, fondat în 1991, unde activează din anul 2017 până în prezent.

A mai publicat o seamă de articole în *Glasul Aradului*, *Sport Arad* și a fost colaborator la emisiuni sportive de la posturile de televiziune *InfoTV* și *TV Arad*.

Din anul 2023 până în prezent este redactor sportiv pentru județul Arad, la *Critic Arad* și mai ales face parte din colectivul redacțional al *Foii culturale Lada cu spinare*, publicație în care semnează rubrica sportivă în grai *Cu lopta pînă jughieț*.

“Motivația pentru care scriu în publicația **Lada cu spinare** ține de relația prietenească și prețuirea pe care o am pentru cel care a conceput acest proiect de suflet, Gheorghe Hodrea (Bace Toghier), pentru susținătorul publicației, iubitorul de cultură și sport Aurel Usca, respectul pe care îl am pentru distinșii colegi alături de care sunt onorat să semnez, într-o publicație care chiar dacă să înmîniază pă d-a fichia, aghică fără’ dă bani, pentru mine are o valoare culturală și sentimentală imensă”.

STUDII

STUDII

ȚICHINDEAL „GURĂ DE AUR” (250 ani de la naștere)

În noiembrie 1812, se înființează Preparandia din Arad ”cea dintâi Școală pedagogică ortodoxă, românească din fostul Imperiu Habsburgic și din tot spațiul românesc”¹⁴, pentru pregătirea învățătorilor și preoților. Preotul Dimitrie Țichindeal din Becicherecu – Mic a fost întâiul catehet, senior și director al Școlii Regești Preparandiale Greco-neunite a Națiunii Române. Actualul Colegiu Național ”Preparandia Dimitrie Țichindeal” continuă neîntrerupt activitatea primei instituții școlare cu predare în limba română. Au trecut 2013 ani. Aici s-au format sute de generații de dascăli și preoți, propovăduitori ai limbii române, învățăturilor și culturalizării satelor, promotori ai spiritului credinței ortodoxe, contribuind la formarea intelectualității românești. Fiecare absolvent a devenit în satele românești ”o mică preparandie” unde a răspândit ”flacăra țichindeliană”. Mihai Eminescu, în *Epigonii*, l-a numit ”gură de aur”, pentru calitățile sale amvonice, dascălești, pentru implicarea sa în conturarea identității naționale, religioase și culturale a românilor din Banat și Transilvania.

În recenta apariție editorială dedicată dascălilor formați în Școala pedagogică de învățători, un interviu de grup stimulat de Lavinia BETEA¹⁵, aceasta afirmă un principiu: ”În memoria colectivă, o instituție se identifică adesea cu directorul, cu managerul ei”. Dimitrie Țichindeal a fost ”întâiul director” al Preparandiei, în plus a dat acesteia o direcție înnobilită de valori ce reprezentau aspirațiile acelei vremi: emanciparea națională și religioasă, legitimarea limbii române în biserică și administrație, modernizarea - prin culturalizare, a satelor -, asigurarea drepturilor omului și egalitatea tuturor cetățenilor.

Așa stând lucrurile, să iscodim informațiile păstrate în memoria documentelor despre Dimitrie Țichindeal¹⁶. Prof. dr. Doru Bogdan, entuziast și pasionat cercetător

¹⁴ Doru Bogdan, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale (1812 - 2012)*, Editura Nigredo, Arad, 2012, p. 12.

¹⁵ Lavinia Betea (coord), Ana Benghia, Benedict Benghia, Cornel Ienășescu, Georgeta Pascu, Dimitrie Radu, *Învățătorii: Autoportretul unei generații*, Editura Corint, București, 2025, p. 161.

¹⁶ Se prea poate ca tatăl său, preotul Zaharia, să-l fi purtat până a n-o apuca pe calea preoției. În statistica eparhiei Timișoara din 11 iunie 1767, Becicherecu Mic figurează cu trei preoți: Ilie Cărăneanț, Vasile Popovici și Zaharia Zaharievici, cu toții născuți în această localitate (DIMB, 305). În tot districtul Timișoarei, din care făcea parte și Becicherecu Mic, nu întâlnim la această dată un alt preot cu numele Zaharia. Prin urmare, Zaharia Zaharievici este tatăl lui Dimitrie. El reapare cu acest nume și în statistica din 1776 (DIMB, 369), când

al personalităților din jurul Preparandiei Arădene, a elaborat o monografie dedicată lui Țichindeal¹⁷. Cercetând *geneza Preparandiei din Arad în conștiința intelectualilor laici (cărturari și pedagogi) din 1812 până în 2003*, constată că această instituție a avut proiecte culturale, didactice, spirituale ample, esențiale, construind un veritabil "cult al Preparandiei". Cartea lui Doru Bogdan cu titlul *Preparandia din Arad* ... este o autentică și valoroasă carte de căpătâi, o Biblie preparandială, care completează pe cea a lui Teodor Botiș, Vasile Popeangă și Anton Ilica. Dacă ceilalți monografi ai instituției au scris ceea ce au scris motivați de "devotamentul lor preparandial", Doru Bogdan a fost istoricul, specialistul, care s-a priceput ca nimeni altul să integreze instituția națională în "conștiința culturală a epocii sale", a vremurilor atât de tulburate de-a lungul a peste două secole.

•

Să revenim la subiectul studiului nostru: 250 de ani de la nașterea lui Țichindeal, ceea ce, în înțelesul meu, presupune evocarea personalității întemeietorului Școlii și conducătorului acesteia. „*Dimitrie Țichindeal s-a născut după toate probabilitățile în comuna Becicherecu Mic prin anul 1775*”¹⁸, susține George Călinescu, care l-a inclus pe fabulistul Țichindeal în *Istoria* sa. Pentru noi, data nașterii și locul nașterii lui Dimitrie Țichindeal au devenit ispite, iar pariul făcut viza faptul că generația actuală, la 250 de ani de la ipoteticul an al nașterii, să aibă dovada clară a originii spațiale și temporale a celui păstrător de epitet eminescian: „gură de aur”. Încă mai există **nesiguranțe legate de anul nașterii și locul ivirii sale pe lume**. Un bun cunoscător al biografiei lui Țichindeal, pr. Emanoil Micu, apreciază că, în 1802, D. Țichindeal ajunge preot având vârsta de 25-26 ani minimum, ceea ce aruncă o incertitudine asupra anului nașterii, care ar putea fi 1777 ori 1776 poate 1775 ori 1774 („minimum”). Adeseori presupunerile pot deveni documente de referință.

mai sunt consemnați aici preoții Marcu Ioanovici și Maxim Marcovici, ultimul, neîndoielnic, chiar fiul celui alt. Statistica din 1776 nu mai precizează locul nașterii preoților; în schimb, este trecut numărul de case (254 în Becicherecu Mic) și anul hirotonisirii preoților: Zaharia Zaharievici în 01.04.1768 (ceea ce, coroborat cu atestarea din 1767, duce la concluzia că Zaharia a purtat numele Zaharievici chiar din vremea în care se pregătea să devină preot); Marcu Ioanovici în 01.10.1764, iar Maxim Marcovici în 15.11.1772.

¹⁷ Doru Bogdan, Liviu. Mărghitan, *Țichindeal, gură de aur*, Editura Viața arădeană, Arad, 2000; Doru Bogdan, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale (1812 - 2012)*, Editura Nigredo, Arad, 2012.

¹⁸ Aproape toți istoricii literari sau cei care s-au ocupat de D. Țichindeal au împărtășit opinia lui G. Călinescu, referitoare la anul și locul nașterii (1775, Becicherecul Mic). Vezi și Ioan D. Suci, *Literatura bănățeană de la început până la Unire (1582 - 1918)*, Editura RB Astra, Timișoara, 1940, p. 57. Vezi și Simion Dănilă, *Dimitrie Țichindeal la Belinț*, în revista "*Coloana Infinitului*" (Timișoara), VIII (2005), vol II, nr. 53, p. 6-10. "După sistemul onomastic în vigoare în acea epocă, practicat de ierarhii sârbi ai bisericii ortodoxe, rezultă că pe tatăl lui Zaharia îl chema tot Zaharia, de unde și numele popii Zaharia Zaharievici."

Sărbătorind noi, acum 250 de ani de la naștere, vom accepta că anul 1775 este anul nașterii lui Dimitrie Țichindeal¹⁹.

Referitor la **locul nașterii**, sunt mai multe revendicări. Poate localitatea Țichindeal, de lângă Sibiu, poate Becicherecu – Mic! În zona văii Hârtibaciului de lângă Sibiu, se află localitatea Țichindeal, provenind de la săsescul *Zaxelnduel* ori germanul *Zickenthal*, cu înțelesul de „valea caprelor”. Învocând mărturii orale, profesorul Mircea Drăgan-Noiștețean²⁰ apreciază că D. Țichindeal s-a născut în zariștea localității sibiene Țichindeal. Cică ar fi provenit din familia Dragoman, care în timpul Mariei Terezia, a fost colonizată în zona Banatului, preluând apoi, după obicei, numele satului, Țichindeal. Istoria localității Becicherecul Mic pomenește de colonizarea, în 1748, a 24 de familii de români, aduse din Transilvania. Hârtibăcenii mai invocă o poezie a lui Țichindeal, înregistrată într-o carte veche (fără copertă), în care fabulistul, cică, mărturisește: „*M-am născut în Cerneală / Și m-am dus în Banat...*”²¹. „Cerneală” este un topic în partea nordică a satului, vechea vatră, iar terenul ar fi fost donat de familie, pentru ridicarea bisericii din localitatea Țichindeal. Mai mult, în același loc, se apreciază că învățatul Petru Aaron ar fi fost căsătorit cu sora lui Dimitrie Țichindeal.

Faptele se pot lega în logica evenimentelor generale. În anul 1748, între cele 24 familii de coloniști români sosiți în Becicherecu - Mic din localitatea Țichindeal ar fi putut fi și familia Dragoman. Dacă Dimitrie s-ar fi născut în localitatea Țichindeal, el ar fi avut vârsta preșcolarității când a venit la Becicherec, ceea ce „ar răsturna” întreaga sa biografie. Era un bun vorbitor de limba germană și limba sârbă, un indiciu că datele referitoare la școlarizarea sa (Școala elementară sârbească și Gimnaziul german) sunt credibile. În nici un caz, în localitatea Țichindeal nu putea învăța limba sârbă, așa că nașterea sa înainte de sosirea familiei, în 1748, la Becicherecul Mic, nu e posibilă. S-a născut în Becicherecu - Mic dintr-o familie originară din localitatea Țichindeal²². Atunci de ce familia și-a

¹⁹ Ca și în cazul unui alt martir din ținutul nostru - e vorba de Avram Iancu, care s-a născut „în vremea coptului cireșelor” -, nici în cazul lui D. Țichindeal nu se cunoaște luna și ziua nașterii sale. Doru Bogdan consideră că Iuliu Vuia, autorul unei schițe monografice preparandiale, a stabilit că D. Ț. s-a născut în acest an.

²⁰ Mircea Drăgan-Noiștețeanu, *O personalitate controversată a văii Hârtibaciului – Dimitrie Țichindeal* (c. 1775 – 20 I 1818), în **Gazeta Hârtibaciului**, nr. 37, iunie 2009, p. 2.

²¹ *Ibidem*.

²² „Nu surprinde pe nimeni că tatăl lui Zaharia sau un alt ascendent al lui Dimitrie a fost originar din Ardeal, mai exact din Țichindeal, un sat din comuna Nocrich, județul Sibiu. Când Zaharia, fiul lui Zaharia, a intrat în cinul preoțesc, i s-a fabricat numele Zaharia Zaharievici, după uzanța timpului. Dar fiii săi, Dimitrie și Gheorghe, prevalându-se de reglementările decretului imperial din 1776 și fiind vie în familia popii Zaharia conștiința unei ascendențe în localitatea Țichindeal, au optat, când au avut prilejul, pentru un nume de

schimbat numele din Dragoman în Țichindeal? Nu e chiar nefiresc acest lucru, fiind obișnuit faptul că unii coloniști să-și ia nume nou pe baza nostalgiei după locul natal sau să fie porecliți – apoi nominalizați – după modelul Țichindeleanu, Arădeanu, Moroșanu, Bucureșteanu ori Tăgădăuanu. Prima concluzie exclude nașterea scriitorului în satul Țichindeal, înainte de sosirea familiei în Banat. Dar ce dovadă există că Dragoman din satul Țichindeal²³ se afla între cele 24 de familii colonizate? Această familie putea sosi mai târziu, poate prin 1770, iar copilul Dimitrie Țichindeal să se fi născut totuși în 1775, așa după cum mărturisește George Călinescu, cu atâta siguranță în *Istoria* sa (se identifică părinții, atât tata, preotul Zaharia, cât și mama Elena²⁴).

De unde o fi avut Călinescu această informație, pe care toți cercetătorii au preluat-o fără s-o verifice? O incertitudine a devenit document de referință.

familie sub specie aeternitatis sinonim cu numele localității de baștină a strămoșilor lor, nederivat cu sufixul –eanu (adică pentru un toponim în funcție antroponimică absolută) – Țichindeal –, iar nu pentru Zaharievici, cum era de așteptat. Cu privire la ascendența ardelenescă a familiei Țichindeal, există în Becicherecu Mic și un precedent (menționat în 1758): „Preotul Constantin Popovici, născut în Ardeal, 27 ani, a învățat la Arad cu dascălul Ioan, s-a însurat la 15 ani, are o fată, l-a hirotonisit și preoțit Gheorghe Popovici la 21 noiembrie 1748, are 5 cărți.” (DIMB, 239) Se prea poate ca Vasile Popovici, preot în Becicherecu Mic la 1767, și Gheorghe Popovici, preot în Mănăștur la aceeași dată, dar născut tot în Becicherecu Mic (DIMB, 305-306), să fi fost copiii lui Constantin Popovici.” afirmă Simion Dănilă, *Dimitrie Țichindeal la Belinț*, în revista "*Coloana Infinitului*" (Timișoara), VIII (2005), vol II, nr. 53, p. 6-10.

²³ În 1350, e atestată documentar localitatea Chekendeal, toponim care provine din secuiescul „Lalle sicularum” („valea secuiilor”) ori Zakelnduel, Tsikkudă (dialect secuiesc) sau germanicul Zickenthal („valea caprelor”).

Etimologia antroponimului Țichindeal propusă de N. A. Constantinescu în cunoscutul său *Dicționar onomastic românesc* din 1963, p. 238, sub numele **Cichinda**: „2. Cichindel scris și Țichindel, poet, băn.”, ca derivat de la acronimul băn. Cichinda sau Chicinda (adică de la Chichinda/Kikinda din Serbia), la care trimite și pentru n. pers. actual din Banat Ciuchindel, trebuie respinsă categoric, întrucât scrierea cu Ci- sau Chi- și cu –del este doar o bălbăială curentă în perioada de tranziție de la alfabetul chirilic la cel latin al limbii noastre, numele cărturarului bănățean pronunțându-se fără nici un dubiu cu Ți- și cu –deal, așa cum și l-a scris el în alfabet chirilic pe cărțile sale sau cum l-au scris în alfabet latin contemporanii săi (v. al doilea document manuscris facsimilat în monografia lui Virgil Vintilescu, Dimitrie Țichindeal, Timișoara, 1965: Czikingyal). Pentru etimologia n. top. Țichindeal (ca și pentru Gherdeal și Merghindeal, toate nume de localități în județul Sibiu), mai ales pentru componenta finală –deal, lingviștii recunosc aici săs. –dal, adică germ. lit. Tal „vale”, deși formațiile cu –in, sunt caracteristice limbilor slave (cf. Babindeal la Cornereva CS, apud V. Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, 1982, p. 60). Dar originea acestor toponime nu are nici o importanță în cazul de față. Cf. Simion Dănilă în articolul *Dimitrie Țichindeal la Belinț*, publicat în revista "*Coloana Infinitului*" (Timișoara), VIII (2005), vol II, nr. 53, p. 6-10.

²⁴ George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982, p.

Format prin *Cursurile de normă la Timișoara* – 1801 - (cursuri de 6 luni, pentru a putea profesa preot sau dascăl), Dimitrie a fost învățător în câteva sate bănățene. În anul 1802, Țichindeal este numit „învățător naționalnic” în Becicherecu - Mic, unde s-a căsătorit cu fiica preotului Nadeschi²⁵ și unde a devenit paroh. Spune pr. Emilian Micu într-o scrisoare către preotul I. Ardelean din Chișoda în 1893): „S-a sfințit diacon în Timișoara la anul 1801, și la anul 1802, după un an de probă, conform pravilei, în etate de 25-26 ani minimum, s-a sfințit de preot și s-a instituit de capelan pe lângă socrul său, Nadeschi, iar murind Nadeschi s-a intitulat paroh la anul 1804 până ce în anul 1812 s-a denumit profesor la Arad”²⁶.

În 1807, împreună cu alți preoți, semnează o *Petiție* către Majestatea sa solicitând ca „un român să ocupe postul de director al școlilor naționale”. Va fi duhovnic militar în bătălia de la Austerlitz dintre Napoleon și armata austriaco-rusă, unde ia contact cu ideile de libertate, emancipare, proprietate și naționalitate. Mai apoi, în 1808, traduce, pentru serviciul său bisericesc din Becicherecu – Mic, *Epitomul sau scurtă arătare despre dumnezeiasca liturghie* (traducere din limba sârbă) și *Adunări de lucruri moralicești de folos*, traducere după Dositei Obradovici, în limba daco-românească.

A venit momentul în care preotul Dimitrie Țichindeal este numit directorul întâiei instituții școlare în limba română, pentru pregătirea învățătorilor și preoților. Arad devine „centrul culturii naționale românești în Banat, părțile arădene și Bihor”²⁷. Era în 3/15 noiembrie 1812. În anul următor, sub autoritatea Institutului Pedagogic Gr.- Or. Rom. din Arad, apare *Arătare despre starea acestor noi introduse instituturi școlare ale nației românești, sârbești și grecești*. În fine, ultima sa operă este volumul **FILOSOFICEȘTI ȘI POLITICEȘTI prin FABULE Moralnice învățături, acum întâia oară culese și întru acest chipu pre limba românească întocmite de Dimetrie CICHINDEALU, parohul Becicherecului Mic și ale școalelor preparande Românești din Aradul Vechi Catehet, Buda, 1814**²⁸. Țichindeal românilizează traducerea și realizează considerații morale

²⁵ Un absolvent al cursului III de 15 luni, din mai 1815, al Institutului pedagogic are numele de NADASCHI ATANASIU, fiind originar din comuna Becicherecu Mic. Este posibilă oare o relație dintre Țichindeal și absolventul cu nume apropiat de al viitorului său socru?

²⁶ Mircea Popa, *Preotul bănățean Emanoil Micu și biblioteca sa*, www.nale.ro/reviste-recunoscute/psihologica. Doc (accesat 27 oct. 2011).

²⁷ Anton Ilica, *Istoricul Preparandiei din Arad*, Editura Casa cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012, p.54.

²⁸ Dositei Obradovici s-a născut în 1739 în Ciacova, sat aproape de Reșița. S-a călugărit la Mănăstirea Opovo, dar spiritul aventurier îl călăuzește, prin fugă adeseori, la Kiev, Carlovitz, Athos, Maina (Muntenegro), Corfu, Odessa, Smyrna, Viena, Modra, Pojon, Trieste, Livorno, Constantinopol, Galați, Hale, Paris, Londra, apoi, în Germania, scrie *Fabule cu învățături morale* (1788). A avut ca model **FABULELE lui ESOPU** și ale

aplicabile românilor. Prin urmare, Dositei a tradus și a adaptat fabulele lui Esop, Voltaire și ceilalți în limba sârbă (publicate în Lipsca în 1788 cu titlul ***Fabule cu învățături morale***), iar Țichindeal le-a tradus și adaptat după Dositei în limba română. În Școala Pedagoghicească de la Arad se predă în limba română, iar cursurile profesorilor (adeseori traduceri după manuale străine) erau de asemenea redactate în limba română (vezi, în special Constantin Diaconovici – Loga ori Alexandru Gavra). Atât a scris și publicat Dimitrie Țichindeal: trei traduceri din limba sârbă și un text despre modul în care s-a înființat Preparandia arădeană.

Am reținere în a scrie despre fabulele moralnice, filosoficești și politicești, acestea fiind traduceri cu ușoare adaptări și ”românizări”. În total, volumul cuprinde 159 de fabule (160 are Obradovici), preluate din Esop, Lessing, Voltaire, traduse liber din sârbească în română cu chirilice, fiecare fiind urmată de o ”învățătură morală”, un comentariu pentru explicarea semnificației conținutului. Fabulele au titluri alegorice, cum ar fi: ***Vulturul și vulpea, Leoia și vulpea, Vulpea și strugurii, Greierușul și furnicile, Furnica***²⁹ etc. Învățăturile morale au mici modificări, fiind adaptate toponimic, mai ales, prin înlocuire: Dositei scrie despre Sârbi și Albanezi, iar Țichindeal despre Români: ”*Serbia, Bosnia și Herțegovina se vor mântui și elibera de turci ...*” devine ”*Țara Românească și Moldova cu totul se va scăpa odată de turci...*” și altele tot așa.

Autoritățile bisericești din Serbia ”sapă” la destituirea lui Țichindeal de la conducerea Preparandiei, zic majoritatea monografiilor. Astfel că, începând cu 31 aug. 1815, preia parohia socrului său din Becicherecul - Mic, unde ține amvonul până în 19 august 1817. Bolnav, se va interna la Spitalul filantropic al Ordinului Călugăresc Misericordian din Timișoara³⁰, unde moare, într-o zi de marți, 20

celorlalți feluriți scriitori de fabule din diferite limbi traduse pe limba slaveno-sârbă și prima oară editate cu folositoare ”dilucidări” și învățături morale (Lipsca, 1788). A mai scris: ***Poezii pentru eliberarea Serbiei*** (Viena, 1789), ***Etica sau filosofia învățării naturale*** (Veneția, 1803) etc. ”A fost un susținător al trezirii naționale sârbe, dar cu o idee clară a ieșirii Serbiei din influența culturală și civilizațională otomană și a aderării directe la Europa și a acceptării tuturor realizărilor iluminismului și raționalismului european” (wiki). Moare la Belgrad în 1811. A fost pedagog, teolog, filosof, jurnalist, scriitor sârb.

²⁹ ”Spun că în timpurile cele vechi, furnica a fost om, lucrător de pământ, care, neîndestulându-se cu truda sa, lăcomea la cele străine și fura de unde putea. Poporul l-a afurisit și așa s-a prefăcut în furnică. Însă în zadar. A schimbat chipul, dar n-a schimbat năravul cel rău, căci și până în ziua de astăzi, furnica fura grăul străil și îl duce. Și această fabulă ne învață că din tinerețe să ne păzim de îndătinări rele” (Fabula 71). E urmată de Învățătura morală amplă, de 40 rânduri, care începe cu ”*Lenea este păcat de moarte...*”

³⁰ Originile acestui ordin călugăresc, a cărui menire a fost încă de la început îngrijirea bolnavilor, a călătorilor fără posibilități materiale, a soldaților răniți sau a bolnavilor mintali, se regăsesc în Spania la sfârșitul secolului al XVI-lea. Întemeietorul acestui ordin călugăresc a fost Juan Ciudad (8 martie 1495 – 8 martie 1550), un personaj care prin viața și

ianuarie 1818, la vârsta de 43 ani. A fost înmormântat în 22 ianuarie în Cimitirul orașului Timișoara, apoi – după câțiva ani – sicriul va fi strămutat la familia sa din Becichercu - Mic, fără să se știe locul reînhumării sale³¹.

•

Pentru completarea datelor despre personalitatea lui Țichindeal, ne vine în sprijin profesorul basarabean Aron Pumnul, care dedică niște pagini seniorului Preparandiei arădene³². Chiar s-a pus problema de unde avea știre Eminescu în poemul *Epigonii* despre Țichindeal, astfel ca să-i atribuie epitetul ”gură de aur” ? Elevul Eminovici a stat în gazdă la Cernăuți chiar în casa profesorului său de limba română, existând mărturia că biblioteca lui Aron Pumnul a fost cercetată cu pasiune. A citit *Lepturariul* (patru volume) – Lecturar sau Carte de lectură -, Călinescu susținând că ”elevul devoră *Lepturariul* cu toate ciudățeniile lui”³³. Dar cum a ajuns Aron Pumnul să scrie despre Țichindeal ? Profesorul din Cernăuți a solicitat lui Atanasie Șandor, profesor preparandial, să recomande câțiva scriitori bănățeni pe care să-i includă în cartea sa de lecturi românești³⁴. Între aceștia figurează Țichindeal, Iorgovici. Scrie și Eliade Rădulescu: ”între bărbații ce au slujit nației românești și s-au jertfit pe sine-și folosul obișnuit, a fost Țichindeal unul dintre cei mai însemnați”, iar Aron Pumnul laudă ”osârdia patriotică a lui Țichindeal, care a luat din mâinile lui Micu, Maior și Șincai, făclia deșteptării Românului, provenită din conștiința străbunilor săi și a mărețelor fapte ale acestora”.

Pentru arădeni, Dimitrie Țichindeal e o personalitate importantă. Pentru țară, el este un fabulist, dobândind aureola de scriitor grație epitetului ”gură de aur”, glas aurit.

activitatea sa poate fi considerat un exemplu tipic pentru omul Evului Mediu Târziu. Ordinul religios avea ca scop principal îngrijirea medicală a cazurilor sociale: bolnavii și săracii fără posibilități, fără discriminare de religie, națiune, statut sau condiție socială, în mod gratuit, fără a se cere nici un fel de remunerare³⁰. În România, a fost desființat oficial prin HG în anul 1949, la fel ca alte ordine sau congregațiuni romano-catolice. o altă nedumerire: ce motivație există în opțiunea preotului ortodox din Becicherecu Mic să accepte spitalizarea la așezământul de caritate romano-catolic, menit să se ocupe de bolnavi fără posibilități materiale sau a acelor cu afecțiuni nervoase?!

³¹ Documentul – extras din matricola răposaiilor de la Comuna bisericească sârbească din Timișoara (în limba sârbă): Nr. crt. 514. Anul, luna și ziua marți 20 ianuarie 1818, D. Țichindeal, lege greco-orientală, parohul Becicherecului mic, l-a înmormântat Iovan Vasici, parohul Timișoarei”. (*Luminatorul*, VIII, 1887, nr. 68 (29/17 oct.), p. 2-3.

³² Alexandru Cernov, *Influența profesorului Aron Pumnul asupra lui Eminescu*, cf. BucPress, agenția de știri din Cernăuți, www.bucpress.eu (accesat 25 apr. 2025)

³³ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982, p. 443.

³⁴ Profesorul Doru Bogdan, autorul unei monografii despre Țichindeal și a școlii înființată de acesta, întâia școală în limba română, susține că au fost trimise lui Pumnul la Cernăuți medaliaone despre Țichindeal, Moise Nicoară, Constantin Diaconovici – Loga și Iorgovici.

Îl putem încadra în categoria martirilor, murind de tânăr, la 43 de ani, după o activitate densă în favoarea promovării ideilor progresiste ale vremii sale, ale conturării spiritului național și a limbii române, a formării intelectualității române conform ideilor specifice Școlii ardelene, în dimensiunea sa ortodoxă.

Bibliografie

- Betea Lavinia (coord), Ana Benghia, Benedict Benghia, Cornel Ienășescu, Georgeta Pascu, Dimitrie Radu, *Învățătorii: Autoportretul unei generații*, Editura Corint, București, 2025
- Bogdan Doru, *Preparandia din Arad în conștiința cultural-istorică a epocii sale (1812 - 2012)*, Editura Nigredo, Arad, 2012.
- Bogdan Doru, Mărghitan Liviu, *Țichindeal, gură de aur*, Editura Viața arădeană, Arad, 2000;
- Botiș, Teodor, *Istoria Școalei Normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox-român din Arad*, Arad, 1922.
- Călinescu George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982.
- Cernov Alexandru, *Influența profesorului Aron Pumnul asupra lui Eminescu*, cf. BucPress, agenția de știri din Cernăuți, www.bucpress.eu (accesat 25 apr. 2025)
- Dănilă Simion, *Dimitrie Țichindeal la Belinț*, în revista "*Coloana Infinitului*" (Timișoara), VIII (2005), vol II, nr. 53.
- Drăgan-Noiștețeanu Mircea, *O personalitate controversată a văii Hârtibaciului – Dimitrie Țichindeal* (n. 1775 – d. 1818), în *Gazeta Hârtibaciului*, nr. 37, iunie 2009, p. 2.
- Ilica Anton, *Istoricul Preparandiei din Arad*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012
- Marinescu, Daciana, *Interferențe în evoluția învățământului pedagogic și teologic arădean, 1812 – 1877*, Arad, 2003.
- Popa Mircea, *Preotul bănățean Emanoil Micu și biblioteca sa*, [www.nale.ro/reviste – recunoscute/ psihologica](http://www.nale.ro/reviste-recunoscute/psihologica). Doc (accesat 27 oct. 2011), , p.54.
- Popeangă, V., Găvănescu, E., Târcovnicu, V., *Preparandia din Arad*, 1964.
- Popeangă, Vasile, *Studii despre Preparandia din Arad*, Vasile Goldiș University Press, Arad, 2011.
- Aron Pumnul, *Lepturariu rumînesc cules de'n scriptori rumâni*, 6 volume, piase rare, 1864 – 1865, <https://historic-gallery.ro/>.
- Țichindeal, Dimitrie, *Fabulele*, ediția Ioan Russu, parohul Aradului, (traducere nouă), Tipografia Diecezei române gr. or, Arad, 1885.

AVRAM IANCU

”2024”

Anul 2024 este declarat anul Avram Iancu. Posibil ca fiecare localitate cu sensibilitate specială pentru acest mare erou și martir al națiunii române să organizeze activități omagiale, spre a-i cinsti memoria, după cum s-a întâmplat la fiecare sărbătorire a

”Craului Moșilor”.

ARAD are o Piața Avram Iancu, O școală Gimnazială Avram Iancu în cartierul Vlaicu, o stradă, o localitate Avram Iancu, sat aparținător de comuna Vârfurile, alte școli din județ având ca simbol spiritual pe Avram Iancu. Ca monumente artistice, menționăm Statuia din spatele Palatului Justiției, autor Ioan Tolan, bustul din curtea Școlii gimnaziale din Vlaicu (autor I. Tolan), Monumentul Avram Iancu din Hălmagiu (I. Tolan).

Totodată, am semnalat monumente omagiale dedicate lui Avram Iancu la Câmpeni, Târgu Mureș, Cluj-Napoca, Oradea, Carei, Turda, Alba-Iulia, Beliș, Timișoara, Tebea, Brad, Baia de Criș, Șiria, pe Vârful Găina, la Incești, în curtea casei memoriale, iar cititorii vor putea completa lista localităților. Unele sunt opere de artă, altele au doar mesaj fără exigență

estetică, iar altele împart gustul privitorilor între admirație și revoltă (ex. cazul statuii de la Cluj-Napoca).

În Anul Avram Iancu (2024), autoritățile din Câmpeni au în proiect ca în Incești (Vidra de Sus), satul nașterii "craului Apusenilor" să scrijelească în stânca din spatele Casei memoriale portretul eroului moșilor din vremea evenimentelor istorice pașoptiste (1848/ 1849). Ar fi a doua sculptură în peisaj montan, după cea a lui Decebal de pe malul Dunării. În 2024, a fost bicentenarul nașterii lui Avram IANCU, prilej de a ne reaminti faptele sale, alcătuirea aurei de simbol al românismului din Țara Moșilor, care trece mult peste arealul Munților Apuseni, sculpturi de-ale sale aflându-se aproape în fiecare localitate de la Cluj la Oradea, de la Alba Iulia la Arad, de la Blaj la Timișoara, de la Zalău la Deva, de la Țebea la Beliș, de la Hălmagiu la Brad. Pe multe, sunt înscrise gândurile lui Avram Iancu, atât de expresiv formulate: **"Unicul dor al ființei mele este să îmi văd națiunea fericită!"**.

Prezența interesului pentru Avram Iancu, cel născut "la coptul cireșelor" în Vidra de Sus (acum Incești), fiind omul providențial și de acțiune pentru moșii din Apuseni, va aduce alte clarificări biografice despre viața și faptele sale înălțătoare, despre impactul avut asupra devenirii populației românești din jurul vârfului Găina, munte simbol al moșilor. Încă istoricii pot completa date biografice, adăugate la cele ale monografiilor Silviu Dragomir (1965), Horia Ursu (1966), Valeriu Nițu și Ioan Ranca (1974), Lucian Blaga (1934), Mircea Micu (2019), Mircea Popa (2022), Florian Dudaș (1993), dar și Alexandru Sterca Șuluțiu (1897), Iosif Vulcan (1869), Gh. Adamescu (1849), Enea Hodoș (1924), Gheorghe Barițiu (1872) și Nic. Buta

(1924). Generației actuale i se oferă prilejul de a reactiva "patosul revoluționar" de promovare a drepturilor naționale ale românilor din Transilvania, de a crea opere literare și monumente artistice, de a continua să mitizeze aura un erou, care s-a identificat cu aspirațiile de libertate deplină a locuitorilor români din spațiul transilvan. Avram Iancu a aparținut unei generații excepționale (Șaguna, Barițiu, Șuluțiu, Bălcescu etc.), iar el a rămas în sufletul românilor un simbol al conștiinței naționale românești. A știut să facă din Apuseni o cetate de apărare și de revendicare a libertății, a mobilizat moții să-și apere pădurile și apele, munții și

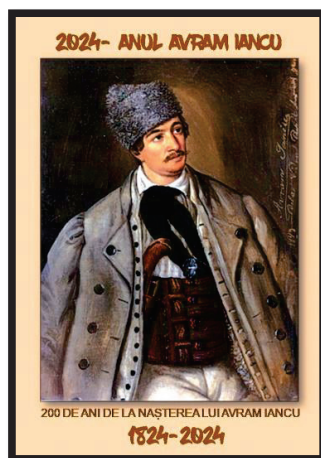
pajiștile, familiile și cărările, cântecele și lumina poienelor, cascadele și cireșii, aerul curat și fremătările naturii. A ales să apere "sărăcia și neamul", pentru că Avram Iancu "a fost om născut pentru acțiune, venise tocmai la timp"..., "a fost unul dintre acei bărbați providențiali, ale căror merite pentru libertate toți fanfaronii din lume nu vor fi în stare a le întuneca" ...a fost "sacrificiu al simțului său de libertate și onoare, al neînfricării sale dragoste către națiune și al devotamentului său sublim pentru patrie", cum scria admirativ George Barițiu, în 1872, alt erou din panteonul românilor pașoptiști.

A fost urmaș al lui Horia, căpetenie a românilor răsculați împotriva abuzurilor de toate felurile, sfârșind "tras pe roată". Avram Iancu e perceput ca un cărturar, om învățat, cu viziune, dar mai ales cu principii luminate, puse în interesele montanilor din Apuseni. S-a dedicat cu sacrificiu unor idei generoase și progresiste, a sesizat că a sosit "primăvara popoarelor" și că este nevoie de crezuri înalte, prin care să anime populația Apusenilor pentru apărare împotriva abuzurilor naționale, politice, sociale și de credință împotriva românilor. Nu a fost naționalist (iubita sa a fost Johanna Farcaș, o tânără maghiară din Abrud, provenind din familie catolică), fiind cuprins de ideea de dreptate pentru oameni, pentru binele poporului său, pentru egalitate și fericirea tuturor. A fost revoltat de comportamentul lipsit de demnitate a lui Hatvany – atacatorul "cetății naturale a Apusenilor" -, care i-a

ucis mișelește doi colaboratori, pe Dragoș și Buteanu, precum și de conduita agresivă a soldaților acestuia împotriva preoților, dascălilor, femeilor și copilelor din satele moșești. Avram Iancu a fost un bărbat frumos, bine clădit, înalt și puternic, având mustață avocățească și păr îndesat, ebeniu, cu o privire ageră aruncată din ochii săi căprui, rânduți într-un chip bărbătos, serios și fermecător.

Mi s-a părut curios că Eminescu n-a pomenit în scrierile sale niciodată cu emfază numele lui Avram Iancu, deși mișcarea revoluționară în Apuseni se configura în legendă, iar eroul munților își consuma drama vieții sale. Eminescu scrie romanul *Geniu pustiu*, iar manuscrisul lui Toma Nour pomenește de "fierberea din Transilvania" prin care ungurii credeau "că bătrânii și înviforații garzi ai cetății Transilvania – munți cu capete de piatră – vor dormi și-acum somnul lor etern". Dar "vulturul român" s-a trezit, iar "flamura reînvierii sfășia aerul cu tricolorul său: *Virtus romana rediviva!*". Apoi, "în creierii împietriți ai munților și-n aerul lor cel rece, flutura tricolorul, trăia libertatea Transilvaniei". Oamenii tineri apucase de mult să devină "tribunii lui Iancu"; "Revoluțiunea pătrunsese în munți", și urmează relatarea câtorva episoade tragice, cu omorârea unui preot și violarea de către honvezi a fetei sale, moarte deja.

Prin 1868, Eminescu se afla în turneul teatral transilvan (Brașov – Arad - Oravița), iar trupa lui Pascali n-a aflat de "umbra lui Iancu", care își trăia ultimele zile în întunecimea minții la Baia de Criș. Abia înmormântarea la Țebea a "crăișorului munților" a declanșat lacrimile din care s-a încropit mitul (și Icoana) lui Iancu. Căntece, denumiri de sate, statui, tablouri, literatură, încrustarea chipului său în sufletul moșilor etc. i-au perpetuat legenda de erou național. Oriunde ne îndreptăm în arealul Apusenilor, dăm peste atâția oameni cu numele lui Avram și Iancu, peste

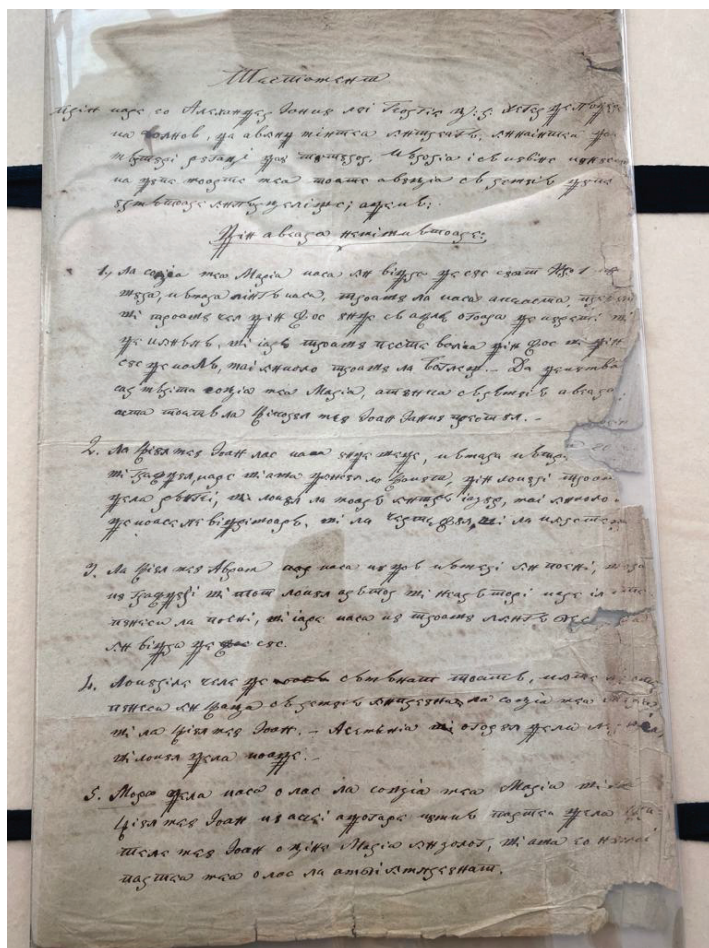
însemne culturale, nume de școli, instituții, case de cultură, străzi, piețe, unități militare, cărți și articole dedicate.

Iosif Vulcan, proprietarul foii orădene ***Familia***, academician și scriitor, pasionat de teatru și de consolidarea culturii române, poposește câteva zile în zona Câmpeni, la cincizeci de ani de la orizontalizarea lui Avram Iancu. Ajunge la Vidra de Sus, satul nașterii Tribunului, și-i vizitează Casa natală. Impresiile vor fi publicate în ***Familia***, apoi în volumul ***Schițe de călătorie*** (1982, adunate în volum de C. Cubleşan). Valea este "una dintre cele mai frumoase câte se află în Transilvania" (p. 103). "Eram în casa în care s-a născut Iancu. Un punct romantic, jur împrejur dealuri înalte cu păduri, case adumbrite de arbori, sub care clocotește un pârâu de munte". "Casa memorială stă acum părăsită... Cu sfântă pietate trecui pragul ei și îmi luai pălăria de pe cap ca și când aş fi intrat într-o biserică". "Acolo s-a născut și a petrecut Avram Iancu, apostolul de model al umanismului !". Foarte frumos exprimat: ***Avram Iancu, apostolul de model al umanismului***. Dădui, afirmă I. Vulcan, "expresiune bucuriei și durerii prin lacrimile mele". Acele lacrimi avură mai multă elocvență decât cuvintele...".

Abia în 1972, Casa părintească, moștească, având acoperiș țuguiat, devine muzeu, cu expoziții de obiecte personale, săbii de luptă, drapele, testamentul, fluierul Iancului, costume populare, căruțe cu tulnice, ciubere, obiecte de gospodărie și de bucătărie. Într-o sală, se află cărțile

dedicate eroului martir, iar în curte vedem loc de închinare la statuia acestuia, cu cununi proaspete cu flori tricolore. Vizitatorii pun câte o lumânare întru memoria lui Avram Iancu și a celorlalți apărători ai Munților Apuseni. Pământ purtător de aur și oameni înzestrați cu demnitate, umanism, eroism și credința în valorile neamului: „Munții noștri aur poartă./ Noi cerșim din poartă-n poartă.”, cum rostește Iancu la o adunare de mobilizare a moșilor pentru apărare!

AVRAM IANCU a fost omul de acțiune și de implicare efectivă în respectarea drepturilor românilor. A avut capacitatea de a mobiliza motii, de a-și atrage tribunii întru apărarea cetății naturale a Apusenilor. A avut înțelepciunea și demnitatea de a întreține spiritul de libertate a românilor, continuând ceea ce a început Horia, Cloșca și Crișan până la independența, prin Unire, a moșilor. Așteptăm ca fiecare comună să inițieze punctarea spiritului lui Iancu printr-o statuie ori un însemn de identitate, acum în ANUL 2024, anul lui AVRAM IANCU, erou național. Gestul de a contemporaneiza spiritul lui Avram Iancu și de a-l omagia cum se cuvine e șansa acestei generații de a marca 200 de ani de la nașterea sa "în vremea coptului cireșelor".

EMINESCU

LA ARAD ÎN TURNEUL TRANSCARPATIC

Informații preliminare

Număr de reprezentări în primul turneu al Trupeii lui Pascali în orașe transilvane (11 iunie – 3 sept. 1868), cf. publicației *Familia* (Buda):

Brașov	Sibiu	Lugoj	Timisoara	Arad	Oravița
6	2	5	3	8	3
(8/ 20 iunie, 9/ 21 iunie, 13/ 25 iunie, 15/ 27 iunie, 16/ 28 iunie), 18/ 30 iunie)	(19/ 31 iunie 21 iunie/ 3 iulie)	(4/ 16 iul, 6/ 18 iul, 7/ 19 iul, 11/ 23 iul, 14/ 26 iulie)	(16/ 28 iul., 18/ 30 iul, 19/ 31 iulie)	(/20 iul 1 aug., 23 iul/ 4 aug., 27 iul/ 8 aug., 30 iul/ 11 aug., 1/14 aug., 5/17 aug., 6/ 18 aug., 7/ 19 aug., 9/ 21 aug.); Banchetul: 10/ 22 aug.	(18/ 30 aug., 19/ 31 aug. 20 aug/ 1 sept.)

Perioada 1 – 22 august 1868: ARAD (apud publicația *Familia*, prezintă la reprezentațiile din Arad)

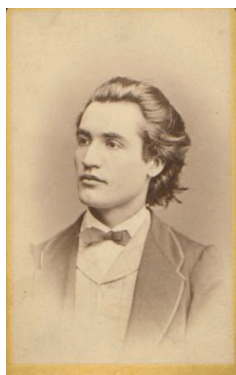
8 spectacole: • 1 aug (sâmbătă) a început reprezentarea în "edificiul teatral orășenesc": Poetul romantic, recitare Adă-ți aminte, Românie, semnată de Ath. M. Marienescu, Doi profesori procopsiți și neprocopsiți, • 4 aug: Frica e din rai (a două reprezentare teatrală): Ștregarul din Paris; • 8 aug: Sterian Pățitul (comedie națională); Mihai Viteazul și bătălia de la Călugăreni, de D. Bolintineanu; • 11 aug. Voinicios dar fricos, Mihai Viteazul și bătălia de la Călugăreni, de D. Bolintineanu;	Posibil să viziteze Șiria, Pâncota, trecând spre Lipova, prin podgoria Miniș; Societatea Română Teatrală a Domnului Pascali, cu cei 12 membri aflați în turneul teatral a fost invitată la Balul/ Banchetul de la Palat (22 august 1868) (articol semnat D.G.); Componența trupei cuprinde 5 femei (Matilda Pascali, Catinca Dumitreasa, Maria Gestianu, dra Marița Vasilescu, Lina Popescu)
---	---

• 14 aug. (se amână - Pascali fiind bolnav de "morbul neputinței") • 17 aug., a fost o reprezentație extraordinară, fără abonament: Orbul și nebuna; • 18 aug (se reia reprezentația din 14 aug., amânată): Sărmanul muzicant de M. Pascali; Copila română de Iosif Vulcan, recitare în costum național de Matilda Pascali; Femeia trebuie să-și urmeze bărbatul (comedie într-un act, cu Mihail Pascali și Matilda); • 19 aug: Nu e fum fără foc: Un pahar de ceai • 21 aug. (vineri, ultima reprezentație): O glumă (comedie într-un act de Ath. M. Marienescu) și Nu vă temeți fetelor bătrâne (comedie în trei acte de Iosif Vulcan, cu cântece) - premiere	și 7 bărbați (Mihai Pascali, I. Gestianu, S. Bălănescu, P. Velescu, V. Fraiwald, I. Săpeanu, M. Eminescu), apud G. Călinescu, Viața lui Eminescu, EPL, București, 1966, p.99. În numărul din 18 / 30 august, pe pagina întâi, Familia publică poezia La o artistă, semnată de Mihai Eminescu. NOTĂ: ARADUL NU ARE UN MONUMENT REPREZENTATIV AL LUI EMINESCU
---	---

Informațiile provin din relatarea revistei **Familia**, din anul 1868, singura foaie românească limitrofă:

Repertoriul pentru stagiunea 1868 cuprinde 25 de reprezentații, dintre care 12 drame și 13 comedii:

- a) drame: **Idiotul**, **Prizonierul din Bastilia**, **Sărmanul muzicant**, **Ea este nebuna**, **Dalila**, **Martirul familiei**, **Fericirea în nebunia**, **Tata moșul**, **Cerșetorul**, **Copilul Greciei**, **Visul unui roman murind**, **Orbul și nebuna**;
- b) comedie: **Nevasta trebuie să-si urmeze bărbatul**, **Un pahar de ceai**, **Ștrengarul din Paris**, **Femeile care plâng**, **Pianul Bertei**, **Femeile limbute**, **Bărbatul văduvei**, **Uită-te dar nu te atinge**, **Nu e fum fără foc**, **Pricopsiții**, **Noaptea unei stele**, **Necredința bărbaților**, **Gărgăunii**

Eminescu se afla în componența trupei Pascali

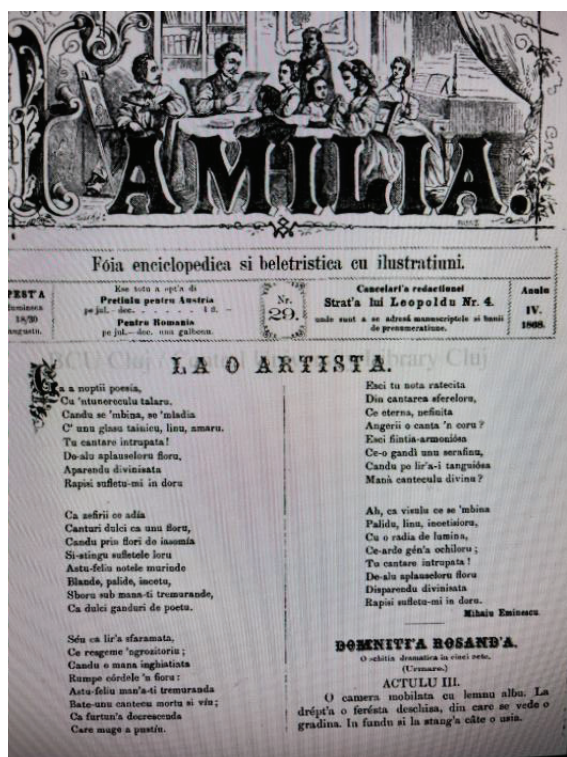
Se creează, adeseori, mituri în jurul unor personalități, fără ca să se mai verifice autenticitatea informațiilor biografice. Tânărul Mihai Eminescu a însoțit, ca angajat permanent, trupa de teatru a lui Mihai Pascali din București, aflată în turneu românesc pe un traseu ce cuprinde și Aradul. Era angajat permanent, având atribuții de copist, sufleur și secretar personal al directorului teatral. Chiar el mărturisește în Mss 2255, f. 294 următoarele: "Dacă de la al 14-lea an și până la al 20-lea mi-am câștigat singur pâinea, într-o viață aventuroasă și plină de nemulțumiri – am făcut-o aceasta cu

deplină conștiință a sacrificiului, însă nu din capriciu copilăresc, precum și

protestasem foarte des față de cunoscuții mei, căci vroiam mai iute să trec de la un lucru rău, decât de fiul unui om sărac și van”. Pe atunci, Eminescu avea 18 ani și debutase deja de doi ani (1866) la revista **Familia** din Pesta cu poezia **De-aș avea**, prilej cu care Iosif Vulcan îl botează cu numele specific românesc: **Mihail Eminovici** devine **Mihai Eminescu**. Încep peregrinările, ca un fel de ”fugă de acasă”. Trecând prin Cernăuți, trupa de teatru Tardini – Vlăducescu îl primește pe Mihail în componența sa (ca ”însoțitor entuziast”), părăsind postul de copist botoșănean. Până în toamna anului 1865, a hălăduit, cu trupa de teatru, prin localități românești (Ploiești, Galați, București), ajungând și la Brașov, cu

spectacole la Gimnaziul românesc **Andrei Șaguna**. A jucat chiar rolul Ciobănașului din drama lui Hasdeu ”**Răzvan și Vidra**”.

În 20 februarie 1866, revista românească, **Familia**, nr. 6 din Pesta, condusă de Iosif Vulcan, îi publică poezia ”**De-aș avea**”. Elevul privatist, Mihail Eminoviciu trimite poezia, iar Iosif Vulcan îi românizează numele: **Mihai EMINESCU**. Avea atunci 16 ani. Iosif Vulcan mai publică alte câteva poezii semnate de Eminescu, ceea ce-l recomanda ca un colaborator apreciat al revistei (**Speranța, La Bucovina, La Heliade, La o artistă**). Prin urmare, la descinderea lui Mihai în Arad, Eminescu era considerat un bun

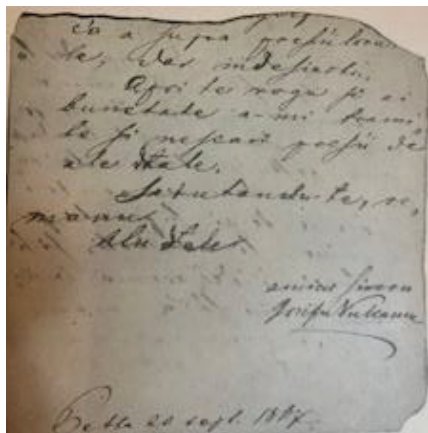
și fidel colaborator al **Familiei**, poeziile publicându-i-se în primele pagini. O mențiune importantă: Între documentele de la Ipotești, s-a găsit o scrisoare a lui Iosif Vulcan către Eminescu, datat 20 sept. 1867, care-i solicită colaborarea: ”**Apoi, te rog să ai bunătatea de a-mi trimite poezii de-ale tale**”³⁵. Când publică poezia ”**De-aș avea**” în **Familia** (25 februarie 1866), Eminescu avea 16 ani și 41 de zile. Înzestrat cu har poetic și cu o apetență specială pentru hoinăreală (”**hotărât să-și ia**

³⁵ A. Z. N. Pop, 1983, *Întregiri documentare la biografia lui Eminescu*, Editura Eminescu, București, 1983, p. 57.

o porție hoinară de libertate”, cf. L. Bibarț³⁶, 14 ian. 2021, UZPR), se angajează ca sufleur și actor în echipa teatrală a lui Iorgu Caragiale, iar apoi, în anul 1868, în cea a lui Mihai Pascali, cu sediul în București (Pascali *”și-a alcătuit o trupă proprie numită „Micul Batel” și a lucrat la o serie de piese, cele mai multe traduse sau adaptate, pe care le-a pus în scenă în sala Teatrului Bossel”*). Ca angajat permanent al lui Mihai Pascali (sufleur, copiator, traducător, secretar personal și ”actor” în roluri episodice) colindă prin orașe transilvane: Brașov, Sibiu, Lugoj, Timișoara, **Arad**, Oravița, apoi în orașe moldave și bucovinene, Galați, Iași, Cernăuți, Botoșani. (Istoricul literar V. Crăciun reconstituie harta drumurilor eminesciene). Eminescu beneficia de remunerație din partea directorului Pascali, fiind chiar secretar personal al acestuia. Ca să treacă granița avea nevoie de pașaport. E adevărat că nu există un document explicit. Doar în solicitarea trecerii frontierei pe lista apare cu numele **Emilescu**, alături de cele 11 persoane. Dar nici nu-l regăsim în altă parte, spre a nu participa la reprezentațiile teatrale din sala Hirschl. **Includerea lui Eminescu în grupul teatral Pascali coincide cu lunga absență de acasă, spre disperarea părintelui său.** Este perioada în care i se semnalează prezența la Brașov, Sibiu, Lugoj, Timișoara, Oravița, deci ce motiv ar exista să-i contestăm prezența la Arad ?

Pentru spectacole, Eminescu era necesar, ca sufleur, fiind prezentate câteva texte noi de-ale lui Iosif Vulcan, prezent personal la Arad, împreună cu câțiva redactori ai **Familiei**, însărcinați să elaboreze cronici ale spectacolelor. Apoi, mai mult decât în altă parte, Eminescu avea dorința de a se întâlni cu ”nașul său”, proprietarul foii **Familia**, pentru că, de la debut (1866) până în august 1868, trimite câteva poezii, care vor fi publicate în paginile acesteia, cu semnătura lui Eminescu. O întâlnire de cunoaștere și de mulțumire cu siguranță a avut loc, cu atât mai mult că a existat o corespondență demonstrată între cei doi (vezi și corespondența din facsimil, aflată în casa din Ipotești).

36 ”La Arad, Mihai îl întâlnește pe Iosif Vulcan, publicistul, scriitorul și redactorul care găzduise în revista sa literară *”Familia”*, debutul oficial al lui Eminescu (poezia *”De-aș avea”*) – și îi schimbase numele din Eminovici, în Eminescu. Iosif Vulcan a fost cu siguranță la Arad, chiar 3 zile, pentru a se ”cumineca” din primul spectacol românesc de teatru. Cu această ocazie, l-a întâlnit pe visătorul adolescent cu ochi de jar. Se pare că Mihai a adăugat repertoriului teatral de la Arad ”poema” lui Iosif Vulcan *”Copila română”* și o piesă de teatru a aceluiași autor. Sigur între tânărul poet și redactorul de revistă au avut loc discuții privind viitorul culturii românești. Tot la Arad, Eminescu ar fi întâlnit alți mari oameni de cultură din acea parte de țară: Al. Gavra, Athanasie Șandor, Pavel Vasici, Miron Românul, Athanasie Marian Marienescu, Alexandru Mocioni. Alături de scrierile lui Vulcan, se pare că au fost prezentate o piesă de teatru și o poezie ale folcloristului Marienescu (*”Adu-ți aminte, Românie!”*). ”Așadar, trupa lui Pascaly și Eminescu au împlinit, în vara anului 1868 o înaltă misiune socială. Prin teatru, s-a afirmat ”sublima idee de naționalitate”. cf. L. Bibarț, *Tânărul se numea Mihai...*, UZPR, 14 ianuarie 2021...

Între 1 – 22 august 1868, trupa "Micul Batel" din București, alcătuită și condusă de Mihail Pascali, cu cei 12 componenți, se află la Arad. În tratatul *Transilvania și Teatrul arădean până la Marea Unire*³⁷, Lizica MIHUȚ are o secvență despre *Mihai Eminescu la Arad* (p. 151), livrându-ne o serie de date de sprijin. *Teatrul propriu al lui Mihail Pascali, pornește în turneu teatral transilvan* pe ruta Brașov – Oravița, trece prin Arad, unde a susținut cele mai multe spectacole în perioada 1 – 27 august

1868. A fost un eveniment referențial pentru cultura Aradului, care a mobilizat nu doar intelectualitatea românească, ci și numeroși doritori din împrejurimi, "sosiți cu birje și căruțe", pentru a asculta "limba românească dulce și sonoră", după cum se scrie în *Familia* din 4 august 1868, citând-o pe L. Mihuț. Repertoriul teatral cuprindea textele: *Doi profesori procopsiți și neprocopsiți, Mihai Viteazul și băătălia de la Călugăreni, Poetul romantic, Voinicios dar fricos, Ștrengarul din Paris și Orbul și nebuna* (cf. L. Mihuț, lucr. cit., p. 151). A fost aproape o lună excepțională pentru românii din Arad, precum și pentru intelectuali grupați în jurul unor instituții culturale (*Preparandia*, școala de pregătire a învățătorilor în limba română, *Școala Clericală*, instituție de pregătire a preoțimii ortodoxe, *Conservatorul de muzică*) și a românilor arădeni, investiți cu funcții: avocați (Vasile Stănescu), jurnaliști (Ath. M. Marienescu), bancheri (Nicolae Oncu), deputați și inspectori școlari (I. Popovici Desseanu), profesori (Al. Gavra), cler (I. Meșianu).

A sosit protipendada din Oradea, dintre care face parte Iosif Vulcan, directorul revistei *Familia* (Pesta). Iosif Vulcan a fost un mare iubitor de teatru, înființând, în Imperiu, "*Societatea pentru crearea unui fond de teatru român*", ca să fie "o școală de cultură națională". De altă parte, Iosif Vulcan a fost el însuși autorul unor piese de teatru, dintre care amintim *Ștefan Vodă cel Tânăr, Mireasă pentru Mireasă, Sărăcie lucie* etc. Foaia *Familia*, patronată de Vulcan, i-a publicat lui Eminescu aproape toate poeziile pe care le-a tipărit până la întâlnirea celor doi: *De-aș avea, O călătorie în zori, Din străinătate, La Bucovina, Speranța, Misterele nopții, Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie, La Heliade, La o artistă*, ceea ce nu e

³⁷ Lizica Mihuț, *Transilvania și Teatrul român până la Marea Unire*, Editura Academiei Române, București, p. 151.

puțin pentru a dobândi o personalitate poetică în jurul publicației. A fost un pretext potrivit pentru foarte tânărul Mihai de a căuta compania ”nașului său”, a-i mulțumi, a-i propune continuarea colaborării la revistă și de a beneficia de o conversație elevată cu bărbatul de 27 de ani. Aici, la Arad, s-a încropit o relație culturală vie, deși nu prea entuziastă. Dar Eminovici a rămas pentru veșnicie Eminescu și Mihail a devenit Mihai. Foaia românească ***Familia*** de la Pesta va găzdui din 1866 până în 1870 multe colaborări poetice semnate de Mihai Eminescu.

Lizica Mihaș (vezi capitolul ***Mihai Eminescu la Arad ?***³⁸) își pune următoarea întrebare: ”*Ce rol a avut tânărul Mihai Eminescu în acest turneu ?*” Mai pomeniște că tânărul Mihail ”se află trecut pe afiș”, dar îndeplinea ”roluri episodice” și ”activitatea de sufleur” (opinie împărtășită deopotrivă de Horia Truță) Presa vremii din Timișoara scrie că tânărul bucovinean era ”*secretar particular al lui M. Pascali, copist de roluri și sufleur în timpul spectacolelor*”. Tânărul frumos, cu plete negre și ochi expresivi, se recomanda ”***Mihai Eminovici, actor în trupa lui Pascali***”, după mărturisirile presei din Brașov.

Revenind la Arad, luna august 1868

Membrii trupei au fost întreținuți (cazare, masă) de Ioan Popovici Desseanu, avocat important al Aradului, dar membrii familiei Pascali era cazată la hotelul ***Crucea Albă***, chiar și pentru că Matilda abia născuse un flăcău la Timișoara, chiar în timpul turneului bănățean. Pascali îi scrie pe o fotografie următoarele: ”*Amicului Românilor, susținătorului artelor, suvenir de afecțiune și de amicitie. M. Pascali*” (apud prof. C. Stoica). Despre activitatea lui Desseanu, prof. dr. Doru Bogdan elaborează un foarte documentat studiu istoric, evidențiind contribuția acestuia la întreținerea spiritului cultural și național al românilor arădeni.

Locația spectacolelor a fost Teatrul evreiesc Hirschl, așezat în colțul actual al Pieței Avram Iancu, aflat acum (2024) într-o jalnică ruină a dezinteresului autorităților pentru acest prim locaș dedicat teatrului având fundație stabilă din piatră. Reprezentările teatrale au stârnit entuziasmul de fiecare dată: ”*publicul nostru (de limbă română), scrie ziarul maghiar ”Alföld”, 23 august 1868, va purta o amintire de neșters faptului că a asistat pe viu la zorile dezvoltării literaturii și artei teatrale românești, asemenea rândunelor care vestesc primăvara*”. În același loc, se consemnează: ”... *prestația actorilor a fost răsplătită cu nenumărate bisuri, buchete și coșuri de flori, care de care mai frumoase. Aradul, credem noi, va rămâne printre amintirile cele mai plăcute ale acestei trupe de teatru.*”³⁹

³⁸ Ibidem, pp. 151 – 152.

³⁹ Apud Lucia Bibarț, art. cit.

Publicistul și scriitorul de teatru, Iosif Vulcan, mărturisește că s-a întâlnit și a conversat cu Eminescu în timp ce se afla la Arad.

Chestiunea este că încă nu există un document explicit privind trecerea lui Mihai Eminescu prin Arad. În asemenea situație, vom trece la o argumentare eventuală a ABSENȚEI lui Eminescu în luna august 1868, absență posibilă în timpul reprezentațiilor din Arad. Nu e cazul. El era angajat permanent al trupei lui Pascali, făcea parte din cei 12 componenți ai echipei, participând la întregul program al acesteia. Atunci când cineva se îmbolnăvea, singura presă în limba română, foaia enciclopedică și beletristică *Familia*, din Pesta, relatează nu doar amânarea reprezentației ci și cauza, cum s-a întâmplat cu îmbolnăvirile unor actori, inclusiv a lui Mihai și Matilda Pascali. De altă parte, la toate spectacolele turneului transilvan (Brașov - Oravița), lui Eminescu, măcar ca sufleur, nu i s-a semnalat absența, după cum nici la Arad. Mai mult, prezența lui Iosif Vulcan la Arad – știrile provin din revista sa – cel care a primit poezia *De-aș avea* de la Mihail Eminovici (însoțită de o amiabilă scrisoare) era în interesul personal al lui Eminescu să-l cunoască și eventual să-i mulțumească pentru debut și botez literar. Cu siguranță, Iosif Vulcan s-a conversat cu Eminescu și chiar a primit manuscrisul poeziei *La o artistă*, care o va publica, pe pagina 1, în *Familia* din 18/ 30 august 1868.

Eminescu va părăsi echipa actoricească a lui Pascali abia în anul următor, când va ajunge la Botoșani în turneul din Moldova și unde tatăl său, Căminarul Gheorghe Eminovici, îl reține acasă (după o absență de aproape 2 ani), cu promisiunea că-l va înscrie la Universitatea din Viena, unde va și ajunge în 2 octombrie 1869. În drum spre Viena, de la Cernăuți, la Praga își face celebra fotografie de tinerețe, necesară pentru studenție. Prin urmare, NU se semnalează absența la Arad a lui Eminescu din componența trupei lui Pascali și niciun deranj al reprezentărilor, după cum nici la Brașov, Sibiu, Lugoj, Timișoara, Oravița, presa nu pomeneste expres de Eminescu. La urma urmei, el era un tinerel, cu atribuții de culise. Doar la Arad, întâlnirea cu Iosif Vulcan a avut loc fără doar și poate pentru că urmele acesteia se constată în foaia *FAMILIA*, singura românească în acel timp și în aceste părți.

În 2 sept., de la Oravița, cu căruțele, Trupa lui Pascali pleacă spre Baziaș (atenție, Baziaș, nu Buziaș), prin Naidăș, pentru îmbarcarea pe vaporul de pe Dunăre și coboară la Giurgiu, de unde ia trenul spre București.

Începutul stagiunii din toamna lui 1868 se demarează prin plecarea într-un nou turneu, început la Galați și continuat cu Iași, Cernăuți și Botoșani. *Familia* (nr. 24 din 27 iunie 1869) anunță că, după reprezentațiile de la Iași, Botoșani și Cernăuți, trupa "va veni prin Bucovina în Transilvania și Banat". După reprezentația teatrală

de la Botoșani, Mihai este reținut acasă (de autoritatea tatălui său) până în toamnă, când va pleca spre Viena, prin Praga. În 2 oct. 1869, se înscrie la Universitatea din Viena. (Reamintim că Trupa lui Pascali a sosit la Arad, în perioada 12 – 19 august 1871, dând 7 reprezentații, fără să fie Eminescu cuprins în echipă, el fiind reținut pentru studii la Viena).

Istoria literară consemnează șederea lui Mihai Eminescu la Arad, împreună cu trupa teatrală a lui Pascali, fiind angajatul acestuia din toamna anului 1867 până la plecarea spre Viena pentru studii, în toamna lui 1869. Unul dintre cele mai sentimentale ecouri ale trecerii lui Eminescu pe Corso-ul arădean ori faleza Mureșului, poate pe holul hotelului **Crucea albă** – care păstrează umbre ale lui Enescu, Caragiale, Coșbuc, Goga, Iorga, dar și Liszt, Strauss - fiul, Brahms, Casals, Franz Iosef, Napoleon, Ady Endre, Móricz Zsigmond etc. – este lirica Luciei Bibarț: *”Azi, L-am zărit”*, din volumul **Poetizările tactile** (2016):

”Azi L-am zărit / pe Eminescu/ în oraș! / Căta nepământeian / și pătimaș./ Era ... atât de singur, / de tânăr, de frumos, / încât am pribegit /- năluca de prisos-/ în urma Sa./ Si pașii Lui / – năucitor de clar -,/ din caldarâm s-au adâncit / în timp / de chihlimbar./ Azi L-am zărit / pe Eminescu -n gând / și-am început/- nu știu de ce -.../să plâng!” Același respect se regăsește în creațiile altor admiratori ai poetului, cum ar fi Ionel Rusu în poemul **Umbra lui Eminescu la Arad**, din volumul **Poemele regisirii** (2022, pp. 22 – 28)

Concluzii

1. Punerea semnului de întrebare de către Lizica Mihuț, cercetătoare a problemelor teatrale ale Aradului (și Transilvaniei) induce un sentiment de îndoială privind activitatea lui Eminescu la Arad (**Mihai Eminescu la Arad ?**). Este justificat, întrucât nu avem documente care să certifice. Informații exprese și explicite despre prezența lui Eminescu la Arad, timp de 27 de zile în luna august 1868, nu există, după cum nu există nici argumente ale contrariului. Eminescu era angajatul trupei (făcând servicii de sufleur, copist de roluri, secretar al directorului Pascali, actor episodic), având atribuții de culise, iar biografia sa nu-i semnalează prezența în altă parte; pe atunci, traversarea Carpaților dinspre București la Brașov pentru turneul transcarpatic se realiza prin trecerea frontierei vamale, ceea ce presupune o organizare oficială.

2. Pe scena Teatrului Hirschl din Arad, a fost prezentat repertoriul trupei (nepotrivit cuvânt !!!) bucureștene, poposind, în orașul nostru, o perioadă mai îndelungată decât în celelalte orașe ale turneului transilvan și având cele mai multe reprezentații; în perioada amintită, la Arad a sosit Iosif Vulcan, redactorul responsabil al publicației **Familia** (tipărită la Oradea, dar purtând Pesta, ca loc de

apariție); De ce? Iosif Vulcan a fost autor de piese de teatru, iar între reprezentații se aflau câteva texte semnate de acesta; I. V. a fost preocupat de teatru, manifestând un interes crescut pentru evidențierea rolului acestei instituții culturale pentru formarea morală și patriotică a românilor; Eminescu a publicat câteva din primele sale poezii în *Familia*, iar sosirea sa la Arad a devenit un pretext pentru cunoaștere și continuarea colaborării; menționăm implicarea lui Ion Popovici – Desseanu, avocat, inspector școlar și parlamentar arădean, autorul unui proiect pentru O Școală Mare (de tip universitar) la Arad, care a oferit găzduire actorilor și personalului auxiliar.

3. Horia Truță menționează patru momente ale prezenței lui Eminescu cu Aradul: 1 – 28 august 1868, cu Trupa de teatru a lui Mihail Pascali; legătura cu medicul Ioan Hozan (n. 1846, Șoimoș – m. 1909), pe baza prieteniei cu Slavici din perioada vieneză; relația cu Nicolae ONCU (1849 - 1914), directorul Băncii Victoria din Arad, care-i trimite lui Eminescu o scrisoare cu următorul conținut: „Te rog să vii până la mine îndată ce vei sosi. Te aștept acasă până la 7 orare seara. Vino curând” (apud D. Vatamaniuc, 1978, p. 711); prietenia cu folcloristul Miron Pompiliu și descrierea, în presă a ”câmpiei arădene”, în 1877.

4. La moartea lui Eminescu, în 15 iunie 1889, I. Vulcan dedică întreg numărul 28 din 25 iunie / 7 iulie lui Eminescu, în care publică cele 12 lirice apărute în publicația sa. Are o mențiune cu legătură tematică: „*știm însă că s-a angajat Eminescu în trupa lui Pascali* (s.n.) *care dădea reprezentații în unele părți locuite de românii de dincoace de Carpați*” (p. 208).

5. Prezența lui Eminescu la Arad, în componența trupei de teatru Pascali, dă urbei noastre o identitate de obște, iar **ZIUA CULTURII NAȚIONALE devine prilej de reflecție pentru măreția unor evenimente care evidențiază deopotrivă contribuția Aradului la caligrafierea specificului național românesc.**

Bibliografie

- *Familia*, foaie culturală, Pesta, colecția 1866 – 1880, postată pe net, prin scanare, de către Biblioteca Universitară din Cluj-Napoca;
- (Fără autor), *Trecerile lui Eminescu prin Sibiu, de la scena Sălii Thalia, la coasta Boacii din Rășinari*. „Acel tânăr interesant cu ochii mari fără noroc ni se recomandă ca Mihail Eminovici”, revista *Tribuna*, Sibiu, 15. Ian. 2023, cf. <https://www.tribuna.ro/stiri/eveniment/trecerile-lui-eminescu-prin-sibiu>;
- Bader, Adrian, *Ce a făcut Mihai Eminescu în Timișoara aflată în imperiul Austro-Ungar, în anii 1867 și 1868*, *Ziua de Vest*, Timișoara, 15 ian. 2023;
- Bibarț, Lucia, *Tânărul se numea Mihai*, UZPR, 14 ian. 2021.
- Călinescu, George, 1966, *Viața lui Eminescu*, EPL, București;
- Ilica, Anton, 2024, *Eminescu*, Editura Ștef, Iași;
- Iliescu, Ion, 1964, *Eminescu în Banat*, BCRB, Timișoara;

- Itu, Ion, 1990, *Eminescu și Brașovul*, Editura Coresi, Brașov;
- Mihuț, Lizica, 2005, *Transilvania și Teatrul arădean până la Marea Unire*, Editura Academiei, București;
- Idem, 1989, *Mișcarea teatrală arădeană până la înfăptuirea Marii Uniri*, Editura Eminescu, București;
- Obeadă, Cristian, *INEDIT – Mihai Eminescu a fost o singură dată la Lugoj, unde a debutat ca actor*, ziarul **Redeșteptarea**, Lugoj, 15 ian. 2014;
- Pop Z. N., Augustin, 1962, *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, Editura Academiei, București;
- Pop Z. N. Augustin, 1983, *Întregiri documentare la biografia lui Eminescu*, Editura Eminescu, București;
- Roșu, Ion, 1989, *Legenda și adevăr în biografia lui M. Eminescu*, Editura Cartea Românească, București;
- Stoica, Cristian, *A fost odată ca-n povești... Eminescu la Arad*, ziarul **Special Arad**, 15 ian. 2018;
- Vatamaniuc, Dimitrie, 1978, *Eminescu și Transilvania*, Editura Dacia, Cluj-Napoca;
- Vulcan, Iosif, 1982, *Schițe de călătorie* (ediție C. Cubleșan), Editura Sport - Turism, București.

ANEXĂ

Pe o placă memorială, montată de prof. Cristian Stoica, scria (între timp, placa a dispărut):

„În această casă a locuit între anii 1860-1892 avocatul Ioan Popovici Desseanu (1831-1892) lider al Mișcării Naționale Române. Publicistul Iosif Vulcan l-a întâlnit aici pe poetul Mihai Eminescu cu ocazia turneului trupei teatrale a lui Pascaly august 1868.”

IOAN SLAVICI O RELECTURĂ POSTCĂLINESCIANĂ

Am scris o monografie despre Ioan Slavici, din perspectiva profesorului canonic, fixist, amator vizând cititori elevi ori studenți, cu informații ”clasificate” și idei necontestate. De peste 150 de ani, se scriu multe, vrute și nevrute, bune și rele, despre Slavici și opera sa. S-au consumat multe emoții, unii încercând să identifice geografia și toponimia *morii cu noroc*, a modelului de sămădău din părțile Ineului, ca și cum scriitorul ar fi fost un reporter descriind o crimă pasională ori o hoție la drumul mare, într-un ținut păduros și pustiit de singurătate. Scriitorul valorifică un pretext, dar îl înzestrează cu imaginație, adăugând exagerări spectaculoase, fiind totuși călăuzit de o idee. Așa că locația morii cu (fără) noroc, care a ars, spune autorul, rămânând niște cruci, poate fi la Bocsig, Chier, Iercoșeni, Mocirla, fără relevanță literară și semnificație estetică.

În plus, atâtea monografii, studii, articole – ale unor autori preponderent arădeni – au cam epuizat ceea ce mărturisesc documentele de arhivă, precum și mărturiile proprii ale scriitorului, familiei, cunoscuților, lăsând totuși superficiale datele despre activitatea sa la Măgurele, București, Panciu. Ceea ce voi scrie eu va fi considerat un eseu speculativ (rezultat din opinii nu din argumente), cu iz de estetică și stilistică, menit să sugereze noi relecturări ale prozei slaviciene.

În monografia noastră, am dezvoltat ideea toposului narativ, a spațiului ca decor pentru narațiune și ca sugestie pentru caracterul personajelor. Natura, spunea Blaga în *Spațiul mioritic*, e al doilea obraz al omului. Locuirea într-un spațiu influențează personalitatea oamenilor. Cel născut la câmpie e blând, așezat, răbdător, munteanul e grijuliu, cumpătat, agitat. În fine, nu voi intra în psihologia locuirii și nici în filosofia mioritică, căci oamenii mai au suficiente variabile care le fasonează devenirea. George Călinescu, criticul și istoricul literar, integrează pe Slavici în ”*promoția ruralilor. Naturalismul*”⁴⁰, alături de Creangă și Caragiale (?). Țăranii, ”mai cu seamă bucovineni și ardeleni”, stipendiați de *Junimea*, determină ”o nouă stare de spirit”. Ardelenii, ”de la oier până la mitropolit” au părinți și rude la sate, care dau, în Iași, peste un oraș aristocratic, cu ”descendenți din voievozi”, ”cu moravuri rafinate”, alcătuind o societate coruptă și bizantină.

⁴⁰ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1941, p. 419.

Ajuns la oraș, fiul cojocarului din Țiria vede mai degrabă putreziciunea societății decât binefacerile boemei literare. Călinescu se entuziasmează de câte vreo idee, așa cum face și cu mutarea "ruralilor" în urbe. De pildă, bunicul lui Slavici, după cum e descris, are noblețe și țărănie șlefuită. A fost "cărbunar din timpul lui Bonaparte, care purta părul lung împletit în coadă, prins în pieptene de baga, avea pălărie înaltă și pantofi cu cataramă", iar nepotul Huțu colinda hai-hui cafenelele Aradului și Timișoarei, împreună cu prietena sa, nemțoaică sau unguroaică. Așa îi apare gustul pentru orașe, optând pentru Viena, unde, prin Eminescu, întâlnește "lucruri românești". Descurcăreț ca orice cosmopolit, nu prețuia (încă) etnia, el însuși fiind "român cu nume de sârb, vorbind ungurește într-un oraș nemțesc". Era recrut și student, apoi ofițer, dar cu gândul la civilie. Se desparte cu dificultate de Viena, dar se încarcă cu sentimente de prețuire față de spirit românesc. Sprijinit financiar de *Junimea*, prin Maiorescu, fără entuziasm, finalizează la Viena examene de drept, deși avea plăceri filosofice și psihologice. Făcând o scurtă împărtășanie românească, colindând prin Iași și București, la Viena, se căsătorește cu Catinca Szöke, o unguroaică frumoasă, fcoasă și dornică de bărbăție. Ajunge prin Veneția și Bologna, el "omul incult" (?), dar "un artist capabil de delir". Revenit în țară, este folosit de politicieni pentru auxilii naționale sau naționaliste. Cel care, la *Tribuna* din Sibiu, susține că "pentru toți românii, soarele la București răsare", ajunge să deteste bizantinismul bucureștean și să se lase ademenit de filomaghiarismul femeiesc al unguroaicelor sale. Uită de bursele "românești", ignoră necesitatea recunoștinței și răspunde cu cinism visului unirii românilor într-un singur stat. Românii transilvăneni "își pot asigura dezvoltarea și-n actualul stat maghiar", susține Slavici. E deja victima sângeului amestecat. Face, după cum scrie Călinescu, "o figură jalnică și cu un rictus amar". **Atitudinea politică i-a devenit principiu, dar opera sa și-a păstrat puritatea morală, luminozitatea stilistică și "naturalismul" construcției narative.**

Am învățat să nu ne mai temem de epitete. Vorbele grosolane și jignirile publice au ajuns un fel de înjurături barbare, deși preopinentul e tăvălit prin pesmeți și improșcat cu ură, dispreț și vulgaritate. Ioan Slavici a fost deranjat de gălăgia balcanică, limbuția fanariotă și aranjamentele amicale, specifice unui spirit menit să asigure supraviețuirea într-un stat nesigur, el însuși căutându-și identitatea între trei imperii orgolioase. Așa că judecățile noastre actuale sunt viciate de perspectivă și de aspirația românilor transilvăneni, bucovineni, moldoveni, bănățeni, munteni de a se uni într-un stat unitar, în care doar limba românească aspira la coagularea într-o civilizație culturală. Creangă spunea, în graiul său, povești învățătoarești. Caragiale "balcanic adaptabil numaidecât câmpiei dunărene" mistifică viața târgoveților și îngroașă viciile. Slavici croiește narațiuni din întâmplările ce ajung subiecte comentate cu mirare de "gura satului". Niciunul nu se înalță spre filosofare

principială și nici spre simbolistică dostoevskiană ori profunzime kafkiană. Ei sunt "naturaliști", descriu ceea ce știu, povestesc ceea ce aud și comentează vreun comportament.

Nu o să ne îndepărtăm prea mult de opera lui Ioan Slavici, așa cum ne-a parvenit în *Novele din popor, Moara cu noroc, Mara, Corbei* și altele inspirate din toposul zărândan (Curtici, Lipova, Ineu, Șiria, Sărăceni și mai câteva sate). Nu idealizează viața rurală și nu extrage cazuri problematice, putând – cu mai multă grijă – să alcătuiască o "comedie umană a satului", după opinia lui Călinescu: "*Oamenii sunt dârji, lacomi, întreprinzători, intriganți ... așa cum trebuie să fie "o lume comună"*".

Budulea Taichii e schița unui posibil mare "roman balzacian", iar *Moara cu noroc* e "o nuvelă solidă, cu subiect de roman"⁴¹ Asemuirea cu "*grandoarea istoriilor americane cu imense prerii și cete de bizoni*" e mai degrabă o comparație pentru întreținerea spectacolului imagistic decât un argument pentru măreția subiectului. Excesul de șiretenie a lui Ghiță în aventura lui duplicitară îl face complice, dar moartea sa survine din gelozie și nicidecum din vinovăție justițiară. Uciderea soției, mărturisindu-i totuși iubirea, e o soluție mai degrabă de autor decât o pornire naturală a unui bărbat familist orgolios. Cele trei cruci rămase după arderea cârciumii marchează mormântul Anei, ucise de Ghiță, al lui Ghiță împușcat în ceafă la ordin și a lui Lică, încolțit spre sinucidere.

"*Cea mai bună nuvelă*", susține Călinescu, este *Gura satului*, document de arhivă etnografică, prezentat cu o atitudine arhaică, dând "o mare pagină literară", dacă putem să-i dăm dreptate, în dialogul lor despre arături și bunătatea pământurilor moștenite.

În fine, am ajuns la *Mara*, romanul podului dintre Lipova și Radna, al familiei și "*sufletului țărănesc de peste munți*", după același Călinescu. Merita sancționat criticul literar pentru o asemenea afirmație: Mara e precupeată, nu rurală, Trică e ucenic de cojocar, iar Națl măcelar într-un târgușor multiethnic. Căsătorită, Persida, fata frumoasă a Marăi, deschide prăvălie. În fine, Radna nu e chiar un "sat bănățean", ci un târguleț în câmpia arădeană, cu o imensă și măreață mănăstire de maici și călugărițe catolice. Sancțiunea putea fi îndreptată spre contestarea susținerii dramatismului romanului care-l califică drept "*aproape o capodoperă*". Mai mult, afirmația că Slavici nu înfrumusețează viața țăranilor în spirit sămănătorist nu rezistă la o analiză din perspectivă contemporană: "*Țăranii lui* (care țărani, întrebăm

⁴¹ Ibidem, p. 450.

noi ?) (...) *sunt egoiști, avari, îndărătnici, dușmănoși și totodată iertători și buni, adică au acel amestec de bine și de rău ce se află la oamenii adevărați*⁴².

Mara e creionată ca o țărancă viguroasă, întreprinzătoare și aprigă, iar *"proporția de zgârcenie și de afecțiune maternă, de hotărâre bărbătească și de sentiment al slăbiciunii femeiești e făcută cu o artă desăvârșită"*. Excesul de epitete superlative înlocuiește o analiză psihologică reală: *"Muiere mare, spătoasă, greoaie și cu obrajii bătuți de soare, de ploi și de vânt"* își iubește copiii și râvnește să-i facă oameni cu stare, respectați în comunitate. Nu este vorba *"de o societate rudimentară"*. Slavici e maestru în analiza dragostei, *"fînd un poet și un critic al eroticii rurale"*⁴³ Câteva rânduri mai jos, Criticul se contrazice: *"atîta vreme cît descrie latura automată a dragostei, Slavici e ascuțit și dramatic. Când însă năzuiește a da eroilor fineți sufletești de oraș, complicații culturale, tonul apare cu desăvârșire fals și didactic"*⁴⁴.

Frumusețea scrisului, rînduit între limbajul criticii literare și limbajul metaforic al romancierului, îi îngăduie să emită asemenea justificări, ce amestecă păreri cu argumente. Te poți îndrăgosti de formulări ce intră ușor în ținerea de mine: *"construcția romanului e sigură, bine rostogolită"*, *"încheierea vine cînd toate faptele sunt coapte spre a-și da rodul"*. Are dreptate autorul *Enigmei Otiliei* și împărtășește punctul de vedere al lui Slavici privind valoarea romanului *Cel din urmă armaș*: roman *"fără nicio șiră spinală"* și cu *"scheletul epic cu desăvârșire subred"*.

Referitor la stil, Slavici are, spune Călinescu, *"limba împiedicată, greoaie, didactică"*. Când povestește, pagina e *"plictisitoare"*, iar când vorbesc *"boierii"* pagina *"e stupidă"*, folosind *"un grai de abecedar"*. E un talent primitiv. Greșește criticul și autorul *Enigmei Otiliei*. În primul rând, estetica literară l-a rînduit între *"scriitorii naționali"*. Cultura sa filosofică, publicistica sa despre crezul artistic, capacitatea de organizare a textului în jurul unor principii, alcătuirea de eroi puternici și pătimiși, forma echilibrată în care utilizează limbajul și altele îi confirmă calitatea de scriitor viguros și încărcat cu vehemență.

George Călinescu a fost neinspirat plasînd în paginile despre Slavici o litografie despre *Turnurile înclinate din Bologna*, precum și o caricatură ciudată, pe jumătate de pagină, cu *Pornirea armatei năciunarilor*, cu V. A. Urechia călare pe calul de

⁴² Ibidem, p. 452.

⁴³ Ibidem, p. 452.

⁴⁴ Ibidem, p. 453.

lemn. A fost nedrept cu acest istoric, patriot, om de știință foarte activ în dezvoltarea instituțiilor culturale ale statului român.

Ioan Slavici a rămas scriitorul reprezentativ al Aradului prin nașterea sa la Șiria și prin inspirarea din realitățile zărăndane pentru cele mai valoroase creații ale sale. La Șiria, are o statuie – tip bust – (există speculația că aceasta a purtat cartea de vizită a lui Stalin), Casa memorială "Ioan Slavici" din Castelul Bohus, mormântul prozatorului cu pământ adus de la Schitu Brazi, unde, în timpul cutremurului din 1940, oasele mormintelor din cimitir au fost vălurite și amestecate, precum și obiecte de mobilier, cărți, manuscrise, fotografii în vitrinele muzeului. Pe Slavici îl iubim pentru că este Ioan Slavici.

O descopăr pe scriitoarea Cristina STRUȚEANU, nepoata Fulviei, una dintre fiicele lui Ioan Slavici, autoarea romanului cu amintiri, intitulat *Clepsidra* (2019) (și altele). Scrie, în *Tribuna* (Cluj, nr. 545/ mai 2025) despre Ioan Slavici, dinăuntru ... (I), amintind că au trecut 100 ani din vara în care amurit. 1925. În viile de la Panciu, nu în viile natale din podgoria Aradului, la Șiria. Și pomenște de Eleonora, soția lui Slavici, olteanca orfană din Râmnicu Vâlcea, ca o femeie strașnică, aprigă. Iar "tatăl lui Slavici", Mihai Fercu din Șiria a avut noblețe și eleganță bărbătească plină de orgoliu: "cătană împărătească, luptase contra lui Napoleon. Rostea Apostolul, Crezul și Tatăl nostru, în mijloc de biserică, purtând coada împletită și pălărie cu boruri late, pantofi cu cataramă mare, baston cu mâner de argint și gheroc cu pulpane până la genunchi". Și cum să nu pomenim de mama Lena, Elena Borlea, care învață copilul decența și comportamentul de respect pentru oameni, indiferent de etnie: "Ea mă mustra deci cu multă asprime, când află că strig și eu (își amintește Ieni – Ioan - Slavici) Ungur bungur și neamț cotofleant! Sărăcii de ei nu sunt vinovați că n-au avut parte să fie români!".

Bibliografie

- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, (Editura Semne, facsimilare), 1941.
- Ilica, Anton, Monica Nan, *Ioan Slavici - 75*, Fundația culturală "Ioan Slavici", Arad, 2001.
- Marcea, Pompiliu, *Ioan Slavici*, Editura pentru Literatură, București, 1965.
- Mihăilescu, Dumitru (coord.), *Slaviciana. Studii despre Ioan Slavici*, Editura Gutenberg Univers, Arad, 2004.

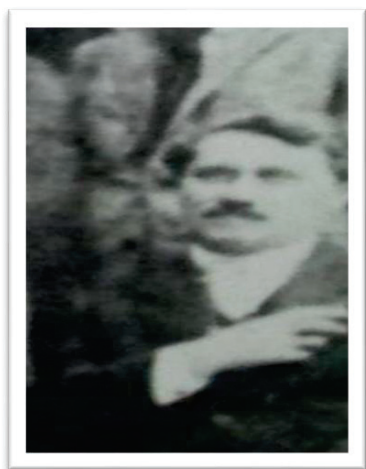
PETRU MALER CÂMPEANU

UN ARĂDEAN, ABSOLVENT DE PREPARANDIE, MEMBRU
ONORIFIC AL ACADEMIEI ROMÂNE

Profesorul, dr. în istorie, DORU BOGDAN, un autentic adorator al spiritului preparandial din Arad semnalează "cu bucurie nespusă" o fotografie a "unui vechi și ilustru preparand dintre anii 1820 – 1822, Petru Maller Câmpeanu. Fotografia este extrasă de colegul nostru, înv. Mircea Crîsta, din filmul documentar "Veronica Micle și Mihai Eminescu".

Știind că am elaborat un *Istoric al Preparandiei din Arad* (2012) și că port în suflet "spiritul preparandial", ca fost elev, profesor, director al acestei prime instituții de pregătire a învățătorilor pentru școlile primare românești îmi solicită o opinie. Consider, fără certitudini, că fotografia din medalion îi aparține lui Petru Maler Câmpeanu, extrasă din fotografia ultimă a profesorilor cu studenții înainte de desființarea Academiei mihăilene. Toți cei șase profesori au fost identificați cu excepția ultimului din dreapta, fiind și cel mai tânăr (avea atunci 37 de ani).

Mistificări biografice

Există MAI MULTE referințe despre viața și activitatea lui Petru Maler Câmpeanu. Una îi aparține chiar lui Doru Bogdan, care realizează un eseu dedicat (portret de dascăl), în volumul *Preparandia ...* (pp. 348 - 352). Ieșeanul Costin Merișca publică două ediții din volumul *O personalitate uitată a culturii române: Petru M. Câmpeanu*, Editura Junimea, Iași, 2000, 2022), iar Maria Berényi publică un amplu studiu privind *Aspecte național-culturale din istoricul românilor din Ungaria*, 1990, Budapesta, p. 122). Au mai

scris despre absolventul Preparandiei românești, cercetătorul Vasile Popeangă, Liviu Papuc, Nicolae Iorga, A. D. Xenopol. Se regăsesc mențiuni în volumul *Societatea de Medici și Naturaliști: prima academiei europene a spiritului național*, semnată de Dana Baran, apărută în 2019. Fotografia de mai sus este un extras dintr-un tablou al elevilor și profesorilor de la Academia Mihăileană. E o presupunere privind identitatea lui Maler Câmpeanu.

Din referințele de mai sus, aflăm că Petru MALER CÂMPEANU este născut în Otlaca, pe atunci în Imperiu, astăzi Grăniceri, în anul 1809, deși Vasile Popeangă, Liviu Mărghită și Doru Bogdan consideră că anul nașterii ar trebui să fie 1802, pe baza faptului că a fost înscris la Preparandie în 1820 (data înmatriculării este certă, după considerațiile de arhivă ale lui Teodor Botiș în lista absolvenților Preparandiei, unde apare astfel: Moaler Petru, Otlaca, Arad, anul școlar 1820 – 1821, cu mențiunea: ”Și-a continuat apoi studiile în gimnaziu și, absolvindu-le, a trecut în Moldova, unde a fost învățătorul fiilor principelui Mihai Sturdza (Act. Prep. Nr. 85 - 1878)”, p. 422. Prin urmare, vremuirile au determinat ivirea mai multor neclarități biografice:

- numele îi este incert (Petru Moaler, Petru Maler/ Maller/ Mahler, Petre M. Câmpeanu, Petru M. Câmpeanu (chiar și acum în Grăniceri există familii cu numele Maler); coperta manualului *Abecedarul latin* (1847), a *Gramaticii românești* (1848) poartă numele II. M. КЪМПИЕАНЪ; De altă parte, primul document (după T. Botiș) îl menționează ca *Petru Moaler*, ca după aceea să-și adauge prenumele Câmpeanu (de la câmpie, pusta otlăcană, sau, poate, familie originară din Câmpeni) sau de la rubedeniile de la Năsăud. Doru Bogdan îl menționează cu numele *Petru Maler (Moaler) Câmpeanu*, Maria Berényi cu *Petru Moaler-Câmpeanu*, iar Wiki și Costin Merișca cu *Petru M. Câmpeanu*, Dana Baran cu *Petru Maler Câmpeanu*, iar în lista membrilor Academiei Române apare cu numele Petru M. Câmpeanu. *Micul dicționar enciclopedic* (1972) îl numește ”cărturar român”, iar numele este menționat Cîmpeanu Petru.
- data nașterii e nesigură (1809, scrie pe crucea de mormânt, dată agreată de Academia română care preia informația de la George A. Sturza (vezi *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Editura Academiei, 1979, p. 176), iar după V. Popeangă, Liviu Marghită și Doru Bogdan în 1802); pe lângă cele două există mărturii personale cum că ar fi născut în 1811, 1817, 1818. El însuși scrie într-un stat de serviciu pe anul 1865, de la Biblioteca Centrală din Iași, unde a fost o perioadă director, următoarele: ”Născutu în Otlaka în Ungaria. În etate de 54 de ani”. Calculul simplu indică mărturisirea sa că s-a născut în 1811. Ar mai fi încă o mistificare. Fiind martor unei căsătorii la primăria din Miclăușeni, Petru

M. Câmpeanu declară că, la data mărturiei în 16 aprilie 1887, avea 70 de ani, ceea ce ar însemna că s-a născut în 1817. Încă nu e tot: Primăria Miclăușeni înregistrează data decesului în 17 apr. 1893, la 77 de ani, deci s-ar fi născut în anul 1816. Făcând niște calcule (în lipsa unui document cert, cea mai plauzibilă dată a nașterii este 1802, în cel mai accesibil caz – 1803, în Ottlaka). Mai spune Costin Merișca, la p. 3: ”toată viața s-a complăcut în această ambiguitate privitor la vârsta sa adevărată”. Nu există (încă) vreun document autentic mărturisitor.

(Istoricii arădeni au deja subiect ipotetic de clarificat! Întrebându-l pe Paul Kristner, doctor în istorie, director școlar la Grăniceri, acesta s-a interesat de limpezirea situației biografice, dar arhivele administrației și bisericii sunt pierdute - poate distruse în vremea războaielor).

Crâmpie din activitate

Dacă un cititor a ajuns până aici, s-ar întreba, desigur, cine este și ce-a făcut **Petru**

Maler – Câmpeanu, acest absolvent al Preparandiei din Arad ? A urmat Facultatea de Drept și Filozofie din Viena și Budapesta (obține atestatul de avocat și finalizează studiile doctorale, la Pesta, cu teza ”*Principia*

Philosophiae Universalis, succinte deducta per Petrum Maler (Câmpeanu) - Pesthini” – tipărită în 1829, cu numele Petru Moaler; manuscrisul se află la Biblioteca Municipală din Iași).

A locuit în Arad, în perioada 1828 – 1833, susținând o cuvântare latinească la numirea episcopului român Nestor Ioanovici. În 1833, Petru Mahler publică *Gramatica maghiară – română cu lexicon*, manual care se distribuie gratuit ”elevilor săraci” (cf. Teodor Botiș, p. 241).

Înzestrat cu o aleasă ținută intelectuală, cu știința limbilor latină, germană, maghiară

și română, a fost profesor pentru mai multe discipline didactice la proaspăt înființata Academie Mihăileană. Instituția va constitui sâmburele din care se va crește Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași. La încetarea activității Academiei Mihăilene, se elaborează o **stampă**, cu 24 de personaje, cuprinzând profesorii acesteia (8 nov. 1837); se găsește la Biblioteca Centrală a Universității, fiind publicată de Costin Merișca pe coperta cărții sale, ediția I (2000).

Deși a cunoscut personalități importante (domnitori, scriitori, politicieni, miniștri, istorici, mitropolit) nu a rămas nicio descriere fizică și nici vreun tablou ori fotografie despre profesor. A refuzat orice fel de activitate politică, deși se cunoștea bine cu G. Barițiu, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, G. Asachi. Nu a fost însurat, n-a avut avere, a fost un om ponderat, cumpătat, cu bun simț și echilibrat, foarte moderat, deși unii îl consideră clevetitor, blazat, dezamăgit, însingurat și "inutilizabil". În biblioteca sa, între cele circa 60 mii tomuri, a existat un exemplar din *Novum Organum Scientiarum* de F. Baconis din 1645.

Pavel M. Câmpeanu fi preocupat de literatura didactică: *Modul învățării* (traducere din maghiară), *Gramatica ungurească*, *Abecedariul latin* (Iași, 1847) și *Gramatica românească* (1848, 1880). "Petru Moaler-Câmpeanu, susține Maria Berényi, a lăsat

mai multe lucrări în manuscris: o gramatică română, epitome de antropologie, un manual de filozofie, alt manual de teoria „dritului firesc”, principiile poliției de siguranță din năuntru. La Biblioteca Centrală din Iași se află un manuscris: *Metafizică... Introducere în gnoseologie sau metafizică* - cu data de 4 octombrie 1838.

Devine
"învățător" al
copiilor
domnitorului, îi
însoțește în
străinătate. În
1869, se

regăsește, în singurătatea sa, la moșia familiei domnitoare Sturdza de la Miclăușeni (vezi foto cu Mihai Sturdza, Domnitor), unde va fi înmormântat (15 apr. 1893).

Despre relația cu Veronica Micle (n. Câmpeanu) nu

Crucea de pe mormântul lui P. Câmpeanu din parcul de la Miclăușeni.

știm mare lucru și nici despre cunoștința cu Eminescu. Pe Titu Maiorescu, afirmă Doru Bogdan, l-ar fi ajutat cu bani, pentru finalizarea studiilor în Germania, fapt menționat în *Jurnalul* acestuia. N. Iorga îl consideră ”moț”, întrucât mama sa era originară din Câmpești și se înrudea cu Ana Câmpești, mama Veronicăi Micle.

În 1871, Petru M. Câmpești (1809 - 1893) va fi ales membru de onoare al Academiei Române, cu mențiunea *filolog, traducător*.

Actul său de deces menționează următoarele date: ”din anul 1893, luna aprilie, ziua 17, la orele 8 dimineața. Act de moarte a dlui *Petru Câmpești*, în etate de 77 ani, de profesie *liberă*, de religie *ortodoxă, necăsătorit*, născut în *Transilvania la Arad*, din părinți *necunoscuți în localitate*, mort în ziua de 15 aprilie, la orele 8 dimineața, în casele dlui *Gr. A. Sturdza, proprietarul moșiei Miclăușeni* ... (martori un agricultor și un funcționar). Va fi înmormântat în fața Bisericii de lângă Castelul domnesc, semn de respect, onoare și recunoștință.

Fotografia posibilă

Nu am uitat de fotografia care a motivat scrierea acestui articol. În toate documentele despre domnitorul Mihail Sturdza, ea apare ca aparținând acestuia (inclusiv pe wiki). Doru Bogdan o atribuie totuși lui P. Maler, bazându-se pe ținuta

personajului (care nu seamănă a domnitor) și absența însemnelor domnești. O anumită neglijență în ținută întreține supoziția că această nu ar aparține unui domnitor moldav. Cum nu există nicio fotografie cu Petru Maler Câmpești care să-i acrediteze identitatea, merită ca istoricii să demareze o expertiză. Demonstrând că nu aparține domnitorului, ea poate fi atribuită.

Cu profesori de talia lui Constantin Diaconovici – Loga, Atanasie Șandor, Alex. Gavra, Petru Pipoș, Avram Sădeanu, Caius Lepa, Vasile Popeangă, Doru Bogdan, Preparandia din Arad, acum Colegiul Național ”Preparandia Dimitrie Țichindeal, a avut

absolvenți care au devenit importante personalități ale culturii naționale, pe care Doru Bogdan și ceilalți le menționează cu onoarea binecuvântă (fiind ”creatoare de intelectualitate”): ”dascăl național” Moise Bota (autor de manuale în limba română), Petru Maler Câmpești (distins om de cultură, academician, astrist), Ioan Marcu (animator al Reuniunii învățătorilor), Paul Gavrilite (eminent învățător), Ioan Vidu

(dirijor și profesor), Iuliu Vuia (monograf, publicist), Nicolae Fîru (istoric, dirijor), Petru Zoțiu, Mircea Micu, Rusalin Mureșanu, Carolina Ilica (poeti), Doru Bogdan, Lavinia Betea, Gheorghe Rancu, Doru Sinaci, Ioan Bolovan (istorici) și alți numeroși Învățători, care au dus cu ei în școlile satești "flacăra țichindeliană" la lumina căreia au învățat copiii limba națională, buna purtare și aleasa simțire românească.

Subscriem la afirmația lui Doru Bogdan: "Din seria bogată a absolvenților Preparandiei din Arad, pe durata celor 200 de ani de existență, numele lui Petru Maler Câmpeanu rămâne, indiscutabil, cel mai reprezentativ" (p. 352). De aceea, amintirea sa ar deveni reală, dacă o stradă importantă/ o piață din Arad i-ar purta numele:

**PETRU MALER CÂMPEANU (1802 - 1893), PEDAGOG, SCRITOR,
ACADEMICIAN**

Bibliografie

- Berényi Maria (1990), *Aspecte național-culturale din istoricul românilor din Ungaria*, Budapesta.
- Bogdan, Doru (2012), *Preparandia din Arad în conștiința cultural – istorică a epocii sale – 1812 - 2012*, Arad: Nigredo.
- Bogdan, Doru, *Învățătorul Petru Maler (Moaler) Câmpeanu (1802 ? - 1893)*, în **Biserică și școală**, septembrie 2019, pp. 2 – 3.
- Botiș, Teodor, (1922), *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ortodox-român din Arad*, Arad: Consistoriul.
- Ilica, Anton (2012), *Istoricul Preparandiei din Arad*, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.
- Mărghitan, Liviu (2010), *Date noi referitoare la biografia lui Petru Maler Câmpeanu (1802-1893), membru de onoare al Societății Academice Române*, în **Studii și comunicări**, volumul III, nr. 6., București: Academiei.
- Merișca, Costin, (2000, 2002), *O personalitate uitată a culturii române: Petru M. Câmpeanu*, Iași: Junimea.
- Popeangă, Vasile (1979), *Școala românească din părțile Aradului la mijlocul secolului al XIX-lea (1821 - 1867)*, Arad: CSES.

FILOSOFIE

DESCARTES ȘI SPINOZA

Încurajați de o primă apariție editorială, în care s-au publicat articole biobibliografice despre principalii arădeni preocupați de "filosofie", prof. univ. dr. Ioan Biriș, filosoful arădean inamovibil, propune ca următorul volum al Societății Filosofilor Arădeni să cuprindă articole ori studii dedicate "*Raționalismului*". Eu m-am oprit asupra lui Descartes și Spinoza, nu doar spre a le descrie activitatea ci a arunca asupra ideilor lor o viziune impregnată de contemporaneitate.

Scriind despre oricare filosof cu personalitate accentuată, există riscul împărtășirii unor puncte de vedere aparținând altora și împărtășind idei ce n-au fost asimilate de propriul efort meditativ. Despre Descartes ori Spinoza s-au exprimat numeroase opinii de analiză a textelor lor, încât e tot mai dificil ca un gânditor contemporan să găsească o nișă analitică necercetată și neanalizată de contestări originale. Riscul de abatere prea agresivă de la spiritul și ideile înaintașilor creează distopii interpretative puțin credibile. Descriind opiniile altora interferează cu plagiatul de idei. Soluția ar fi cea sugerată de chiar Descartes, aceea de a te îndoii – ceea ce înseamnă o formă de negație – de tot ceea ce știi și de toate câte s-au spus despre raționalism. Cam așa a procedat Descartes care a pus la îndoială "toată cunoașterea de dinaintea sa", mai puțin cea referitoare la credința în Dumnezeu.

Anii 1600 – 1800 încadrează o epocă a emancipărilor și a curiozității. A fost numită *Renaștere* și se dezvoltă sub cupola *umanismului*, a puterii gândirii omului de a se schimba și a fertiliza cunoașterea. Au loc descoperiri geografice, s-au emis ipoteze cosmogonice, inteligențele oamenilor râvnesc spre emancipare (evitând constrângeri și dogme), iar Kepler, Huss, Copernic, Goethe, plus alții dau vieții alt confort și noi speranțe de emancipare culturală, științifică, tehnică și spirituală. Înmugurirea civilizației renaștentiste a încurajat înflorirea progresului tehnic, științific și cultural, a promovat stilizarea artei și a gândirii, precum și perfecționarea civilizației. Măreția omului îndeamnă la îndrăzneală și la cutezanță pentru cunoașterea lumii pământene, a lumii cosmice, a omului în sine. Macro-

universul și micro-universul au intrat în atenția savanților. Erau premise pentru alcătuirea unui nou tip de configurare a condiției umane⁴⁵.

Filosofii au valorificat spiritul vremii și au devenit promotorii modernizării unei noi viziuni și a unei riguroase conceptualizări despre existență și despre un alt sens cunoașterii⁴⁶.

Se intră într-un **nou spirit al veacului**. Aproape toate cele mai noi și altele alcătuiesc o generație antidogmatică și cu îndrăzneală de atac decent la autoritatea teologiei scolastice. Curentul iluminării cuprinde aproape întregul spațiu european. Civilizația se trezește din amoria înțepinută în numele creștinismului biblic. Noua intelectualitate universitară, asimilând o cultură enciclopedică (matematici, geometrii, astronomie, fizică, biologie, medicină, psihologie, inginerie etc.), prin René Descartes, Baruch Spinoza, Gottfried Wilhelm Leibniz și alți s-au sustras modului de gândire dogmatic și au restructurat arhitectura modului de gândire, promovând "raționalismul filosofic". Săpând la temelii teozofiei scolastice, cu discreție bine cumpănită, au erodat autoritatea dogmaticii scolastice, precum și dogmatismul argumentativ al cărților religioase. Buna rațiune a devenit un stimulent propulsor al liniilor de forță ale gândirii filosofice înspre alte formule speculative. *Logica* a devenit sursă de cunoaștere, *etica* – o modalitate de căutare a adevărului și a așezării relațiilor într-o altă ordine, iar *metodele de analiză și argumentare* devin proceduri suficiente și eficiente. Cutezanța a luat locul prudenței. Civilizarea discursului despre alcătuirea universului și cunoașterea omului se călăuzește după principii, conform rigorilor rațiunii.

(Lecturând textele fundamentale ale principalilor gânditori "raționaliști", mă obseda ideea că gânditorii tuturor timpurilor au folosit rațiunea pentru a găsi răspunsuri la întrebări sugerate de posibilitățile nelimitate ale gândirii omului. Buna rațiune e consecința unei stilizate gândirii umane. Prin urmare, un curent raționalist nu are relevanță de personalitate, chiar dacă își regăsește identitatea în rațiunea omului, în opoziție cu centrarea preocupărilor pe soluții dogmatice. Nicio explicație nu tolerează argumente înafara unei gândirii coerente, structurată după reguli ale matematicii, geometriei și bune rațiuni. Atunci când rigoarea și exactitatea cifrelor,

⁴⁵ Isaac Newton, *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* (1687) a promovat ideile raționaliștilor, îndemnând la folosirea gândirii, ca o soluție la rezolvarea îndoielilor prin rațiunea umană. *Sapere aude*.

⁴⁶ Epoca Renascentistă cuprinde câteva genii literare, între care amintim pe Dante și Goethe. Între *Divina Comedie* și *Faust* cresc principalele înfloriri ale literaturii filosofice specifice culturii și civilizației europene. Sensibilitatea artistică europeană capătă inflorescență deplină prin Dante, Leonardo, Michelangelo, Rafael, Botticelli, Shakespeare, Cervantes, Goethe etc.

graficelor, structurilor liniare și echilibrelor s-au împotmolit în sofisme, erori deductive, rătăcirii speculative, **Relativismul** a găsit o modalitate inedită de a sculpta o direcție inedită în evoluția gândirii liniei filosofice: ”nimic nu e dogmatic, totul e relativ”. Inclusiv adevărul și însăși gândirea filosofică. Prin aceste considerații, intenționez să motivez suficient curiozitatea lectorilor, spre a configura receptarea complexității și a discursului despre cei încadrați de istoricii filosofiei în curentul ”raționalist”).

Atunci când dorești să construiești – susține Descartes – dărâmi vechea locuință, păstrezi ceea ce mai e folosibil și dai înfățișare noii locuințe, în care incluzi materialele recuperate și le rearanjezi ca să devină durabilă și mai confortabilă. Așa vor proceda ”raționaliștii”, admirând discret anticii, fiind grijulii și protectori cu scolasticii și conștienți că nu vor putea răspunde la vreo întrebare nouă fără schimbarea metodei și punerea ideilor într-o altă ordine. Gândirea își are temelia în principii. Reflectând, **Raționaliștii** își asumă o critică discretă, găsind în gândire o altă orientare intelectuală, iar argumentația angajează studiul combinat/compensator și comparativ al filosofiei, matematicii, logicii, fizicii, medicinei. Deși-i tulbură pe adepții tradiționaliști (și autoritari) ai scolasticii, discursurile lor sunt împodobite cu idei noi, productive, generate de intelectul omenesc, pregătit să alcătuiască un spirit inovator și cât de cât original. E o nouă generație de gânditori și savanți de acțiune. Bacon a devenit ”creatorul unei noi și adevărate filosofii”, ”om cu minte dumnezeiască”, Descartes e numit ”tatăl filosofiei moderne”, ”o figură ale cărui gânduri sunt pe cale să aprindă un incendiu în pădurile dese ale filosofiei și matematicii”, Spinoza – ”unul din cei mai curajoși și mai radicali gânditori din istorie”, iar Leibniz - ”geniu universal”.

Curentul ”**Raționalism**” este definit ca doctrină filosofică din perioada 1600 - 1750: întreaga cunoaștere umană își are izvorul în rațiunea omului, ignorând rolul dogmatismului religios în determinarea adevărului. Între numeroasele curente filosofice ale civilizației europene (amintim pe cele esențiale – idealismul platonian (Teoria ideilor), dogmatismul teologic (dovedirea și explicarea existenței dumnezeiești, prin Sf. Augustin și Toma D'Aquino), raționalism, iraționalism, pragmatism etc. -), mai îndrăzneță (și cu risc ponderat) este cea numită RAȚIONALISM. Direcția antiscolastică a fost anticipată de revolta teologică, prin Martin Luther, în sânul creștinismului catolic, având apoi în F. Bacon un vehement contestatar al dogmatismului religios și a cărții sfinte, care ”oferea” soluții filosofice la toate întrebările. Fisura, dar nu ruptura, avea să se producă prin René Descartes, urmat de Baruch Spinoza și G. Leibnitz, care susțin că procesul de cunoaștere a lumii se realizează cu argumente raționale, apelând tustrei la organizări geometrice,

matematice și fizice. Ideile lor zgândăre legitimitatea (și autoritatea) teosofiei prin emanciparea gândirii filosofice prin intermediul bunei rațiunii umane.

Descartes (1596 - 1650), **Spinoza** (1632 - 1677) și **Leibniz** (1646 - 1716) au regândit modul de cunoaștere și au dat un curs nou filosofiei moderne. Francezul Descartes, prin *Discurs despre metoda corectă a conducerii rațiunii și a căutării adevărului în științe* – "*La dioptrique, Les meteoires, et La geometrie*" (1637) – a amplificat curajul desprinderii de dogmatismul teologic. A fost urmat de Spinoza (evreu spaniol, stabilit în Olanda) cu *Etica, demonstrată în ordine geometrică* (1677) și de G. W. Leibniz, matematician "geniu universal" german, cu *Disertație despre arta combinatorie* (1666) și *Monadologia* (1720)⁴⁷. Orientarea lor conceptuală vizavi de cunoaștere și adevăr este aceeași, numai că textele se axează pe metoda și proceduri complementare utilizate pentru o asemenea cunoaștere universală a lumii. G. W. Leibniz are dreptul la o interpretare aparte, având idei ce depășesc **raționalismul**, prin inserția în spiritul filosofic a profunzimii matematice și a teoriei monadelor.

Cum pot fi comparați R. Descartes și B. Spinoza? Ce fel de similitudini și diferențieri conceptuale regăsim în ideile lor, care să ne încurajeze în elaborăm un text original, atractiv și satisfăcător pentru cei cu preocupări de gândire asupra chestiunilor filosofice ?

Să începem cu **RENÉ DESCARTES**, despre care se spune că este "*filosoful care a revoluționat gândirea occidentală*"⁴⁸. Abia sosisse primăvara în zona franceză a Văii Loire, în anul 1596. Bucuria luminii e împrăștiată de nașterea lui René, într-un ținut mai mult visător decât realist, spațiu care avea să genereze nașterea prozatorului Rabelais, a poetului Vigny și romancierului Balzac. René e mezinul unei familii nobiliare, moștenind tuberculoza mamei sale, de care rămâne orfan la mai puțin de un an. Va fi crescut în familie, luându-i-se o doică, iar copilul a beneficiat de o copilarie răsfățată, liberă, iar, ca să i se pondereze excesele adolescentine, tatăl îl plasează în Colegiul iezuit, pentru învățarea limbilor clasice și a științelor oarecum metafizico-matematice. Este precoce în învățare și scriere,

⁴⁷ De observat că **raționaliștii** încearcă să clarifice problemele filosofiei cu sprijinul științelor exacte. Dacă pentru scolastici, filosofia viețuia din întemeierea adevărilor creștine, fiind adeseori numită "metafizica speculativă", "slujitoare a teologiei", pentru Descartes, filosofia se identifică cu știința, o știință universală: "Toată filosofia este ca un arbore, ale cărui rădăcini sunt metafizica, al cărui trunchi este fizica, iar ramurile, care ies din acest trunchi, sunt celelalte științe, care se reduc la trei principale și anume, medicina, mecanica și morala".

⁴⁸ **Ioana Scholler**, *René Descartes, filosoful care a revoluționat gândirea occidentală*, site Descoperă.ro, 25.09. 2021

astfel că, la 20 de ani, e licențiat în drept cu preocupări de filosofie și matematici. Începe o carieră militară, dar e preocupat de curiozități și de schimbarea modului de gândire. Poposește 20 de ani din viață în Olanda, o etapă prolifică, în care elaborează principalele sale opere. Urmează o corespondență interesantă cu prințesa Elisabeta de Boemia, pentru care scrie *Despre sentimente* și cu Cristina, regina Suediei, chemat la curtea regală pentru lecții de filozofie: ”*mi se pare că gândurile oamenilor îngheață aici în timpul iernii precum îngheață apele*”. Afectarea plămânilor săi de frigul nordic îi cauzează moartea, în plină iarnă suedeză (10 febr. 1640), la 44 de ani. Activitatea sa a străbătut evoluția filosofiei și a matematicii sub epitetul de ”cartezian”, după numele său latinesc, Renatus CARTESIUS⁴⁹.

BARUCH SPINOZA a avut ”*un destin neașteptat*”⁵⁰. Filosoful olandez evreu s-a născut la Amsterdam, unde familia sa a fost expulzată din Iberia portugheză (Castilia), pe motivul că era de origine evreiască. Era toamna anului 1632, când se naște Baruch în familia unor evrei ce se ocupau cu negustoritul, la 36 de ani de la nașterea lui Descartes și înainte cu 8 ani de la moartea acestuia. Nu s-au cunoscut, dar tânărul Lucian Pricop (mai mult editor literat decât filosof) are cutezanța de a edita traducerea cărții în limba română *Despre sentimente* a lui Descartes, cu o introducere de Spinoza, extras dintr-un fragment din *Etica*, intitulat *Despre originea și natura afectelor*. Asocierea ideilor celor doi ”raționaliști” despre

⁴⁹ *Reamităm că cele mai importante opere ale sale sunt:*

- 1637, *Discours de la methode pour bien conduire sa raison, & chercher la verité dans les sciences. Plus La dioptrique, Les meteores, et La geometrie. Qui sont des essais de cete Méthode*, Leiden: Jan Maire.
- 1641, *Meditationes de prima philosophia, in qua Dei existentia et animae immortalitas demonstrantur*, Paris: Michel Soly.
- 1642, *Meditationes de prima philosophia, in quibus Dei existentia & animae humanae à corpore distinctio demonstrantur: his adjunctae sunt variae objectiones doctorum virorum in istas de Deo & anima demonstrationes, cum responsionibus authoris*, Amsterdam: Elzevir.
- 1643, *Epistola ad celeberrimum virum D. Gisbertum Voetium*, Amsterdam: Elzvir.
- 1644, *Principia philosophiae*, Amsterdam: Elzevir.
- 1647, *Les meditations metaphysiques, touchant la premiere philosophie, dans lesquelles l'existence de Dieu, & la distinction réelle entre l'ame & le corps de l'homme, sont démontrées: et les Objections faites contre ces Meditations par diverses personnes tres-doctes, avec les réponses de l'Auteur*, trans. Louis-Charles d'Albert, duc de Luynes (*Meds.*) and Claude Clerselier (*Objections and Replies*). Paris: Jean Camusat and Pierre Le Petit.
- 1647, *Les principes de la philosophie*, trans. Claude Picot, Paris: Henry Le Gras.
- 1649, *Les passions de l'âme*, Paris: Henry Le Gras.
- 1650, *Passiones animae*, Henry Desmarets (trans.), Amsterdam: Elzevir.⁴⁹

⁵⁰ Joan Solé, Spinoza. *Filosofia după metoda geometrică* (2015, trad. B. Popescu, 2020), București: Litera, 2020, p. 7.

”sentimente/ afecte” atrage atenția asupra năzuințelor care animă epoca. Ideile lui Descartes au fost preluate de Spinoza, continuate și amplificate, de Leibniz, care le ameliorează, folosind rigoare, formule matematică și structurare filosofică. Spinoza va muri de tuberculoză în anul 1677, la 44 ani, pe când Leibniz avea 31 ani, dar a promovat ideile ”raționaliștilor” spre complexitate trecându-le cu grație în celălalt veac. Revenind la biografia spinozistă, există suficiente lacune, iar biografii recurg la speculații și opinii partizane: ”doctrina lui Spinoza este cea mai monstruoasă ipoteză imaginabilă” (P. Bayle), ”cel mai blasfemator ateu” (Colerus). Nepriceput, falimentează afacerea tatălui, este expulzat din sinagogă, duce o viață singuratică, deși urmează cursuri universitare la Haga și cultiva plăcerea corespondenței. Își câștigă traiul din șlefuirea de lentile. Obține favoruri intelectuale prin scrierea *Tratatului teologico-politic* (1665), ”o carte de un radicalism și de o duritate înspăimântătoare”, promovând ”apologia libertății de conștiință”⁵¹. Tânărul Leibniz îl caută și se întâlnesc pentru împărtășire de idei. Pierde, ca și Descartes, răpus de tuberculoză, fără a-și putea încheia opera prin alcătuirea unei structuri etice cu deplină credibilitate filosofică.

Privind chipurile celor doi filosofi, ilustrați la vârste diferite, al francezului ivit în peisajul castelan al Loirei și al evreului rătăcitor cu părinți din Castilia portugheză, constatăm existența oportunității de a-i compara, așa cum procedează filosoful român, Dr. I. Brucăr (1930)⁵². În *Filosofia lui Spinoza*, principala sa carte, metafizicianul român studiază personalitatea lui Spinoza, explicând de ce acesta ”a fost nu numai un geniu, dar și un profet”⁵³. Făcând o paralelă între tipul de personalități produse de ”anumite rase, civilizații sau culturi”, concluzionează că

⁵¹ Ibidem, p. 39.

⁵² I. Brucăr, *Filosofia lui Spinoza* în *B. Spinoza. 250 ani de la moarte*, București, Societatea Română de Filozofie, reluate, Editura Seneca, 2017, pp. 9 – 25. (Iosif Brucăr (1888 - 1960) a fost un important filosof român, de origine evreiască, născut în Bucovina; licențiat în logică la Universitatea din București, cu doctorat acordat la aceeași Universitate sub coordonarea lui C. Rădulescu Motru). A trăit în perioada tulbură a persecuțiilor etnice.

⁵³ Ibidem, p. 13.

"Orientul ar produce profeți, iar Occidentul genii"⁵⁴. E vorba de o aplicare a psihologiei raselor, preluată (cum a făcut la vremea respectivă Lucian Blaga cu *Spațiul mioritic*) de la Oswald Spengler, autorul celebrei *Declinul Occidentului*, 1918. Descartes este produsul genetic occidental, iar Spinoza aparține genetic Orientului: "Orientul a dat pe omul apolinic, închis, limitat, static, geometric", iar Occidentalul e "faustic, nelimitat, infinit". Cititorii sunt îndemnați să compare pe Budha cu Goethe.

Descartes e curios, aventurier, chemat la acțiune de spectacolul vieții, încercă ispititor noul și privește viitorul, contestând toate cele specifice timpului său. În râvna sa spre "o nouă ordine" în viață și condiția umană a generației sale, sondează psihologia afectelor și dă sentimentelor o importanță mai mare decât au făcut-o anticii. Deși bolnav, urmează cariera militară și, apoi, din ispita orgoliului și trufiei, caută anturajul unei prințese și a unei regine. Dacă sănătatea i-ar fi permis să mai trăiască, cu siguranță biografia sa ar fi devenit un roman, având în sine plăcerea narațiunii și a construcțiilor metaforice. Râvna sa spre rigoare și "geometrie" izvorăște și-i animă chemările pasionale din surplusul de afectivitate, revărsat pe margine vasului în care și-ar fi înmuiat sufletul alimentat de frumuseți și ar fi dat literaturii alcătuirii lirice ori romanești. Epoca are nevoie de el, de buna sa rațiune și de nevoia explicațiilor. *Discurs asupra metodei* se ivește din necesitatea unei explicații: cercetarea adevărului cunoașterii avea nevoie de o metodă în aplicarea rațiunii⁵⁵.

Altfel este **Spinoza**⁵⁶. El este prototipul personalității evreiești, cu "însușiri sufletești armonice dezvoltate"⁵⁷, A fost un om genial, un retras, ca un călugăr, un "sfânt îngândurat", un "benedictus", scriind "*Etica*" din postura de "atheus systematicus". de visător moral și contemplator al adevărilor vehiculate de rațiune. E posibil ca sufletul său să fie tulburat de faptul că sinagoga l-a excomunicat și i-a adus o umilință publică. E posibil ca viața sa să oscileze între

⁵⁴ Ibidem, p. 15.

⁵⁵ Așa va proceda Im. Kant, care, pentru a sprijini înțelegerea operei sale filosofice, elaborează un *Tratat de pedagogie* în care explică modul sistematic și didactic de predare/înțelegere a *Criticii rațiunii pure* etc.

⁵⁶ Baruch Spinoza, *Despre Dumnezeu, natură și om*, traducere de A. Axelrad, București, Lumen, 1919

• Idem, *Etica demonstrată după metoda geometrică*, traducere de S. Katz, București, Editura Casei Școalelor, 1929

• Idem, *Etica*, București, traducere de Al. Posescu, Editura Științifică, 1957

• Idem, *Etica demonstrată după metoda geometrică și împărțită în cinci părți*, traducere de Al. Posescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, 2006.

⁵⁷ I. Brucăr, op. cit., p. 17

nesiguranțe, fiind amenințată de frici și îndoieli privind vulnerabilitatea gândirii sale duplicitare. Singura sa carte publicată antum a fost *Principiile filosofiei*, dovedindu-se a fi un adept al cartezianismului. Dar "Etica" sa vizează nu atât cunoașterea adevărului, cât obținerea eliberării de sub imperiul pasiunilor, al simțurilor. El pune la temelia găsirii fericirii și libertății omului sustragerea de sub pasiuni⁵⁸. Râvnind spre echilibru, în vederea regăsirii de sine, Spinoza știe că trupul are poftă, deși "în minte nu există o facultate absolută sau independentă de a înțelege, de a dori, de a iubi etc.", decât sub forma reprezentării sale în idee.

Descartes filosofează în numele științei, iar Spinoza filosofează în numele eticii. Știința explică adevărul lumii, a realității, iar *etica* explică adevărul omului, din perspectiva sentimentelor umane, ca utilitate terapeutică. Foarte afectat de procedura excluderii sale publice din sinagoga, Spinoza se simte rușinat⁵⁹, fiind acuzat de erezie, dar riposta sa a fost liniștită, cumpătată, asemenea unui ascet, continuând să argumenteze existența și unicitatea lui Dumnezeu.

Dogmaticii preraționaliști foloseau filosofia ca o demonstrație cât de cât rațională pentru crezământul religiei și a cărților creștine, care aveau nevoie nu de dovezi (fizice sau metafizice), ci de credință. Ori credința e un ecou al sentimentului, nu o consecință a gândirii omului. Punerea problemei cunoașterii rămâne o întrebare ce nu așteaptă răspuns altundeva decât în sentiment, sub forma unor credințe inoculate inimii și nicidecum intelectului. Filosofia scolastică explica ceea ce aveau de explicat prin tehnica revelației, ceea ce dă gândirii o aparentă convenționalitate. Acceptând explicațiile ca adevăr aprioric, fără nevoia de justificare și fără revendicarea adevărului prin logică, e limpede că cele două concepte (*dogmatismul* și *raționalismul*) au identități metodice diferite.

Raționaliștii consideră că originea cunoașterii adevărului/ a adevărilor din lume se regăsește numai și numai în activitatea gândirii, a bunei rațiuni umane. Cum se procedează ca gândirea să se focalizeze spre ea însăși ? *Mă îndoiesc*, ar spune

⁵⁸ Leonard Vasiliu, în comentariile la ediția românească a *Tratatului despre sentimente* (Editura IRI, 1999), consideră că Descartes, "campion al clarității și exactității", confundă "pasiunile" cu "percepțiile, sentimentele, emoțiile sufletului", chiar cu senzațiile" (p. 129.)

⁵⁹ Prietenul meu, G. N. Bebal, pasionat de filosofia excepționalității, repugnă calificarea mea de "rușine", care l-a cuprins pe Spinoza cu ocazia excomunicării publice, susținând că filosoful și-a pregătit din vreme o asemenea ieșire din tagma frecventatorilor de sinagogă. E dificil să nu fii cuprins de roșeața rușinii, când ești dojenit și pedepsit public, închizându-ți-se ușa credinței. Îl chem în ajutor pe A. Adler, folosindu-i următoarea mențiune: "Rușinea se manifestă în situațiile în care, ca urmare a unei intervenții în universul interior al unui om, este înjosită personalitatea acestuia, riscându-se să fie pierdută îndeosebi demnitatea, la care ține orice om" (cf. A. Adler, *Cunoașterea omului*, 1996, p. 261.)

Descartes. Altfel spus: "*Cogito, ergo sum*", adică din latină înseamnă "*gândesc, deci exist*". Când empiristul J. Locke preia de la Aristotel ideea că "*nimic nu se regăsește în intelect care să nu fi trecut mai înainte prin simțuri*", replica raționalistului G. W. Leibniz a venit cu o completare surprinzător de adevărată: "*cu excepția intelectului însuși*". Intelectul funcționează după niște principii care completează simțurile. Mai precizăm că trei filosofi raționaliști din patru au fost deopotrivă distinși matematicieni, între care excela Leibniz⁶⁰.

Îndrăznesc să decelez câteva idei carteziene prin comparație, între Descartes și Spinoza, spre a induce o relevare reciprocă ori compensatorie. Cu bună știință, exclud din comparație pe Leibniz, din lipsa capacității mele de a accede la o gândire matematică pură, pe care raționalistul german a folosit-o în recursul la rațiune/raționalitate în analiza relațiilor dintre corp și suflet, precum și în teoria monadologiei sale⁶¹. Ne oprim asupra câtorva probleme:

DUALISMUL CARTEZIAN. Filosoful și matematicianul francez Descartes susține că **mintea și corpul/ materia sunt substanțe distincte** ("dualismul cartezian"). Propoziția de mai sus justifică întreaga schemă a gândirii carteziene, găsind argumente în următorul fragment: "*am examinat cu atenție ceea ce eram. Am văzut că, deși puteam pretinde că nu am corp și că nu există lume și niciun loc în care să fiu, nu puteam pretinde că nu exist. Am văzut, dimpotrivă, că din simplul fapt că mă gândeam să mă îndoiesc de adevărul altor lucruri, rezulta destul de evident și sigur că existam; în timp ce, dacă aș fi încetat să mai gândesc, chiar dacă tot ceea ce mi-am imaginat ar fi fost adevărat, nu aș fi avut niciun motiv să cred că exist. De aici am știut că sunt o substanță a cărei esență sau natură este pur și simplu de a gândi și care nu are nevoie de nici un loc sau de vreun lucru material pentru a exista. (6:32–3)*". Funcția minții – folosește adeseori "sufletul" – este gândirea, ca o entitate spirituală nemuritoare, întrucât nu e materială și e indivizibilă. Mintea e purtătoare a inteligenței, voinței și pasiunilor. În schimb, corpul (sau întinderea sau substanța) sunt un fel de mașinărie, călăuzite de principii mecanice și tehnice.

E nevoie să răspundem la o întrebare: Cum concep cei doi filosofi raționaliști relația dintre suflet și corp ? Din acest punct de vedere, Descartes consideră sufletul **diferențiat** de corp, în timp ce Spinoza consideră sufletul **unit** cu

⁶⁰ Bertrand Russell despre *Istoria filozofiei occidentale* (1946, tradusă de B. Stoianovici și publicată la Humanitas, 2005).

⁶¹ Savantul G. W. Leibniz fost un logician genial (ex. logica algebrică), un matematician creator (ex. calculul infintezimal), un geometru virtuos (postulatul paralel), un valoros fizician (teoria cuantică și particule subatomice), precum și filosoful (discurs asupra metafizicii și monadologia) și multe altele ce curg chiar spre inginerie...

corpul uman. Este o formulă de neacceptare a "dualismului cartezian" de către Spinoza, iar diferențierea este esențială.

Facem o mențiune spre a sugera schimbarea unei priorități: Eseurile *Dioptrica*, *Meteorii* și *Geometria*, alături de volumul *Principii de filosofie* exprimă esența concepției lui Descartes, iar broșurica *Discurs asupra metodei* constituie un auxiliu al acestora. Discursul e o explicație pentru înțelegerea corectă a gândirii și viziunii filosofului francez. În esență, prin "dualism cartezian", se înțelege "o separare funcțională" dintre suflet/ minte și corp, idee care întreține credința în divinitate, dar care sugerează destule abordări medicale în progresul tratamentului psihiatric. Spinoza, repet, concepe relația dintre corp și suflet ca fiind congruente din toate punctele de vedere, iar analiza complexității sentimentelor (afectelor) este mult mai complexă decât o face Descartes. Interesul special al "raționaliștilor" pentru sentimente, suflet, afecte etc. derivă dintr-un gol de cunoaștere a acestora, deschizând științelor psihologice și medicale un vast domeniu de cercetare.

Comparând **ARGUMENTUL ONTOLOGIC**⁶² al lui Descartes cu cel al lui Spinoza, se clarifică deopotrivă relația dintre "realitatea lui Dumnezeu" cu "ideea de Dumnezeu". Amândoi "raționaliștii" folosesc protezele dogmaticii, neîndrăznind să pășească peste limita ideilor scolastice. Descartes susține ferm că "Dumnezeu este o ființă perfectă", continuând ceea ce Sf. Anselm afirma că "Dumnezeu este ceva decât care nimic nu poate fi gândit mai mare". Se vorbește de dovezi ("preuves") carteziane despre existența lui Dumnezeu, iar acestea sunt **ontologice** ("Qu'on peut démontrer qu'il y a un Dieu, seul que la nécessité d'être ou d'exister est compris en la notion que nous avons de lui"⁶³) și ale **efectelor** ("Nous trouvons en nous l'idée d'un être très parfait; cette idée ne peut être causée par un être imparfait; donc, Dieu existe."⁶⁴). De altfel, strădaniile interpreților cartezieni de a demonstra existența lui Dumnezeu, ca existență perfectă și infinită, au reușit să

⁶² "Argumentul" se referă la afirmarea folosită pentru justificarea altei afirmații, iar "ontologic" face referință la Dumnezeu, la ființa posibilă sau la concept, caz în care devine sinonimă cu metafizica. Nuanțarea celor doi termeni (ontologic" și "metafizic" e încă subiect de contradicții noționale). *Argumentul ontologic* (sintagmă formulată de Sf. Anselm), - o formulă logică în argumentare, diferită de justificare empirică, ex. "Dumnezeu este ceva decât care nimic nu poate fi gândit mai mare".

⁶³ "Că se poate demonstra că există un Dumnezeu numai al acestui lucru, că necesitatea de a fi sau de a exista este înțeleasă în noțiunea pe care o avem despre El". În *Critica rațiunii pure*, Kant critică, până la anulare, dovezile ontologice ale lui Descartes, aducând argumente cu proba talerelor reale și a talerelor posibile etc. Dumnezeu este o realitate a "gândirii pure".

⁶⁴ "Găsim în om ideea unei ființe foarte perfecte; Această idee nu poate fi cauzată de o ființă imperfectă; prin urmare, Dumnezeu există", cf. Descartes, *Principes de la Philosophie*, I-er partie, art. 14, Paris, Gallimard, 1953, p. 557.

găsească argumente ce nu mai au nevoie de ameliorări⁶⁵. E posibil ca unii logicieni să ridice sprâncenele a mirare și a descumpănire. Să nu ignorăm că ne aflăm încă în lumina umbră a scolasticii, iar "raționaliștii" au manifestat prudență în negarea existenței lui Dumnezeu, asociind-o cu manifestările rațiunii. Atunci când scriem despre "îndoiala metodică" ca modalitate de a determina certitudini, excludem dintru început punerea sub semnul întrebării ("îndoiala") a existenței lui Dumnezeu.

Principalul concept vizat este **adevărul**. În jurul său, sălășluiesc fel de fel de afirmații false sau negații dubioase. În **Meditațiile** sale, Descartes pune la îndoială (ne îndeamnă să supunem incertitudinii) toate credințele posibile, obținute prin intermediul simțurilor, a percepțiilor senzoriale. Totul pune sub semnul întrebării, cu excepția lui Dumnezeu.

În PROBLEMA CUNOAȘTERII - chestiune de epistemologie filosofică -, raționaliștii au susținut că acolo unde simțurile, deci experiența, își epuizează capacitatea de a observa realitatea, aceasta e completată / compensată de "inteligibilitatea realului", adică de gândire. Deducția matematică e metoda lui DESCARTES de descoperire a adevărilor, care constituie **idei înnăscute** existente în mintea omului (ereditare, s-ar putea spune cu un termen genetic). Acestea idei sunt: **adventice** (dobândite prin simțuri), **factice** (specifice imaginației) și **înnăscute** (clare și distincte daruri ale lui Dumnezeu). Ca și creator al lumii, Dumnezeu este și creatorul nostru, care, ca " existență perfectă", asigură **ideilor înnăscute** garanția clarității și distincției, adică a adevărului: "Dumnezeu există și este o ființă perfectă și tot ce este în noi vine de la el; de unde urmează că ideile sau noțiunile noastre fiind lucruri reale și care vin de la Dumnezeu, în tot ceea ce ele sunt clare și distincte, nu pot fi decât adevărate" (**Discurs asupra metodei**). Atunci, dacă ideile despre un adevăr sunt parte din Dumnezeu, adică adevărate necondiționat, de ce să mă mai îndoiesc de tot ceea ce există ? Nimic din ceea ce există nu este adevărat, ar fi deja o incertitudine fundamentală, pusă doar de dragul de a o supune cugetării ? "Cuget/Mă îndoiesc, deci exist." Pentru descoperirea adevărului și cunoașterea lumii, omul se îndoiește de propriile cunoștințe. Ceea ce știu are nevoie de reverificare, iar realitatea pe care vreau să o cunosc trebuie cercetată, analizată și evaluată cu buna rațiune (călăuzită după principii rigurose matematizate și logic structurate). Dumnezeu este garanția că ideile noastre sunt adevărate, pentru că sunt inspirate și sădite în noi de către Sine. Acestea, plus principiile, sunt rânduite în mintea omului, printre care regăsim ideile de infinit și finit, spațiu, timp, cauzalitate etc. **Rațiunea singură are posibilitatea de a identifica**

⁶⁵ Vezi și Ion Tănăsescu, *Argumentul ontologic: aspecte tradiționale și interpretări moderne*, (simpozion național, București, 2002), Giurgiu, Editura Pelican, 2004.

adevărul din cunoașterea omului și despre cunoașterea lumii. Dumnezeu există, noi sunt creațiile lui, iar perfecțiunea divină ne călăuzește spre adevăruri certe.

O asemenea concepție avansează ideea distincției dintre corp și gândire, dintre spirit și "întindere", ca realități separate și care totuși comunică, deși sunt de naturi diferite: Mentea, scrie Descartes, este nemuritoare pentru că nu ocupă spațiu și nu poate fi descompusă. Întinderea (corpul, masa, materia) funcționează asemenea unei mașinării. Când corpul își pierde energia, sufletul – de inspirație divină – își continuă veșnicirea.

Pentru SPINOZA, cunoștințele empirice sunt inadecvate, pentru că se întemeiază pe simțuri, înșelătoare și variabile. Numai cunoașterea obținută prin intermediul gândirii corespunde adevărului, pentru că gândirea omului este parte a gândirii lui Dumnezeu: "*fiind o parte a intelectului lui Dumnezeu, este necesar ca ideile clare și distincte ale minții noastre să fie adevărate, cum sunt ale lui Dumnezeu*" (*Etica*). Nu se diferențiază prea mult de structurarea justificărilor discipolului său, Descartes. Ideea de adevăr din mintea noastră corespunde realității, dar se regăsește deopotrivă în Dumnezeu, existând o identitate între gândirea omului și gândirea divină. Ideile gândirii noastre sunt adevărate pentru că provin din surse divine. Spre deosebire de *dualismul cartezian* (sufletul e nemuritor, iar corpul nu), după Spinoza, "*sufletul are aceeași durată ca și corpul*", iar rațiunea omului este o calitate supremă a sufletului⁶⁶.

ÎNDOIALA CARTEZIANĂ vizează punerea sub semnul întrebării a întregii cunoașteri, a credințelor și a adevărului, după cum rezultă din cartea *Meditațiile și Principiile*. Sentimentele omului sunt înșelătoare, fiind expresia pasiunii, a poftelor

⁶⁶ Mai tânărul LEIBNITZ combătând empirismul lui J. Locke (care susține că la naștere copiii au mintea goală), susține că omul dispune de *elemente innăscute*, că acestea există în gândire independent de simțuri, dar sub formă de virtualități. Poate că pe aceste considerente s-a alcătuit "*apriorismul lui Kant*". Îndoielnică este opinia lui Leibniz despre existența lumii, alcătuită din "*substanțe spirituale*" pe care le numește *monade*, iar "*monada monadelor*" este Dumnezeu. Aflându-se peste tot și în toate, *monadele* acoperă ideea de panteism, conform căreia lumea este organizată după figuri geometrice și ecuații matematice. Recî, fără lumină și deschidere, *monadele* devin abstracțiuni ca și numerele și alcătuirile geometrice. Fiind spirituale, *monadele* configurează rațiunea primă a lucrurilor, reprezentând principiul binelui și al perfecțiunii. "*Fără ferestre*", sunt suficiente propriei "virtualități", un fel de ADN informațional. Dualismul cartezian (existența a două substanțe – minte și corp) și-a găsit un contestatar chiar într-un adept. Leibniz a fost un gânditor prolific, a scris foarte mult, a avut corespondență amplă cu personalități din numeroase țări, inclusiv cu "*peste două sute de femei erudite*"; documente adunate postmortem alcătuiesc "*un imens aisberg*", textele sale rămânând sursă de analize filosofice.

omenești („generând vicii și neghiobii”)⁶⁷. Ca o consecință, el recomandă să se pună la ”îndoială sistematică” și ”radicală” pentru toate cele (”credințele obținute prin percepții senzoriale și convingerile noastre intelectuale”), spre a avea posibilitatea de a analiza și a contempla cu rațiunea, adică de a recupera adevărurile pe cale intelectuală. Îndoiala nu presupune negație și nici scepticism, ci e o procedură metodică, adică o metodologie.

DESPRE AFECTE/ SENTIMENTE este ultima carte publicată, cu titlul *Les passions de l'âme* (1649), fiind anticipată de corespondența lui Descartes cu tânăra prințesă palatină, Elisabeta, și cu regina suedeză, Cristina⁶⁸. Francezul utilizează experiențele sale medicale din domeniul psihofiziologiei, spre a clarifica problema emoțiilor, a sentimentelor, abordând chestiuni legate de etică și morală. Reeditarea traducerii opusului în limba română de către Lucian Papuc⁶⁹, cu titlul *Despre sentimente*, folosind o introducere de Spinoza, este o inspirată configurare a relației de gândire în compensare a celor doi filosofi. Spinoza, în *Etica*, menționează că ”renumitul Descartes, deși a crezut și el că sufletul are o putere absolută asupra acțiunilor sale, a încercat să explice afectele omenești cu ajutorul cauzelor lor prime și totodată să arate calea prin care sufletul poate să ajungă la o putere absolută asupra afectelor”⁷⁰. Apreciind ”*ascuțimea marelui său talent*” (sublinierea noastră; se referă la înaintașul său – n.m.), Spinoza sare în apărarea maestrului și aduce precizări legate de afecte, definindu-le astfel: ”un afect, care se spune că este o pasiune a sufletului, este o idee confuză prin care sufletul afirmă o putere de a exista a corpului...”⁷¹.

Conceput pe articole, cu multe divagații biologice și medicale, eseul *Pasiunile sufletului* e doar o schiță despre ”logica sentimentelor”, cu comentarii colocviale și împărtășiri de idei, pe care psihologia modernă le-a corectat după cum se cuvine, vizând ”percepțiile”, ”voința”, ”gândirea”, ”sentimentele”, ”pasiunile”, ”glanda pineală” din creier⁷², ”cele șase sentimente primitive” etc. În art. 212, din *Tratat despre sentimente* (”Numai de sentimente depinde tot binele și tot răul acestei

⁶⁷ René Descartes, *Les passions de l'âme*, (*Despre sentimente*, trad. de Lucian Pricop), București: Editura Cortex, 2024, p. 17 (”Nimic nu este mai nemulțumitor decât scrierile anticilor referitor la sentimente. Nu am vreo speranță de a mă apropia de adevăr decât îndepărtându-mă de cărările pe care le-au bătătorit aceștia”)

⁶⁸ René Descartes, *Correspondența completă* (4 volume), trad. de Vlad Alexandrescu (ș.c.), Iași: Polirom, 2014.

⁶⁹ Vezi nota de mai sus...

⁷⁰ Spinoza, prefață la R. Descartes, *Despre sentimente*, Loc. cit., cf. *Etica* – fragmente – partea a treia: *Despre originea și natura afectelor*, p. 11.

⁷¹ Ibidem, p. 13.

⁷² Glanda pineală – epifiza -, după Descartes, este ”sediul sufletului”.

vieți”), inconsecvența privind relația dintre suflet și corp (care avea să fie corectată de Spinoza) este exprimată în următorul comentariu: *”Înțelepciunea este utilă în principal prin aceea că ne învață să stăpânim sentimentele...”* (p. 125). Analiza efectelor sentimentelor asupra manifestărilor corpului (ex. țișatul, pătura, plânsul, râsul, uimirea etc.) constituie un punct de referință pentru psihologia modernă.

Ar mai fi multe de spus, ca justificări și demonstrații. Cărțile menționate în bibliografie sunt traduse și pot fi analizate, în contextul în care raționaliștii și-au asumat curajul de a se abate, fără suficienta iritare a scolasticii, spre promovarea înțelepciunii rațiunii omului, capabil să-și mobilizeze mintea pentru cunoaștere și căutarea adevărului dincolo de revelații.

Spațiul rezervat considerațiilor în acest studiu nu mă lasă să continui, decât prin concluzii:

- Intenția de depășire a scolasticii medievale, dominată de dogmatism și încrederea oarbă în satisfacerea răspunsurilor la potențialele întrebări filosofice, s-a realizat prin intermediul unor temeri (posibil) inchiziționale. Deși s-au numit ”raționaliști”, adică puneau gândirea (rațiunea) la temelie soluțiilor și metodelor de identificare a adevărului, catolicul Descartes și iudaistul Spinoza nu s-au putut desprinde definitiv de o anumită mistificare, considerându-l pe Dumnezeu o soluție inclusivă în procedura cunoașterii lumii și a omului;
- Matematicieni riguroși, conștienți de virtuțile rațiunii și ale procedurilor operate de minte – fără resturi și fără adaosuri -, Descartes, Spinoza, Leibniz și ceilalți – Malebranche, Hobbes, Locke, Newton - au plusat în continuare pe sprijinul divinității, ca resursă justificativă. De aceea, doar valoarea lor independentă i-a coagulat într-un curent filosofic cu identitate. Ei nu s-au despărțit definitiv de dogmatismul teologic, dar au creat premisele pentru alcătuirea unei alte modalități de gândire și acțiune, prin despărțirea definitivă de autoritatea absolută a explicațiilor divine pentru cunoaștere; ”dualismul cartezian” avansa ideea rupturii, prin afirmarea valorii încrederii în capacitatea de gândire a omului;
- Istoricii au numit epoca iluminismului, ca o etapă în maturizarea Spiritului și emanciparea sa de sub ingredientele prea agresive și puțin aromate ale dogmatismului teologic. Omul se regăsește pe sine, gândind la ceea ce este el însuși.
- Mai târziu, preluată de un teolog (preotul Dimitrie Țichindeal, senior preparandial la Arad (1811), ideea încrederii în virtuțile minții a devenit sursă de iluminism național: *„Mintea! mărită nație*

daco-românească în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara Ungurească, mintea! Când te vei lumina cu învățătura, cu luminatele fapte bune te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pre pământ înaintea ta".

Direcția "raționalistă" în evoluția gândirii filosofice europene a atras atenția asupra necesității **desprinderii** problematicii cunoașterii lumii și a omului, precum și a descoperirii adevărului absolut și particular **de dogmatica scolastică**. A fost un pas esențial pentru recuperarea unor domenii ale cunoașterii pentru cooperare. Noile direcții – empirismul, idealismul, utilitarismul, pozitivismul, iraționalismul, existențialismul, psihologismul, fenomenologia etc. – permit interferența științei cunoașterii filosofice cu alte științe, unele mai umaniste (vulnerabile prin subiectivitate), altele mai realiste (vulnerabile prin rigiditate). Chiar dacă limbajul acestora a alterat nucleul tare al terminologiei filosofice, știința cunoașterii a impulsionat proliferarea ideilor generoase și extinderea preocupărilor spre domenii ce țin de imprevizibilitate. În același timp, filosofia a dobândit un avânt remarcabil în analiza multiplelor chestiuni ale gândirii și ale capacității rațiunii umane de a participa la ipoteze.

Principalele științe apropiate filosofiei (logica, sociologia, psihologia, pedagogia, antropologia, teologia etc.) se lamentează de pierderea "teritoriilor", una în favoarea celeilalte, după cum și filosofia manifestă destul scepticism privind restrângerea discursului său asupra lumii socio-cosmice. Există temeri privind "criza filosofiei", prin pierderea autorității și legitimității ca știință; există impresia că s-a sleit epoca de înflorire a gândirii speculative, că saturația de filosofi excepționali continuă să umbrească multe din faldurile cunoașterii prin implicații analitice metafizice. Vitalitatea unui domeniu al cunoașterii se întreține prin productivitatea acestuia, iar filosofii și-au regăsit buna **rațiu ne** de a pătrunde/ a cuprinde viața socială, activitatea publică, viața spirituală, arta și cultura, inteligența artificială și chiar reflecțiile distopice.

Gândindu-se pe sine, filosofia contemporană îmbracă formule noi, care-i oferă șansa de întinerire și primenire generică. Traducătorii deschid fereastra pentru aerisirea atmosferei și aromarea gândului înalt al filosofului în căutarea răspunsului la întrebările existențiale. În numele filosofiei, studiile și reflecțiile sunt evaluări esențiale ale probabilităților de a regăsi adevăruri noi și de a proba virtuțile gândirii speculative și a înțelepciunii înalte a omului visând totalitatea în cunoaștere.

Bibliografie

- Descartes, René, *Tratat despre sentimente (sufletul și corpul)*, (traducere și prefață de Leonard Gavrilu), București, Editura IRI, 1999.
- Descartes, René, *Despre sentimente, cu o introducere de Spinoza* (trad. de Lucian Pricop, postfață de Lucian Pricop), București, Editura Cartex, 2024.
- Descartes, René, *Discurs asupra metodei* (1637, trad. Cr. Totoescu), București, Elefant, 2012.
- René Descartes, *Correspondența completă* (4 volume), trad. de Vlad Alexandrescu (ș.c.), Iași: Polirom, 2014.
- Leibniz, G. W., *Noi eseuri asupra intelectului omenesc* (1675, trad. M. Tianu), București, All, 2003.
- Idem, *Monadologie* (1714, trad. G. D. Păltineanu, Nicolae Tane), București, Humanitas, 1994.
- Roldan, Concha, *Leibniz, În cea mai bună dintre lumi* (2015, trad. Ioana Bercean), București, Litera, 2021.
- Russell Bertrand, *Istoria filozofiei occidentale* (1946, trad. de B. Stoianovici) București, Humanitas, 2005.
- Sole Joan, *Spinoza, filosofia după metoda geometrică* (2015, trad. Bianca Popescu), București, Litera, 2020
- Spinoza Benedict, *Etica* în volumul I. Brucăr, *Filozofia lui Spinoza* (1930, trad. S. Katz), București, Seneca, 2017.
- Spinoza, Baruch, *Tratatul despre îndreptarea intelectului și despre calea cea mai bună care duce la adevărata cunoaștere a lucrurilor*, (studiu introductiv, traducere din limba latină și note de Alexandru Posescu), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979

RAȚIONALISMUL FILOSOFIC ȘI TEMERILE SALE

- Opinii despre filosofia raționalistă –

”Iubim frumosul cu cumpătare și filosofăm cu pasiune” (Pericle)

Grupul de profesori arădeni de filosofie, în cadrul Societății Arădene de Filosofie, s-au prezentat unii pe alții în preocupărilor lor de a se apropia de ”filozofare”, într-un volum-dicționar, coordonat de Ioan Biriș și Maria Sinaci (*Filosofia românească în spațiul arădean*, 2023). Încurajați de reușita proiectului, I. Biriș a propus ca următorul volum să se refere la ”Raționalism”, ceea ce însemna o provocare mai apropiată de speculația filozofică (cu sens de analiză), mult mai dificilă decât realizarea unor portrete ale colegilor ori a celor care în activitatea lor didactică au ”predat” elevilor/ studenților cunoștințe referitoare la ”filosofi”.

În mai multe dialoguri cu o distinsă iubitoare de gândire filozofică și cu aplecare asupra domeniilor științifice generale, care întrețin problema cunoașterii și a adevărului, am ajuns la dezbateră modulul de călăuzire a gândului analitic al filozofului Baruch Spinoza, dovedindu-mă destul de neajutorat în înțelegerea traducerilor *Eticii* acestuia. De la Spinoza, am ajuns la R. Descartes, la F. Bacon și am atins oarecum problematica ”raționalismului” în filozofia lui Leibniz.

Până la urmă, am considerat că F. Bacon, Descartes, Spinoza, Leibniz sunt gânditorii preiluminiști, care s-au sustras modulului de gândire dogmatic și au alcătuit etapa ”raționalismului filosofic”. Teozofia și-a pierdut din autoritate, explicațiile au ieșit de sub dogmatismul ”justificărilor” prin cărțile religioase, iar rațiunea a devenit un motor care a împins linia de forță a gândirii filosofice înspre alte formule speculative. *Logica* a devenit sursă de cunoaștere, *etica* – o modalitate de căutare a adevărului, iar *metoda* – o procedură suficientă și eficientă. Lecturând textele fundamentale ale principalilor gânditori ”raționaliști”, mă obseda ideea că toți gânditorii au folosit rațiunea pentru a găsi răspunsuri la întrebări sugerate de posibilitățile nelimitate ale gândirii omului. Prin urmare, un curent raționalist nu are relevanță de personalitate, chiar dacă își regăsește identitatea în mintea stilată a omului, în opoziție cu centrarea preocupărilor pe soluții dogmatice.

Nici o explicație nu tolerează argumente înafara unei gândirii coerente, structurată după reguli ale matematicii, geometriei și buneii rațiuni. Atunci când rigoarea și exactitatea cifrelor, graficelor, structurilor liniare și echilibrelor s-au împotmolit în sofisme, erori deductive, rătăcirii speculative, **Relativismul** a găsit o modalitate inedită de a sculpta o direcție inedită în evoluția gândirii liniei filozofice: "nimic nu e dogmatic, totul e relativ". Inclusiv adevărul și însăși gândirea filosofică. Prin aceste considerații, consider că am animat suficient curiozitatea lectorilor, spre a configura receptarea de către mine a complexității și discursului despre cei încadrați de istoricii filozofiei în direcția "raționaliştilor".

Atunci când dorești să construiești – susține Descartes – dărâmi vechea locuință, păstrezi ceea ce mai e folosibil și dai înfațișare noii locuințe, în care incluzi materialele recuperate și le rearanjezi ca să devină durabilă, confortabilă și credibil modernă. Așa vor proceda cei numiți "raționalişti", admirând discret anticii, fiind grijulii și protectori cu scolasticii și conștienți că nu vor putea răspunde la vreo întrebare nouă fără schimbarea metodei și punerea ideilor într-o altă ordine. Reflectând, ei își asumă o critică discretă, găsind în rațiune o altă orientare intelectuală, iar argumentația angajează studiul combinat al filozofiei, matematicii, logicii, fizicii. Au constata că, deși-i tulbură pe adepții tradiționaliști ai scolasticii, discursurile lor sunt împodobite cu idei noi, productive, generate de intelectul omenesc pentru un spirit inovator și cât de cât original. Bacon a devenit "creatorul unei noi și adevărate filozofii", "om cu minte dumnezeiască", Descartes e numit "tatăl filozofiei moderne", "o figură ale cărui gânduri sunt pe cale să aprindă un incendiu în pădurile dese ale filozofiei și matematicii", Spinoza – "unul din cei mai curajoși și mai radicali gânditori din istorie", iar Leibniz - "geniu universal".

Curentul "**Raționalism**" este definit ca doctrină filosofică din perioada 1600 - 1750: întreaga cunoaștere umană își are izvorul în rațiunea omului, ignorând rolul dogmatismului religios în determinarea adevărului. Între numeroasele curente filozofice ale civilizației europene (amintim pe cele esențiale – idealismul platonian (Teoria ideilor), dogmatismul teologic (dovedirea și explicarea existenței dumnezeiești, prin Sf. Augustin și Toma D'Aquino), raționalism, iraționalism, pragmatism etc. -), cea mai îndrăzneță (și cu risc ponderat) este cea alimentată de RAȚIONALISM. Direcția antiscolastică a fost anticipată de revolta, prin Martin Luther, în sânul creștinismului catolic, având apoi în F. Bacon un vehement contestatar al dogmatismului religios și a cărții sfinte care oferea soluții filozofice la toate întrebările. Fisura, dar nu ruptura, avea să se producă prin René Descartes, urmat de Baruch Spinoza și G. Leibnitz, care susțin că procesul de cunoaștere a lumii se realizează cu argumente raționale, apelând tuspătru la organizări geometrice, matematiche și fizice. Era celebra epocă a Renașterii, care zgândăre

legitimitatea (și autoritatea) teosofiei prin emanciparea gândirii filozofice în favoarea rațiunii umane.

Bacon (1561 - 1626), Descartes (1596 - 1650), Spinoza (1632 - 1677) și Leibniz (1646 - 1716) au regândit modul de cunoaștere și au dat un trend nou filozofiei moderne. Tonul l-a dat francezul Descartes prin *Discurs despre metoda corectă a conducerii rațiunii și a căutării adevărului în științe* (1637), urmat de adeptul său Spinoza (evreu spaniol, stabilit în Olanda) cu *Etica, demonstrată în ordine geometrică* (1677) și G. W. Leibniz, matematician "geniu universal" german, cu *Disertație despre arta combinatorie* (1666) și *Monadologia* (1720)⁷³. Problematika de bază a orientării lor vizavi de cunoaștere și adevăr este aceeași, numai că textele lor se axează pe metoda și proceduri utilizate pentru o asemenea cunoaștere universală a lumii.

Dogmaticii preraționalști foloseau filozofia ca o demonstrație cât de cât rațională pentru crezământul religiei și a cărților creștine, care aveau nevoie nu de dovezi (fizice sau metafizice), ci de credință. Ori credința e un ecou al sentimentului, nu o consecință a gândirii omului. Punerea problemei cunoașterii rămâne o întrebare ce nu așteaptă răspuns altundeva decât în sentiment, sub forma unor credințe inoculate inimii și nicidecum intelectului. Filozofia scolastică explica prin tehnica revelației, ceea ce dă gândirii o aparentă inutilitate. Acceptând religia ca adevăr aprioric, ce nu are nevoie de justificare și revendicarea adevărului prin logică, e limpede că cele două concepte sunt paralele și incomunicabile.

Raționaliștii consideră că originea cunoașterii adevărului/ a adevărilor din lume se regăsește numai și numai în activitatea gândirii, a bunei rațiuni umane. Cum procedez ca gândirea să se focalizeze spre ea însăși ? Mă îndoiesc, ar spune Descartes. Altfel spus: "*Cogito, ergo sum*", tradus din latină înseamnă "gândesc, deci exist". Când empiristul J. Locke preia de la Aristotel ideea că "nimic nu se regăsește în intelect care să nu fi trecut mai înainte prin simțuri", replica raționalistului G. W Leibniz a venit cu o completare surprinzător de adevărată: "cu excepția intelectului însuși". Intelectul funcționează după niște principii care completează simțurile. Mai precizăm că trei filozofi raționalști din patru au fost deopotrivă distinși matematicieni, între care excela Leibniz.

⁷³ De observat că raționaliștii încearcă să clarifice problemele filozofiei cu sprijinul științelor exacte. Dacă pentru scolastici, filozofia arată modul de întemeiere a adevărilor creștine, fiind adeseori numită "metafizică", "slujitoare a teologiei", pentru Descartes, filozofia se identifică cu știința, o știință universală: "Toată filozofia este ca un arbore, ale cărui rădăcini sunt metafizica, al cărui trunchi este fizica, iar ramurile, care ies din acest trunchi, sunt celelalte științe, care se reduc la trei principale, și anume medicina, mecanica și morală".

Să luăm pe rând, poziția filozofică a "raționaliștilor", folosindu-ne deopotrivă de volumul lui Bertrand Russell despre *Istoria filozofiei occidentale* (1946, tradusă de B. Stoianovici și publicată la Humanitas, 2005).

În **problema cunoașterii** - chestiune de epistemologie filozofică -, raționaliștii au susținut că acolo unde simțurile, deci experiența, își epuizează capacitatea de a observa realitatea, aceasta e completată / compensată de "inteligibilitatea realului", adică de gândire. Deducția matematică e metoda lui DESCARTES de descoperire a adevărilor, care constituie **idee** înnăscută existentă în mintea omului. Acestea idei sunt: **adventice** (dobândite prin simțuri), **factice** (specifice imaginației) și **înnăscute** (clare și distincte daruri ale lui Dumnezeu). Ca și creator al lumii, Dumnezeu este și creatorul nostru, iar ca " existență perfectă" asigură **ideilor înnăscute** garanția clarității și distincției, adică a adevărului: "Dumnezeu există și este o ființă perfectă și tot ce este în noi vine de la el; de unde urmează că ideile sau noțiunile noastre fiind lucruri reale și care vin de la Dumnezeu, în tot ceea ce ele sunt clare și distincte, nu pot fi decât adevărate" (*Discurs asupra metodei*). Atunci, dacă ideile despre un adevăr sunt parte din Dumnezeu, adică adevărate necondiționat, de ce să mă mai îndoiesc de tot ceea ce există ? Nimic din ceea ce există nu este adevărat, ar fi deja o incertitudine fundamentală, pusă doar de dragul de a o supune cugetării ? "Cuget/Mă îndoiesc, deci exist." Pentru descoperirea adevărului și cunoașterea lumii, omul se îndoiește de propriile cunoștințe. Dumnezeu este garanția că ideile noastre sunt adevărate pentru că sunt inspirate și sădite în noi de către divinitate. Acestea, plus principiile, sunt rânduite în mintea noastră, printre care regăsim ideile de infinit și finit, spațiu, timp, cauzalitate etc. **Rațiunea singură are posibilitatea de a cunoaște cunoașterea omului și cunoașterea lumii.** Dumnezeu există, noi sunt creațiile lui, iar perfecțiunea divină ne călăuzește spre adevăruri certe.

O asemenea concepție avansează ideea distincției dintre corp și gândire, dintre spirit și "întindere", ca realități distincte și totuși comunică, deși sunt de naturi diferite: Mintea, scrie Descartes, este nemuritoare pentru că nu ocupă spațiu și nu poate fi descompusă. Întinderea (corpul, masa, materia) funcționează asemenea unei mășinării.

Pentru SPINOZA, cunoștințele empirice sunt inadecvate, pentru că se întemeiază pe simțuri, înșelătoare și variabile. Numai cunoașterea prin intermediul gândirii corespund adevărului, gândirea fiind parte a gândirii lui Dumnezeu: "fiind o parte a intelectului lui Dumnezeu, este necesar ca ideile clare și distincte ale minții noastre să fie adevărate, cum sunt ale lui Dumnezeu" (*Etica*). Nu se diferențiază prea mult de structurarea justificărilor discipolului său, Descartes. Ideea de adevăr din mintea

noastră corespunde realității aflându-se deopotrivă în Dumnezeu, existând o identitate între gândirea noastră și gândirea divină. Ideile gândirii noastre sunt adevărate pentru că provin din surse divine. Spre deosebire de dualismul cartezian (sufletul e nemuritor, iar corpul nu), după Spinoza, "sufletul are aceeași durată ca și corpul", iar inteligența este o calitate supremă a sufletului.

LEIBNITZ combate empirismul lui J. Locke (care susține că la naștere copiii au mintea goală), arătând că omul dispune de elemente înăscute, că acestea există în gândire independent de simțuri, dar sub formă de virtualități. Poate că pe aceste considerente s-a alcătuit "apriorismul lui Kant". Discutabilă este opinia lui Leibniz despre existența lumii, alcătuită din "substanțe spirituale" pe care le numește **monade**, iar "monada monadelor" este Dumnezeu. Aflându-se peste tot și în toate, gânditorul german subtilizează ideea de panteism, iar lumea este organizată după figuri geometrice și ecuații matematice. Substanțe spirituale, Monadele sunt rațiunea primă a lucrurilor, reprezentând principiul binelui și al perfecțiunii. "Fără ferestre", sunt suficiente propriei "virtualități", un fel de ADN a informațiilor. Dualismul cartezian (existența a două substanțe – minte și corp) și-a găsit un contestatar chiar într-un adept. Leibniz a fost un gânditor prolific, a scris foarte mult, a avut corespondență amplă cu personalități din numeroase țări, inclusiv cu "peste două sute de femei erudite"; documente adunate postmortem alcătuiesc "un imens aisberg", textele sale rămânând sursă de analize filozofice.

Ar mai fi multe de spus, ca justificări și demonstrații. Cărțile menționate sunt traduse și pot fi analizate, în contextul în care raționaliștii și-au asumat curajul de a se abate, fără suficienta iritare a scolasticii, spre promovarea întâietății rațiunii omului, capabil să-și mobilizeze mintea pentru cunoaștere și căutarea adevărului dincolo de revelații.

Prezentarea succintă (și oarecum tangențială) a "Raționaliștilor" ne călăuzește spre câteva concluzii:

- Intenția de depășire a scolasticii medievale, dominată de dogmatism și încrederea oarbă în satisfacerea răspunsurilor la potențialele întrebări filozofice, s-a realizat prin intermediul unor temeri (posibil) inchiziționale. Deși s-au numit "raționaliști", adică puneau gândirea (rațiunea) la temelia soluțiilor și metodelor de identificare a adevărului, acești filozofi nu s-au putut desprinde definitiv de o anumită mistificare, considerându-l pe Dumnezeu o soluție inclusivă în procedura cunoașterii lumii și a omului;
- Matematicieni riguroși, conștienți de virtuțile rațiunii și ale preciziilor procedurilor operate de minte – fără resturi și fără adausuri -, Descartes, Spinoza, Leibniz și ceilalți – Malebranche, Hobbes, Locke, Newton - au plusat în continuare pe sprijinul divinității, ca resursă justificativă. De aceea, doar

valoarea lor independentă i-a coagulat într-un curent filozofic cu identitate. Ei nu s-au despărțit definitiv de dogmatismul teologic, dar au creat premisele pentru alcătuirea unei alte modalități de gândire și acțiune, prin despărțirea definitivă de autoritatea explicațiilor divine pentru cunoaștere; "dualismul cartezian" avansa ideea rupturii, prin afirmarea valorii încrederii în capacitatea de gândire a omului;

- Istoricii au numit epoca iluminismului, ca o etapă în maturizarea Spiritului și emanciparea sa de sub ingredientele prea agresive și puțin aromate ale dogmatismului teologic. Omul se regăsește pe sine, gândind la ceea ce este el însuși. Iar iluministul german, Leibniz, conferă rațiunii dreptul de a judeca cu propriile instrumente viața reală a oamenilor, excluzând intervenția divină în destinul acestora;
- Mai târziu, preluată de un teolog (Dimitrie Țichindeal, senior preparandial la Arad (1811), ideea încrederii în virtuțile minții a devenit sursă de iluminism național: „Mintea! mărită nație daco-românească în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara Ungurească, mintea! Când te vei lumina cu învățătura, cu luminatele fapte bune te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pre pământ înaintea ta".
- Detașându-ne de evoluția filozofiei în cadrul culturii și civilizației europene, reducem punctele de rezistență ale gloriei acesteia în patru nuclee de sprijin: Platon, Aristotel, Kant și Hegel, ca vârfuri supreme; celelalte personalități cu scrieri filozofice contribuie la susținerea acestora, sub simbolistica dealurilor (nici un munte nu se ivește decât anticipat de dealuri), iar micile coline – necesare și acestea – pregătesc marile salturi ale tipurilor de gândire, ce ating excelența.

Direcția "raționalistă" în evoluția gândirii filozofice europene a atras atenția asupra necesității **desprinderii** problematicii cunoașterii lumii și a omului, precum și a descoperirii adevărului absolut și particular **de dogmatica scolastică**. A fost un pas esențial pentru recuperarea unor domenii ale cunoașterii pentru cooperare. Noile direcții – empirismul, idealismul, utilitarismul, pozitivismul, iraționalismul, existențialismul, psihologismul, fenomenologia etc. – permit interferența științei cunoașterii filozofice cu alte științe, unele mai umaniste (vulnerabile prin subiectivitate), altele mai realiste (vulnerabile prin rigiditate). Chiar dacă limbajul acestora a alterat nucleul tare al terminologiei filozofice, știința cunoașterii a impulsionat proliferarea ideilor generoase și extinderea preocupărilor spre domenii ce țin de imprevizibilitate. În același timp, filozofia a dobândit un avânt remarcabil în analiza multiplelor chestiuni ale gândirii și adâncirea rațiunii umane.

Principalele științe apropiate filosofiei (logica, sociologia, psihologia, pedagogia, antropologia, teologia etc.) se lamentează de pierderea ”teritoriilor”, una în favoarea celeilalte, după cum și filozofia manifestă destul scepticism privind restrângerea discursului său asupra lumii socio-cosmice. Există temeri privind ”criza filozofiei”, prin pierderea autorității și legitimității ca știință; există impresia că s-a sleit epoca de înflorire a gândirii speculative, că saturația de filozofi excepționali continuă să umbrească multe din faldurile cunoașterii prin implicații analitice filozofice. Vitalitatea unui domeniu al cunoașterii se întreține prin productivitatea acestuia, iar filozofii și-au regăsit buna *r a ț i u n e* de a pătrunde/ a cuprinde viața socială, activitatea publică, viața spirituală, arta și cultura, inteligența artificială și chiar reflecții distopice.

Gândindu-se pe sine, filozofia contemporană îmbracă formule noi, care-i oferă șansa de întinerire și primenire generică. Traducătorii deschid fereastra pentru aerisirea atmosferei și aromarea gândului înalt al filozofului în căutarea răspunsului la întrebările existențiale. Studiile în numele filozofiei sunt evaluări esențiale ale probabilităților de a regăsi adevăruri noi și de a proba virtuțile gândirii speculative și a înțelepciunii înalte a omului visând totalitatea în cunoaștere.

Bibliografie

- Bacon, Francis, *Noul Organon sau îndrumări metodice despre interpretarea naturii și despre stăpânirea ei de către om* (1620, trad. N. Petrescu, M. Florian), București, Academiei, 1957).
- Descartes, Rene, *Discurs asupra metodei* (1637, trad. Cr. Totoescu), București, Elefant, 2012.
- Leibniz, G. W., *Noi eseuri asupra intelectului omenesc* (1675, trad. M. Tianu), București, All, 2003.
- Idem, *Monadologie* (1714, trad.), București, Humanitas, 1994.
- Roldan, Concha, *Leibniz, În cea mai bună dintre lumi* (2015, trad. Ioana Bercean), București, Litera, 2021.
- Russell Bertrand, *Istoria filozofiei occidentale* (1946, trad. de B. Stoianovici) București, Humanitas, 2005.
- Sole Joan, *Spinoza, filosofia după metoda geometrică* (2015, trad. Bianca Popescu), București, Litera, 2020
- Spinoza Benedict, *Etica* (trad. I. Brucăr), București, Seneca, 2017.

VASILE POPEANGĂ

”Am fost rănit de opt ori în războiul mondial”

Vasile Popeangă (1920, LELEȘTI – 2012, ARAD) a devenit fiu al Aradului, deși este originar din Lelești, județul Gorj, din apropierea orașului brâncușian, Târgu-Jiu⁷⁴. După absolvirea Facultății de Filozofie a Universității din București, este repartizat la Nădlac (1947), ca apoi să ajungă la Liceul Pedagogic din Arad (1949), unde a fost director adjunct (1955), iar apoi director (1960 - 1978). A rămas în Arad, deși putea accepta să fie ofițer german, universitar bucureștean sau timișorean. După pensionare, în 1982, desfășoară activitate de Cercetător I pe lângă Institutul de Științe Pedagogice, până în 1990, fără a părăsi urbea noastră. Mai apoi, alături de Aurel Ardelean și alții, devine fondator al

Universității de Vest ”Vasile Goldiș” din Arad, întemeind Colegiul Universitar de Institutori, convertit în Facultatea de Științe ale Educației. A scris numeroase volume despre instituții arădene, școli transilvane, despre pedagogie, despre educație și tehnici de învățare, identificându-se cu principalele evenimente culturale, istorice și didactice, ale Aradului din ultima jumătate a secolului trecut. Familia și-a întemeiat-o aici la Arad, statornicindu-se în aceeași casă, strada V. Babeș, nr. 22. A fost profesor și pedagog reprezentativ pentru Arad, scriind *„Pedagogia generală”* (manual/ colab) (1967), *„Școala și colectivitatea socială”* (1970), *„Clasa de elevi, subiect și obiect al actului educativ”* (1973), *„Studii din domeniul disciplinelor pedagogice”* (1983), *„Studii din domeniul științelor educației”* (2007), *„Pedagogia”* (1994), *Preparandia din Arad* (1964), *Școala românească din părțile Aradului, Școala românească din Transilvania, Eparhia Aradului*, editând și câteva volume cu specific cultural: O. Ghibu, V. Goldiș, R.

⁷⁴ Scrie Doru Bogdan: ”Vasile Popeangă și-a câștigat prin opera sa o a doua identitate, aceea de arădean. Vasile Popeangă, dascălul și cărturul cu rădăcini puternice, sufletești în vatra natală a satului său Lelești – olteanul are, prin tot ceea ce a creat profesional, suflet de *arădean autentic* (s.n.)”, cf. D. Bogdan, *Școala, cultură, națiune*, Editura Nigredo, Arad, 2010, p. 21.

Andrei, R. Ciorogariu, S. Evuțian, S. Bocu, N. Băran etc. Ultimul său volum publicat antum poartă titlul *Studii despre Preparandia arădeană* (2011).

În acest articol, vom scrie participarea sa la război, despre tributul de sânge pe care l-a dat patriei, luptând pe front și fiind rănit de opt ori, fiind un erou modest și fără epatarea sacrificiului său.

Vasile Popeangă a trăit momentele tinereții studențești într-o "răscruce istorică". Înainte de finalizarea studiilor universitare, alături de alți o mie de studenți, în noiembrie 1942, ajunge recrut la Școala militară din Câmpulung Muscel, încorporată în Regimentul 18 Dorobanți de infanterie din Tg Jiu. Era o școală de pregătire a ofițerilor "infanteriști": *"Pregătirea noastră era supravegheată de o misiune militară germană. Ofițerii instructori erau spirite militare culte, oameni cu o cultură militară și istorică de admirat, iar cei doi ofițeri germani care ne însoțeau zi de zi la instrucția militară de pe platoul Gruî ne încurajau cu aprecierile lor pozitive"*⁷⁵. Veștile de pe front erau îngrijorătoare, pentru că armata germană pierde bătălii în teritoriul sovietic, iar *"tăvălugul rusesc începuse spre apus"*, ceea ce

pentru noi, elevii militari, era un semnal că *"războiul e pierdut pentru România"*, aliată atunci cu armata germană.

⁷⁵ Citările sunt preluate dintr-un manuscris, aflat în posesia autorului, un memoriu de activitate, olograf.

Conducerea școlii militare aștepta și ea îngrijorată cu teama trimerii "elevilor" pe front. Dar s-a îngrijit în continuare să invite *"conferențieri care abordau, în frumoase expuneri, probleme majore de cultură europeană sau românească. I-am audiat de Mihail Sadoveanu, Gala Galaction, V. Ciocâlțeu, Radu Rosetti."* La începutul lunii august 1943, elevii militari vor pleca la manevre pe frontierele țării, iar batalionul din care făcea parte V. Popeangă ajunge la Câmpeni, de acolo pe Arieș, apoi pe culmea Apusenilor până la Balomireasa. La *"margine de codru de brad, ne-am făcut corturi, ne-am organizat și am început patrularea"*. Mai mărturisește elevul terist: *"Sufletul companiei noastre era colegul Răulea Ion (Șeica – Făgăraș), student la Cluj, care în fiecare seară când vedea luminile Huedinului sau ale Clujului, plângea. Ne-a învățat cântece patriotice: „Marșul lui Iancu”, „Ș-am plecat din Cluj, bădîe”, „Deșteaptă-te Române!” și altele. Am avut nenorocita îndatorire de a-l înmormânta lângă un drum de țară din Pusta Ungară. Era ciuruit de schije dintr-o mină ascunsă lângă un podeț."*

În noiembrie 1943, elevii sunt dislocați la Brad, iar de acolo trenul îi aduce la Ineu: *"La 1 decembrie 1943, eram la Ineu"*. De aici, *"am mers la instrucție cu anul I, am făcut pază la trageri, manevre la Șilindia, Sebiș, Pâncota și timpul a trecut."* În 1944, au început trimiterile tinerilor spre front. Fiecare camarad din Unitatea militară de la Ineu, trimis la luptă în orașele de frontieră Constanța (frontiera era maritimă), Galați, Giurgiu, Calafat. T. Severin, Orșova (frontiera fluvială), era condus la gară. Pleaxă și sergentul V. Popeangă, alături de alți zece, fiind repartizat la Moldova Nouă, iar, în ziua de 1 aprilie 1944, s-au prezentat colonelului Virgiliu Rusu: *"Și-a manifestat încrederea în noi și în viitorul țării. Ne-a asigurat de bunele lui sentimente față de tinerețea noastră și ne-a prevenit asupra pericolelor ce vin din partea partizanilor sârbi"*.

Toată primăvara și o bună parte din vară au fost liniștite, mărturisește cel ce se afla la frontiera cu Serbia, de strajă pe Dunăre, la Moldova Veche. Prin luna iulie 1944, își fac apariția escadrile cu sute de avioane americane. Au aflat aceasta de la Postul de radio Belgrad, care transmitea știrile în fiecare dimineață. Spre sfârșitul lunii, avioane de recunoaștere cu dublu fuzelaj au trecut frontiere – Dunărea – și au pătruns în spațiul românesc: *"deja m-am convins că flota aeriană americană e câștigătoare războiului."*

Din 23 august 1944, *"odată cu întoarcerea armelor"*, trupele germane le-a devenit un nou și îndârjit inamic, decis *"să ne pedepsească"*. Au fost atacați de trupe germane care veneau din direcția satului Măcești, de lângă Moldova Nouă, fiind rănit și spitalizat la Oravița și Caransebeș. După întrămare, revine la Orșova, de unde pleacă în marș forțat spre Timișoara, în calitate de comandant de pluton,

aparținând unui batalion din Regimentul 94 infanterie⁷⁶. Batalionul său va fi angrenat direct în luptele pentru înfrângerea armatelor germane și maghiare. Prin Mănăștiur, ajunge la Pecica, trecând râul Mureș pe un pod de vase. Înnoptează într-un lan de porumb, apoi poposește în Bătania, unde a întâlnit o femeie care l-a salutat cu "Bună ziua".⁷⁷, apoi trecând, prin Macău, ajunge la Tisa, zorind spre Mindszent de pe Tisa. Aici intră în focul bătăliei: *"aveam de trecut trei obstacole: albia râului, mlaștinile și bălțile dintre albie și digul înalt de 5-6 metri, care fusese transformat într-o veritabilă centură de apărare"*⁷⁸. Trecând dincolo de dig, plutonul condus de sublocotenentul V. Popeangă dă peste *"coridoarele morții, unde pe o suprafață mică se aflau înghesuite și căzute unele peste altele zeci și sute de cadavre de soldați români"*⁷⁹, inclusiv trupul neînsuflețit al maiorului Hristache Stănescu, care a luptat alături de soldații săi. Ofițerul Popeangă comanda un pluton, având răspunderea pentru viața soldaților săi: *"trebuia să iau o decizie care privea viața camarazilor mei mai tineri, care mă priveau cu ochi întrebători și îndurători, în timp ce eu mă frământam și mă gândeam câți vor închide ochii lor tineri și frumoși pentru totdeauna și câtă jale va fi în casele lor"*⁸⁰

Reflecțiile sale continuă la fel de profund și umanist în jurul celui alt din fața ta, inamicul, pe care ești nevoit să-l ucizi privindu-l în ochi: *"când inamicul e în fața ta, la 50 – 60 m și te pregătești să arunci grenada, tragic în fratele tău, omul, căci în orice limbă s-ar exprima, el, adversarul din fața ta, e om, ființă umană cu speranțele și aspirațiile lui de viață, cu gândul la copiii, părinții sau iubita lui"*. Gândul se rostogolește spre o aprigă muștrare de conștiință *"când treci pe lângă omul răpus de mâna ta, care, ca tată, frate, fiu sau iubit e așteptat de toți cei dragi ai lui"*⁸¹. E reflecția comandantului de pluton, căutând soluții pentru a-și proteja subordonații și pentru a regăsi în sine puterea de a depăși durerea uciderii unui om. Cu abilitatea unui adevărat comandant, găsește o soluție de a cuceri digul, folosind curajul și ingeniozitatea ostașului român. Am deschis *"drumul spre Pusta Ungariei și direcția spre Budapesta"*⁸². Momentele de relaxare ale luptătorilor însemna deopotrivă răsunetul cântecului căpitanului *"La fântâna cu găleată"*, care răsună mai clar, în viile neculese din Alpar, unde *"tot mai miroase via a tămâios și coarnă"* (23 oct. 1944). Își pierde camaradul de alături: *"lovitura din tâmplă dreaptă fusese cutremurătoare: dintr-o spărtură impresionantă a craniului sângele curgea șuvoi*

⁷⁶ Vasile Popeangă, *Când se mută hotarele, vama se plătește cu sânge*, în revista *"Ziridava"*, nr. XIX – XX, editată de Muzeul Judeșean Arad, 1996, p. 459.

⁷⁷ Ibidem, p. 460.

⁷⁸ Ibidem, p. 460.

⁷⁹ Ibidem, p. 462.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Ibidem, p. 463.

⁸² Ibidem, p. 463.

*printre așchii ale osului temporal. M-am culcat lângă Sângeorzan și am mângăiat părul lui frumos... Încă un camarad cădea în floarea tinereții.”*⁸³ Au urmat alte acte de bravură, comandate cu iscusință și pricepere, de către Comandant. În plus, vremea devine potrivnică, solicitând rezistență fizică și morală pentru a învinge asprimea timpului și înverșunarea inamicului.

A venit momentul intersecției cu armatele sovietice: *”Doream să vedem din apropiere comportamentul ostașilor sovietici”*. Unitățile române au fost integrate în linia întâi, dar aveau sectorul lor de apărare. Altele, ostașii mergeau pe urma șenilelor, ca infanteriști din linia de rezervă, iar ceea ce au văzut era cutremurător: *”în salcâmi înalți de 10 -15 metri se găseau mâini și picioare spânzurate printre crengi, bucăți de haine militare aninate, câte un bocanc agățat de o creangă mai groasă ruptă și ea de suflul exploziei, cranii împrăștiate pe sub salcâmi și arme rupte...”*⁸⁴ Memoria i-a rămas vie față de o asemenea cruzime și oroare umană.

În 1 ian. 1945, se află la marginea Budapestei, pregătindu-se de un atac generalizat pentru lupte specifice de oraș. O cunoaște pe infirmiera Elena Chiriță⁸⁵, care a fost lovită de schije, murind apoi în Spitalul din Lipova. S-au dat lupte pentru cucerirea hipodromului și a Fabricii de rom. Apoi s-au dat lupte de stradă pentru cucerirea fiecărei case spre cimitirul Kerepes și Bulevardul Rakocsi, unde este din nou rănit în brațul stâng, lovit de un glonte în apropierea cotului. În spital, se întristează de ordinul *”că Armata Română va fi retrasă din Budapesta și va primi o nouă zonă de eliberare în Slovacia, pornind imediat spre Vac”*⁸⁶. Era 16 ianuarie 1945.

Se impun câteva considerații: Relatarea participării sublocotenentului V. Popeangă la bătăliile cu trupe inamice, germane și maghiare, de la Dunăre până la Bulevardul Rakocsi din Budapesta dovedește o memorie absolut remarcabilă, reactivându-și în amintire nume de camarazi, profesia acestora, locul nașterii și chiar situația lor

⁸³ Ibidem, p. 465.

⁸⁴ Ibidem, p. 769.

⁸⁵ ”Această fată tânără fusese printre noi un admirabil model de curaj și spirit de jertfă. A fost printre legendarele chipuri de eroine ale istoriei noastre zbuciumate” (p. 481). ELENA CHIRIȚĂ avea 28 ani (n. în Suseni din Ținutul Dâmbovița, în 30 nov. 1917), s-a angajat voluntar infirmieră (participând în sept. 1944, ca sanitar al elevilor Detașamentului Păuliș care apăra defileul Mureș în zona Cladova), iar în urma rănilor din atacul asupra Fermei Forras de la intrarea în Budapesta încercând să salveze un soldat rănit, a murit în Spitalul Militar din Arad, improvizat în chiar clădirea Liceului Pedagogic, în 8 martie 1945. Este înmormântată în Cimitirul eroilor din Radna, alături de militarii Detașamentului Păuliș. Pe mormânt are inscripția: *”Sergent Elena Șt. Chiriță, căzută pentru patrie în lupta pentru eliberarea Budapestei”* (cf. C. Ucrain)

⁸⁶ În Vaș, se afla închisoarea unde au ispășit pedepse pentru activitate publicistică: I. Slavici, Al. Roman, V. Braniște, C. Maniu și câțiva Memorandiști.

familială. În același timp, traseul urmat de plutonul său și luptele purtate evidențiază o impregnare puternică a faptelor în memorie, precum și o capacitate de activare a impresiilor, deși trecuse peste jumătate de secol de la desfășurarea războiului. Avea să fie "personajul" unor evenimente răvășitoare, cum au fost cele din partea evreiască a cimitirului Kerepes, unde găsește o piramidă de cadavre feminine, măcelărite în chip bestial ("icoană dureroasă de bestialitate"). Mai apoi: "*A doua zi, ochii noștri s-au izbit de o imagine și mai înfricoșătoare, care a mărit simțitor scara degradării ființei umane și a cruzimilor pe care omul e capabil să le facă atunci când e condus de dogme, iar rațiunea e întunecată de fanatism*"⁸⁷. Pe aleea monumentului lui Kossuth, erau orânduite sute de cadavre de fete tinere evreice, ucise cu bestialitate prin înjunghiere cu cuțitul: "*Eram profund marcați de coborârea demnității umane și triumful animalității*".

A relatat deopotrivă despre momentele frumoase și decente, în relație cu civilii maghiari, care le-a oferit găzduire și omenie, conviețuind câteva zile în bună înțelegere și respect reciproc: "*am primit ordine severe să ne purtăm frumos și elegant cu populația civilă*". A descris cu omenie despre complicitatea cu soldații germane, atunci când, așteptând fiecare în tranșeele opozante, soldații, într-o înțelegere mutuală, mergeau pe rând să se alimenteze cu apa de la izvorul dintre liniile de apărare. A scris despre un moment de neascultare a unui ordin de retragere, care ar fi însemnat pierderea întregului pluton, "*preferând să mor apărându-mă nu fugind ca lași*".

În 14 ianuarie 1945, seara, "*am fost rănit și am fost dus la postul de prim ajutor, unde, a doua zi, am primit o comunicare cutremurătoare: trupele române se retrag din Budapesta și se îndreaptă spre Cehoslovacia*". Pierduse mult sânge pe câmpiile maghiare, fiind rănit de mai multe ori. A urmat șirul de lupte din Munții Slovaciei. În 12 februarie 1945, "*am fost rănit la ambele picioare și am fost retras spre spitalul românesc din Nordul Budapestei*". Când mi s-a făcut propunerea de a mi se amputa piciorul stâng sub genunchi, n-am semnat declarația de acceptare fiind hotărât să mă apăr cu pistolul". Armata română a eliberat Banská Bystrica, în 24 martie 1945, continuând să lupte încă pe teritoriul Austriei. Doru Bogdan precizează: "*În toamna anului 1945, după ce s-a întors din război, purtând pe trupul său rănilor înclăștărilor militare, la care a luat parte, tânărul sublocotenent Vasile Popeangă, ocrotit de Dumnezeu, deși era, în realitate, erou al neamului (n.n.), niciodată nu a bravat cu aceste urme pe care întotdeauna a știut să le ascundă printr-o surprinzătoare modestie eroică*" (p. 16).

⁸⁷ V. Popeangă, Loc. Cit., p. 484.

Pentru câte a făcut în domeniul educației și a culturii române, adeseori a fost ignorat tributul de sânge oferit patriei sale. Spunea adeseori: ”*mi-am iubit militarii din pluton și i-am protejat ca pe copiii mei. Înțelepciunea a făcut să am grijă și să nu-i sacrific degeaba, în ciuda unor ordine militare controversate*”.

Rănitul a ajuns în refacere la Herculane. Apoi războiul se sfârșește cu toate consecințele sale. Vasile Popeangă s-a însănătoșit, dar memoria i-a fost tulburată de evenimente cumplite și tragice, trăite într-un război cu absurdități dezumanizante.

Concluzia acestei notițe nu vizează personalitatea științifică a lui Vasile Popeangă, ci accentuează faptul că Vasile Popeangă a participat efectiv la Războiul Mondial, că a fost de opt ori rănit, iar sângele său a curs pe teritoriul Ungariei și Slovaciei. A fost UN **EROU AL NEAMULUI**, sacrificându-se pe sine, ca ofițer, ca să-și protejeze subordonații, iar amintirile sale din perioada războiului au o puternică aromă de modest eroism și de discretă mândrie națională. A devenit un cărturar referențial al Aradului și un distins om de cultură⁸⁸.

Bibliografie

- Bogdan Doru, ”*Puterea exemplului: dascălul și cărturarul Vasile Popeangă*”, în volumul **Școală-Cultură-Nățiune**, ed. Nigredo, Arad, 2010
- Ilica, Anton (coord.), *Vasile Popeangă, Vocație de intelectual*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2007.
- Popeangă, Vasile, *Autobiografie – memoriu de activitate*, manuscris (fără dată); identificat în jurul anului 2006, cu corecturi în 2007.
- Popeangă, Vasile, *Când se mută hotarele, vama se plătește cu sânge*, memorii de război, în **Ziridava**, revistă a Muzeului Județean Arad, nr. XIX – XX, an 1996, pp.459 – 487.

⁸⁸ Doru Bogdan, ”*Puterea exemplului: dascălul și cărturarul Vasile Popeangă*”, în volumul **Școală-Cultură-Nățiune**, ed. Nigredo, Arad, 2010, p. 19.”*Niciun cadru didactic din istoria școlii de aproape 200 de ani nu a reușit să-și reverse energia intelectuală și virtuțile de cercetător cu asemenea pasiune într-o operă cu adevărat monumentală prin diversitatea ei tematică și discursul științific de o modernitate cuceritoare ce stârnește admirația și prețuirea lectorilor săi*”.

CUPRINS

Jurnal de cititor	5
Starea literaturii arădene contemporane	7
Titus Liviu Maiorescu: filosof, politician și ... bărbat tumultuos	14
Nicolae Manolescu	18
Rostire și scriere. Eseu despre cuvânt poetic	21
Eminescu, eternitatea la schimb cu o sărutare	24
Lucian Blaga și Elena Daniello	27
Nichita Stănescu: "De ce te-oi fi iubind, femeie"	30
Mircea Micu: secretele <i>Doamnei de zăpadă</i>	33
Ștefan Mitroi, prozo-poet inspirat de memoria satului	37
Gheorghe Mocuța, poetul din Curtici	47
Gheorghe Mocuța: critic literar: <i>Pasiuni la capătul nopții</i>	54
Lucian Avramescu: <i>bună seara, iubito!</i>	58
Giorgiana Radu – Avramescu: scrisori către ... dincolo	62
Ioan Mătiuș, poetul în contraatac de panică (antologie lirică)	66
Florica R. Cădea: Poezia mamei	71
Lucia Bibarș se recită la <i>Casa pianului din Arad</i>	75
Carina A. Ienășel, profesor cu vocații literare	78
Adinei Lăpăduș Matei: mesaje lirice către departele	84
Ramona Pantea: flori împietrite și pietre imprimăvurate	86
Rodica Ochiș: Meri în floare	90
Ionel Rusu: starea de rodire	99
Sebastian Burnaz: Cântec pentru oameni	104
Aurel Usca, <i>Poezii pentru totdeauna</i>	109
Fănuș Neagu: poezia vinului din poveste	111
Versificatori, veleitari de facebook	114
Petre Crăciun: povești pentru copii și băsmuitor	117
Daniela Gumann: Despre un Castel al amintirilor	122
Iulia Pinte: Despre un acasă (aici și acolo)	127
Emilian Eli Pinte, dragoste și nostalgie de Arad	130
Slavici - o altfel de lectură a nuvelei <i>Pădureanca</i>	134
Ioan Slavici: - poveste luciferică	136
Florica R. Cădea, Limbajul din Macea într-"un bagaj" povestit	139
Eugenia Crainic, scrieri literare izvorâte din experiență jurnalistică	142
Andrei Mocuța, romanul <i>Transfer</i>	146
Ligia Monica Mateiu: autobiografie stimulată de memorie	149
Gheorghe Hodrea, Comedii țărănești în grai	152
Nicu Pinte: Muzeu al Zarandului în Somoscheș	156
RAFTUL CU CĂRȚI semnate de Gheorghe Schwartz	159
Lavinia Betea, nostalgii colegiale și farmecul relatării	171

Florica Bodiștean, universitar cu vocația eseistică	183
Ioan Biriș și Florea Lucaci despre C. Noica	186
Ioan Biriș, filosoful arădean inamovibil	190
Maria Sinaci (coordonează) Studii despre neuroștiințe	194
Mircea Eliade, Licența despre <i>Filosofia Renașterii</i>	199
Gândirea pedagogică, sursă de mistificare științifică	204
Discurs și oratorie. Despre necesitatea unei alte ordini ... estetice	209
Arad – ”Fostul” frumos oraș de pe Mureș	213
Prof. Victor Babescu: întâiul proiect pentru Cetatea Arad	216
<i>Cancel culture</i> sau despre europenizare globalizată	220
Creația artistică prin ”inteligența” artificială	224
Declinul previzibil al învățământului universitar	228
Foamea de fericire	239
CUVINTELNICE: <i>Lada cu spinare</i> , publicație în grai zărandean	241
Bace Toghiere din Sinte Mare - <i>Lada cu Spinare</i>	242
Mona, Eugenia, Floare, Aurel, Ștefan, Ghiță, Nelu și Mitruț	244
Domnul Aurel Usca sau despre o prietenie culturală	245
Rozele lui Flory și Aurel	247
Casa dintre trandafiri	248
Supergrai ultramodern	250
Florica, Eugenia și Monica	252
Arome primăvăratice împrăstiate peste gene	253
Graiul e catifelarea luminii	255
Geografia dialectală zărandeană	256
Dosoftei și <i>Psaltirea românească</i> (în grai)	258
”Limba împiedicată”: șiriana lui Slavici	259
<i>Lada cu spinare</i> în al doilea an	261
Bucurii și bilanțuri rodnice	262
Caravana ” <i>Rostirea în grai</i> ” prin satele arădene	263
Medalioane: I. Al. Ardelean, Ov. Balint, F. R. Cădea, I. Cotoc, E. Crainic, G. Hodrea, A. Ilica, I. Matiuț, D. Otavă, D. Paina, A. Usca, V. Wisky	266
STUDII: ȚICHINDEAL, „ <i>gură de aur</i> ” (250 ani de la naștere)	281
AVRAM IANCU. ”2024”	289
EMINESCU, LA ARAD, în turneul transcarpatic	295
IOAN SLAVICI: O relectură postcălinesciană	305
Arădeanul Petru Maler CĂMPEANU: preparandist și academician	310
DESCARTES și SPINOZA	316
Raționalismul filosofic și temerile sale	332
VASILE POPEANGĂ: ” <i>Am fost rănit de opt ori în războiul mondial</i> ”	339

*”Scrie, să nu-mi piară pofta de lectură;
citesc, să-mi întrețin sănătatea mintală.”*

Anton Ilica, prof. univ. dr.

Dintre cele 31 de volume tipărite:

Încercări filosofice: Lucian Blaga (1977)

Lucian Blaga, Metafora iubirii (1999);

Ioan Slavici – 75 (2001);

Pedagogia lecturii (2003);

Paradigme pedagogice (2010);

Istoricul Preparandiei din Arad (2012);

Pedagogia contemporană (2014);

Pedagogi români. Medalioane și interviuri (2015);

Derapaje în educația românească (2022);

4x4. Explozie de genii: E, C., C., S. (2017);

Restituiri literare (2019);

Opinii de presă (2021);

Eminescu (2021);

Pretexte pentru texte (2022);

Scrieri despre personajele mele (2023);

Lecturi „distilate” în scrieri (2024);

Gheorghe Schwartz, personajul meu (2024);

Oglinzi interioare. Gânduri trăite (2025.)

ISBN 978-606-675-433-0